

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

Рада молодих науковців

KREMENETS SCIENCE: OPEN AIR, АБО НАУКА В КРОСІВКАХ

Випуск ІХ

Кременець
2024

KREMENETS SCIENCE: OPEN AIR, АБО НАУКА В КРОСІВКАХ: збірник матеріалів науково-практичної конференції. Випуск IX / за заг. ред. О. В. Тригуби. Кременець : ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2024. 240 с.

Друкується згідно з рішенням Ради молодих науковців Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка (протокол № 13 від 20 травня 2024 р.).

Для внутрішнього використання.

Збірник містить тези молодих науковців, представлені в рамках роботи IX науково-практичної конференції «ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМКИ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ» в рамках проєкту «KREMENETS SCIENCE: OPEN AIR, АБО НАУКА В КРОСІВКАХ».

Редакційна колегія:

Тригуба О. В., кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри біології, екології та методик їх навчання КОГПА ім. Тараса Шевченка;

Швець О. В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри кафедри педагогіки, дошкільної та початкової освіти КОГПА ім. Тараса Шевченка;

Яловський П. М., доктор філософії, старший викладач кафедри мистецьких дисциплін та методик їх навчання КОГПА ім. Тараса Шевченка;

Клак Д. С., викладач кафедри теорії і методики трудового навчання та технологій КОГПА ім. Тараса Шевченка;

Пасевич М. О., здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти КОГПА ім. Тараса Шевченка

Дизайн: Киричок С. В.

Верстка: Горголь В. А.

Відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, імен та інших відомостей несуть автори публікацій.

© Автори тез, 2024

СТУДІЯ I

ІННОВАЦІЙНІ НАУКОВІ
ДОСЛІДЖЕННЯ У ЕКОЛОГІЧНІЙ
ТА БІОЛОГІЧНІЙ ОСВІТІ

УДК 502.74

**Мар'яна Боднарюк,
Христина Триліх,
Ірина Триліх,**

здобувачки першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Західноукраїнський національний університет;

Ігор Бондар,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;

Олександр Бондар,

кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
Західноукраїнський національний університет

СТРАТЕГІЯ ЗАХИСТУ ВОДНИХ РЕСУРСІВ ВІД ЗАБРУДНЕННЯ ТА ВИЧЕРПАННЯ

Водні ресурси є невичерпним природним даром. Вода, як фізична субстанція, нескінченна. Однак вона, разом з повітрям, піддається значним змінам через технологічні інновації та може бути виснажена внаслідок серйозного забруднення.

У сучасних умовах Україна стикається зі значними труднощами у забезпеченні природними ресурсами, зокрема прісною водою. Це пов'язано з якісним і кількісним виснаженням природних водних резервуарів, спричиненим забрудненням та нераціональним використанням води. Основними джерелами забруднення води є скиди промислових, побутових і сільськогосподарських відходів [1].

У великих містах люди віддають перевагу воді з автоматів або бутельованій воді для пиття та приготування їжі, замість води з крану. Вода є найважливішим елементом для життя. Без неї не існувало б жодної екосистеми – ні людей, ні тварин, ні рослин. Навіть мікроскопічні бактерії не могли б вижити без цієї дивовижної рідини. Вода в організмі людини є ключовим компонентом, і втрата її небезпечніша, ніж відсутність їжі. Тому існують декілька стратегій для захисту водних ресурсів [2].

1. Збереження природних водних екосистем: ця стратегія спрямована на захист і збереження природних водних об'єктів, таких як вологі зони, болота, річки, озера та морські рифи. Вона може включати створення заповідників, охоронних зон і регульоване використання природних ресурсів.

2. Технології очищення води: впровадження систем очищення води на різних рівнях – від місцевих до великих масштабів – допомагає забезпечити безпеку водопостачання та зменшити забруднення водних джерел.

3. Зменшення використання шкідливих речовин: ця стратегія передбачає обмеження використання хімічних речовин, які можуть забруднювати водні джерела. Сюди входить встановлення обмежень на використання пестицидів, регулювання викидів промислових забруднювачів та інші заходи.

Окрім цього, для зменшення забруднення води влада встановила так званий Водний кодекс України, який встановлює правила використання, охорони та управління водними ресурсами, а також визначає відповідальність за їх недбале використання чи забруднення [3,4].

Багато стратегій існує для збереження водних ресурсів, але багато людей ще не розуміють повних масштабів загрози для свого здоров'я та майбутніх поколінь. Часто вони не дотримуються навіть базових правил щодо водозбереження та охорони природи. Захист водних ресурсів від забруднення та вичерпання є критично важливим завданням для сталого розвитку людства. Це вимагає комплексного підходу, включаючи законодавчі заходи, технологічні інновації та освітні кампанії. Важливо забезпечити раціональне використання води в промисловості, сільському господарстві та міських областях, а також враховувати вплив зміни клімату на доступність та якість води. Впровадження ефективних стратегій захисту водних ресурсів є ключовим кроком для збереження природного середовища та забезпечення здоров'я та добробуту суспільства.

Список використаних джерел

1. Левківський С. С., Падун М. М. Раціональне використання і охорона водних ресурсів : підручник. Київ : Либідь, 2006. 280 с.
2. Водні ресурси: використання, охорона, відтворення, управління : підруч. для студентів ВНЗ / А. В. Яцик та ін. ; за ред. акад. НААН України А. В. Яцика. Вид 2-ге., допов. та перероб. Київ : Талком, 2014. 405 с.
3. ДСТУ ISO 11423-1:2018 Якість води. Визначення вмісту бензолу та деяких похідних. Частина 1. Метод газової хроматографії рівноважної пари (ISO 11423-1:1997, IDT) [Чинний від 2019-01-01] №461. Київ : Мінекономрозвитку України, 2019. С. 25. (Національний стандарт України).
4. ДСТУ ENISO 11885:2019. Якість води. Визначення вибраних елементів методом оптичної емісійної спектрометрії з індуктивно зв'язаною плазмою (ICP-OES) [Чинний від 2020-01-01]. Київ : Держспоживстандарт України, 2020. 20 с.

УДК 581.143:577.175.1.05

Юлія Денисенко,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя;
Валентина Гавій,
кандидат біологічних наук, доцент,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВПЛИВУ МЕТАБОЛІЧНО АКТИВНИХ СПОЛУК НА ВМІСТ ХЛОРОФІЛІВ У ТКАНИНАХ ЛИСТКІВ СУНИЦІ САДОВОЇ (*FRAGARIA ANANASSA DUCH.*)

Суниця садова – ягідна культура, поширена в усіх природно-кліматичних зонах України, але найбільше її вирощуванням займаються на Поліссі [2]. Популярність садової суниці зумовлена адаптивною спроможністю, високою врожайністю, універсальністю щодо використання плодів, дієтичними та лікувально-профілактичними якостями свіжих плодів та продуктів їх переробки. Проблема зростання виробництва ягід суниці садової та задоволення попиту на них може бути вирішена шляхом впровадження нових технологій і сортів, які гарантують фінансовий успіх. У сільськогосподарському виробництві важливим є отримання високих урожаїв за оптимальних затрат.

Одним із заходів, який може допомогти у вирішенні даної проблеми є застосування для обробки саджанців перед висадкою метаболічно активних речовин, що синтезують самі рослини. При застосуванні таких речовин екзогенно у рослин проявляються нові біологічні властивості, які сприяють підвищенню врожайності та поліпшенню якості вирощуваної продукції [6]. Саме тому, вивчення впливу метаболічно активних речовин на асиміляційні процеси рослин з метою підвищення продуктивності та поліпшення якості врожаю є актуальним.

Тому, метою нашої роботи було дослідити вплив метаболічно активних сполук на вміст зелених фотосинтетичних пігментів у листках суниці садової (*Fragaria ananassa Duch.*).

Польові дослідження проводились на завчасно підготовленій ділянці для проведення наукової роботи. Ділянку ретельного готували до висадження суниці, проводили культивуацію ґрунту, обміряли, розбивали на варіанти, також обробляли корені суниці садової досліджуваними речовинами, а саме:

- обробка коренів суниці убіхіноном-10;
- обробка коренів суниці вітаміном Е + убіхінон-10;

– обробка коренів суниці вітаміном Е + метіонін+ параоксисбензойна кислота (ПОБК)+ $MgSO_4$;

– обробка коренів суниці вітаміном Е + метіонін + ПОБК.

Фотосинтез є основним процесом забезпечення живлення рослин, під час якого утворюється первинна органічна речовина. При цьому у процесі фотосинтезу формується й накопичується 80-90 % сухої біомаси. На сьогоднішній день дослідники підтвердили, що врожайність є прямим результатом біохімічних перетворень продуктів фотосинтезу. Зелені пігменти хлорофілу *a* і *b* відіграють особливо важливу роль у фотосинтезі та є чутливими індикаторами фізіологічного стану рослини.

У фазу бутонізації було визначено вміст хлорофілів *a* і *b* у тканинах листків суниці садової (таблиця 1).

Таблиця 1.

Вплив метаболічно активних сполук на вміст хлорофілів у тканинах листків суниці садової у фазу бутонізації

Варіант	Вміст суми хлорофілів <i>a</i> і <i>b</i>		Вміст хлорофілу <i>a</i>		Вміст хлорофілу <i>b</i>	
	мг/г сирої маси	% до кон-тролю	мг/г сирої маси	% до кон-тролю	мг/г сирої маси	% до кон-тролю
Контроль	1,12 ± 0,12	100,0	0.80± 0,05	100,0	0.32± 0,02	100,0
Вітамін Е+ убіхінон	2,26± 0,18*	201,7	1.61± 0,07*	201,2	0.65± 0,04*	203,1
Убіхінон	1,49± 0,11*	133,0	1,04± 0,05*	130,0	0,45± 0,02*	140,6
Вітамін Е + метіонін + ПОБК	1,23± 0,12*	109,8	0.82± 0,04	102,5	0.41± 0,02*	128,1
Вітамін Е + метіонін + ПОБК + $MgSO_4$	2,29± 0,18*	204,4	1.61± 0,06*	201,2	0,68± 0,07*	212,5

* Примітка. Різниця достовірна порівняно з контролем ($p < 0,05$).

З'ясовано, що значення контролю на вміст суми хлорофілів *a* та *b* в тканинах листків суниці садової у фазу бутонізації становив 1,12 мг/г сирової маси, хлорофілу *a* – 0,80 мг/г сирової маси, хлорофілу *b* – 0,32 мг/г сирової маси. Обробка саджанців суниці перед посадкою комбінацією речовин Вітамін Е + метіонін + ПОВБ +MgSO₄ дозволила збільшити вміст суми хлорофілів *a* та *b* до 2,29 мг/г сирової маси. Результати перевищують значення контролю на 104,4% (табл.1). Також, препарат вплинув на утворення хлорофілів *a* та *b*, перевищивши значення контролю на 101,2 та 112,5% відповідно. Високу ефективність щодо стимулювання синтезу зелених фотосинтетичних пігментів у тканинах листків суниці садової виявили комбінації речовин Вітамін Е + убіхінон та препарат Убіхінон.

Продемонстровані ефекти зазначених речовин можна пояснити ефективністю компонентів досліджуваних комбінацій, їхнім дозуванням. Так, вітамін Е (токоферол) є сильним антиоксидантом, який рослини використовують як складову захисних систем проти окиснювального стресу. Убіхінон в організмі рослин бере участь в обмінних процесах, виявляє антиоксидантні властивості, бере участь у регуляції експресії генів, передачі сигналів у клітинах [3-5]. Разом із пластохіноном він бере участь у процесах фотофосфорилування та окиснювального фосфорилування відповідно в тилакоїдах хлоропластів та на внутрішній мембрані мітохондрій. Також показано, що вітамін Е (α -токоферилацетат) та убіхінон можуть виявляти імуностимулювальну, антифітотовірну та антибактеріальну активність [5]. Параоксисбензойна кислота має виражену антимікробну активність і має властивості пригнічувати ріст бактерій, цвілевих та інших грибів. Вона поєднує у собі властивості сигнального посередника і стресового фітогормону. Метіонін є попередником у синтезі гормонів росту. Джерелом додаткового живлення сільськогосподарських культур є мінеральне добриво – сульфат магнію. Магній входить до складу хлорофілу, впливає на інтенсивність фотосинтезу, бере участь у переміщенні фосфору в рослині і вуглеводному обміні, впливає на активність окислювально-відновних процесів, входить до складу хлорофілу, фітину, пектинових речовин, активізує ферментативні процеси, регулює колоїдно-хімічний стан протоплазми [1].

Таким чином, метаболічно активні сполуки позитивно впливають на вміст зелених фотосинтетичних пігментів у тканинах листків суниці садової. Ці метаболічно активні речовини можуть бути рекомендовані до застосування у практиці сільського господарства як елемент ефективної технології при вирощуванні ягідних культур.

Список використаних джерел

1. Сульфат магнію як додаткове джерело сірки та магнію для рослини. «ТДА»: веб-сайт. URL : <https://tda-shop.com.ua/ua/a375350-sulfat-magniyu-yak.html> (дата звернення: 27.03.2024).
2. Суниця садова: правильна підготовка та висаджування. URL : <https://agro-business.com.ua/agro/ahronomiia-sohodni/item/8903-sunytsia-sadova-pravylna-pidhotovka-ta-vysadzhuвання.html> (дата звернення: 03.04.2024).
3. Liu M., Lu S. Plastoquinone and Ubiquinone in Plants: Biosynthesis, Physiological Function and Metabolic Engineering. *Front Plant Sci.* 2016. № 7. P. 125-128.
4. Miret J. A., Munné-Bosch S. Redox signaling and stress tolerance in plants: a focus on vitamin E. *Ann N Y Acad Sci.* 2015. P. 29-38.
5. Stahl E., Hartmann M., Scholten N., Zeier J. A role for tocopherol biosynthesis in arabidopsis basal immunity to bacterial infection. *Plant physiol.* 2019. № 181(3). P. 1008-1028.
6. Yin H., Zhou X., Jiang Q., Chen W. Metabolic profiling of strawberry (*Fragaria × ananassa* Duch.) fruits during postharvest storage and shelf life elucidated by NMR spectroscopy. *Food Chemistry.* 2018. P. 356-364.

УДК 579.6

Софія Деркач,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України;

Наталія Кравець,

кандидат біологічних наук, доцент,
Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України

ОПОЛІСКУВАЧ – ВАЖЛИВИЙ ЗАСІБ ГІГІЄНИ РОТОВОЇ ПОРОЖНИНИ ПАЦІЄНТІВ З БРЕКЕТ СИСТЕМАМИ

Ротова порожнина є однією з найбільш добре вивчених екосистем в організмі людини. Ця екосистема містить спільноти понад 600 поширених таксонів на рівні видів аеробних і анаеробних бактерій, грибів, архей, найпростіших і вірусів [3 ; 4].

Щодня на поверхні зубів формується зубний наліт. Вчені називають зубний наліт «біоплівкою», тому що це спільнота живих мікробів, оточених клейким полімерним шаром. Скупчення бактерій і

продуктів їх життєдіяльності, накопичення маси нальоту призводить до запального руйнування тканин пародонта [6]. Якщо зубний наліт не очищати чи не видаляти механічно відбувається зміни на популяційному рівні мікробногоценозу. Зокрема у зрілому нальоті (приблизно через 7 днів) відсоток коків у нальоті швидко зменшується, а нитчасті та паличкокопібні бактерії складають близько 50 % у нальоті, які здатні викликати захворювання пародонту [2 ; 5].

Для профілактики та лікування патологічних станів у стоматології використовують розчини для ополіскування [7].

Мета. Дослідити вплив засобів для гігієни ротової порожнини пацієнтів з брекет системами.

Методи роботи: аналіз наукових джерел, які розміщені у науково метричних базах: Google Scholar DOAJ, PubMedCentral, ResearchGate.

Загалом ополіскувачі класифікують на гігієнічні та профілактичні [1].

Значна кількість рідин для полоскання рота містить антимікробні речовини, які допомагають зменшити кількість бактерій у ротовій порожнині, що особливо корисно для пацієнтів-ортодонтів, яким може бути важко очищати зубну поверхню навколо брекетів та інших елементів ортодонтичної конструкції.

Рідина для полоскання рота з фтором може допомогти зміцнити і запобігти процесах руйнування зубної емалі, що особливо важливо для ортодонтичних пацієнтів, які мають підвищений ризик утворення карієсу через часточки їжі, які залишаються навколо брекетів і дуг.

Ополіскувач для ротової порожнини може допомогти зменшити запалення ясен і запобігти гінгівіту, який є звичною проблемою для пацієнтів з брекетами.

Гігієнічні рідини для полоскання рота підтримують свіжість дихання, знищуючи бактерії, що спричиняють неприємний запах, що може бути особливо корисним для пацієнтів-ортодонтів, яким важко ретельно очищати рот і використовувати зубну нитку.

Важливим фактором застосування рідина для полоскання рота, є простота у застосуванні, адже може досягати місць, які важко очистити лише зубною щіткою та ниткою, забезпечуючи додатковий рівень чистоти.

Однак попри значні переваги у використанні засобів для оральної гігієни необхідно враховувати їх незначні побічні дії.

Вміст алкоголю у деяких рідинах для полоскання рота містять спирт, який може викликати сухість і подразнення в роті. Пацієнти з брекетами або іншими ортодонтичними пристосуваннями можуть вважати ополіскувачі рота без спирту зручнішими.

Надмірне використання рідини для полоскання рота іноді може призвести до негативних наслідків, таких як зміна смаку або подразнення ротової порожнини. Важливо дотримуватися рекомендованих інструкцій із застосування.

Індивідуальна алергія або чутливість: деякі люди можуть мати алергію або чутливість до певних інгредієнтів рідини для полоскання рота. Важливо вибрати продукт, який відповідає конкретним потребам пацієнта.

Отже, ополіскувач для порожнини рота є безпечним і ефективним доповненням до процедури гігієни порожнини рота ортодонтних пацієнтів, якщо його правильно вибрати та використовувати. Консультація з лікарем-ортодентом є необхідним при виборі ополіскувач рота, який найбільше буде підходити для індивідуальних потреб.

Список використаних джерел

1. Манащук Н. В., Чорній Н. В., Залізняк М. С., Бойцанюк С. І. Сучасний погляд на застосування ополіскувачів для ротової порожнини. *Клінічна стоматологія*. 2019. № 2, С. 89-93.

2. Boitsaniuk S. I., Manashchuk N. V., Patskan L. O., Chornii, N. V. Main tenance care in the treatment of periodontal disease. *Bulletin of Medical and Biological Research*. 2022. 4(2). P. 57-61.

3. Dewhirst F. E., Chen T., Izard J., Paster B. J. The humanoral microbiome *J. Bacteriol*. 2010. Vol. 192, N.19. P. 5002-5017.

4. Kilian M., Chapple I., Hannig M., Marsh D. The oral microbiome – an update for oral healthcare professionals. *BrDent J*. 2016. 221(10), P. 657-666.

5. Mira A., Simon-Soro A., Curtis M. Role of microbial communities in the pathogenesis of periodontal diseases and caries. *J. Clin. Periodontol*. 2017. N. 44 (18). P. 23-38.

6. Nazir M. Prevalence of periodontal disease, its association with systemic diseases and prevention. *Int J Health Sci (Qassim)*. 2017. Apr-Jun ; 11(2). P. 72-80.

7. Sanz M., Herrera D., Kerschull M., Chapple I., Jepsen S., Beglundh T. Treatment of stage I–III periodontitis-the EFP S3level clinical practice guideline. *J. Clin. Periodontol*. 2020. N. 47(22). P. 4-60.

УДК (504.35(477.43))

Ірина Пархома,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Західноукраїнський національний університет

ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. Екологічна проблема – це зміна природного середовища у зв'язку з антропогенними діями, що ведуть до негативних змін в довкіллі, а саме з економічними, соціальними наслідками. У кожній країні є екологічні проблеми і Україна не виключення. Так, зокрема Хмельницька область стикається з багатьма екологічними проблемами, які можуть мати негативний вплив на навколишнє середовище та здоров'я населення [1, 2]. На території Хмельниччини розташовано багато промислових виробництв, заводів, фабрик, а також атомна та значна кількість теплових електро станцій. Це спричиняє забруднення довкілля (повітряного, водного та ґрунтового середовища).

Метою дослідження було проаналізувати основні екологічні проблеми Хмельницької області.

Результати дослідження. Згідно з екологічного паспорту Хмельницької області [1] виділяють такі основні екологічні проблеми:

1. Забруднення атмосферного повітря. Це спричинено через велику кількість автомобілів, промислових підприємств, заводів, ТЕС.

2. Забруднення водних об'єктів. Через технічний стан очисних споруд. Також через підприємства житлово-комунального господарства. За даними статистичної звітності [1] за 2022 рік у поверхневій водні об'єкти скинуто 35,361 млн м³ зворотних вод, з них – 0,394 млн м³ недостатньо-очищених.

3. Поводження з відходами I-III класів небезпеки. Із загальної кількості утворених відходів помірно небезпечних відходів (III клас небезпеки) було 749,5 тис. т., особливо небезпечних відходів (II клас небезпеки) – 1,22 млн. т., особливо небезпечних відходів (I клас небезпеки, I клас) – 1 22 млн. т. (421,4 тис. т.). Умови зберігання невідповідних пестицидів і заборонених хімічних пестицидів негерметичні (контейнери, в яких зберігаються невідповідні пестициди, можуть з часом втратити цілісність, порушити герметичність і забруднювати навколишнє середовище).

4. Об'єкти з радіоактивними відходами. Радіоактивні викиди і забруднення води через процеси охолодження реактори Хмельницької атомної електростанції. Рівень забруднення

промислового майданчику АЗС, санітарно-захисної зони та зони спостереження оцінюється за вмістом радіонуклідів ^{137}Cs , ^{134}Cs , ^{90}Sr , ^{54}Mn , ^{60}Co , ^{51}Cr , ^{131}I та інших.

5. Проблеми природно-охороного фонду. Більшість територій та об'єктів ПЗФ є незадовільному стані. Інформація про їх сучасний стан біорізноманіття на територіях об'єктів ПЗФ відсутня. Не дотримується територіальний порядок, не здійснюється його охорона та збереження, що призводить до втрати охоронюваних природних цінностей. Це спричиняє зниження рівня ґрунтових вод, що становлять небезпеку для відвідувачів та спричиняє ерозію та деградацію ґрунтів.

З метою забезпечення виконання природноохороних заходів в Хмельницькій області було прийнято Програму охорони довкілля Хмельницької міської територіальної громади на 2021-2025 роки. Ця програма [2] здійснюється на території цієї адміністративної області, що спрямована на збереження та поліпшення стану навколишнього середовища, збереження унікальних природних особливостей, зменшення техногенних забруднень, раціональне використання природних ресурсів та формування екологічної культури та етики для населення.

Висновки. Хмельницька область стикається з низкою серйозних екологічних проблем, серед яких забруднення атмосферного повітря від промислових підприємств, автотранспорту, забруднення водних об'єктів недостатньо очищеними стічними водами, неналежне поводження з відходами різних класів небезпеки, радіоактивне забруднення від АЕС та незадовільний стан територій природно-заповідного фонду. Ці екологічні проблеми створюють серйозні загрози для довкілля області та здоров'я населення й вимагають невідкладних заходів з їх вирішення на регіональному та загальнодержавному рівнях.

Список використаних джерел

1. Екологічний паспорт Хмельницької області за 2022 рік.
URL : https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=7157 (дата звернення 10.05.2024).

2. Програми охорони довкілля Хмельницької міської територіальної громади на 2021-2025 роки.
URL : <https://www.khm.gov.ua/uk/content/pro-zatverdzhennya-programy-ohorony-dovkillya-hmelnyskoyi-miskoyi-terytorialnoyi-gromady-0> (дата звернення 10.05.2024).

УДК 57.022

Єлизавета Бєбєнєва,
здобувачка першого (бакалаврського) рївня вищої освїти,
Кременецька обласна гуманїтарно-педагогїчна академїя
їм. Тараса Шевченка;
Оксана Гурська,
кандидат бїологїчних наук,
Кременецька обласна гуманїтарно-педагогїчна академїя
їм. Тараса Шевченка

ОЦїНКА АТМОСФЕРНОГО ПОВїТРЯ ТЕРИТОРїї З СИЛЬНИМ РїВНЕМ ЗАБРУДНЕННЯ ЗА СТАНОМ ХВОЙНИХ НАСАДЖЕНЬ РЕГїОНУ (НА ПРИКЛАДї М. КРЕМЕНЦЯ)

Постановка проблеми. Унаслідок антропогенної дїяльностї всї оболонки Землї, тобто гїдросфера, лїтосфера та атмосфера зазнали їстотних змїн. Водночас, найбільш їнтенсивного негативного антропоїчного впливу зазнають екосистеми мїст. Забруднення атмосферного повїтря становить потенційну небезпеку на стан усїх живих органїзмів, зокрема й на людину. Задля запобїгання можливих негативних та небезпечних тенденцїй та зменшення наслідкїв людської дїяльностї необхідно проводити комплекснї науковї дослідження мїських екосистем.

їснує велика кїлькїсть рїзноманїтних методїв, якї можна використовувати для дослідження екосистеми мїст ї подальшого прогнозування наслідкїв антропогенного навантаження. Проте, на нашу думку, для екологїчної оцїнки рїзних чинникїв перспективним є саме метод фїтоїндикацїї атмосферного повїтря. Бїоїндикацїя – це оцїнка стану навколишнього середовища за допомогою живих об'єктїв [4]. Фїтоїндикацїя – це складова бїоїндикацїї, яка є прикладним напрямком екологїї ї розробляється для оцїнки факторїв середовища за станом та рїзноманїттям рослинного свїту монїторингової територїї [3].

Мета дослідження – провести оцїнку екологїчного стану атмосферного повїтря у найбільш забруднених районах м. Кременця на основї аналізу морфологїчних та анатомїчних змїн штучних хвойних насаджень.

Результати дослідження. Хвойнї насадження, у зв'язку з їх анатомїчними та фїзіологїчними особливостями сильно страждають від впливу техногенних забруднювачїв. Використання хвойних в якостї індикаторїв рїзних типїв забруднюючих речовин дає можливїсть отримувати їнформацїю про стан навколишнього середовища мїських екосистем рїзного рангу та характеру [2]. Також хвойнї можна використовувати в якостї фїтоїндикаторїв весь рїк,

адже вони належать до вічнозелених рослин. Аналіз функціонального стану даних видів визначає їх чутливість до дії забрудників [1].

Для проведення фітоіндикаційних досліджень вибрана ділянка, розташована на вул. Дубенській, 175 в м. Кременець Тернопільської області (за координатами 50.120878, 25.714117). Це територія залізничної станції, яка належить Рівненській дирекції Львівської залізниці. Також дана ділянка знаходиться біля автотраси із сильним ступенем навантаження (це ділянка автомагістралі, через яку проходить транзит великотоннажного транспорту).

Для проведення фітоіндикаційної оцінки використано шкалу категорій санітарного стану деревних насаджень (табл 1).

Таблиця 1.

Характеристика дерев хвойних порід різних категорій санітарного стану [5]

Категорія стану дерев	Ознаки стану дерев
I – без ознак ослаблення	Крона густа, хвоя зелена, срібляста; приріст нормального розміру для даної породи, віку, сезону і умов місцезростання
II – ослаблені	Крона ажурна, хвоя зелена, світло-зелена або обпечена не більш як на 1/3, приріст зменшений не більше як на 1/2, всихання окремих гілок, пошкодження окремих кореневих лап, місцеве пошкодження стовбура
III – дуже ослаблені	Крона дуже ажурна, хвоя блідо-зелена або матова, чи обпечена більше як на 1/3; приріст дуже слабкий, всихання до 2/3 крони, пошкодження кореневих лап або стовбура до 2/3 периметра
IV – відмираючі	Крона дуже ажурна, хвоя жовтувата або жовто-зелена, осипається; приріст дуже слабкий або зовсім немає, всихання більш як 2/3 гілок, пошкодження стовбура і кореневих лап більш як 2/3 периметра

За результатами проведеного аналізу встановлено, що на моніторинговій ділянці зростають наступні види хвойних рослин: туя західна двох форм: колоновидна та пірамідальна (*Thuja occidentalis* L.), ялівець козацький (*Juniperus sabina* L.) та ялина європейська (*Picea abies* (L.) Karsten).

Варто зазначити, що морфологічний стан рослин різних видів був не однорідним, що зумовлено видовою та індивідуальною стійкістю до забруднення повітряного середовища (рис 1).

Рис. 1. Карта-схема хвойних насаджень на ділянці

На дослідній ділянці (рис. 1) зростає 32 дерева туї західної (*Thuja occidentalis* L.), зокрема 20 особин колоновидної форми та 12 – пірамідальної.

Так, загальний стан дерев туї колоновидної дуже пригнічений, особливо тих, що ростуть попри дорогу. Згідно класифікації, наведеній у табл. 1 – дев'ять особин (55 %) віднесено до III категорії (дуже ослаблені, мають жовту обпечену хвою ближче до стовбура, та зелену ззовні) та одинадцять (45 %) до IV категорії (крона дуже ажурна, хвоя жовтувата та осипається, значна частина гілок всохлася).

Близько 40 % (п'ять особин) туї пірамідальної належать до III категорії (крона ажурна, 1/3 хвої обпечена, гілочки внизу стовбура відсутні), ще шість особин (біля 60 %) віднесено до IV категорії (деревина пригнічена, крона дуже ажурна, хвоя жовтувата й осипається), та 1 представник належить до II стану, що, ймовірно, пов'язано з місцезростанням – віддалено від дороги.

Серед семи дерев ялини європейської (*Picea abies* (L.) Karsten) чотири (близько 60 %) зараховано до IV категорії (крона дуже ажурна, хвоя жовтувата, відсутня значна кількість гілок у нижній частині стовбура дерев, значна частина хвої всохлася), та ще три представника (40 %) належить до III категорії (спостерігається всихання 2/3 хвої, ажурна крона та пошкодження стовбура).

Усі насадження ялівцю козацького (*Juniperus sabina* L.) віднесено до II категорії, адже є незначна частина обпечених хвоїнок та місцеве пошкодження, проте їх загальний стан не дуже пригнічений.

Комплексний аналіз 42 представників хвойних насаджень моніторингової ділянки наступний: двадцять одна рослина (50 %) належить до IV категорії – відмираючі, сімнадцять особин (43 %) – до III категорії – дуже ослаблені, ще три (7 %) – до II категорії, тобто ослаблені.

Особин, що можна було б віднести до I категорії, на даній території знайдено не було. Відсоткове співвідношення санітарного стану досліджуваних видів наведено на рис. 2.

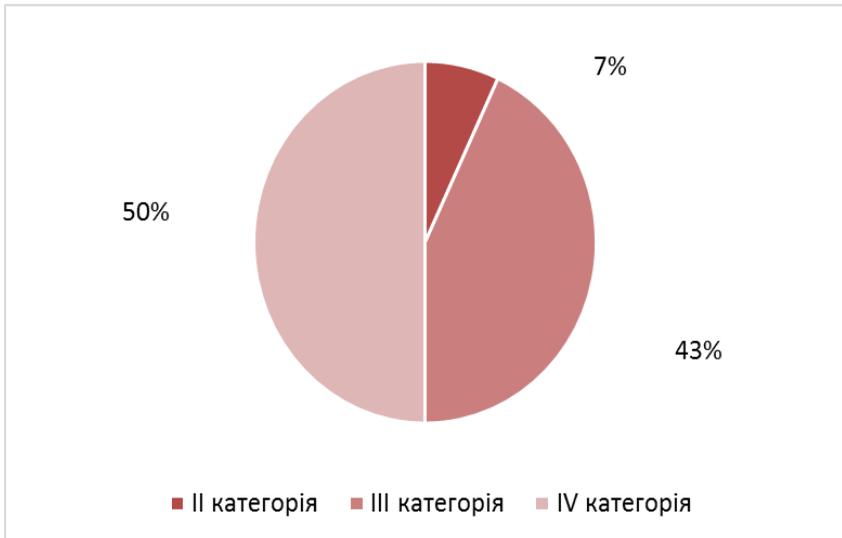

Рис 2. Відсоткове співвідношення категорій хвойних моніторингової ділянки

Висновки. Отже, на основі проведених фітоіндикаційних досліджень можна стверджувати, що атмосферне повітря моніторингової ділянки по вул. Дубенській, 175 в м. Кременець Тернопільської області дуже забруднене.

Згідно аналізу стану досліджених хвойних насаджень моніторингової ділянки можна спостерігати наступну тенденцію: чим ближче до автотраси зростають рослини, тим більш пригнічений їх морфологічний стан (вони належать до III та IV категорій). Це напряму пов'язано з тим, що автотранспорт зумовлює значні викиди вихлопних газів, зокрема оксиду сірки. Під дією високої концентрації сірчистого газу практично вся хвоя набуває темно-червоного та темно-жовтого забарвлення.

Ситуація щодо забруднення атмосферного повітря досліджуваної території досить серйозна, адже впливає не лише на життєдіяльність рослин, що зростають там, а також на здоров'я інших живих істот, зокрема людський організм. Задля зменшення та протидії можливих наслідків необхідно звернути увагу на цю зону.

Для покращення стану атмосферного повітря необхідно вжити певних заходів, зокрема збільшувати площу зелених зон, які вловлюють часточки пилу та вихлопні гази автотранспорту.

Список використаних джерел:

1. Бебнєва Є. Р., Тищук Д. В., Чорненко І. І., Гурська О. В. Оцінка рівня забруднення атмосферного повітря за станом хвойних насаджень регіону (на прикладі м. Кременця). *The 23th International scientific and practical conference «The influence of society on the development of science and the invention of new methods»* (June 13 – 16, 2023) Prague, Czech Republic. International Science Group. 2023. P. 40-45.

2. Левкович В. О., Муж Г. В. Біоіндикація забруднення атмосферного повітря за станом *Pinus sylvestris* L. *Біологічні дослідження*. 2018. С. 40-42.

URL : <http://eprints.zu.edu.ua/26937/1/Levkovich.pdf> (дата звернення: 10.05.2024)

3. Никифоров В. В., Дігтяр С. В., Мазницька О. В., Козловська Т. Ф. Біоіндикація та біотестування : навчальний посібник. Кременчук : Видавництво ПП Щенбатих О. В., 2016. 76 с.

4. Ольхович О. П. Мусієнко М. М. Фітоіндикація та фіто моніторинг : навч. посіб. Київ : Фітосоціоцентр, 2005. 64 с.

5. Санітарні правила в лісах України : Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2016 р. № 756.

URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/756-2016-%D0%BF> (дата звернення 11.05.2024 р.)

УДК 37.034

Марина Блащук,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;
Тетяна Бондаренко,
кандидат педагогічних наук,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ «Я СЕРЕД ЛЮДЕЙ» ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «ЗДОРОВ'Я, БЕЗПЕКА ТА ДОБРОБУТ»

Постановка проблеми. Завдання сучасної шкільної освіти виходять за межі стандартної передачі знань від вчителя учню. Новий час висуває нові вимоги. Необхідно не просто навчити, але навчити вчитися і самостійно добувати інформацію, робити правильний вибір у потоці інформації, що постійно зростає. Тому в освітніх стандартах нового покоління перед педагогами поставлено завдання особистісного, соціально-морального розвитку школярів, орієнтуючи їх на формування комунікативної компетентності.

Теоретичні основи формування комунікативних умінь особистості у філософському аспекті розглядалися у працях О. О. Бодальова, А. А. Грязного, Л. С. Виготського, М. С. Кагана, та ін. Питанню комунікативної культури в освітньому процесі присвячено роботи О. О. Бодальова, К. Я. Вазіна, В. В. Давидова та ін.

Вчені вважають, що ключем до успішної діяльності, ресурсом ефективності та благополуччя майбутнього життя особистості є комунікативна компетентність, яка є однією із найважливіших характеристик особистості, проявляється у здатності особистості до мовного спілкування та вмінні слухати. Вивчення проблеми формування комунікативної компетентності в учнів дало змогу виявити низку протиріч між постійно зростаючою потребою в суспільстві в комунікабельних людях та використанням традиційних форм і методів, які не сприяють належному ступені формуванню комунікативних умінь школярів. Значним потенціалом для формування комунікативної компетентності володіє інтегрований курс інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут».

Мета роботи – апробувати ефективні методи та технології формування комунікативної компетентності під час вивчення розділу «Я серед людей» інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут».

Результати дослідження. Аналіз науково-методичної літератури показав, що комунікативна компетентність учнів визначається як «конгломерат знань, мовних та немовних умінь та навичок спілкування, набутих у ході природної соціалізації, навчання та виховання» [2; 3].

Комунікативна компетентність розглядається як цілісна система, що складається з певних структурних компонентів, заснована на набутих знаннях, вміннях, навичках та здібностях особистості застосовувати їх у своїй діяльності [1; 4].

Завдяки проведенню експериментального дослідження було доведено, що ефективними технологіями є тренінг, ситуативне моделювання, мозковий штурм, створення інтелект-карт, дискусія. Широко доцільно використовувати діяльність у парах, а саме технології: «Обговори – Поділись», «Примусова суперечка», «Оптиміст/песиміст», експертна оцінка. Ефективними виявились також групові технології: «Вибір переможця», робота з відеоматеріалами, інтерактивні ігрові дії, проєктний метод навчання.

З метою визначення рівня сформованості комунікативної компетентності нами було проведено анкетування учнів на етапі констатувального та контрольного експерименту. Експериментально підтверджено, що впровадження розробленої методики формування комунікативної компетентності учнів при застосуванні відповідних технологій навчання дає змогу досягти високого рівня сформованості комунікативної компетентності учнів.

Повчальним для учнів був тренінг з метою формування навичок роботи у команді. Зокрема проводилося читання і обговорення притчі «Уроки гусей».

Учні ознайомилися із тим, що психологи та антрополози часто роблять паралелі з тваринним світом, спостерігаючи поведінку індивіда в групі. Зокрема, Мілтон Олсон, Енжелес Еррієн, Шерон Уоррен зазначали у своїх книгах та лекціях приклади з життя гусячої зграї, що є для людей прикладом мудрості, людяності і моралі [5]. Школярі прийшли до висновку про те, що якщо б у людей був розум, як у гусей, то ми б теж надавали один одному стільки ж підтримки у важких або стресових ситуаціях. У кінці тренінгу учнями розглядалися запитання: «Якщо ми «найрозумніші» тварини, то чому людям потрібно навчатися всього того, що гуси розуміють на рівні інстинкту?»

Під час організації роботи за запропонованими методами та технологіями був зроблений висновок про те, що друзі – це люди, із якими пов'язує взаємна довіра, єдність поглядів і інтересів, відданість, яка може доходити до самопожертви. Вона приносить радість і задоволення від спілкування.

Під час вивчення розділу «Я серед людей» інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» учні навчаються моделювати спілкування у незнайомій компанії. Ми процес моделювання поєднували із елементами тренінгу.

Учням пропонувалося проаналізувати важливість прийомів спілкування, які доцільно практикувати під час перебування у незнайомій компанії. Разом з учнями ми підготували низку порад.

Потрібно задати питання. Найпростіший і стандартний спосіб розпочати нову розмову. Одне із таких запитань «Чим ви займаєтесь?». Люди звикли ідентифікувати себе зі своїм заняттям. Можна отримати досить довгу і докладну відповідь, так що розмова не закінчиться після короткої фрази та наступної незручної паузи. Інше питання «Що привело вас сюди?» особливо корисне для різних заходів. Можна використовувати відповідь, щоб продовжити розмову. Наприклад, фраза у стилі «Я тут, щоб познайомитися з новими людьми» означає, що ця людина схильна до спілкування та нових знайомств.

Разом із школярами ми відпрацьовували прийом «Зробіть комплімент». Зрозуміло, що компліменти приємні всім без винятку. Особливо добре вони працюють з відкритими та емоційними людьми.

Розглядався прийом використання навколишніх об'єктів як зачіпки для розмови. Аналізували такий випадок, коли учні познайомились на учнівській конференції і можуть сказати, що сподобався виступ певного спікера, вказати, які саме моменти справили приємне враження і запитати співрозмовника, що він про це думає.

Школярі встановлювали ефективність прийому «Запитайте поради або попросіть про допомогу». Часто одне питання або просте прохання про допомогу може вилитися в довгу, захоплюючу та плідну бесіду.

Учні переконалися, що прийом «Розкажіть щось про себе» краще застосовувати, якщо співрозмовник дуже сором'язливий і навряд чи розпочне розмову першим. Цікавими для учнів виявилися питання, пов'язані із дружніми зустрічами, вечірками.

Висновки. Впровадження доцільних методів і технологій формування комунікативної компетентності під час вивчення розділу «Я серед людей» інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» дає змогу досягти високого рівня сформованості комунікативної компетентності учнів.

Результати дослідження не вичерпують усіх проблем щодо формування комунікативної компетентності і потребують подальших розробок щодо впровадження інноваційних технологій з цією метою.

Список використаних джерел

1. Дубінка М. М. Психолого-педагогічні умови забезпечення ефективності міжособистісного спілкування. *Рідна школа*. 2007. № 4 (927). С. 33-36.
2. Пищик О. В. Ділова гра як інноваційний метод педагогічної діяльності. *Педагогічна майстерня*. 2013. №5(29). С. 2-4.
3. Пищик О. В. Навчання у співробітництві. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. 2010. №6. С. 47-49.
4. Сарновська С. О. Сучасна соціальна комунікативна культура (філософсько-методологічний аналіз) : автореф. ... дис. на здоб. наук. ступ. канд. філос. наук. 09.00.03. / Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. Київ, 2000. 18 с.
5. Стець Н. Уроки гусячої зграї.
URL : <https://iqholding.com.ua/blogs/uroki-gusyacho%D1%97-zgra%D1%97> (дата звернення: 11.04.2024).

УДК 373.5.016:613.

Анастасія Воробйова,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ САНІТАРНО-ГІГІЄНИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Постановка проблеми. Санітарно-гігієнічне виховання школярів завжди займало важливе місце інших складових освітнього процесу. Формування у дітей основних гігієнічних навичок – ключовий елемент не тільки для власного здоров'я, а запорука безпеки суспільства в цілому. Гарантування оптимальних умов навколишнього середовища, спонукання учнів до відповідальності за власне здоров'я, проведення тематичних заходів, щодо запобігання хвороб – головні завдання закладів освіти.

На превеликий жаль, ми живемо у скрутні часи. З березня 2019 року оголошено про перший підтверджений випадок COVID-19. Вірус став загрозою для кожного із нас. Пандемія змінила життя українців в усіх сферах. Велика кількість людей потрапила до лікарень, а інші – втратили роботу та можливі доходи для проживання. Перед кожним постало питання: «Як уникнути зараження й уберегти своє життя, життя своєї родини та людей що тебе оточують?»

Криза не оминула і освітньої галузі. Перед урядом виникла велика проблема – ціна життя кожного школяра. Продовжували канікули, починали навчальний рік дистанційно. А 9 грудня Кабінет Міністрів прийняв постанову «Про встановлення карантину з метою запобігання поширення на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19». Відтак по всій Україні оголошено карантин. Поступово освітні заклади поверталися в стандартний режим роботи. Перед санітарно-гігієнічним вихованням виникла проблема збереження здоров'я учнів в умовах ще існуючого вірусу. Дотримання школярами особистої гігієни, вплинуло на зменшення кількості інфікованих у той час. Це допомогло зберегти здоров'я своє та суспільства в цілому.

Власне, не оговтавшись від коронавірусної інфекції, внаслідок повномасштабного вторгнення росії в Україну, 24 лютого 2022 року, згідно указу президента, запроваджується воєнний стан. Під загрозою опинилося не тільки здоров'я, а і життя кожного українця. Через війну школи зазнали людських втрат. Під час обстрілів загинули діти, батьки та вчителі. Багато громадян вимушені змінити місце проживання, переїхавши в інший регіон чи закордон. У перші роки воєнного конфлікту освітній процес був перерваний. Це негативно вплинуло на його якість та успішність. Але головною метою для кожного завжди залишається збереження здоров'я. А це можливо тільки через дотримання гігієнічних норм. Бачимо, що війна призвела до погіршення гуманітарної ситуації в країні (порушення прав, недостатня кількість продуктів харчування, проблеми з реалізацією надання медичної допомоги). Також – це руйнування інфраструктур (мости, дороги, лікарні, школи і т.п.), економічні втрати і безлічі інших жахливих наслідків та впливів на людське життя. Це все кинуло виклик санітарно-гігієнічному вихованню, мета якого – забезпечення умов благополуччя школярів, як фізичного так і емоційно-психологічного.

Мета дослідження. Визначити проблеми, що з'явилися перед санітарно-гігієнічним вихованням школярів внаслідок воєнного конфлікту та проаналізувати фактори впливу їхнього виникнення, запропонувавши можливі стратегії для покращення безпеки та здоров'я дітей.

Результати дослідження Процес навчання учнів правил і навичок особистої чи загальної гігієни значно ускладнився через наявність пандемії та військових дій на території країни. Кожен аспект санітарно-гігієнічного виховання має перед собою поставлену проблему та завдання її вирішення. Елементарні гігієнічні процедури, (вмивання, догляд за тілом, чистота одягу/взуття і т.д.) для деяких родин, в певній мірі, перетворилися на випробування.

Згідно новинам, що надають нам ЗМІ, від браку води для санітарних та гігієнічних потреб потерпають 13,6 млн жителів України. Складно закликати та привчати дітей до чистоти, в той час, коли інфраструктури водопостачання зруйновані під час обстрілів. У зв'язку з недостатньою кількістю води та хімічних засобів (шампуню, мила, зубної пасти, т.д.) виникають труднощі в дотриманні особистої гігієни, що призводить до зростання ризику захворювання і несе загрозу для суспільства в цілому. Для запобігання дефіциту водних ресурсів знижується оподаткування, а населенню нагадують про рациональне використання води. Діткам з малозабезпечених сімей, зокрема з числа внутрішньо переміщених осіб, надають гуманітарну допомогу. Бачимо, що проведення цих заходів частково вирішує питання особистої гігієни школярів. Одне із завдань санітарно-гігієнічного виховання – формування розуміння учнів важливості збалансованого харчування, чистоти води та якості продуктів. В цьому аспекті ми теж бачимо ряд труднощів, спричинених бойовими діями. В умовах війни можливі складнощі та перебої у постачанні харчових продуктів, негігієнічні умови їх приготування (обстріли можуть змусити людей готувати їжу в не санітарних приміщеннях), що призводить до недостатнього й неправильного харчування, а це, в свою чергу, вже до хвороб. Військовий конфлікт може спричинити руйнування інфраструктур, що забезпечують обробку та якість їжі. Зрозуміло, що, маючи ці проблеми, забезпечити здорове харчування дитині складно, але вкрай важливо. На основі рекомендацій Unicef що до харчування дітей під час війни хочу зауважити про великі втрати енергії школяра, внаслідок стресу та високої фізичної активності, що спричинена навіть багаторазовим переміщенням в укриття. Завдання вихователів та санітарних служб полягає у закладанні в свідомості дітей та батьків базових знань про принципи збалансованості в їжі, що в теперішній час особливо важливо для збереження здоров'я і утримання енергії учнів. Вчителі повинні мати на меті формування корисних харчових звичок у молодого покоління. А це значить проводити різні цікаві заходи на тему їжі. Можливе складання індивідуального меню дитини, що особисто їй буде смачним, корисних і доступним. В допомогу освітнім закладам може послугувати рекомендована платформа «Абетка Харчування» яка містить багато відео-уроків, де в ігровій формі ознайомлять школярів з основами збалансованого харчування.

Ситуація з питною водою, яка є запорукою правильного функціонування всіх органів та систем організму, теж ускладнилася. Unicef інформує: «Усього понад 6 мільйонів людей в Україні щодня борються за питну воду, одну з найнагальніших потреб людини», – заявили у Дитячому фонді ООН. Часткове вирішення цієї проблеми

– проведення виховних заходів, під час яких дітей та їх батьків ознайомлять з застереженнями щодо запобігання отруєнь та шлунково-кишкових захворювань, спричинених споживанням недостатньо очищеної води, та з способами фільтрування води з природніх ресурсів в домашніх умовах. Ще одним викликом для санітарно-гігієнічного виховання є і психологічний стрес дітей, внаслідок обстрілів, евакуації, переїзду та інших чинників впливу військових дій на мирне населення. Теперішня напруга та збентеженість школярів деструктивно впливає на їхню особисту гігієну. Це проявляється у зниженні мотивації догляду за собою, погіршенні імунітету, якості сну, стану шкіри й волосся та збільшує шанси розвитку негативних звичок. Задля допомоги учням у подоланні стресу, школа має надавати необхідну підтримку й гарантувати сприятливе середовище. У закладах освіти повинен бути забезпечений доступ до консультацій чи фондів психологічної допомоги, де дитина матиме змогу поділитися своїми хвилюваннями, емоціями та почує рекомендації, щодо виправлення стресових реакцій. Корисним буде навчання учнів моніторингу та аналізуванню подій, які відбуваються в країні та світі. Організація фізичної активності, рухливих ігор чи розваг допоможе підняти настрій дітей та сприятиме зниженню рівня стресу. Ми всі розуміємо, що війна обмежує необхідність людини у безпеці, яка за ієрархією потреб психолога Абрахама Маслоу посідає друге місце серед фізіологічних. Обов'язок вчителів в умовах воєнного стану – проведення можливих лекцій, бесід або конференцій з батьками, задля висвітлення необхідності збереження здоров'я і життя дітей в наш час, й ознайомити їх з порадами стосовно правильного підготування необхідних медикаментів та в наданні першої допомоги у разі виникнення надзвичайної ситуації воєнного характеру. Міністерство внутрішніх справ України розробило «Абетку з безпеки» для школярів та їх батьків, де вміщено основні правила та інструкції з метою повідомлення населенню важливих принципів-стратегій уникнення небезпеки. Це може послугувати основою для виховних заходів освітнього процесу.

Висновки. Отже, у часи війни важливість гігієни набуває ще більшого значення через ризики, пов'язані з недостатньою доступністю до санітарних засобів, з обмеженням в електриці чи водопостачанні, з зростанням рівня стресу й збентеженості серед дітей і дорослих та підвищенням ризиком зараження різними захворюваннями, в тому числі, досі прогресуючою пандемією. Нажаль, існуючі наслідки бойових дій визначають ряд проблем санітарно-гігієнічного виховання. Бачимо, що зараз одне із поставлених завдань освітнього процесу – виховання у дітей та їх

батьків розуміння важливості збереження здоров'я в часи воєнного стану. Санітарно-гігієнічне виховання має сприяти формуванню в учнів відповідальності за власне життя та здатності діяти в різноманітних життєвих ситуаціях. Навчивши дітей загальноприйнятим нормам чистоти, основним правилам профілактики хвороб і підтримавши їх в у теперішній, важкий для всіх час, ми забезпечимо загальне благополуччя суспільства, збережемо його витривалість, та, на майбутнє, сформуємо здорову націю.

Список використаних джерел

1. Абетка безпеки. *Державна служба України з надзвичайних ситуацій*. URL : <https://dsns.gov.ua/abetka-bezpeki> (дата звернення: 19.04.2024).

2. Абетка з безпеки. *МВС України*. URL : <https://mvs.gov.ua/abetka-z-bezpeki-skolyara-serednyoyi-skoli> (дата звернення 19.04.2024)

3. *Абетка харчування*. URL : <https://abetka-healthykids.com.ua/> (дата звернення: 19.04.2024).

4. Війна та освіта. Як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи. *Cedos* : веб-сайт. URL : <https://cedos.org.ua/researches/vijina-ta-osvita-yak-rik-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-vplynuv-na-ukrayinski-shkoly/> (дата звернення: 17.04.2024).

5. Гігієна під час війни. Миття рук, запаси води, що робити, якщо немає мила і води – основні питання гігієни під час військових дій. *Unicef* : веб-сайт. URL : <https://www.unicef.org/ukraine/stories/hygiene-during-the-war> (дата звернення: 19.04.2024).

6. Збитки водопровідної галузі України від війни сягнули 11 мільярдів доларів – асоціація. *Економічна правда* : веб-сайт. URL : <https://www.epravda.com.ua/news/2024/04/3/711979/>(дата звернення: 19.04.2024).

7. Проблеми українських дітей під час війни. *Рейтинг* : веб-сайт. URL : https://ratinggroup.ua/research/ukraine/problems_of_ukrainian_children_in_conditions_of_war_january_27-february_1_2023.html (дата звернення: 17.04.2024).

УДК 159.9

Ігор Габрук,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;
Тетяна Бондаренко,
кандидат педагогічних наук,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;

ФОРМУВАЛЬННЯ ВЛАСНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УЧНІВ ЗА ПОВЕДІНКУ В ПОБУТІ ТА ГРОМАДСЬКИХ МІСЦЯХ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «ЗДОРОВ'Я, БЕЗПЕКА, ДОБРОБУТ»

Дотримання безпеки людини та її близьких у побуті та у громадських місцях – це складний комплексний процес. Проблема формування потреб збереження безпеки та здоров'я школярів в освітньому процесі у закладах загальної середньої освіти є актуальною у зв'язку з тенденціями соціально-економічного розвитку суспільства третього тисячоліття, пов'язаними із зростанням небезпек для життєдіяльності людей.

Більшість побутових пригод зі смертельним наслідком викликана випадковими падіннями, задухою і утопленням, отруєнням токсичними речовинами, ураженням електрикою, падінням предметів, отруєнням газом, пожежами, киплячими рідинами, необережним поводженням зі зброєю та домашніми тваринами. Підтвердженням цього є щорічні дані медичної статистики, що показують, що з усього травматизму побутові травми становлять від 50 % до 75 %. Серед побутових травм найчастіше трапляються поранення та забиті місця, опіки, електротравми, отруєння, потрапляння в організм сторонніх тіл. Тому надзвичайно важливо створити умови у шкільному освітньому закладі та сім'ї, які дають змогу школяреві планомірно освоювати правила безпечної поведінки у побуті та у громадських місцях.

В екстремальних ситуаціях, коли потрібно вирішити, як вчинити, школярі губляться, впадають у стан безвиході, незахищеності. Чим складніша ситуація, тим сильніше розвинене гальмування в центральній нервовій системі. Школяр повільно і частіше неправильно приймає рішення, тому що губиться, не знаючи, що робити. Це означає, що організатором процесу передачі досвіду поведінки у побуті і громадських місцях має стати шкільний заклад.

Мета дослідження: розробити та апробувати методики та технології формування в учнів власної відповідальності учнів за

поведінку в побуті та громадських місцях під час вивчення інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут».

Результати дослідження. Проблема відповідальності особистості завжди була актуальною у філософській, соціологічній, юридичній та психолого-педагогічній літературі. Відповідальність розглядається як один із аспектів відносин учасників суспільного життя, що характеризує взаємозв'язок індивіда, суспільства та держави, індивідів між собою та включає усвідомлення суб'єктом соціальної значущості своєї поведінки та її наслідків, обов'язок діяти в рамках вимог соціальних норм, що регламентують суспільні відносини [2, с. 17].

Виходячи з теорії локусу контролю вони розглядають два типи відповідальності.

Відповідальність – це той випадок, коли особистість покладає на себе всю відповідальність за те, що відбувається з нею в житті. «Я сам відповідаю за свої успіхи та невдачі. Від мене самого залежить моє життя і життя моєї сім'ї. Я маю і можу це зробити», – ось життєве кредо і постулати такої особистості. Відповідальність другого типу пов'язана з ситуацією, коли людина схильна вважати відповідальними за те, що відбувається з нею або інших людей, або зовнішні обставини, або ситуацію. Як «інших людей», на яких покладається відповідальність, як за невдачі, так і за успіхи, часто виступають батьки, вчителі, у майбутньому – колеги, начальство, знайомі тощо [1].

Розглянувши відповідальність як проблему гуманітарних наук, ми можемо зробити низку висновків. Відповідальність – явище багатоаспектне і розуміється як якість особи, яка відповідає за прийняття чи покладання на неї певних зобов'язань, що ґрунтуються на вимогах, пред'явлених суспільством. Відповідальність розкривається в сучасній літературі на основі таких наукових підходів: філософського, соціологічного, юридичного, психологічного, педагогічного. 3. Відповідальність слугує засобом внутрішнього контролю (самоконтролю) та внутрішнього регулювання (саморегуляції) діяльності особи, яка виконує належне на свій розсуд, свідомо та добровільно.

Відповідальність має складну структуру її функціями є: сенсоутворююча, нормативно-регулююча, спрямовуюча, координуюча; механізмами сприйняття: евристичний, оцінний, належного відношення, еталонний, мотиваційний, самоконтроль; видами: зовнішня та внутрішня; індивідуальна та колективна; особова і соціальна [3].

Проведене нами дослідження дало змогу розробити та апробувати методику формування відповідального ставлення учнів

власної відповідальності учнів за поведінку в побуті та громадських місцях завдяки активізації самостійної діяльності вихованців, яка полягає в уміннях застосовувати отримані знання на практиці, інтеріоризувати соціально схвалену цінність здоров'я та індивідуально прийнятні норми поведінки щодо нього.

Запропонована методика передбачала використання традиційних методів навчання та таких технологій як сюжетно-рольові та рухливі ігри, вирішення проблемних питань, проведення естафет, виготовлення ілюстративних матеріалів таких як лепбуки.

Система заходів включала теоретичні та практичні завдання, які мали індивідуальний, груповий, колективний характер та забезпечила систематизацію знань учнів, практичних умінь та навичок відповідальної поведінки щодо здоров'я; збагачення досвіду емоційно-вольового ставлення до здоров'я; організацію здоров'я-ощадної діяльності вихованців [4].

Нами було виявлено зміни, що відбуваються у рівні відповідальності учнів власної відповідальності учнів за поведінку в побуті та громадських місцях.

Дане дослідження не претендує на вичерпний розгляд усіх аспектів складної та багатогранної проблеми виховання відповідального ставлення школярів до здоров'я як суспільної цінності. Перспективами подальшої розробки могли б стати питання реалізації наступності з виховання молодших та старших підлітків, підготовки студентів педагогічних вишів до виховання відповідального ставлення школярів у майбутній професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Басюк Н. А. Формування почуття відповідальності у молодших школярів : автореф. ... дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання». Київ, 2005. 20 с.

2. Бех І. Д. Відповідальність особистості як мета виховання. *Початкова школа*. 1994. № 9-10. С. 4-8.

3. Клімова К. О. Генеза проблеми відповідальності. URL : <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=6706> &chapter=1 (дата звернення: 10.04.2024).

4. Оржеховська В. М. Духовність – це здоров'я молодого покоління: навчально-методичний посібник. Київ, 2005. 216 с.

УДК 378.14

Іван Гарматюк,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;
Ілона Михалюк,
кандидат біологічних наук,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЄКТІВ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ В СТАРШІЙ ШКОЛІ

Постановка проблеми. Проєктні технології є невід'ємною частиною у сучасному освітньому процесі. Проєктна діяльність мотивує учнів на розвиток творчих здібностей, спонукає до самостійної роботи, пошуку інформації і отримання кінцевого результату.

Метод проєктів не є принципово новим у педагогічній практиці, хоча на сьогодні його відносять до педагогічних технологій XXI століття, як метод, що забезпечує формування вміння адаптуватися в стрімко змінюваному світі постіндустріального суспільства. Дослівний переклад з латинського поняття «*проєкт*» (від лат. *projectus*; букв. – кинутий вперед) [4].

Проєктна технологія є однією із інноваційних інтегральних технологій, яка орієнтована на формування компетенцій учнів що відповідають його особистими інтересами та творчій самореалізації. Проєктна технологія успішно використовується в освітніх закладах різних рівнів.

Використовуючи проєктне навчання вчитель може розвинути інтерес учнів до біології як науки, і як до шкільного предмету. Така форма роботи спрямована на активацію пізнавальної діяльності школярів, залучаючи учнів до активного інтелектуального пошуку інформації, надаючи їм перспективу втілювати пізнавальні інтереси.

Метод проєктів виник у 20-х роках минулого століття в США. Його ще називали «методом проблем».

Метод проєктів був розроблений американським філософом Дж. Дьюї (1859 – 1952) та його послідовником В. Кілпатріком (1871 – 1965). Автори методу запропонували вибудовувати навчальний процес на активній основі, опираючись на спрямовану діяльність учнів, з урахуванням їх потреб, інтересів та здібностей [1].

В вітчизняній педагогічній практиці проєктне навчання з'явилося в останнє десятиліття в результаті розроблення і поширення освітніх проєктів міжнародними організаціями. В Україні питання проєктного

навчання розглядали такі педагоги як Г. Ващенко та Г. Іваніц. На їх думку тільки активні методи навчання роблять з учнів суб'єктами педагогічного процесу [4].

Мета дослідження. Розкрити сутність, переваги та недоліки застосування проєктів на уроках біології в старшій школі.

Результати дослідження. Провідним видом діяльності для школярів є навчання, тому потрібно шукати можливості для підвищення їх активності в цьому процесі. Це сприятиме не лише покращенню якості загальноосвітньої підготовки учнів, а й формуванню їх особистості в цілому. На сьогоднішній час проблема формування пізнавального інтересу та активності вирішується у контексті взаємозв'язку пізнавальної та практичної діяльності, пізнавальної діяльності та спілкування між учителем і учнями або між учнями.

Мета проєктної технології полягає у зацікавленні та залученні учнів до вирішення певних проблем, що потребує оволодіння потрібними знаннями і навичками. Під час використання проєктної технології вирішується ціла низка завдань: розвиваються пізнавальні навички учнів (самостійно здобувати знання з різних джерел та використовувати набуті знання для вирішення навчальних та практичних завдань), дослідницькі уміння (виявлення проблеми, збір інформації, спостереження, проведення експериментів), вміння співпрацювати в різних групах, визначати проблему та знаходити шляхи її вирішення. При цьому активно розвивається критичне та творче мислення, сфера комунікації [1]. Проєктна технологія дозволяє учням набути ті знання, які неможливо отримати з використання традиційних методів навчання.

Із самого початку навчання, учнів старшої школи доцільно зорієнтувати на те, що проєкти потрібно виконувати й подавати за встановленими нормами, правилами, стандартами, запровадженими в навчальному процесі.

Розглянемо далі *типологію проєктів* [3]:

Одна із запропонованих типологій проєктів може будуватися за такими критеріями:

- *за методом (або видом, характером) проєктної діяльності:* дослідницькі, пошукові, інформаційні, творчі, ігрові, практично-орієнтовані проєкти;
- *за змістом:* літературо-творчі, природничо-наукові, інженерно-технічні, екологічні, мовні, спортивні, історичні, музичні, тощо;
- *за рівнем реалізації міжпредметних зв'язків:* монопроєкт (у межах однієї галузі знань), міжпредметний проєкт; надпредметний,

позапредметний (проект може і не бути пов'язаний з матеріалом, що вивчається);

- *за характером координації проекту*: безпосередній (жорсткий чи гнучкий), опосередкований (імітує учасника проекту);
- *за характером контактів*: кооперативні, змагальні, конкурсні;
- *за кількістю учасників проекту*: індивідуальні (особистісні), парні, колективні (групові);
- *за тривалістю виконання проекту*: короткотермінові, середньої тривалості, довготривалі.

Як правило, на практиці частіше використовують змішані типи проектів.

Структура проекту залежить від його типу. Наприклад, дослідницькі проекти вимагають стійкої і добре обміркованої структури: формулювання теми, обґрунтування її актуальності; чітке окреслення мети; визначення об'єкта та предмета дослідження; продумування всіх завдань та розподілу їх по групам; вибір методів та методології дослідження; пошук інформації; експериментальна обробка результатів. Натомість творчі та ігрові проекти не мають конкретної структури.

В проектній технології виділяють такі етапи роботи над проектом:

1. **пошуковий** (тема, пошук проблеми, її аналіз);
2. **аналітичний** (аналіз зібраної інформації, висування гіпотез, пошук методів дослідження, складання плану реалізації проекту, поетапне планування роботи);
3. **практичний** (реалізація запланованих кроків, поточний контроль);
4. **демонстраційний** (підготовка демонстраційного матеріалу, демонстрація проекту);
5. **підсумковий** (аналіз роботи над проектом, оцінювання самого проекту) [2].

При використанні проектних технологій не можливо використати лише один метод навчання, адже реалізація проекту потребує використання на кожному з етапів різних методів навчання. Під час застосування проектної технології навчання акцент робиться на активні види самостійної роботи (індивідуальної, парної, групової).

Робота над проектом буде найбільш ефективна за умови майстерного керівництва з боку вчителя, завдання якого – захопити та спрямувати творче мислення учня у потрібному напрямку. У цьому тандемі, досить важливою є позиція вчителя з транслятора готових знань на координатора пізнавальної діяльності учнів. Відтак головна роль учителя полягає передусім у співпраці з учнем при виконанні завдання.

З боку учня, така спільна робота допомагає осмисленню ним свого власного досвіду, виявленню причин успіху або невдачі, усвідомленню особистих проблем і пошуку внутрішніх ресурсів. Досить результативними формами організації роботи над проектом можуть бути ведення щоденника, в якому відмічаються всі важливі моменти роботи на проектом, складання графіку щоденної роботи, в якому будуть зазначені всі етапи роботи, реалізація визначених завдань, вказані найскладніші моменти, прослідкувати динаміку та успішність роботи над проектом.

Результати проектної роботи можуть бути оформлені у вигляді реферату, наукової доповіді, статті, наукової конференції, реклами, прес-конференції, презентації, макета, діаграми, буклетів, гри, екскурсії тощо.

Проектний метод можна успішно використовувати на уроках біології як фрагмент уроку, так і урок, повністю присвячений реалізації проекту. Використання проектного навчання націлене здебільшого на всебічний багатоплановий розвиток особистості учня, що забезпечує прояв його творчих здібностей, умінь та навичок.

Висновки. Сучасна система навчання вимагає від учителя біології нових підходів до охоплення чималого обсягу інформації. Учні ж повинні мати зовсім інші навички: думати, розуміти суть речей, усвідомлювати ідеї та концепції і вже на основі цього вміти підшукати потрібну інформацію, аналізувати її та використовувати в реальних умовах, формулювати й захищати свою думку. Для успішного досягнення такої мети у навчальному процесі використовують проектні технології.

Отже, питання переваги та недоліків застосування методу проектів на уроках біології в старшій школі залишається вивченим ще недостатньо та потребує подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Буджак Т. Метод проектів як педагогічна технологія. *Біологія і хімія в школі*. 2004. № 1 С. 43-45.
2. Ванівська О., Преснер Р. Проектна технологія в системі компетентнісної освіти. *Молодь і ринок*. 2014. №1 (108). С. 62-65.
3. Максимович З., Варениця Л., Білик М. Проектна технологія (теорія, досвід). URL : <http://www.literacy.com.ua/fizika/284-proektna-tekhnohiiia-teoriiia-dosvid.html> (дата звернення: 29.03.2024).
4. Покора Н. В. Метод проектів: витоки, сьогодення, перспективи. *Лінгвістичні студії*. 2008. № 16. С. 414-421.

УДК 631.874

Марія Гузовата,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;

Олена Тригуба,
кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;

Оксана Галаган,
кандидат біологічних наук, доцент,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ВПЛИВ ПОКРИВНИХ КУЛЬТУР НА ВЛАСТИВОСТІ ҐРУНТУ

Покривні культури, або сидерати, мають значний вплив на властивості ґрунту. Їх використання є важливим елементом сучасного сільського господарства, орієнтованого на стійкість і збереження ресурсів.

Підбір і використання сидератів є одним із резервів органічних добрив та найдешевшим біологічним фактором [3]. Масу рослин на зелене добриво використовують широко у країнах Європи. Для сидерації застосовують понад 60 різних культур [1]. Покривні рослини допомагають запобігти ерозії ґрунту та оптимізувати його вологість, боротися зі шкідниками і бур'янами. Покривні культури-медоноси приваблюють комах-запилювачів. Рослинний покрив також служить мульчею, джерелом зелених добрив, годує птицю та худобу. Деякі види покривних культур поглинають ґрунтовий азот або збільшують його концентрацію [6].

Мета роботи, ознайомитися із покривними культурами, які рекомендовані для вирощування на території України у якості сидератів та їх значенням для оздоровлення ґрунтів.

Термін «сидерація» запропонував вперше у XIX сторіччі вчений французький Ж. Виль [4]. Спеціальні посіви рослин, маса надземна яких повністю або частково заробляється у ґрунт. Процес називається сидерацією, а культура – сидератом. Добриво зелене є невичерпним, поновлювальним постійно джерелом органічної речовини. Ми вважаємо, що сидератом є не лише надземна маса, а й коренева система, тобто маса усієї рослини.

Результати досліджень багатьох науково-дослідних установ і виробничої практики показують, що перспективним для використання у якості сидеральних культур є: рослини, придатні для

проміжного вирощування; культури із вегетаційним періодом коротким та інтенсивністю формування урожаю і біомаси високою; культури, маловибагливі до елементів родючості ґрунту, вологи і суми температур; рослини, які не потребують кількості великої добрив, засобів захисту та мінімізованого способу обробки ґрунту; культури, які продуктивності наступних культур не знижують та не погіршують фітосанітарного стану ґрунту і посівів [2].

У якості сидератів здебільшого використовують бобові культури, також капустяні, хрестоцвітні, водолистові, гречкові та ін. Сидеральні культури накопичують велику кількість біомаси (табл.). Гречка за дві обробки 650 га (ц), люпин однорічний 520 га (ц), та редька олійна 450 га (ц), тому ці культури варто вирощувати у якості сидератів найкраще. Гречка, крім цього, характеризується властивістю засвоювати макроелементи, зокрема фосфор, та перетворювати їх у легкодоступні форми, які використовуються іншими рослинами сівозміни. Бобові культури, покращують мінеральний баланс, здатні фіксувати атмосферний азот і збагачувати ним ґрунт. Це зменшує потребу в мінеральних добривах і підвищує родючість ґрунту [7]. Тому, їх використання є перспективним напрямком органічного землеробства.

Таблиця 1.

Накопичення біомаси сидеральними культурами

Сидерат	Латинська назва	Кількість сортів у ДРУ	Кількість біомаси з 1 га (ц) [4]
Еспарцет	<i>Onobrychis</i>	13	275
Вика озима	<i>Vicia villosa Roth.</i>	8	250
Вико-вівсяна суміш	<i>Ervum avenae mixtum</i>	-	270
Горох кормовий	<i>Pisum arvense</i>	144	350
Буркун білий	<i>Melilotus albus</i>	3	200
Люпин однорічний	<i>Lupinus albus</i>	29	520
Гречка за дві заробки	<i>Fagopyrum</i>	35	650
Гірчиця біла	<i>Sinapis alba</i>	19	250
Суріпиця	<i>Barbarea</i>	4	340
Редька олійна	<i>Raphanus sativus L.</i>	11	450
Фацелія	<i>Phacelia</i>	8	300

Покривні культури залишають після себе значну кількість біомаси, яка після розкладання збагачує ґрунт органічними речовинами. Це покращує ґрунтову структуру, підвищує вміст гумусу та сприяє формуванню родючого шару ґрунту [8]. Покривні культури сприяють збереженню вологи в ґрунті, що особливо важливо в регіонах з недостатнім рівнем опадів. Завдяки своїй структурі вони допомагають ґрунту поглинати більше води та зменшують випаровування [5]. Регулюють кислотно-лужний баланс. Основні впливи покривних культур на ґрунт включають поліпшення його структури, збагачення органічною речовиною, зниження ерозії, покращення водоутримуючої здатності та біологічної активності ґрунту.

Висновки. Загалом, використання покривних культур є ефективним засобом для підвищення родючості ґрунтів, збереження їх структури та здоров'я, а також для забезпечення стійкого сільськогосподарського виробництва. Сидерація є основним чинником органічної системи землеробства. Найбільше бобових культур вирощують у якості сидератів, вони проявляють себе найефективніше. Зелені добрива строку сівби пожнивного можуть стати надійним заходом відновлення родючості ґрунтів, підвищення урожаїв та скорочення виробничих витрат в рослинництві.

Список використаних джерел

1. Авраменко В. Сидерати. Їм відроджувати колишню славу українських земель. *Пропозиція*. 2003. № 6. С. 36-38.
2. Городній М. М., Бикін А. В., Нагаєвська Л. М. *Агрохімія* : підручник. Київ : ТОВ Алефа, 2003. 786 с.
3. Осінній М. Г., Патица М. В., Патица Т. І. Вміст рухомих форм фосфату та урожайність льону олійного під впливом різних систем добрив та обробітку ґрунту із застосуванням сидератів і соломи в сівозміні. *Збірник наукових праць УДАУ*. Умань, 2003. С. 821–825.
4. Писаренко В. В., Писаренко П. В., Писаренко В. М., Лук'яненко Г. В., Панченко С. І., Писаренко Ю. Г. Еколого-економічна ефективність використання сидератів. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2012. № 3. С. 122-126.
5. Delgado J. A., Follett R. F. Using cover crops and cropping systems for nitrogen management. *Advances in nitrogen management for water quality. Soil and Water Conservation Society, Ankeny, IA*. 2010. P. 231-282.
6. Kaye Jason P. et al. Managing nitrogen through cover crop species selection in the U. S. mid-Atlantic. *PloS one*. 2019. 14.4. e0215448.
7. New Mexico State University, Department of Extension Plant Sciences. Nitrogen Fixation by Legumes.

URL : <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0048969722048951>. (дата звернення: 10.05.2024).

8. Ontario Ministry of Agriculture, Food and Rural Affairs (OMAFRA).
Cover Crops: Cover Crop Types.
URL : <https://www.ontario.ca/page/cover-crops-cover-crop-types>. (дата звернення: 10.05.2024).

УДК 504.064.36:574

Максим Комаревич,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ФІТОМЕЛІОРАТИВНА РОЛЬ ДЕРЕВНИХ РОСЛИН В УРБООКОСИСТЕМАХ

Постановка проблеми. Насадження деревних рослин виступають потужним чинником протидії негативним впливам для навколишнього середовища внаслідок урбанізації довкілля та техногенного забруднення від промислових та комунальних джерел забруднення [5]. Поряд з тим, урботехногенне середовище різко негативно впливає на морфологічні показники, функціональний стан та продуктивність деревних насаджень, знижуючи їхню фітомеліоративну і декоративну роль. Систематичний контроль та діагностика функціонального стану насаджень є важливим заходом моніторингу урбаногенного середовища.

Посилення процесів урбанізації довкілля призводить до збільшення антропогенного навантаження як на людину, так і на фітосистеми, викликаючи розвиток негативних анатомічних, морфологічних та фізіологічних змін. Першочергового впливу забрудників атмосферного повітря зазнають багаторічні деревні рослини, оскільки вплив шкідливих речовин часто має пролонгований характер. Зазначені фактори впливають на загальний стан рослинних насаджень та ефективність виконання ними фітомеліоративних функцій [1-2].

Мета дослідження було з'ясувати особливості фітомеліоративної функції деревних рослин в урбоекосистемах.

Результати дослідження. Відомі різні способи відновлення порушених екосистем. Існують фізичні й хімічні (електрокінетичні, промивання, стабілізація, окислювання або відновлення) методи

очищення навколишнього середовища. Слід зазначити, що ці способи найчастіше малоефективні й надмірно дорогі, до того ж вони, як правило, приводять до вторинного забруднення навколишнього середовища. Крім того, згадані підходи можуть бути ефективні на невеликих локальних територіях забруднення.

Для хімічного й фізичного редукування сміття й забруднень потрібні великі фінансові витрати, що ускладнює реалізацію «зелених» програм. Щоб знищити гори індустріального сміття, очистити заражений ґрунт і отруєні води вчені пропонують вийти з матеріально обтяженого положення, скориставшись доступними природними засобами.

Ідея полягає у висаджуванні на уражених територіях рослин, які здатні до фіторемедіації, що набагато дешевше, ніж будівництво спеціальних очисних споруджень, і до того ж максимально екологічно. Економічна ефективність фіторемедіації є, мабуть, самим вагомим аргументом на користь даної технології. Біологічний спосіб відновлення антропогенно порушених екосистем є найбільш економічним і безпечним [3].

Певне рослинне співтовариство природнього або штучного походження, що використовується з метою меліорації (очищення) навколишнього середовища, виступає фітомеліоративною системою [3]. В системі класифікації фітомеліоративних систем застосовують різні ознаки.

Щодо походження та ступеня участі людини в процесі функціонування розрізняють:

- культурні фітоценози – це рослинні співтовариства, що були створені для одержання первинної продукції (поля, городи, сади);
- штучно створенні фітосистеми, котрі не володіють фітоценотичною структурою (вуличні або внутрішньоквартальні насадження зі штучними покриттями між окремими деревами);
- спонтанні фітоценози включають порушені природні співтовариства і співтовариства синантропних рослин;
- природні фітоценози (ліси в межах приміських зон).

За ознакою цільового призначення фітомеліоративні системи поділять:

– спеціальні фітоценози, які не передбачають одержання первинної продукції або використовуються в певному режимі (сквери, парки, захисні смуги, насадження у межах зелених зон міст);

– виробничі рослинні комплекси, фітомеліоративні функції яких реалізуються поряд з виробництвом первинної продукції (поля, плодові сади, виноградники);

– рудеральні фітоценози, фітомеліоративні функції якими виконуються спонтанно [3].

Ефективність фітомеліоративної системи розуміють як:

- відношення кількості поглиненого забрудника до загальної кількості полютанта в середовищі за певний час;
- відношення кількості виділеного рослинами за певний час у певному обсязі речовини з меліоративними властивостями до кількості речовини в деякий вихідний момент часу в тому ж обсязі до початку роботи фітомеліоративної системи;
- відношення кількості виділеної рослинами речовини за певний час до кількості цієї речовини в тому ж об'ємі, спожитого людиною за визначений період [4, 6].

Висновки. Зелені насадження реалізують значний вплив на планувальну структуру урбоєкосистем, є важливим фактором створення та покращення мікрокліматичних та санітарно-гігієнічних умов проживання населення, а також формування ландшафтів населених пунктів. Найбільша ефективність фітомеліоративної функцій спостерігається у багатовидових, багатоярусних фітомеліоративних систем деревинно-чагарникових насаджень. Різні фітомеліоративні системи можуть функціонально доповнювати один одного, тому в кожному місті доцільно використовувати усі можливі в даних умовах фітомеліоранти в комбінаціях, що дозволяли б отримувати бажаний ефект.

Список використаних джерел

1. Кузик І. До проблеми сталого функціонування комплексної зеленої зони міста Тернополя. *Вісник Тернопільського відділу Українського географічного товариства*. 2017. Вип. 1 (1). С. 38-42.
2. Ковальчук Н. П. Еколого-біологічні проблеми зелених насаджень м. Луцька : монографія. Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2011. 188 с.
3. Кучерявий В. П. Фітомеліорація. Львів : Світ, 2003. 539 с.
4. Миленька М. М., Довганич Н. В. Біоіндикаційна і фітомеліоративна роль деревної рослинності в урботехногенних екосистемах. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.16 С. 254-260.
5. Лаптев О. О. Екологічна оптимізація біогеоценотичного покриву в сучасному урболандшафті. Київ : Вид-во Укр. екол. акад. наук, 1998. 208 с.
6. Парпан В. І., Миленька М. М. Деревні рослини як кумулятивні індикатори забруднення довкілля важкими металами. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. 2008. № 4 (38). С. 93-97.

УДК 304. 37

Людмила Кремпович,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;
Олена Романчук,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ЕКОЛОГІЧНА ГРАМОТНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО ЖИТТЯ

Постановка проблеми. В останні роки проблеми здоров'я людини набули нового розуміння. Раніше їх вирішення пов'язували переважно з медико-біологічними чи санітарно-гігієнічними аспектами, однак, сьогодні здоров'я людини розглядають як цілісне, системне явище, яке обумовлене як природними, так і соціальними зовнішніми чинниками.

Формування здорового життя є головним важелем первинної профілактики в зміцненні здоров'я населення через зміну способу життя, його оздоровлення з використанням гігієнічних знань у боротьбі зі шкідливими звичками, гіподинамією та подоланням небезпечних явищ, пов'язаних з життєвими ситуаціями [6] та формуванням екологічного стилю життя, яке створює безпечне для життя довкілля [4].

Згідно із концепцією НУШ однією із ключових компетентностей, яка формується в молодого покоління є «Екологічна грамотність і здорове життя». Ця компетентність передбачає формування «уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини».

Тому **метою нашого дослідження** є розкриття особливостей формування знань щодо важливості навколишнього середовища для життя і здоров'я людини.

Результати дослідження. З метою вивчення усвідомлення студентською молоддю важливості навколишнього середовища для здоров'я людини, нами було проведено опитування серед здобувачів освіти, в якому взяли участь 115 респондентів. Аналіз відповідей вказав, що більшість респондентів встановлюють взаємозв'язок якості довкілля із власним здоров'ям (79 %), відзначаючи, що система управління відходами має значний вплив на організм людини (87 %). Проте, не усі респонденти усвідомлюють

персональну відповідальність за стан власного здоров'я та якість довкілля.

Важливим інструментом реалізації освітніх завдань сталого розвитку є перехід знань здобувачів освіти у їхній спосіб життя. Формуючи усвідомлення важливості природнього середовища для життя та здоров'я людини варто зазначати, що частина відходів, які утворюються в побуті, містять токсичні та канцерогенні речовини, і не можна допустити їхнє надходження в довкілля [5]. Також варто інформувати про виклики для здоров'я, які пов'язані з зміною клімату. Зокрема, збільшення випадків захворювань серцево-судинної та дихальної систем, збільшення випадків кишкових інфекцій, смертельних випадків та травм є наслідком швидких кліматичних змін, які пов'язані із людською діяльністю [3].

Впровадження філософії «Zero Waste» (ZW) в освітній простір навчальних закладів розглядають як один з освітніх інструментів, який надасть молоді нові установки до екологічного стилю життя та сформує ціннісне ставлення як до природного середовища, так і до власного здоров'я [1]. Суть філософії ZW полягає у збереженні всіх ресурсів у процесі відповідального виробництва та споживання, повторного використання та відновлення продукції, що не становить ризику для довкілля та здоров'я людини. Принципи філософії ZW заохочують скорочувати надмірне споживання ресурсів, правильно поводитись з утвореними відходами, без подальшого спалювання чи захоронення в землю або водні об'єкти, надихають і мотивують дотриматись особистого екологічного стилю життя.

Один з успішних прикладів впровадженням філософії ZW в освітньому просторі закладу освіти – є діяльність Регіонального еколого-просвітницького центру «ЕКОХАБ KREMENETS», який створений при Кременецькій обласній гуманітарно-педагогічній академії ім. Тараса Шевченка. Модератори цього центру впроваджують низку освітніх компонентів, які сприяють переходу екологічних знань в екологічний спосіб життя, проводять серію воркшопів та вебінарів з впровадження ZW-практик безвідходних технологій у повсякденне життя [2].

Вважаємо, що сприяння молоді усвідомлювати вагомість збереження природних ресурсів та охорони навколишнього середовища є важливою для формування ціннісного ставлення до власного здоров'я. А розвиток екологічної грамотності в освітньому середовищі покращує формування відповідальності, здорових звичок в учасників освітнього процесу, що сприяє підтримці екологічного балансу та загального добробуту.

Список використаних джерел

1. Дух О. І., Цицюра Н. І. Потенціал філософії «Zero waste» для освіти. *Електронний збірник наукових праць ЗОІППО*. 2022. № 5 (52). URL : https://drive.google.com/file/d/16smfy7y9Cnq_gvOBGuq-58lqTK6pTEM/view (дата звернення: 06.05.2024).
2. Дух О. І., Цицюра Н. І., Галаган О. К. Розвиток екологічної компетентності майбутніх фахівців-екологів на засадах філософії «Zero waste». *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. 2022. Вип. 14. С. 28-39.
3. Зміна клімату: наслідки та заходи адаптації: аналіт. доповідь / С. П. Іванюта та ін. ; за ред. С. П. Іванюти. Київ : НІСД, 2020. 110 с.
4. Корнус О. Г., Головань А. О. Вплив екологічних факторів на стан здоров'я населення. *Сьомі Сумські наукові географічні читання* : матеріали Всеукраїнської наукової конференції (14-16 жовт. 2022 р.). Суми, 2022. С. 172-174.
5. Попович В. В., Перепелиця А. М., Квічка А. Є. Поводження із небезпечними побутовими відходами та особливості їх депонування на сміттєзвалищах. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. № 23 (13), С. 155-160.
6. Формування здорового способу життя. *Червоногригорівська селищна територіальна громада* : веб-сайт. URL : <https://salo.li/7A9947F> (дата звернення 10.05.2024).

УДК 37.013

Василь Медвідь,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;
Тетяна Бондаренко,
кандидат педагогічних наук,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «ЗДОРОВ'Я, БЕЗПЕКА ТА ДОБРОБУТ»

Постановка проблеми. Однією з найпопулярніших тем останніх десятиліть як у вітчизняній, так і зарубіжній літературі є тема критичного мислення. Основні вектори вивчення критичного мислення – структура, функції, способи, навички самовдосконалення критичного мислення, особливості формування критичного мислення у школі та у вищих навчальних закладах.

Сучасна людина має переробляти великий обсяг інформації, яка приходиться до неї щодня, їй доводиться вирішувати складні завдання, що постійно змінюються, вибудовувати міжособистісне спілкування. Вона має вміти розмірковувати, робити висновки, обґрунтовувати власну думку, вирішувати різні завдання. Основою цього є критичне мислення, а точніше, навички, установки та цінності, що набуваються в результаті формування критичного мислення; вміння систематизувати, аналізувати, визначати, інтерпретувати, приймати рішення та багато іншого.

Питання значимості критичного мислення для нової освітньої парадигми XXI століття залишається мало розкритою. Попередня система освіти та вся освітня парадигма орієнтувалася на колективне навчання, в якому точкою відліку виступали вимоги до людини з боку соціуму. Із середини ХХ ст. починає формуватися «цифрова парадигма», у якій принципово інші за доступом до інформації освітніставлення: стає можливим отримати освіту «без посередників», без вчителів і викладачів, основний суб'єкт освіти – учень. Це двоякий процес: з одного боку, розширюється свобода доступу до інформації, з іншого – збільшується відповідальність кожної людини у процесі навчання. Сучасна і нова освітня парадигма, що поки що формується, орієнтована на персоніфікацію освіти, де «відправним пунктом» виступають переваги, ціннісні установки, життєвий світ людини.

Необхідність критичного мислення зумовлена зростанням ступеня впливу сучасного людства на всі процеси, що відбуваються на Землі. Від правильності цих рішень залежить наше майбутнє. Більше того, часто вони визначають, чи буде в нас це майбутнє взагалі.

Особливо важливим є критичне мислення, яке дає змогу визначити власну стратегію розвитку і збереження особистого здоров'я. Робота вчителя вимагає володіння методами, технологіями та прийомами розвитку критичного мислення учнів, зокрема під час вивчення інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут».

Мета дослідження – апробувати ефективні методи, технології та прийоми формування критичного мислення під час вивчення інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут».

Результати дослідження. Поняття «критичне мислення» активно використовується практично у всіх соціогуманітарних дисциплінах: філософії, психології, педагогіки, філології, соціології тощо. Однак наявність великої кількості визначень, підходів, характеристик критичного мислення «розмиває» його обсяг та зміст.

Критичне мислення – це вміння зіставляти факти, аналізувати інформацію, оцінювати її достовірність, робити обґрунтовані висновки та приймати на їх основі виважені рішення [2].

Критичне мислення дає змогу ухвалювати обґрунтовані рішення, підвищувати інформаційну грамотність, поліпшувати комунікацію, вирішувати конфлікти, краще розуміти навколишній світ. Для критичного мислення характерні: планування та цілеспрямованість, гнучкість, відкритість, пластичність, скептицизм, самоскептицизм, готовність до визнання помилок [1].

Елементами критичного мислення, його складовими частинами є мета, висновки, поняття, припущення/гіпотези, наслідки, питання. Якісними характеристиками критичного мислення є ясність, точність, чіткість, глибина, широта, логічність, значимість та справедливість.

Виділяють такі основні складові критичного мислення як сумнів, запитання, ступінь впевненості, свідчення, вміння відокремлювати факти від оціночних суджень, розпізнавання маніпуляції та обману, розуміння причинно-наслідкових зв'язків, вивчення іншої точки зору [4].

Технологія формування критичного мислення включає цілі, завдання, принципи побудови, етапи та умови формування, методи, прийоми та способи навчання мисленню, форми організації діяльності учнів та способи оцінювання результатів формування мислення.

Етапами формування і рівнями розвитку критичного мислення є: актуалізація знань, пробудження інтересу, цікавості до теми, визначення цілей вивчення матеріалу; осмислення нової інформації, критичне читання та письмо; роздум чи рефлексія, формування особистої думки та ставлення до матеріалу; узагальнення та оцінка інформації, проблеми, способів її вирішення та власних можливостей [3].

Критичному мисленню можуть заважати певні фактори: когнітивні спотворення, ефект підтвердження, ефект доступності, помилка атрибуції, ефект ореолу, спотворення експертності, некомпетентність у предметі, втома, неуважність.

Нами було доведено, що ефективними методиками формування критичного мислення є: «Бритва Оккама», Скелет риби – Fishbone, П'ять питань «чому?», Кільця Венна, «Кошик ідей», сенкан, Асоціативний куц, «Товсті» та «тонкі» питання, Метод 6 W (6 чому?).

Нами була розроблена методика застосування технології розвитку критичного мислення учнів під час навчання інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут». Методика орієнтована виконання мотиваційно-ціннісної, інформаційно-діяльної і рефлексивно-оцінної функцій. Доведено, що розвитку критичного мислення сприяють відповідні вправи («Бачу. Гадаю. Дивуюсь», «Головне. Сторони. Приховане», «Шість капелюхів мислення», «Творчі питання», «Перетягування канату», «Точки компасу», «Плюс. Мінус. Цікаво», «Почисти фрукт», «Збудуй міст», «Спостерігаю 10x2»); *прийоми* («Мозковий штурм», «Асоціація», «Допиши фразу», «Карта пізнання», вирішення задач мало місце під час вивчення теми, «Написання есе», «Дерево знань», «Групова дискусія»).

Під час було виявлено зміни, що відбуваються у рівнях розвитку критичного мислення учнів під час вивчення інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут». На контрольному етапі експерименту було отримано дані, що свідчать про ефективність проведеної роботи з формування критичного мислення.

Дане дослідження не претендує на вичерпний розгляд усіх аспектів складної та багатогранної проблеми формування критичного мислення під час вивчення інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут». Перспективами подальшої розробки могли б стати питання розробки ефективних технологій розвитку критичного мислення під час вивчення інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» із використанням міжпредметних зв'язків.

Список використаних джерел

1. Вайнштейн М. Критичне мислення як основа демократичного навчання. *Рідна школа*. 2001. № 4. С. 49-52.
2. Лабенко О. Розвиток критичного мислення в середніх загальноосвітніх закладах. *Рідна школа*. 2001. № 4. С. 68-71.
3. Пометун О. І. Технології розвитку критичного мислення учнів. Київ : Плеяда, 2006. 220 с.
4. Тягло О. В. Критичне мислення. Харків : Вид. група «Основа», 2008. 189 с.

УДК 326.1

Мар'яна Ніколайчук,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;

Людмила Головатюк,

кандидат біологічних наук, доцент,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ УЧНІВ – ОДНЕ З ПРІОРИТЕТНИХ ЗАВДАНЬ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Для України основною проблемою, пов'язаною з майбутнім держави, є збереження та зміцнення здоров'я учнів. Розробка стійких соціальних орієнтирів для усвідомлення необхідності здорового способу життя стає все актуальнішою та гострішою для українського суспільства. Щороку показники фізичного та психічного здоров'я населення, особливо молоді, значно погіршуються. Однією з основних причин такого стану є те, що у підростаючого покоління не сформована стійка мотивація на здоровий спосіб життя. Часто учні не усвідомлюють, як важливо вести здоровий спосіб життя для того, щоб зберегти своє здоров'я. Особистість формується в шкільному середовищі, і від того, якою вона буде, залежить її майбутнє.

Мета роботи – з'ясувати роль шкільної освіти у формуванні здорового способу життя учнів.

Результати та обговорення. Національною доктриною розвитку освіти визначено пріоритетні напрямки, серед яких є «пропаганда здорового способу життя, стимулювання у молоді прагнення до здорового способу життя». Забезпечення здорового способу життя

всього шкільного колективу завдяки створенню такого середовища є завданням кожного навчального закладу.

Здоров'язбережувальна діяльність у галузі освіти – це сукупність ефективних здоров'язбережувальних технологій, що орієнтовані на збереження фізичного і психічного здоров'я учасників освітнього процесу.

У педагогічній науці склалися певні напрями дослідження проблеми здоров'язбереження здобувачів освіти. Такі педагоги, як Н. Бібік, Ю. Британ, О. Ващенко, В. Ільченко, Т. Коланчук, Г. Мешко, Л. Лаврінченко, М. Рибалко та ін., у своїх працях обґрунтовують, що збереженню і зміцненню здоров'я сприяє створення здоров'язбережувального освітнього середовища.

У «Національній стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі» зазначено, що безпечне і здорове освітнє середовище – це сукупність у закладі освіти умов, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди [3].

Формування здорового способу життя молоді є важливою складовою молодіжної та соціальної державної політики. Необхідно акцентувати увагу на формуванні здорового способу життя саме молоді, оскільки в молоді роки відбувається сприйняття певних норм та зразків поведінки, накопичення відповідних знань та вмінь, усвідомлення потреб та мотивів, визначення ціннісних орієнтацій, інтересів та уявлень.

У Національній доктрині розвитку освіти в Україні «виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів» визначено серед пріоритетних завдань шкільної освіти. Основною метою діяльності вчителя має бути – створення умов для збереження та зміцнення здоров'я учнів, формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя [1, с. 34].

Найважливішим стратегічним завданням системи освіти, на думку М. О. Носко, С. В. Грищенко, Ю. М. Носко, має бути виховання творчої, активної, відповідальної, культурної, інтелектуальної, високорозвиненої та зрілої людини в душі відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як до найвищої індивідуальної і суспільної цінності. Проблему виховання свідомого і дбайливого ставлення до власного здоров'я необхідно вирішувати засобами освіти. Модернізація освітньої галузі, має на меті створення умов для особистісного розвитку та самореалізації кожного громадянина України. Одним із шляхів досягнення цієї мети

є навчання школярів відповідального ставлення до свого здоров'я та здоров'я людей, що їх оточують, як до найвищої цінності, формування через освіту здорового способу життя. Вироблення належного ставлення до свого здоров'я є важливою умовою оздоровлення суспільства. І здійснювати його важливо зі школи, бо це єдина структура, через яку «проходить» усе населення країни, а навчально-виховний процес – систематизований процес, за допомогою якого можливо формувати мотивацію на здоровий спосіб життя. Тому роль школи у збереженні і зміцненні здоров'я визначальна [2, с. 13].

Формування здорового способу життя через освіту виокремлено як один з пріоритетних напрямів державної політики у розвитку освіти.

Основна мета оздоровчої функції освіти:

- виявлення тенденцій у стані фізичного і психічного здоров'я учасників навчально-виховного процесу, прогнозування і корекція його розвитку на основі моніторингових досліджень;
- надання наукової, навчально-просвітницької і методичної допомоги педагогам у роботі з виховання в учнів відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я громадян як до найвищої цінності, формування навичок здорового способу життя;
- забезпечення впровадження державного стандарту оздоровчої функції освіти.

Завдання оздоровчої функції освіти:

- зняття навчальних перевантажень школярів;
- організація фізичної активності учнів, профілактика гіподинамії;
- організація правильного харчування школярів під час їхнього перебування в школі;
- попередження шкідливого впливу на здоров'я учнів факторів, які безпосередньо пов'язані з навчальним процесом (профілактика шкільних хвороб);
- збереження і зміцнення психічного здоров'я учнів (попередження стресів, шкідливих звичок, залежностей тощо);
- формування культури здоров'я учнів і компетентності педагогів з питань здоров'я і здоров'язберігаючих технологій;
- організація співпраці з батьками з питань збереження та зміцнення здоров'я дітей [3, с. 8].

Здоров'я залежить не тільки від біологічних, генетичних і психофізіологічних задатків людини, а й від її культури, тобто різних способів реалізації соціальних та природних сил індивіда. Збереження й відновлення здоров'я перебувають у прямій залежності від рівня культури особистості. Поняття «культура здоров'я» формулюють як певний рівень медико-валеологічної

грамотності населення, стан соціального благополуччя, ступінь розвитку творчих сил, фізичних, психічних і розумових здібностей людини, виражених в організації її життєдіяльності, у ставленні до самої себе, інших людей, до природи. Основним критерієм культури здоров'я визначають стан оптимальної відповідності, гармонії між біологічним, психологічним і соціальним у житті й діяльності людини.

За оцінками фахівців, близько 75 % хвороб у дорослих є наслідком умов життя в дитячі та молоді роки. Незадовільний стан здоров'я молоді може знижувати рівень національної безпеки, економічні, інтелектуальні та духовні ресурси розвитку суспільства. Турбота про правильну поставу учнів, гігієну їх опорно-рухового апарату, органів слуху та зору має бути предметом особливої уваги. Важливим напрямом діяльності вчителя має бути також і навчання учнів гігієни розумової праці з метою уникнення перевтоми. Актуальними залишаються заходи щодо запобігання та протидії шкідливим звичкам: курінню, вживанню алкоголю, наркотиків. У процесі формування в учнів навичок здорового способу життя вчителю доцільно керуватися такими пріоритетами: вірити в цінність кожного учня; дотримуватись конфіденційності; надавати позитивну інформацію; бути радником, а не моралістом; поважати думку й позицію дитини; акцентувати увагу учня на власних позитивних рисах, характеристиках і здобутках [4, с. 23].

Навчальний заклад є основною ланкою в ланцюгу створення в учнів стереотипу здорового способу життя, формування індивідуального та громадського здоров'я. Навчання здоровому способу життя має бути системним і сприяти гармонійному розвитку психофізичних здібностей учнів. Воно не повинне зводитися до періодичного інформування учнів з питань збереження здоров'я, а має передбачати комплекс систематичних заходів, спрямованих на забезпечення школярами здорового способу життя як складової соціалізації.

Висновки. Здоров'я є соціальним феноменом, відтак проблема здоров'язбереження розглядається через призму збереження та зміцнення індивідуального і суспільного здоров'я. Саме тому одним із пріоритетних завдань системи освіти є формування у дітей і підлітків ціннісного ставлення до здоров'я, розвиток мотивації до здорового способу життя і навичок здоров'язбереження. Формуванню цих якостей особистості у процесі навчання сприяє використання здоров'язбережувальних технологій. Особистість формується в шкільному середовищі, і від того, якою вона буде, залежить її майбутнє, а також майбутнє здорової української нації.

Список використаних джерел

1. Ващенко О., Свириденко С. Готовність вчителя до використання здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховному процесі. *Здоров'я та фізична культура*. 2006. № 8. С. 1-6.
2. Носко М. О., Грищенко С. В., Носко Ю. М. Формула здорового способу життя : навч. посіб. Київ : Вид-во, 2013. 268 с.
3. Онопрієнко О. Концептуальні засади компетентнісного підходу в сучасній освіті. *Шлях освіти*. 2007. №4. С. 32-38.
4. Оржеховська В. М. Методологічні засади діяльності освітнього закладу, спрямованої на здоров'я. *Педагогіка і психологія*. 2009. №4. С. 5-17.

УДК 338. 48 (1-22) (477.44)

Дмитро Панасюк,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. У зв'язку зі високим ступенем антропогенного забруднення довкілля, у тому числі й туристичною діяльністю населення, на сьогодні значної актуальності набуває напрям екологічного туризму. Сучасні негативні тенденції впливу антропогенного чинника на навколишнє середовище, споживацьке використання природних ресурсів украй негативно позначаються на екологічній ситуації України. Саме тому ефективним механізмом стримування зазначених негативних процесів є екологічний (зелений) туризм як напрямок сталого розвитку на рівні цілісної країни та окремих регіонів зокрема. Для рекреаційно-туристичного потенціалу України притаманні високі потенційні можливості для ефективної організації різноманітних напрямків екологічного туризму [4].

Мета дослідження – дослідити проблеми та перспективи розвитку екологічного туризму на території Волинської області.

Результати дослідження. Екологічний туризм або екотуризм – це напрям туристичної діяльності, що передбачає подорожі до недоторканих людиною природних та природоохоронних об'єктів.

Екотуристи свідомо намагаються не завдавати шкоди довкіллю. Екотуризм сприяє екологічній освіті відвідувачів і дає змогу отримати кошти на заходи щодо збереження природи певного регіону, допомагає розвитку ізольованих людських поселень, що виступають інфраструктурними об'єктами. Вчені розглядають розвиток екотуризму як один з засобів збереження довкілля для майбутніх поколінь [3].

Розвиток екологічного туризму може мати як позитивні, так і негативні наслідки для навколишнього середовища. З одного боку, екотуризм сприяє збереженню природних комплексів шляхом розвитку екологічної свідомості туристів у напрямку необхідності охорони довкілля, а також є джерелом фінансових ресурсів для здійснення різноманітних природоохоронних заходів. З іншого боку, туристична діяльність людини може призвести до погіршення стану довкілля внаслідок забруднення повітря, води та землі, знищення рідкісних видів флори та фауни краю [2].

Волинська область розташована на північному заході України і володіє значним потенціалом для створення та функціонування розгалуженої мережі екологічного туризму. Територія Волині включає частину Поліської низовини та Волинське пасмо, що складається з багатьох ізольованих горбів різної форми, рельєф є слаборозчленованим, характерна велика кількість поверхневих водойм (річки, озера, болота). Для даної території описана значна різноманітність ландшафтів, біогеоценозів та екосистем, у яких зростають численні види рослин та існують різноманітні види тварин, в т.ч. рідкісних та унікальних для України [5].

Природно-заповідний фонд Волинської області (далі – ПЗФ) включає такі об'єкти заповідності: природний заповідник, національні природні парки, заказники, ботанічний сад, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, заповідні урочища, пам'ятки природи [1].

Станом на 01 січня 2022 року на території Волинської області знаходиться 395 територій та об'єктів ПЗФ, з яких 27 – загальнодержавного значення та 368 – місцевого значення. Площа заповідності області складає 220692,02 га [5].

Для забезпечення сталого розвитку екотуризму на території Волинської області розроблено підходи до його організації, котрі сприятимуть збереженню довкілля та, відповідно, зменшенню негативного впливу на природних зон (зокрема, розробка та реалізація екологічної політики різними суб'єктами туристичної діяльності, заходи щодо збереження природного, соціального і культурного розмаїття, обов'язкові заняття з метою підвищення рівня екологічної освіти туристів, максимальне сприяння мінімізації

забруднення, створення умов для ліквідації надмірного споживання ресурсів), а також економічному і соціальному розвитку регіону.

Починаючи з 2020 р., темпи розвитку екологічного туризму в Україні та світі значно призупинилися. Основною причиною зниження туристичної активності стала пандемія COVID-19. В Україні відзначено зниження вартості реалізованих туристичних пакетів у 2020 р. на 54 %, або на 32434 млн грн порівняно з 2017 р. [6].

Туристична привабливість України дуже сильно впала у 2022 р. після повномасштабного воєнного вторгнення російської федерації. Внаслідок воєнних дій та потенційні загрози вторгнення з території білорусії, забруднення рекреаційних територій вибухонебезпечними предметами українські туристи об'єктивно не вважають Волинську область привабливою для туризму. Іноземні туристи взагалі припинили відвідування туристичних об'єктів Волинської області.

Висновки. Організація екологічного (зеленого) туризму має на меті збереження природно-заповідного фонду країни та регіону зокрема, підвищення рівня екологічної культури відпочиваючих, має позитивний вплив на економічну ситуацію, створює можливості для збереження та популяризації природної та культурних спадщини, а головне – не потребує великих інвестицій. Поряд з тим, для зацікавлення потенційних туристів потрібно розробити та реалізувати маркетингову стратегію, що дозволить популяризувати екологічний туризм на теренах області. Розвиток екологічного туризму у Волинській області на сучасному етапі є доволі перспективним, завдяки унікальним природним ресурсам, розвинутій інфраструктурі та прагненню населення до відпочинку на природі.

Основним чинником сповільнення темпів розвитку екологічного туризму на Волині є загроза ракетних ударів внаслідок збройної агресії рф та потенційна небезпека на кордоні з білорусією. До інших проблем у даній галузі варто віднести недосконалу законодавчу базу, зокрема відсутність стратегії розвитку екотуризму на території Волині, нестача фінансування, низький рівень екокультури відпочиваючих та недосконалий маркетинг.

Список використаних джерел

1. Гулай Л. Д., Сакура Б. І. Характеристика природно-заповідного фонду Волинської області. URL : http://journals.uran.ua/ludina_dov/article/view/87439 (дата звернення: 12.05.2024).

2. Замула, І. В., Кирилюк, Д. Р. Розвиток екологічного туризму в Україні. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № 2(104), С. 3-9. URL : [https://doi.org/10.26642/ema-2023-2\(104\)-3-9](https://doi.org/10.26642/ema-2023-2(104)-3-9) (дата звернення: 08.05.2024).

3. Любонько Т. В. Формування організаційно-економічного механізму розвитку екологічного туризму. *Ефективна економіка*. 2014. № 9. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op> (дата звернення: 13.05.2024).

4. Полякова Н. О. Розвиток екологічного туризму в Україні. URL : <https://turizmlinol.wordpress.com/2019/05/25/%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA-%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D1%83-%D0%B2-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0/> (дата звернення: 02.05.2024).

5. Регіональна доповідь про стан довкілля. URL : <https://voladm.gov.ua/article/regionalna-dopovid-pro-stan-dovkillya/> (дата звернення: 22.05.2024).

6. *Туристична діяльність в Україні* : офіційний сайт Державної служби статистики України URL : <https://ukrstat.gov.ua/>. (дата звернення: 08.05.2024).

УДК 37.013.42

Олександр Сичов,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;
Людмила Головатюк,
кандидат біологічних наук, доцент,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ВПЛИВ ВОЄННИХ ДІЙ НА ДОВКІЛЛЯ ТА ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ

Постановка проблеми. На сьогоднішній день неможливо детально оцінити вплив війни на довкілля через нестачу точної інформації. Проте чітко зрозуміло те, що чим довше триває війна, тим більше шкоди вона завдає довкіллю, а отже, й більше наслідків буде в майбутньому.

Мета дослідження – з'ясувати як впливають воєнні дії на довкілля та здоров'я населення.

Результати дослідження. Шкода довкіллю від російського вторгнення є величезною і зростає з кожним днем. Говорити про

руйнівний вплив війни на довкілля, окремо розділяючи повітря, воду та землю, досить складно, адже в природі все взаємопов'язано. Так, забруднення повітря – це водночас забруднення вод і ґрунтів. Рух важкої техніки, будівництво фортифікаційних споруд і бойові дії пошкоджують ґрунтовий покрив. Це призводить до знищення рослинності та посилення ерозії ґрунтів. Згідно даних Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, агресор веде бойові дії на території 900 об'єктів природно-заповідного фонду площею 12406,6 кв. км., що становить орієнтовно третину площі природно-заповідного фонду України. Тисячі видів рослин і тварин, які знаходяться на цих територіях, перебувають під загрозою знищення. Ареали деяких рідкісних і ендемічних видів опинилися в зоні активних бойових дій, що загрожує їх існуванню. Більша частина міграційних коридорів знаходиться над зоною бойових дій. Це може стати причиною неспокою птахів, їх виснаження через зміну маршрутів та потрапляння під обстріли [3, с. 34].

Масовані артилерійські та ракетні обстріли нафтобаз, нафтопереробних заводів, інших промислових об'єктів призводять до викидів токсичних речовин у повітря. За підрахунками екологів, під час горіння нафти (пожежі на нафтобазі з кількома резервуарами) в атмосферне повітря викидається приблизно стільки ж забруднювальних речовин, скільки виробляє весь транспорт Києва за місяць.

Комплексний індекс забруднення атмосферного повітря міст України за 2023 рік подано у табл.1.

Таблиця 1.

Комплексний індекс забруднення атмосферного повітря міст України за 2023 р.

МІСТО	КІЗА	МІСТО	КІЗА	МІСТО	КІЗА
Дніпро	10,7	Черкаси	6,2	Олександрія	3,4
Кам'янське	10,2	Кривий Ріг	6,1	Івано-Франківськ	3,3
Одеса	9,5	Полтава	5,6	Харків	3,1
Миколаїв	9,5	Рівне	5,6	Бровари	3
Київ	8,1	Ужгород	5,5	Обухів	3
Вінниця	7,7	Біла Церква	4,5	Хмельницький	3
Львів	7,4	Житомир	4,1	Ізмаїл	2,9
Запоріжжя	7,3	Тернопіль	3,9	Світловодськ	2,5
Луцьк	7,3	Чернігів	3,6	Чернівці	1,9
Суми	6,8	Українка	3,6	Горішні Плавці	1,4
Кременчук	6,7	Кропивницький	3,5		

Значне забруднення повітря може мати значний негативний вплив на здоров'я людей у довготривалій перспективі [1, с. 112]. Розливи палива, забруднення від знищеної військової техніки та озброєння, а також розірвані ракети та авіабомби – все це забруднює ґрунт і підземні води хімічними речовинами та важкими металами.

Під час детонації ракет та артилерійських снарядів утворюється низка хімічних сполук: чадний газ (CO), вуглекислий газ (CO₂), водяна пара (H₂O), бурий газ (NO), закис азоту (N₂O), діоксид азоту (NO₂), формальдегід (CH₂O), пари ціанистої кислоти (HCN), азот (N₂), а також велика кількість токсичної органіки, окислюються навколишні ґрунти, деревина.

Під час вибуху всі речовини проходять повне окиснення, а продукти хімічної реакції вивільняються в атмосферу. Основні з них – вуглекислий газ і водяна пара – не є токсичними, а шкідливі в контексті зміни клімату, оскільки обидва є парниковими газами. В атмосфері оксиди сірки та азоту можуть спричинити кислотні дощі, які змінюють рН ґрунту та викликають опіки рослин, до яких особливо чутливі хвойні. Кислотні дощі мають негативний вплив і на організм людини, інших ссавців та птахів, впливаючи на стан слизових тканин та органів дихання.

Вирви від ворожих ракет, авіабомб, артснарядів, випалена земля спричиняють довготривалу деградацію довкілля. Території, що вкриті воронками після артобстрілів можуть бути взагалі непридатними для сільськогосподарського виробництва через велику кількість у них хімічних речовин, що містили боеприпаси. Продукти, вирощені на таких землях є небезпечні для вживання. Тут треба згадати і про засмічення землі відходами зі знищених підприємств, будівель, військової техніки та нафтопродуктів. Все це може призвести до значних екологічних та соціальних проблем: втрати біорізноманіття, нестачі води, продуктів, поширення бідності, масових міграцій населення [2, с. 23].

Під час наступу російських військ, обстрілів і бомбардувань міст та інфраструктури було завдано значної шкоди системам водопостачання, 20 водовідведення та комунікаціям. Це загрожує запасам прісної води, спричиняє забруднення річок, які є джерелами водопостачання для промислових, комунальних підприємств та окремих домогосподарств. Пошкоджені очисні споруди і неочищені стічні води із Сіверодонецька, Лисичанська, Рубіжного, Попасної та частини Запоріжжя забруднюють водні ресурси [4, с. 157].

З метою визначення рівня забрудненості води в Україні, було взято проби води із різних водойм. Результати дослідження представлені на рис.1.

Рис.1. Рівень забруднення води в Україні за деякими показниками.

Отже, в пробах питної води на першому місці досить часто виявляють відхилення за органолептичними показниками – 54%; на другому місці виявляють вищу норми мінералізації – 28%; а на третьому – перевищення гранично допустимої концентрації хімічних речовин – 18%.

Великої шкоди завдають заборонені запалювальні боєприпаси з білим фосфором. Це загрожує масштабними пожежами та хімічним забрудненням ґрунтів. На Луганщині під час обстрілів Попасної та Рубіжного, а також міста Мар'янка Донецької області, застосували фосфорні бомби, спричинивши десяток пожеж.

Металеві уламки снарядів, що потрапляють у довкілля, також не є безпечними. Для виробництва оболонки боєприпасів найбільш поширеним матеріалом є чавун з домішками сталі, який містить у своєму складі не тільки стандартні залізо та вуглець, а й сірку та мідь. Ці речовини потрапляють у ґрунту, а потім можуть мігрувати до ґрунтових вод і, в результаті, потрапляти до харчових ланцюгів, впливаючи і на тварин, і на людей.

Шкода довкіллю від російського вторгнення є величезною і зростає з кожним днем. Розливи палива, забруднення від знищеної

військової техніки та озброєння, а також розірвані ракети та авіабомби – все це забруднює ґрунт і підземні води хімічними речовинами та важкими металами. Ракети, а також знищена військова техніка призводить до накопичення канцерогенного сміття. Після війни наслідки для довкілля і здоров'я людей будуть проявлятися роками [3, с. 2].

Війна вплинула на всі аспекти життя людини, а найголовніше на стан її здоров'я, а саме нервової системи. Багато людей стикаються з відчуттям страху, тривоги та безпорадності перед невизначеністю майбутнього. Зростання загрози та неспокій серед населення призводить до посилення тривоги та відчуття нестабільності. Люди стурбовані за своє майбутнє та безпеку своїх рідних, а це, в свою чергу, впливає на їх психічну стійкість. Хронічний стрес викликає викид додаткових гормонів, які підвищують частоту серцевих скорочень та рівень артеріального тиску, як наслідок, розвивається головний біль.

З метою оцінки рівня тривожності, було проведено опитування здобувачів вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) за допомогою тесту Спілбергера-Ханіна. Результати тестування представлені у табл. 2.

Таблиця 2.

Оцінка рівня ситуативної (реактивної) тривожності (тест Спілбергера-Ханіна)

Кількість студентів	Низький рівень тривожності	Помірний рівень тривожності	Високий рівень тривожності
20 (100 %)	1 (5 %)	7 (35 %)	12 (60 %)

Отже, рівень тривожності серед досліджуваних переважає високий – 12 студентів (60 %), помірний рівень – у 7 студентів (35 %), низький рівень – у 1 студента (5 %).

Висновки. Війна спричинила гуманітарну катастрофу, завдала значної шкоди довкіллю та психологічному стану українців, зруйнувала економіку та інфраструктуру країни. Наслідки війни відчуватимуться ще багато років. Важко навіть уявити скільки часу потрібно на очищення та відновлення наших земель, водних ресурсів та повітря. Проте зрозуміло вже зараз – наслідки цієї війни кожен українець відчуватиме на собі дуже тривалий час. Екологія та її вплив на здоров'я кожного українця є однією з проблем післявоєнного відновлення в Україні, яка потребує спільних зусиль для її подолання.

Список використаних джерел

1. Гуржий В. Війна в Україні може вплинути на глобальні кліматичні зміни. *Екологія*. 2022. №16. URL : <https://nasze-slowo.pl/vijna-v-ukrayinimozhe-vplynuty-na-globalni-klimatychni-zminy/> (дата звернення: 02.04.2024).
2. Головатюк Л. М., Бондар О. Б., Кратко О. В. Небезпека та наслідки забруднення водойм для організму людини. *Екологічні науки : науково-практичний журнал*. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2023. № 50. С. 174-178.
3. Зміна клімату 2023: збільшення викидів внаслідок війни та прогнози. URL : <https://ecolog-ua.com/news/zmina-klimatu-2023-zbilshennya-vykydivvnaslidok-viyny-ta-prognozy> (дата звернення: 13.04.2024).
4. Кратко О. В., Головатюк Л. М., Бондаренко Т. Є. Вплив воєнних дій на водне, ґрунтове та повітряне середовище України. *Екологічні науки : науково-практичний журнал*. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2023. № 47. С. 157-162.
5. Стратічук Н. В., Дюдяєва О. А. Екологізація сільськогосподарської галузі в умовах адаптації до змін клімату. *Таврійський науковий вісник*. 2022. № 125. С. 234-243. URL : http://www.tnvagro.ksauniv.ks.ua/archives/125_2022/32.pdf (дата звернення: 28.04.2024).
6. Національна екологічна політика України: стратегічні оцінки і рекомендації. Голова редакційної групи В. Шевчук. *Міністерство охорони навколишнього природного серед середовища України. Програма Розвитку ООН. Глобальний Екологічний Фонд*. Київ, 2007. 57 с.

УДК 378: 37.02: 504.03

Дарія Тищук,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;
Неля Цицюра,
кандидат біологічних наук, доцент,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ІНСТРУМЕНТИ I-TREE ЯК ЗАСІБ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ

Постановка проблеми. Забруднення навколишнього середовища та космічного простору, зміна клімату, скорочення біологічного розмаїття тваринного і рослинного світу, спустелювання територій – екологічні проблеми, які займають одне з перших місць серед глобальних проблем, що стоять перед сучасним світом. Ці проблеми повністю або частково зачіпають інтереси людства в цілому та кожної окремої людини зокрема. Дбайливе ставлення до природи складається не тільки з уміння її раціонально використовувати, а й усвідомлення її значимості, що має стати внутрішнім надбанням кожної особистості. Тому формування екологічної грамотності школярів є надзвичайно важливим завданням сучасної школи. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від методів, якими послуговується вчитель у процесі екологічного виховання, їх доступності та актуальності, відповідності психологічним особливостям та знанням учнів [1]. Дієвим сучасним інструментом у цьому питанні є використання платформи i-Tree, яка у своєму арсеналі має низку інструментів. Наприклад, застосунок I-Tree – My Tree дає змогу визначити екосистемні послуги дерев, що, в свою чергу, допомагає усвідомити значущість деревних рослин, необхідність підтримки, захисту та примноження функцій екосистем, що нас оточують [4].

Мета дослідження. Теоретично обґрунтувати основні аспекти, форми та методи здійснення екологічного виховання учнів на уроках та в позаурочний час за допомогою застосунку I-Tree – My Tree.

Результати дослідження. Освітній процес – система організації освітньої діяльності, визначеної навчальними та виховними планами школи. Формування екологічної культури школярів є одним із найважливіших завдань сьогодення. Виховання в учнів відповідальності за природу – це складний і довготривалий процес. Результатом має бути не лише набуття відповідних знань та вмінь, а

окремих дерев. Для цього визначали необхідні показники, зокрема вид дерева, діаметр стовбура, освітленість та відстань до найближчих будівель. На основі зібраних даних визначали екосистемні послуги дерев у грошовому еквіваленті з допомогою застосунку та записували показники на інформаційних табличках [2, 4].

Так, було визначено, що береза повисла (*Betula pendula* Roth.), яка росте на території Волинського ліцею імені Нестора Літописця забезпечує нашу громаду екосистеми послугами у розмірі 580,4 гривень щорічно, ялина звичайна (*Picea abies* L.), яка знаходиться на території Кременецької загальноосвітньої школи I-III ступенів №4 – 398,5 гривень щорічно. Кульмінаційним моментом заходу було встановлення табличок на території закладів освіти (рис 2.).

Рис. 2. Встановлення інформаційних табличок на території Волинського ліцею імені Нестора Літописця та Кременецької загальноосвітньої школи I-III ступенів №4

Висновки. Підсумовуючи, зазначаємо, що на уроках біології та в позаурочний час можна використовувати застосунок i-Tree Есо як ефективний спосіб формування екологічного ставлення до природи. Це дасть змогу розширювати знання про цінність природи та життєдайне значення дерев для екосистем та людини, формувати екологічну грамотність та виховувати свідому націю українців, які будуть піклуватися про природу та майбутнє своїх нащадків.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності. Київ : Либідь, 2006. 272 с.

2. Дух О. І., Цицюра Н. І., Бондар О. Б. Використання інструментів I-tree для формування фахових компетентностей майбутніх екологів. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної*

академії ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки. 2023. Вип. 17. С. 127-134.

3. Титаренко Л. М. Екологічна компетентність особистості як складова її життєвої компетентності. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. пр. Вип. 8 Київ, 2005. 12-15.

4. *I-Tree Eco*. URL : <https://www.itreetools.org/tools/i-tree-eco> (дата звернення: 12.05.2024).

УДК 34.1233.577

Наталія Чернявська,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;

Ольга Кратко,

кандидат історичних наук, доцент,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ТА БІОРІЗНОМАНІТТЯ МІСТА ТЕРНОПОЛЯ

Місто Тернопіль, розташоване в мальовничому регіоні Поділля на заході України, завжди зачаровує своїх гостей не лише своєю багатю історією та культурою, але й вражаючою природою [1]. Воно славиться своїми зеленими парками, прекрасними ставками та річкою Серет, яка протікає через його серце. Ці натуральні красоти не лише приносять естетичне задоволення, але й забезпечують важливі екосистемні послуги, такі як очищення повітря та води, регулювання клімату та підтримка біорізноманіття [2, 3, 4].

Регіон Тернополя славиться різноманіттям флори та фауни. Тут можна зустріти понад 1200 видів рослин, 200 видів птахів, 50 видів ссавців та безліч видів комах та інших безхребетних. Місто та його околиці є домом для багатьох рідкісних та зникаючих видів, таких як журавель сірий, лелека білий, видра річкова та інші.

На жаль, екосистема Тернополя стикається з низкою серйозних викликів. Зростання населення, урбанізація та промислова діяльність чинять значний тиск на довкілля. Забруднення повітря та води, вирубка лісів, поводження з відходами та інші фактори негативно впливають на біорізноманіття та екосистеми міста.

Метою дослідження є вивчення екологічного стану та біорізноманіття міста Тернополя.

Відповідно до поставленої мети сформовані завдання дослідження.

1. Дослідити екологічний стан території дослідження.

2. Ознайомитися із біорізноманіттям (на прикладі парку «Топільче»).

З моменту отримання Україною незалежності та переходу до ринкової економіки, структура економіки міста значно змінилася. Підприємства, оснащені сучасним обладнанням, збільшують обсяги виробництва, спрямовані на випуск високоякісних товарів для споживачів. Серед них – ПрАТ «Тернопільський молокозавод», що виробляє різноманітну молочну продукцію, ПАТ «ТЕРА» – кондитерські вироби, ТОВ «Шредер» – освітлювальне обладнання, ТОВ «Ліхтер Бетон Тернопіль», ТОВ «Тернопільбудплюс» – будівельні матеріали, ПП «Фабрика меблів “Нова», «Меблева фабрика у Білій» – меблі, ВАТ «Тернопільське об’єднання «Текстерно»» – бавовняні тканини, ТОВ «Тервікнопласт» – металопластикові вікна, ТОВ «БотНетце-Україна» – автозапчастини та багато інших.

Підприємства, такі як ПП «Креатор-Буд», ТОВ «Тернопільбуд», ТОВ «Добробут», ТОВ «Елітар» та ТОВ «Торговий дім Професіонал», виконують значні обсяги будівельних робіт, пов’язаних з будівництвом житла, ліній електропередач та місцевих газопроводів. У ринкових умовах швидко розвивається роздрібна та оптова торгівля, послуги для населення та юридичних осіб, банківські та інші установи. На сьогоднішній день у місті діють 3 гіпермаркети, 20 супермаркетів, що продають продовольчі та супутні товари, 2 гіпермаркети будівельних матеріалів, 13 готелів та подібних місць розміщення, 26 відділень банків тощо.

Отже, небезпечні об’єкти можуть спричинити масштабні вибухи, пожежі, аварії з викидом небезпечних речовин, збоїв в роботі систем життєзабезпечення та терористичні атаки. Важливо вживати заходів безпеки та мати плани дій на випадок надзвичайних ситуацій, щоб мінімізувати ризики та наслідки.

Під час дослідження біорізноманіття парку «Топільче» протягом квітня 2024 року було виявлено 12 видів деревних рослин, які належать до 9 ботанічних родин. Трав’яний покрив парку представлений значним видовим різноманіттям. Було зафіксовано 5 видів трав’янистих рослин, які належать до 4 ботанічних родин. Під час дослідження було виявлено 6 видів диких птахів, які належать до 4 загонів. Проведені дослідження продемонстрували, що парк «Топільче» є цінним природним середовищем, яке володіє багатим

та різноманітним біорізноманіттям. Ці дані можуть бути використані для розробки стратегій збереження та раціонального використання природних ресурсів парку [3].

Отже, дослідження показало, що екологічний стан території є задовільним, з деякими обмеженими зонами забруднення, зокрема в окремих місцях концентрація забруднювачів може бути вище нормального рівня.

Аналіз біорізноманіття парку «Топільче» підтвердив його високий рівень різноманітності флори та фауни. Виявлено значну кількість видів деревних та трав'яних рослин, а також наявність різноманітності диких птахів.

Список використаних джерел

1. Окаринський В. Тернопіль: місто, люди, історія (від давнини до 1991 року). Тернопіль, 2017. 512 с.
2. Екологічний паспорт міста Тернополя. *Екологічна сторінка міста Тернополя* : веб-сайт. URL : <http://surl.li/tjrke> (дата звернення: 02.05.2024).
3. Екологічний паспорт Тернопільської області за 2022 рік. *Управління екології та природних ресурсів Тернопільської обласної державної адміністрації* : вебсайт. URL : <http://surl.li/rdmqp> (дата звернення 20.05.2024).
4. Туристичний Тернопіль / за ред. І.Тріль. Тернопіль : Діана плюс, 2009. 36 с.

УДК 373.5.016.57]:37.091.32

Людмила Шевчук,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ПІДГОТОВКА І ПРОВЕДЕННЯ УЗАГАЛЬНЮЮЧИХ УРОКІВ БІОЛОГІЇ В 7-8 КЛАСАХ

Постановка проблеми. Одним із вагомих засобів засвоєння системи знань є узагальнення та систематизація, які найчастіше реалізуються на уроках узагальнення і систематизації.

Узагальнюючі уроки – важлива умова щодо формування відповідальності, творчого розвитку школяра. Об'єм інформації, запропонований навчальною програмою, значний, тому

першочерговим є розвиток операцій мислення, зокрема узагальнення та систематизації необхідних знань, умінь і навичок.

Формулювання цілей. Мета дослідження – вивчити і проаналізувати методичні особливості в підготовці та проведенні узагальнюючих уроків біології в 7-8 класах, розглянути класифікації та різновиди традиційних і нетрадиційних занять.

Виклад основного матеріалу дослідження. В. Онищук виділяє такі види *узагальнення*: 1) за місцем в освітньому процесі (поурочне, тематичне, підсумкове, первинне, локальне); 2) за об'ємом (часткове, системне, частково-системне, внутрішньо-системне, міжпредметне) [5]. В. Кузнєцова, Г. Калинова зазначають, що при навчанні біології варто застосовувати узагальнюючі бесіди, використовувати розроблені раніше таблиці, схеми, складати свої. Г. Ларіна рекомендує проводити вікторини та групові роботи, М. Свидерська та Г. Федорець віддають перевагу рольовим іграм [4].

Учням важливо навчитися узагальнювати матеріал: виділяти найголовніше; помічати основні характеристики об'єктів і взаємозв'язків; порівнювати їх між собою.

Узагальнюючий урок містить розгорнутий етап засвоєння нових знань, а інші етапи скорочені. Головна мета – узагальнення та систематизація вже вивченого матеріалу, виділення основних понять, закономірностей, застосування елементів процесу пізнання [2].

Учитель під час нестандартного уроку підтримує контакт із учнями, такий зв'язок має свої функції: методичну, евристичну, контрольну, морально-етичну [3].

Традиційні уроки узагальнення побудовані так: визначення завдань і мети; заслуховування відповідей (доповідей); самостійна учнівська робота; підсумкові узагальнення. *Узагальнюючий нетрадиційний урок має різновиди*: урок-лекція, семінарське заняття, урок теоретичних або практичних самостійних (індивідуальних) робіт, урок-бесіда, урок-диспут, кіноурок, урок-консультація, урок-конференція, інтегративний або бінарний урок, урок-залік, урок-рольова гра.

Відповідно до навчальної програми з біології тварин у 7 класі орієнтовно може бути 6 узагальнюючих уроків із основних тем і 1 урок узагальнення за рік; з біології людини у 8 класі – 13 узагальнюючих занять із тем і 1 урок узагальнення наприкінці року [1].

Підсумкові заняття розвивають вільне особистісне самовираження дітей і готовність до опанування загально-навчальними уміньми, навичками, компетенціями. Систематизувати знання допомагають створення і використання проблемних ситуацій,

біологічних казок, легенд, загадок, кросвордів, чайнвордів, ігрових хвилин, узагальнюючих рольових ігор, біологічних диктантів, тестових завдань, узагальнюючих співбесід, індивідуальних консультацій.

Опитування учнів 7-8 класів показало, що 75 % учнів знають про «узагальнюючий урок», 15 % – частково, а 10 % – не знають. Після проведених узагальнюючих уроків помітним було покращення знанневої якості: збільшилася кількість відмінних оцінок «добре», зменшилася кількість оцінок «задовільно». Це свідчить про позитивний вплив узагальнюючих уроків на систематизацію знань із біології. Школярі вважають цікавішими нетрадиційні узагальнюючі уроки, зокрема рольові уроки-конференції.

Учням найбільше до вподоби узагальнюючі рольові уроки-конференції, під час яких діти пробують себе в ролі журналістів, лікарів, медичних сестер, працівників санепідемстанції, ветеринарів, біологів-науковців, учителів та ін.

Висновки. Підготовка та проведення узагальнюючих уроків традиційних і нетрадиційних різновидів, з використанням активних освітніх методів і прийомів, дозволяють оптимізувати навчання біології до вимог сьогодення, формуючи учнівський науковий світогляд.

Список використаних джерел

1. Біологія. 6-9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів: затв. наказом М-ва освіти і науки України від 07.06.2017 № 804. 52 с.

2. Генкал С. Е. Пізнавальні завдання як засіб формування біологічної компетентності учнів профільних класів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : наук. журнал / голов. ред. А. А. Сбруєва. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, № 9 (103), 2020. С. 305-317.

3. Комарова О. В. Методика навчання біології. Практичний курс. Частина 2: методичні інструкції до проведення практичних занять з дисципліни «Методика навчання біології». Ч. 2. Кривий Ріг : КДПУ, 2018. 51 с.

4. Матяш Н. Ю., Коршевнік Т. В., Рибалко Л. М., Козленко О. Г. Навчання біології учнів основної школи : методичний посібник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2019. 208 с.

5. Онищук В. О. Узагальнення й систематизація знань учнів. Київ, 1970. 189 с.

УДК 373.5.016.502/504

Максим Шевчук,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;

Андрій Білянський,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;

Ольга Кратко,
кандидат історичних наук, доцент,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ

Модернізація біологічної освіти на сучасному етапі тісно пов'язана з необхідністю поєднання теоретичної і практичної підготовки учнів, яка здійснюється як дисциплінами державного освітнього стандарту, так і реалізацією змісту краєзнавчого змісту. Завдання розробки краєзнавчої складової змісту знаходиться у взаємозв'язку з краєзнавчим принципом навчання біології, що дає змогу учням встановити зв'язок між відомими фактами навколишньої дійсності і вивченим матеріалом, а також підвищити якість засвоєння біологічних знань. Краєзнавчий матеріал включений у навчальні програми з біології.

Метою даної публікації є обґрунтування методики використання краєзнавчого матеріалу з метою формування екологічної грамотності учнів у шкільному курсі. Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

- ✓ проаналізувати педагогічну та методичну літературу з проблеми дослідження;
- ✓ розглянути теоретичні основи шкільного краєзнавства.

Використання матеріалів краєзнавчого характеру в навчанні природознавства були висвітлені в роботах А. П. Богданова, К. Ф. Рудьє, К. К. Сент-Ілера. Подальший розвиток біолого-краєзнавчого напрямку відбувся у ХІХ століття. На це великий вплив справили «любенівський напрямок», що передбачав вивчення рослинного і тваринного світу (в основному морфологічних ознак) на прикладі характеристики типових представників місцевої флори і фауни. Подальший розвиток біологокраєзнавчого спрямування в

шкільному природознавстві знайшло відображення в працях провідних методистів біологів П. І. Боровицького, Н. М. Ворзелян, Б. В. Всесвятського, В. Ф. Наталі, С. А. Павловича, Б. Є. Райкова, Н. А. Рикова, М. Я. Цузмер, В. Ф. Шалаєва, К. П. Ягодовського, А. А. Яхонтова. У своїх працях вони виступають за розширення дослідно-практичної роботи учнів з вивчення і охорони природи рідного краю.

Для реалізації краєзнавчого принципу у викладанні біології значна роль належить учителю. Виходячи з програми, складу учнів класу і місцевих можливостей, він визначає об'єкти для дослідження, види і методи роботи, організовує на вивчення краю учнів і керує їх роботою. Тому успішні результати шкільного краєзнавства залежить від того, наскільки вчитель сам володіє краєзнавчим матеріалом і як він зуміє зацікавити своїх учнів. Учитель має добре знати край, систематично його вивчати і володіти знаннями краєзнавчої роботи зі школярами.

Самому вчителю краєзнавство також приносить дуже велику користь. Займаючись краєзнавчою роботою з дітьми, він збагачується знаннями, поліпшується і його педагогічну майстерність.

Система шкільного краєзнавства включає:

- екологічне;
- літературне;
- історичне;
- географічне;
- природознавче краєзнавство.

Найважливішим засобом формування природничо-наукового світогляду людини в сучасних умовах є біолого-краєзнавча освіта [1]. У процесі краєзнавчої роботи відбувається активне самостійне засвоєння учнями навчального матеріалу, і здобуваються навички, необхідні в житті, відбувається підготовка до практичної діяльності і розширюються загальноосвітні знання, екологічна грамотність. Краєзнавство сприяє поєднанню навчання і виховання в єдиний процес.

Краєзнавча робота, заснована на цих принципах, є дійсним педагогічним засобом активізації навчально-виховних роботи в школі. Краєзнавча робота дає ефективні результати в тому випадку, якщо в її організації дотримуються систематичності і безперервності. Принцип систематичності і безперервності спрямований на послідовне розширення і поглиблення краєзнавчих знань і умінь школярів. Він передбачає організацію краєзнавчої роботи в виразно планової системі упродовж усього навчального року, як на уроках, так і в позакласній роботі [2].

Для учнів педагогічне значення краєзнавства полягає в такому:

1. Формування і розвиток краєзнавчих понять розширює загальноосвітні знання і формує науковий світогляд.

2. Краєзнавчий матеріал сприяє самостійному засвоєнню навчального матеріалу, відбувається розвиток індивідуальних здібностей і особливостей кожного учня.

3. Учні набувають вміння і навички, необхідні в житті, тобто краєзнавство сприяє інтеграції навчання з життям.

4. Дослідження природи рідного краю цілеспрямовано і конкретно готує учнів до здійснення практичної діяльності з охорони природи.

5. Комплексне вивчення рідного краю створює умови для сприйняття школярами природних, громадських, економічних та інших явищ в їх взаємозв'язку.

6. Використання краєзнавчого матеріалу на уроках є засобом реалізації міжпредметних зв'язків, що сприяє здійсненню наступності в предметних знаннях учнів.

7. Здійснюється реалізація принципу наочності в предметному навчанні.

8. Краєзнавчий матеріал створює умови для організації робіт дослідницького характеру. Таким чином, в цілому при реалізації краєзнавчого матеріалу в навчанні відбувається самостійне засвоєння учнями навчального матеріалу, формуються вміння дослідницького характеру, екологічної грамотності та здійснюється підготовка до практичної діяльності школярів, розширюються і розвиваються їх загальноосвітні знання.

Методика біологічного краєзнавства побудована на основі лінійного принципу, на базі поліцентризму. Вона розкриває різноманіття живої природи рідного краю, особливості середовища життя і факторів, що впливають на організми, особливо його природних об'єктів і результати антропогенного впливу на флору і фауну краю [3].

Програма конкретизує і дає змогу перевести в сферу практичних знань, умінь і навичок знання, отримані учнями в початковій школі знання про біорізноманіття об'єктів живої природи, продовжує формування світоглядних установок, спираючись на матеріал біології та географії курсів середньої школи, реалізує регіональний аспект біологічної освіти [4].

Цілі вивчення біологічного краєзнавства:

1. Вивчення біорізноманіття та екології основних таксонів рослин, грибів, лишайників в типових природних угрупованнях рідного краю.

2. Розвиток пізнавального інтересу, інтелектуальних і творчих здібностей в процесі спостереження за станом природи рідного краю, самостійного придбання нових знань.

3. Виховання любові до свого краю, країни; формування основ екологічної культури [1].

Краєзнавчий матеріал входить до змісту уроків. Він допомагає зробити навчальний матеріал більш наочним і зрозумілим для учнів. Для досягнення високого педагогічного ефекту, формування екологічної грамотності вчитель має пам'ятати, що краєзнавчий матеріал повинен відповідати цілям і змісту уроку, органічно входити до структури уроку, адаптувати знання учнів, вносити щось нове, невідоме, враховувати рівень когнітивних навичок і самостійності учнів, супроводжуватися наочною.

Список використаних джерел

1. Грицай Н. Застосування методу проектів у викладанні методики навчання біології. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2012. Вип. 2. С. 62-69.

2. Грицай Н. Б. Дослідницько-орієнтоване навчання біології в сучасній загальноосвітній школі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 4 (68). С. 177-189.

3. Левашова В. М. Характеристика сучасних методів навчання біології. *Актуальні питання природничо-математичної освіти*. 2018. Вип. 2(12). С. 92-98.

4. Пантелей Г. Г. Роль уроків біології в розвитку в учнів навичок науково-дослідницької діяльності. *Таврійський вісник освіти*. 2013. №1 (41) С. 246-253.

УДК 34.1233.56

Софія Штука,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;
Ольга Кратко,
кандидат історичних наук, доцент,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

МЕТОД МОДЕЛЮВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ НАВИЧОК УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ

Одним із основних завдань сучасної освітньої в Україні є забезпечення якості освіти відповідно до темпів розвитку суспільства і зміни природного середовища. Ключовим принципом освіти є підготовка спеціаліста мобільного та здатного до адаптації у динамічному соціальному середовищі.

Актуальність названої теми визначається змінами, які відбуваються в умовах реформування сучасної української школи. Зміст та завдання природничої освітньої галузі у новій українській школі вимагають нових практичних підходів, інтерактивності, інновацій, моделювання що спрямовується на розвиток творчих здібностей, формування дослідницьких навичок, дослідницького пізнання та самореалізації.

Аналіз психолого-педагогічної літератури із даної теми дослідження показав, що дослідницька діяльність це вища форма самоосвітньої діяльності учня під час освітнього процесу що передбачає формування дослідницьких навичок та інтересів.

Мета дослідження полягає у вивченні методичної системи формування дослідницьких навичок учнів під час вивчення біології. Відповідно до поставленої мети сформовані *завдання дослідження*.

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури та шкільної програми з тематики дослідження визначити та охарактеризувати поняття «дослідницька діяльність», «дослідницькі навички» та «дослідницький інтерес»;

2. Провести аналіз модельної навчальної програми «Пізнаємо природу». 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795) щодо практичної спрямованості та прикладного значення біологічних знань та дослідницьких навичок учнів.

Відповідно до концепції Нової української школи, яка є основним регламентованим документом щодо розвитку сучасної освіти, і

експертними оцінками, найбільш успішними в освітньому середовищі є фахівці, які вміють і навчаються навчатися впродовж життя враховуючи нові виклики; вміють критично мислити, ставити цілі і досягати їх; працювати у команді і опановувати інші сучасні вміння [2].

Дослідницьке навчання це навчання, яке передбачає творче застосування знань, оволодіння новими методами наукового пізнання та формування досвіду самостійного наукового пошуку.

Дослідницькі навички – це не механічна комбінації умінь, а щоразу новий так званий «сплав» знань, цілеспрямованих і творчих можливостей учня та педагога [1].

Нові підходи для організації успішного освітнього процесу потребують використання найсучасніших педагогічних концепцій, вдосконалення застарілих методик, модернізації змісту із метою формування високоінтелектуальної, творчої особистості. Такі завдання може реалізувати лише компетентний педагог, який відмінно володіє своїм предметом і вміло використовує інноваційні прийоми навчальної діяльності. Поміж різноманіття методів навчання біології вагоме місце займає метод моделювання біологічних явищ та об'єктів.

Моделювання у перекладі із французької «modele» означає «міра»; від латинської «modulus» – «зразок») трактує відтворення предмету в зменшеному або ж збільшеному вигляді, його схему, ілюстрацію чи зображення або ж опис явища або процесу у природі чи суспільстві.

Моделювання у освітньому процесі називають процесом дослідження та пізнання об'єктів к живої так і не живої природи за допомогою їх моделей. Метод моделювання в сучасній науці застосовують у тому випадку коли спостерігати, вивчати, споглядати оригінал є неефективно або ж неможливо. Наприклад, вивчення еволюційних процесів, фізіологічних або ж екологічні явища та особливостей взаємодії у дикій природі). У школі під час вивчення «Пізнаємо природу» (5-6 клас) такі ситуації трапляються практично на кожному уроці, і моделювання допомагає їх вивчити, розв'язувати [3].

Моделювання біологічних систем належать до активних методів навчання. Полягає в уявному або ж практичному виготовленні учнями моделі певного біологічного об'єкта (який вивчається), наприклад клітини, організму, рослини, системи органів, тощо. Використання цього методу під час вивчення невідомих об'єктів спонукає учнів до пошуку, зацікавленості, практичних дій.

У навчальному процесі із біології застосовують, переважно, матеріальні моделі. Істотними їх ознаками яких є: наочність,

використання аналогії, абстракція, елемент наукової фантазії та уяви, елемент гіпотетичності.

До матеріальних моделей, які найчастіше застосовують на уроках біології є картки із зображенням певного об'єкта, явища чи процесу, на яких схематично відтворена будова, показані взаємозв'язки між частинами чи елементами, принципи, їх функції тощо [4].

Моделі предметні (матеріальні) які варта застосовувати на уроках біології: муляжі органів, муляжі плодів, гербарій рослин, моделі квіток, мозок тварин, тощо.

Знакові (інформаційні) моделі допомагають учням запам'ятати складні та незрозумілі поняття. Власне кажучи, у схематичний спосіб демонструють будову об'єктів як живої так і неживої природи, перебіг біологічних процесів і явищ.

Моделей аплікацій розмежовують за такими темами:

- ✓ загальна біологія: схеми, таблиці будови клітини; схема мейозу та мітозу, типові біоценози, агроценоз, тощо;

- ✓ ботаніка: схеми, таблиці розмноження сосни, моху, папороті, водорості тощо;

- ✓ тварини: схеми, таблиці будови яйця птаха, еволюція системи органів безхребетних і хребетних тварин;

- ✓ основи генетики: схеми, таблиці дигібридного схрещування, біосинтез білка, перехрест хромосом, неповне домінування та взаємодія генів, успадкування рецесивного фактора тощо

Інформаційні моделі представляють об'єкти та процеси в образній або ж знаковій формі.

Отже, дослідницьке навчання це навчання, яке передбачає творче застосування знань, оволодіння новими методами наукового пізнання та формування досвіду самостійного наукового пошуку. До методів дослідницького навчання належать різноманітні методи, засоби, прийоми.

Поміж різноманіття методів навчання біології вагоме місце займає метод моделювання біологічних явищ та об'єктів. Теоретично та практично обґрунтували методи, форми і засоби організації дослідницької роботи і формування дослідницьких навичок учнів під час вивчення біології.

Список використаних джерел

1. Грицай Н. Застосування методу проектів у викладанні методики навчання біології. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2012. Вип. 2. С. 62-69.

2. Грицай Н. Б. Дослідницько-орієнтоване навчання біології в сучасній загальноосвітній школі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 4 (68). С. 177-189.

3. Левашова В. М. Характеристика сучасних методів навчання біології. *Актуальні питання природничо-математичної освіти*. 2018. Вип. 2(12). С. 92-98.

4. Пантелей Г. Г. Роль уроків біології в розвитку в учнів навичок науково-дослідницької діяльності. *Таврійський вісник освіти*. 2013. №1 (41) С. 246-253.

УДК 315.4.

Марія Щепанська,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;

Людмила Головатюк,

кандидат біологічних наук, доцент,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ ФІЗИЧНОГО ЗДОРОВ'Я УЧНІВ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ

Постановка проблеми. В останні десятиліття дедалі більше занепокоєння викликає стан здоров'я дітей і підлітків. На жаль, сьогодні проблема збереження здоров'я як серед дорослого населення, так і серед дітей постає надзвичайно гостро. У школі діти не лише здобувають знання, але й цілий букет недуг. Якщо в першому класі нараховується більше ніж 30 % учнів, які мають хронічні захворювання, то до п'ятого класу їхня кількість зростає до 50 %, до дев'ятого – до 64%, а до одинадцятого – до 70 %. Загалом тільки у 7 % українських школярів спостерігається задовільний функціональний стан організму [3, с. 43].

Надзвичайно актуальною проблемою є збереження і зміцнення здоров'я учнів закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО), оскільки у шкільному віці відбувається фізичний та інтелектуальний розвиток особистості. Саме тому, одним із пріоритетних завдань системи загальної середньої освіти є створення умов для збереження здоров'я дітей і підлітків, формування в них ціннісного ставлення до здоров'я і навичок здорового способу життя [2, с. 17]. Необхідність збереження і зміцнення здоров'я учнів ЗЗСО зумовила появу наукових досліджень, присвячених формуванню у дітей і підлітків

культури здоров'я, ціннісного ставлення до здоров'я, навичок здорового способу життя. Різні аспекти здоров'язберігаючого навчання і виховання учнів ЗЗСО відображено у науковому доробку В. Бабица, Т. Бережної, В. Горащука, О. Гаснікової, С. Свириденко та ін. Незважаючи на ґрунтовне висвітлення науковцями різних аспектів здоров'язбережувальних знань учнів ЗЗСО, у педагогічних дослідженнях не одержала належного наукового осмислення і практичної реалізації проблема використання здоров'язбережувальних технологій на уроках біології [1, с. 12].

Мета дослідження – з'ясувати, які сучасні технології збереження фізичного здоров'я учнів можна використовувати на уроках біології.

Результати дослідження.

Під час педагогічного експерименту у навчальний процес з біології впроваджувалися здоров'язбережувальні технології та узагальнювалися результати дослідження. Дослідження проводилося на базі Кременецької ЗОШ I-III ст. № 3. У експерименті приймали участь 18 учнів 8-го класу та 18 учнів 9-го класу. В процесі дослідження були застосовані такі методи: вивчення шкільної документації; анкетування учнів; бесіди із вчителями; спостереження за діяльністю учнів під час навчальної та позакласної роботи; аналіз письмових завдань, розроблених для проведення дослідження; порівняння результатів оцінки сформованості здоров'язбережувальних знань в учнів на початку і в кінці експериментальної роботи.

На етапі констатувального експерименту учням було запропоновано пройти анкетування, для того щоб дізнатись рівень сформованості здоров'язбережувальних знань. Проаналізувавши всі відповіді учнів в анкеті, провівши спостереження, бесіди, ми дійшли висновку, що в них недостатньо сформовані здоров'язбережувальні знання. Більшість учнів не особливо дбають про своє здоров'я, а частина з них не можуть чітко пояснити, що таке здоровий спосіб життя. В більшості учні хочуть бути здоровими, але не задумуються над тим, як це зробити.

Для того, щоб підвищити рівень сформованості здоров'язбережувальних знань в учнів, ми використовували ефективні освітні технології навчання. Особливо цікавими були для учнів ігри. При перевірці домашнього завдання або актуалізації опорних знань використовували презентації, а також вправи, такі як «Мікрофон», «Розминка», «Бліц-опитування». На етапі мотивації навчальної діяльності використовували такі вправи: «Мозковий штурм» «Асоціації», «Акваріум», «Коло ідей».

Також, було застосовано технологію «Шість капелюхів» Едварда де Боно. Цей метод – це психологічна рольова гра, сенс якої полягає

в тому, щоб розглянути одну і ту ж проблемну ситуацію, як 6 незалежних одна від одної точок зору. Це дозволяє сформуванню найбільш повне уявлення про предмет дискусії та на логічному й емоційному рівнях оцінити переваги і недоліки. Капелюх певного кольору передбачає включення відповідного режиму мислення у процесі дискусійної гри. На початку уроку опісля оголошення теми, учням було запропоновано зіграти в рольову дискусійну гру. Для цього було поставлено проблемне питання: Чи потрібно вводити дистанційне навчання в зв'язку з епідемією коронавірусу? Питання було актуальним, оскільки дистанційне навчання передбачає зниження рухової активності, яка й так є постійною складовою способу життя учнів і сприяє розвитку гіподинамії, що в свою чергу знижує не тільки фізичне здоров'я, але й погіршує діяльність всіх систем організму.

Крім того, була використана вправа «Шлях». Для цього учням необхідно було написати фактори, які, на їх думку, мають найбільший негативний вплив на здоров'я дітей, тобто шлях від здоров'я. Бо лише знаючи шлях від здоров'я – можна знайти шлях до здоров'я. А саме: зниження фізичних навантажень і рухової активності дітей; перевантаження учнів шкільними програмами; нераціональне харчування; наявність шкідливих звичок; нерухоме сидіння під час письма; сімейні негаразди; несприятлива екологія; телефон і комп'ютер.

Для збереження фізичного здоров'я учнів, під час проведення уроків використовувався контроль та самоконтроль за правильною поставою під час письма і читання учнів. Крім того, використовувались вправи для профілактики сколіозу, запобігання гіподинамії. Вправи дозволяли учням змінити вид діяльності, створювали позитивний настрій, допомагали швидше включитися в роботу і виконувати наступні завдання. Фізкультхвилинки несли оздоровчий ефект та були заходами підтримки високої працездатності впродовж уроку.

Також, для збереження фізичного здоров'я учнів, ми використовували на уроках пальчикову гімнастику. Вона включала в себе кілька вправ на розминку дрібних м'язів кисті. Це сприяло зняттю втоми та відпочинку. Вченими доведено, що при використанні фізкультхвилинок на уроці поліпшується мозковий кровообіг, підвищується емоційний стан та активізуються психічні процеси.

З метою профілактики короткозорості на уроці, учні виконували гімнастику для очей. Вправи під назвою «Офтальмотренаж» сприяють розслабленню очних м'язів та відпочинку. Також використовувалась дихальна гімнастика. Це допомогало учням розслабитись, налаштуватися на вирішення тієї чи іншої проблемної

задачі, загалом позитивно позначалось на їх настрої. Крім того, учні вели щоденник здоров'я. Була проведена виховна година на тему: «Рух – це здоров'я».

При вивченні теми «Профілактика неінфекційних, інфекційних та інвазійних захворювань» ми провели урок-суд. Спираючись на отримані під час самостійної роботи знання, у процесі судового засідання ознайомили учнів з найважливішими досягненнями науки. У ході виступів обвинувачів (хвороб) судового процесу були сформовані знання про наслідки того чи іншого захворювання, прояви і шляхи їх подолання. В якості ігрового завдання школярі дали самостійну оцінку даному явищу, винесли йому звинувачувальний вирок чи виправдали його. Основне, щоб підсумок уроку був виваженим і самостійно знайденим.

При вивченні теми «Принципи здорового способу життя» було використано тренінг «Впроваджуємо здоровий спосіб життя». Також, було проведено ще один тренінг «Профілактика гіподинамії». Обговорили, які вправи можна виконувати, як попередити гіподинамію та чим вона небезпечна. Разом з учнями створили пам'ятку «Кодекс здоров'я».

Аналіз усних та письмових відповідей, результатів виконання контрольних робіт, виховних годин показав, що намітилася динаміка у формуванні здоров'язбережувальних знань школярів порівняно з контрольними даними констатуючого етапу експерименту. Результати розподілу учнів за рівнем сформованості здоров'язбережувальних знань наведено в таблиці 1.

Таблиця 1.

Рівні сформованості здоров'язбережувальних знань в учнів Кременецької ЗОШ I-III ст. № 3 на різних етапах експерименту

Етап педагогічного експерименту	Загальна кількість учнів	Рівні сформованості		
		Низький	Середній	Високий
		Число учнів, (%)		
Константувальний етап	36	55,6 % (20)	33,3 % (12)	11,1 % (4)
Формувальний етап	36	11,1 % (4)	61,1 % (22)	27,8 % (10)

Отже, до завершення експерименту більше учнів продемонстрували високий та середній рівні сформованості здоров'язберезувальних знань.

Висновки. Сучасний урок має бути здоров'язберігаючим, здоров'яформуючим, здоров'язміцнюючим, спрямованим на формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, повинен навчати культури здоров'я на засадах розвитку життєвих навичок. Використання здоров'язберезувальної технології на уроках біології сприяло формуванню в учнів усвідомлених знань про здоров'я і здоровий спосіб життя, навичок здоров'язбереження, ціннісного ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших людей і мотивації до здорового способу життя.

Список використаних джерел

1. Гуменюк С. В. Здоров'язберігаючі технології в системі освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота.* 2020. Випуск 26. С. 55-57.
2. Здоров'язберезувальні технології в освітньому середовищі : колективна монографія / за заг. ред. Л. М. Рибалко. Тернопіль : Осадца В. М., 2019. 400 с.
3. Поташнюк І. В. Теоретичні і методичні засади застосування здоров'язберезувальних технологій навчання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах: дис.... докт. наук: 13.00.02. Київ, 2012. 507 с.

УДК 504.064.3

Василь Яворський,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;

Марта Руда,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

Олена Тригуба,
кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;

МІКРОБІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ ПОВІТРЯ У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Питання моніторингу стану якості повітря є надзвичайно важливим, оскільки з роками рівень забруднення навколишнього природного середовища, зокрема атмосферного повітря, все більше зростає. Повітря – природний ресурс, без якого життя на планеті Земля було б неможливе [8]. Стан повітря приміщень закритих впливає на самопочуття і здоров'я здобувачів вищої освіти, викладачів та працівників навчального закладу. Через відсутність повітря чистого часто можуть з'являтися скарги на головний біль, задуху, падіння розумової працездатності, сонливість, пітливість, тощо [6]. Мікроорганізми, які ми вдихаємо, можуть мирно співіснувати з нами, бути корисними або спричиняти важкі захворювання (ангіна, туберкульоз, дифтерія, тиф та ін.) [3]. Вивчення стану забруднення повітря за оцінкою мікробіологічного дослідження розглядали у своїх працях Клименко М. О. [5]; Боголюбова В. М. [2]; Гурець Л. Л. [4] та інші.

Метою нашої роботи було здійснити мікробіологічне дослідження повітря навчального корпусу Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка.

Матеріали та методи дослідження. Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім.Тараса Шевченка розташована у мальовничому місті Кременець в зоні Західного Лісостепу України. Місто входить у двадцятку найкрасивіших малих міст України.

Мікробіологічний аналіз повітря здійснювали за методом седиментації мікробів за Кохом [2]. Для дослідження чисельності мікрофлори повітря в приміщеннях використовували щільне поживне середовище агар-агар. Цей метод базується на осадженні мікроорганізмів, краплин вологи і пилюнок під впливом сил тяжіння

на поверхню поживного середовища відкритої чашки Петрі. З цією метою чашки відкривали і витримували впродовж 5-10 хв. Потім посіви закривали і поміщали у термостат з температурою 37°C на 24 години, а тоді залишали на 48 годин при кімнатній температурі. За кількістю колоній, що вирости на середовищі, визначали бактеріальну забрудненість повітря. За даними Омелянського, на площу 100 см² протягом 5 хв осідає така кількість мікроорганізмів, скільки їх міститься у 10 л повітря [7]. Дослідження проводили у квітні 2024 р. Були відібрані проби у двох локаціях – території першого поверху Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка із найвищим ступенем антропогенного навантаження; територія третього поверху Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка із незначним ступенем забруднення. Статистичну обробку результатів дослідження здійснювали із використанням *Microsoft Excel*.

Результати дослідження. При проведенні мікробіологічного дослідження було виявлено, що для ділянок із довготривалим антропогенним навантаженням (Рис. 1.1.) кількість колоній на 66,67 % була вищою у порівнянні із менш відвідуваною територією (Рис. 1.2). Це зумовлено більшою кількістю колоній в більш оптимальних умовах зростання.

Таблиця 1.

Мікробіологічний аналіз повітря закладу освіти

Території збору	Кількість колоній	Кількість бактерій
Перший поверх	5 ± 0,4	637 ± 0,7
Третій поверх	3 ± 0,3	382 ± 0,9

Результати експериментальних досліджень встановили, що найбільш забрудненим є повітря в районі першого поверху Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. При комплексному аналізі експериментальних даних нами встановлено загальне збільшення кількості бактерій. Кращі показники чистоти повітря спостерігаються на третьому поверсі Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка, адже загальна відвідуваність там нижча.

Рис. 1.1

Рис. 1.2.

Рис. 1. Кількість колоній бактерій у повітрі закладу освіти

1.1-територія першого поверху; 1.2-територія третього поверху.

Згідно Критеріїв санітарно-гігієнічної оцінки показників забруднення повітря середовища стаціонарних об'єктів, повітря вважається чистим, якщо мікробне число до 3000, помірно-забруднене від 3 000 – 3 500, забруднене 3 500 і більше [1]. У нашому закладі кількість коливалася в межах 637 – 382 (таб.). На третьому поверсі де займаються студенти спеціальностей 101 Екологія та 014 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) повітря було чистішим. Це пояснюється регулярним провітрюванням і вологим прибиранням, дотриманням студентами правил техніки безпеки, зокрема прийнято перебувати на заняттях у халатах, не вживати їжу в навчальних аудиторіях, наявністю квітів, які зменшують рівень пилу (зокрема і мікроорганізмів) та виділяють фітонциди (традесканція, алое, фікус, пеларгонія, антуріум, плющ, аспарагус).

Висновки. На підставі вище наведених показників можна вважати, що аналіз повітря за допомогою мікробіологічного аналізу є об'єктивною оцінкою рівня забруднення повітря. Оскільки на різних територіях всі показники несхожі, робимо висновок, що антропогенний вплив різний. На території, де перебування людей триваліше, колоній більше. Існує багато методів очищення повітря закритих приміщень: провітрювання, вологе прибирання, встановлення вентиляції, збільшення кількості рослин, що виділяють фітонциди, зберігання верхнього одягу в окремому приміщенні.

Список використаних джерел

1. Бобрик Н. Ю., Вамош О. М., Кривцова М. В., Ніколайчук В. І., Петросова В. І. Оцінка санітарно-бактеріологічних показників повітря

та ґрунту деяких пунктів залізничної інфраструктури Закарпатської області. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Біологія*. 2011. Випуск 30. С. 146-148.

2. Боголюбова В. М., Сафранова Т. А. Моніторинг довкілля : підручник. Херсон, 2012. 530 с.

3. Векірчик К. М. Практикум з мікробіології. К.: Либідь, 2001. 143 с.

4. Гурець Л. Л. Моніторинг довкілля: конспект лекцій : укладач. Суми : Сумський державний університет, 2016. 250 с.

5. Клименко М. О. Моніторинг довкілля : підручник. Київ : Академія, 2006. 360 с.

6. Панас Р. М. Основи моніторингу та прогнозування використання земель : навч. посіб. Львів : Новий Світ-2000, 2007. 224 с.

7. Рибалов О. О. Основи моніторингу екологічного простору : навч. посіб. Суми : СумДУ, 2007. 240 с.

8. Троянський О. І. Моніторинг якості повітря. Житомир : Волинь, 2004. 160 с.

9. Radomska M. M., Oyewole G. T. Analysis of airborne factors of Ivano-Frankivsk population morbidity. *Science-Based Technologies*. 2021. 50(2). P. 170-176.

СТУДІЯ II

ІННОВАЦІЇ У КОНТЕКСТІ
ФІЛОЛОГІЧНОЇ, ДОШКІЛЬНОЇ І
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

УДК 37.03:372

Оксана Доманюк,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;
Яна Шевчик,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми. Демократизація суспільних взаємин пов'язана з визначенням нових орієнтирів виховання у педагогічній теорії та практиці роботи освітніх закладів. Державний стандарт дошкільної освіти спрямовує педагогів на компетентнісний підхід до розвитку особистості, збалансованість її набутих знань, умінь, навичок, сформованих бажань, інтересів, намірів та особистісних якостей і вольової поведінки дитини; надання пріоритету соціально-моральному розвитку особистості, формування у дітей уміння узгоджувати особисті інтереси з колективними; формування у дітей цілісної, реалістичної картини світу, основ світогляду [1].

Варто зазначити, що сучасну зростаючу особистість вже з перших років життя оточує фінансова сфера, наповнена складними економічними поняттями та процесами. Реклама по телебаченню, розмови політиків, купівля, продаж, розподіл сімейного бюджету – ось далеко не повний перелік того, з чим доводиться стикатися дитині щодня. Саме тому одним із напрямків освітньої діяльності в закладі дошкільної освіти є економічний розвиток зростаючої особистості, який передбачає «ознайомлення з основами фінансової грамотності, способами соціально-економічної поведінки, розвиток особистісних якостей, необхідних для успішної фінансової діяльності» [3].

Мета дослідження – обґрунтувати актуальність формування фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку.

Результати дослідження. У наукових розвідках останніх років формування навичок фінансової грамотності особистості на етапі дошкільного дитинства визначається важливим напрямом виховання, який допоможе дитині стати самостійною, соціально адаптованою, правильно зорієнтованою в соціально-фінансових питаннях. Сучасні дослідження вчених (А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Грама, Л. Кларіна, Е. Курак, О. Рейпольська, А. Смоленцева, А. Шатова) свідчать про необхідність впровадження соціально-

фінансової грамотності саме з дошкільного віку. Науковці (А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Грама) констатують, що сучасні соціально-економічні відносини в суспільстві спонукають дитину досить рано знайомитися з проблемами сімейної «дорослої» економіки.

Фінансова грамотність – поєднання поінформованості, знань, навичок, установок і поведінки, пов'язаних з фінансами і необхідних для прийняття розумних фінансових рішень, а також досягнення особистого фінансового благополуччя. Фінансова грамотність – це здатність людини керувати своїми доходами і витратами, приймати правильні рішення щодо розподілу коштів (жити за коштами) і грамотно їх примножувати. Іншими словами – це знання, що дозволяє досягти фінансового благополуччя і залишатися на цьому рівні все своє життя [2].

Погоджуємось з підходами А. Сазонової, котра підкреслює, що «формування фінансової грамотності у дітей відбувається в процесі їхньої соціалізації і пов'язане не тільки з цілеспрямованим засвоєнням знань на спеціальних заняттях, але і з проникненням у свідомість дітей елементів середовища, культури суспільства. Формування та збагачення первинного фінансового досвіду не лише забезпечить дітям передшкільного віку наявність елементарних економічних знань, готовність до варіативних дій, сформованість вольових якостей, але й стане підґрунтям для подальшого самостійного збагачення власного досвіду, сприятиме розвитку загальної культури особистості» [6].

Звертаючись до Базового компонента знаходимо пояснення, що прояв фінансової грамотності означає «здатність дитини усвідомити, хто вона є і як потрібно взаємодіяти з іншими людьми. Це надихає дитину вивчати свої права і обов'язки, планувати бюджет, раціонально використовувати ресурси, заощаджувати, оцінювати наявні можливості, формує розвиток лідерських якостей» [1].

Цінною є думка Т. Поніманської, котра наголошує, що зазначені вище компетентності формуються у предметно-практичній, предметно-ігровій, ігровій з правилами (дидактичні ігри), комунікативній, господарсько-побутовій, пізнавальній діяльності дитини. Наголосимо, що насичення життя дітей дошкільного віку елементарними фінансовими відомостями сприяє розвитку у них передумов реального економічного мислення, що зробить цей процес більш усвідомленим. Ефективність організації освітнього процесу залучення дітей до економіки, формування первинних фінансових знань, початків фінансової культури багато в чому залежить від цілеспрямованої роботи закладу дошкільної освіти та сім'ї, а також використання різноманітних форм роботи, таких як економічні ігри, розв'язання економічних задач та проблемних

завдань, читання тематичних казок, перегляд відео та інші [5].

Про емоційно-ціннісне ставлення дошкільника до зазначеного напрямку діяльності свідчить прояв інтересу до дослідження соціально-фінансових взаємозв'язків, вияв цікавості до грошей; відповідальне (бережливе) ставлення до себе, до інших людей та природного оточення, матеріальних та нематеріальних цінностей. Старший дошкільник, при доцільно організованій роботі проявляє повагу до соціальних та природних ресурсів, емоційно реагує на нецільове їх використання, показує інтерес до світу фінансів, надає перевагу заощаджуванню над витратами тощо [2].

Ознаками сформованості знань є демонстрація особистісного розуміння соціально-фінансових взаємозв'язків, чіткі уявлення про планування бюджету в родині, сформованість уявлень про заощадження. Дитина правильно називає та аналізує витрати, знає походження та назви грошових одиниць, свідомо використовує доступні ресурси. Установлює взаємозалежності між витратами та грошовими коштами, розуміє важливість ощадливості, практичності, дбайливості [7].

Дуже важливою у процесі формування соціальної компетентності й навичок соціальної та фінансової грамотності у дитини є підтримка сім'ї, яка може відбуватися шляхом: спонукання дитини до більшого самопізнання і впевненості у собі, власних можливостях; використання різних виховних дій з метою навчання дитини цінувати і захищати матеріальні та нематеріальні цінності, виховання заощадливості; залучення дітей до планування витрат, сімейного бюджетування як засобу формування свідомого і відповідального ставлення до фінансів; проведення розмов, бесід, спрямованих на розвиток дитячої соціальної і фінансової ініціативності та лідерських якостей [2].

Н. Грама наголошує, що насичення життя дітей дошкільного віку елементарними фінансовими відомостями сприяє розвитку у них передумов реального економічного мислення, що зробить цей процес більш усвідомленим [3].

Необхідність формування соціальної компетентності та фінансової грамотності особистості дитини дошкільного віку актуалізує питання залучення дітей до елементарної економіки, як одного з чинників економічної соціалізації, яка безперечно впливає на ставлення дитини до духовних та матеріальних цінностей. Адже фундамент далекого фінансового майбутнього закладається вже сьогодні. Вивчення основ фінансової грамотності допомагає дітям: розвинути економічне мислення; освоїти економічні поняття: потреби, природні ресурси, товари тощо; набути елементарних навичок, необхідних для орієнтації та існування в сучасному

ринковому світі; створити основи для подальшого більш глибокого вивчення економіки в старших класах; сформувати стимули до оволодіння економічними знаннями [4].

С. Єроніна зазначає, що некомпетентність в економічній сфері підростаючого покоління призведе в подальшому до проблем в сімейних стосунках, до неспроможності ведення бюджету, нерозумного розподілу коштів, що буде гальмувати вирішення економічних проблем сім'ї. Тому, формуючи економічну грамотність дітей важливо допомогти їм досягнути ази фінансової грамотності, тобто отримати комплекс знань і умінь, які допоможуть у подальшому вирішувати фінансові питання, а саме: розуміти природу і функції грошей; уміти цінувати і рахувати гроші, складати фінансовий звіт, економити і заощаджувати, витратити гроші і жити за коштами, уміти ділитися, примножувати гроші, поповнювати свої фінансові знання, обговорювати грошові питання і аналізувати свої вчинки в процесі розпорядження грошима [4].

Фінансових знань діти передшкільного віку набувають шляхом наслідування, за інструкцією, в результаті логічності поведінки, творчого пізнання і вивчення навколишнього світу. В економічному вихованні дітей передшкільного віку можна окреслити такі чинники: особистісні якості (властивості); ставлення до речей, предметів побуту (бережливість, ощадливість, діловитість, практичність, дбайливість); ставлення до інших людей, до природи, тварин [8].

Висновки. Отже, актуальність фінансової грамотності дошкільників пов'язана з сучасними соціально-економічними умовами. Водночас, при всій різноманітності досліджуваних проблем маловивченими залишаються проблеми економічної соціалізації дітей дошкільного віку та особливості формування їхньої фінансової грамотності у взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти): затв. наказом М-ва освіти і науки України від 12.01.21 р. №33. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 08.05.2024).

2. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження / упор. О. Г. Косенчук, І. М. Новик, О. А. Венгловська, Л. В. Куземко. Харків : Вид-во «Ранок», 2021. 240 с.

3. Економічне виховання та організація пошуково-ігрової діяльності дітей у дошкільному закладі : методичні рекомендації для вихователів дошкільного закладів / укл. Н.Г.Грама. Київ : ІСДО, 2015. 24 с.

4. Єроніна С. В. Особливості економічної соціалізації дітей старшого дошкільного віку. *Проблеми загальної і педагогічної психології: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України* / за ред. С. Д. Максименка. Т. Х, част. 2. Київ, 2011. 526 с.

5. Поніманська Т. І. Дитина в соціумі: робота за освітньою лінією. *Дошкільне виховання*. 2012. № 9. С. 8-11.

6. Формування первинного економічного досвіду дошкільників : навчально-методичний посібник / за ред. А. Сазонової; авт. кол.: А. Сазонова, Е. Кладієва, Т. Михайліченко. Луганськ : СПД Рєзніков В. С., 2015. 208 с.

7. Щодо Методичних рекомендацій до оновленого Базового компонента дошкільної освіти : Лист М-ва освіти і науки України №1/9-148 від 16 березня 2021 р. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-do-onovlenogo-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti> (дата звернення: 16.04.2024).

8. Ярита І. І. Інноваційні аспекти економічної освіти дошкільнят. *Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2012. № 22 (257), Ч. 4. С. 99-105.

УДК 378.018.8:373.2.011.3-051]:316.61-027.1(045)

Оксана Швець,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ЦІННОСТЕЙ ГРИ, НАВЧАННЯ І НАТХНЕННЯ ЧЕРЕЗ ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS У МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

«Мрій! Хоч сумно, хоч прикро – та мрій через силу, бо мрія усім домальовує крила» – писала Віра Правоторова [1].

«Якщо ти можеш мріяти, то можеш втілити свої мрії в життя» – стверджував Уолт Дісней [1].

Постановка проблеми. Play Fest-2024 «Мріємо та діємо» – це Всеукраїнський фестиваль гри, навчання і натхнення. Такого роду фестивалі проводить LEGO Foundation із 2012 року, змінюючи тематику та щорічно удосконалюючи формат його проведення. Мета LEGO Foundation – надихати і розвивати творців завтрашнього.

Цьогоріч Кременецькою обласною гуманітарно-педагогічною академією ім. Тараса Шевченка було прийнято участь у цьому фестивалі та здобуто цінний досвід, який потребує поширення та висвітлення.

Мета дослідження: схарактеризувати особливості практичної реалізації цінностей гри, навчання і натхнення через формування soft skills у майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти в контексті Play Fest-2024 «Мріємо та діємо».

Результати дослідження. Індивідуальною підтемою проєкту «Мріємо та діємо» в КОГПА ім. Тараса Шевченка була «Мріємо, діємо та зростаємо». Метою проєкту: надихати дітей та дорослих сміливо мріяти, уявляти, досліджувати, відкривати, проєктувати, втілювати свої ідеї та змінювати світ навколо! Учасники: здобувачі вищої освіти 1-3 курсів (25 осіб).

Робота команди у Play Fest-2024 «Мріємо та діємо» передбачала регулярні (спочатку щотижневі, а потім і щоденні) чекіни (факти реєстрації користувача в конкретному місці в конкретній локації), велику кількість телефонних та «живих» комунікацій, спілкування з представниками інших ЗВО, командою LEGO Foundation. Фундаментом творення будь-яких ідей є цінності та принципи, які є дороговказом і допомагають навігувати під час реалізації задумів. Play Fest поділяє цінності the LEGO Foundation: якість, навчання, турбота, радість, креативність та уява. Цінності – це не те, що задекларовано на папері, це реальні взаємини всередині спільноти [2, с. 5]. Принципами Play Fest є:

1. Відкритий дизайн. Play Fest – орієнтир для натхнення і дії.
2. Розподілене лідерство. Передбачалась проактивність учасників (якість особистості людини, коли вона мислить і діє з огляду на власні позиції, коли її вчинки більше залежать від власної волі, ніж від зовнішнього середовища) та горизонтальність зв'язків у спільноті (комунікація між колегами та співробітниками на одному рівні), рівність у прийнятті рішень і відповідальність за них.
3. Здобувач освіти як співтворець. Він є рівноправним співавтором і співтворцем фестивалю, дизайн заходу вибудовується з урахуванням його інтересів і потреб.
4. Синергія партнерства. Об'єднання думок, голосів і дій, що створює ефект взаємовпливу та взаємопідсилення, бажану динаміку співдії, співтворчості, співпраці.
5. Підтримка, взаємодопомога. Допомога і сприяння задля досягнення спільної мети між членами команди та здобувачами освіти [2, с. 5].

Одним із освітніх трендів і одночасно вимогою до фахівця є здатність навчатися протягом життя, швидко орієнтуватися в нових, нестандартних умовах, вирішувати складні завдання, вміти долати труднощі, приймати виклики. Випускник закладу вищої освіти з самого початку своєї кар'єри має вміти домовлятися з партнерами, аргументувати свою позицію і доносити її до інших людей, володіти критичним мисленням, емоційним інтелектом тощо. Сьогодні, щоб бути конкурентоспроможним, лише професійних навичок недостатньо, ще потрібний широко розвинутий спектр універсальних навичок або *soft skills*, тому в рамках зазначеного проєкту реалізувалася ідея – розвиток загальних (універсальних) компетентностей здобувачів вищої освіти або *soft skills*: комунікабельності / навичкам комунікації, когнітивній гнучкості / адаптивності, умінню працювати в команді, лідерству, умінню вирішувати конфлікти, креативності, критичному мисленню, загальній грамотності, організованості, ініціативності, відповідальності, наполегливості, стресостійкості, самонавчанню та саморозвитку, самоменеджменту, емоційному інтелекту та управлінню емоціями тощо. «Soft skills» прирівнюються або використовуються як повні синоніми таких понять, як «employ ability skills» (навички для працевлаштування), «people skills» (навички спілкування з людьми), «non-professional skills» (непрофесійні навички).

Основні інсайти реалізованого проєкту:

1. Формуємо та розвиваємо *soft skills* через гру та навчання.
2. Організуємо фотоконкурс, як засіб самооцінки професійної діяльності.
3. Пізнаємо себе через гру, навчання.
4. Відвідуємо виставки видатних мисткинь і надихаємося.

Враховуючи специфіку фестивалю, який передбачає ряд дійств, що включають огляд, демонстрацію досягнень у певних видах мистецтва, діяльності, застосовані для цього ресурси, то Play Fest був покликаний:

1. Об'єднати голоси, ідеї, думки, рішення та дії педагогів, батьків, громад, суспільства навколо укорінення гри і діяльнісного навчання в освіті сьогодні.
2. Сприяти переосмисленню та більш глибокому усвідомленню того, що гра та діяльнісний підхід – це найефективніші способи всебічного розвитку і навчання дітей у сучасному світі.
3. Розвивати агентність здобувачів освіти (вміння і здатності до цілепокладання, рефлексії і дій для того, щоб впливати на зміни у власному житті та у світі навколо, відчуття відповідальності та готовності брати участь у формуванні світу, змінювати події та

обставини на краще), їх ключових компетентностей (уміння вчитися впродовж життя, спілкуватися державною мовою...) та наскрізних умінь (читати і розуміти прочитане, висловлювати свою думку усно та письмово, критично і системно мислити, логічно обґрунтовувати свою позицію; конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, примати рішення, розв'язувати проблеми).

4. Сприяти формуванню в учасників позитивного й ціннісного ставлення до гри та діяльнісного підходу (спрямованість освітнього процесу на розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь особистості, застосування теоретичних знань на практиці, формування здібностей до самоосвіти і командної роботи, успішну інтеграцію у соціум і професійну самореалізацію), а також вибудові педагогіки партнерства в закладі освіти (простору дитинства, який базується на засадах рівності, діалогу, співпраці, прийняття).

5. Надихнути спільноти займати проактивну позицію щодо підтримки та укорінення гри в освіті та в суспільстві.

6. Формувати культуру проектного навчання та розкривати його потужний трансформаційний потенціал в освітньому процесі.

7. Створювати умови для набуття учасниками освітнього процесу досвіду, який є значущим, соціальним, радісним, активним, мотивуючим.

8. Сприяти поширенню кращих практик впровадження гри та діяльнісного підходу як наскрізних в освітньому процесі.

Інновації під час участі у Play Fest-2024 «Мріємо та діємо»:

1. Візуалізація мрій, підбір музики (Світлана Тарабарова «Мрій, мрій, мрій», Jerry Neil «Мрія») та художніх творів, що присвячені мріянню (Джим Ловлесс «Іди туди, де страшно. І матимеш те, про що мрієш», Едіт Еґер «Вибір. Прийняти можливе» (про психологію виживання в екстремальних умовах, натхнення і вчителів, як знаходити силу...), Фредрік Бакман «Переможці» (про жагу до ПЕРЕМОГИ...)).

2. Конструювання ігрового майданчика своєї мрії для дітей дошкільного віку з цеглинок LEGO.

3. Робота в коворкінгу (наше Play Space) для розвитку soft skills (ігор, навчання, роботи в малих групах, самонавчання).

4. Вшанування 210 річниці від дня народження Т. Шевченка (через виховні заходи, відвідання виставок, під час практики в ЗДО).

5. Створення мотиваційних постерів, креативу під час формулювання натхненних фраз на щодень, апробація потенціалу пісочної ї та інших видів терапії з використанням LEGO.

6. Інтеграція традиційних та інноваційних студентоцентризованих методів навчання, які доповнюють і збагачують один одного в освітньому процесі сучасного ЗВО (LEGO-

конструювання, проектна робота з лепбуками, дослідницько-пошукова діяльність, ігри на свіжому повітрі, елементи музейної педагогіки – відвідування виставок відомих мисткинь краю та інтерв'ю з Лідією Лапкою). 7. Проведення фотоконкурсу «Яскраві моменти з мого професійного життя».

8. Співпраця: знайдено нових друзів (команди Харківської гуманітарно-педагогічної академії та Запорізького національного університету) та багато ін. Зауважимо, що реалізація проєкту була можливою завдяки нашим здібним, творчим та активним здобувачам вищої освіти. Вони з радістю брали участь у запропонованих активностях, відгукувались на пропоновані інновації та висували свої ідеї. Співпраця команди проєкту із здобувачами відбувалась в доброзичливій та натхненній атмосфері, що відповідно дало позитивні результати. Результати проведених активностей висвілювались у закритій фейсбучній спільноті Play Fest-2024, яка налічує 8 тисяч учасників з різних закладів освіти [1] та в окремих дописах у групі нашої кафедри. Результатом нашої участі у Play Fest-2024 «Мріємо та діємо» є підготовлене Play-портфоліо.

Слід також зазначити, що шлях до комплексного впровадження та розвитку soft skills в освітній простір є дуже складним і покищо відбувається на рівні окремих дисциплін. Специфікою універсальних навичок є те, що цикл їхнього розвитку не може бути обмежено контекстом однієї навчальної дисципліни, тренінгом або позааудиторною роботою. Вони мають відточуватися та шліфуватися протягом усього навчання студента шляхом постійної цілеспрямованої практики, тому подальший розвиток ідей проєкту вбачаємо в такому:

- ✓ організація зустрічей видатних людей краю/міста/регіону/України із здобувачам вищої освіти з метою вивчення історії успіху кожної окремої особистості та використання їхнього досвіду під час побудови індивідуальної освітньої траєкторії;
- ✓ активне впровадження ігрових технологій у різні освітні компоненти, практику, позааудиторну діяльність здобувачів вищої освіти на основі студентоцентрованих методик навчання;
- ✓ впровадження розроблених методичних рекомендацій щодо використання ігрових та діяльнісних підходів для формування та розвитку soft skills у здобувачів вищої освіти різних спеціальностей.

Висновки. Отож, новий формат співпраці кафедри педагогіки, дошкільної та початкової освіти був цікавим та ресурсним. Імпульсом для дій та реалізації мети проєкту була і є віра в те, що обраний вектор руху є цінним, актуальним й унікальним і вже зараз творить майбутнє. Плекати майбутнє сьогодні – це розвивати наших

здобувачів вищої освіти не лише фахові компетентності, а й soft skills. Тож, тільки через співпрацю з новаторськими організаціями, як LEGO Foundation, ми будемо здатні до істинних трансформацій в освіті, забезпечимо їхню системність, сталість і незворотність.

Список використаних джерел

1. Play Fest - 2024. URL : [https:// www.facebook. com/groups/1213762565384015?locale=uk_UA](https://www.facebook.com/groups/1213762565384015?locale=uk_UA) (дата звернення: 15.05.2024).

2. Play Fest Impulse. Як організувати свято гри, навчання і натхнення. Порадник-путівник / The LEGO Foundation, 2024. URL : [Play%20Impulse%20final.pdf](#) (дата звернення: 21.04.2024).

УДК 371.134:372

Василина Градова,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ФАКТОР ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

Постановка проблеми. В умовах сьогодення актуальною метою соціуму є формування ініціативної, конкурентоздатної, творчої особистості, котра здатна до професійної самореалізації. Ключовою передумовою такої самореалізації для вихователя закладу дошкільної освіти можливе через професіоналізм.

Аналіз праць з теми дослідження [1-5] засвідчує інтенсивний пошук педагогічних умов професійної самореалізації майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, розвитку їхньої професійної творчості, особистісних якостей, необхідних для успішної професійної діяльності. Однак, попри вагомі результати наукових пошуків, сьогодні недостатньо дослідженими залишаються важливі питання щодо специфіки реалізації творчого потенціалу майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти як фактору його професійної самореалізації.

Мета дослідження: охарактеризувати особливості творчого потенціалу майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти в контексті його професійної самореалізації.

Результати дослідження. Потенціал (за Г. Даниловою) – це «не тільки те, що дано суб'єкту генетично, а й таке, що постійно індивідуально поповнюється, поновлюється і вдосконалюється, система знань та вмій, безпосередньо пов'язаних із професіоналізмом» [3, с. 36].

Творчий потенціал (за Н. Устиноюю) являє собою основу професіоналізму фахівця, як професійно необхідна якість особистості педагога, «невід'ємна складова частина сукупної культури фахівця, що вміщує наявні та потенційні здатності й можливості до створення чогось нового або перетворення пізнаного, як відкритість особистості до змін та самовдосконалення» [5, с. 12].

Так, Л. Овсянецька обгрунтувала, що «від багатого творчого потенціалу як підсвідомого процесу залежить рівень творчої самореалізації і саморозвитку особистості. Отже, головним джерелом її розвитку є творчий потенціал, який реалізується у творчому зусиллі, а провідним мотивом – прагнення до самоактуалізації і саморегуляції» [4, с. 144]. Вона ж наголошує, що «він не є вродженим, його не можна набути в процесі освіти, як знання, вміння, навички. Від вроджених здібностей психофізіології людини творчий потенціал залежить тільки певною мірою, але його актуальний стан залежить від цінностей самої людини, від її внутрішніх зусиль задля культивування у собі творчої потенції» [4, с. 144].

Для майбутнього вихователя дітей дошкільного віку важливо мати мету та визначитись із способом вибудовування власного життєвого шляху, чітко розуміння себе та своїх можливостей задля реалізації в обраній професії. Вони визначаються тим екзистенційним смислом, котрий особистість вкладає у побудову свого життя і цінностями соціум, в якому живе педагог [2, с. 4]. На планування професійної самореалізації особистості також впливає історичний, культурний та соціальний контекст. І не менш вагома роль вікових, професійних, гендерних особливостей. Зауважимо, що самореалізація вихователя у професійній діяльності є інтегративним утворенням, що включає самоактуалізацію всіх фахових ресурсів; розвинену професійну самосвідомість, прийняття себе, своїх особистісних та гендерних особливостей; адекватну самооцінку; творчий потенціал і його реалізація під час виконуваної роботи; задоволення від обраної професії та наявність бажання вчитися впродовж життя [1, с. 10].

Творчий потенціал дає змогу забезпечити мотивацію професійної самореалізації вихователя закладу дошкільної освіти, реалізувати прагнення до якомога найбільш повної реалізації свого творчого ресурсу, наявність чіткої системи цілепокладання та

таймменеджменту. Щодо умов, які перешкоджають професійній самореалізації вихователів закладів дошкільної освіти, то на першому місці низька заробітня платня, безпекова ситуація та нестабільність майбутнього через війну.

У закладі вищої освіти творчий потенціал розвивається та продовжує формуватись особистість майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти. Професійний успіх здобувача освіти в майбутній педагогічній діяльності, перш за все, залежить від психолого-педагогічної підтримки, педагогічного стимулювання з боку викладача. Досвідчений педагог у вузі розуміє, що для студента важливо подолати страх, напруженість, невпевненість у власних силах тощо і з огляду на це реалізує завдання освітнього процесу як фасилітатор. У такому контексті педагогічна фасилітація забезпечує суб'єкт-суб'єктні рівноправні стосунки між викладачем та здобувачем вищої освіти (спільну діяльність, яка полягає в рівноправній партнерській взаємодії, позитивній відкритості, передбачає довіру один до одного, педагогічний оптимізм, толерантність до думки іншої людини, оптимістичне оцінювання професійних можливостей молодшої людини, віру в її професійний успіх) [2, с. 3]. Означена суб'єкт-суб'єктна позиція виступає потужним стимулом для майбутнього професійного зростання учасників освітнього процесу закладу вищої освіти, а рівноправні суб'єкт-суб'єктні взаємини підвищують рівень ініціативності й творчої активності студентської молоді, сприяють її творчій самореалізації в майбутній професійній діяльності. Таким чином, зацікавленість здобувача вищої освіти майбутньою професією буде зростати, якщо він особисто братиме активну участь у творчому процесі (під час активних форм здобуття знань: ділових, рольових ігор, творчих професійних тренінгів, імітаційного та квазіпрофесійного моделювання, впровадження ігрових та діяльнісних підходів тощо).

Висновки. Отож, творчий потенціал виступає важливим фактором професійної самореалізації майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти. Вмотивована особистість та здатна до творчості на високому рівні має шанси стати успішною в обраній професії, заявити на себе на увесь світ.

Список використаних джерел

1. Вівчарик П. П. Психологічні механізми самореалізації жінки (на прикладі жіночої молоді, включеної у творчу професійну діяльність): автореферат дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2000. 20 с.
2. Гупаловська В. А. Професійна самореалізація як чинник становлення особистості жінки: автореферат дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2005. 18 с.

3. Данилова Г. С. Теоретичний аналіз професіоналізму суб'єкта діяльності в контексті акмеології. *Освіта і управління*. 2008. № 1. С. 35-46.

4. Овсянецька Л. Творчий потенціал людини: соціально-психологічна парадигма. *Соціальна психологія*. 2004. № 2. С. 140-145.

5. Устинова Н. В. Розвиток творчого потенціалу вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Устинова Наталія Валентинівна ; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. Київ, 2006. 21 с.

УДК 376

Софія Козак,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ АДАПТАЦІЇ ДИТИНИ ДО УМОВ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Адаптація дітей до умов закладу дошкільної освіти викликає у дітей та їхніх батьків чимало тривожних моментів та стрес. Допомогти дитині полегшити означений процес допомагає використання вихователем у закладі дошкільної освіти арт-терапії та її видів. Дітей дошкільного віку в адаптаційний період важко змусити робити те, чого їм не хочеться (гратися, брати участь у режимних моментах, заняттях тощо), що робить деякі методи корекції особистості практично неможливими для застосування. А різноманітність видів арт-терапії у закладі дошкільної освіти і подобається дітям, і дає змогу вихователям підібрати те, чого вони хочуть – чи то малювати, ліпити або музикувати.

Мета дослідження: коротко представити, як може використання арт-терапії допомогти полегшити адаптацію дітей до умов закладу дошкільної освіти.

Результати дослідження. Адаптація дітей до умов закладу дошкільної освіти потребує чимало зусиль з боку вихователів дітей дошкільного віку та батьків. Саме від їхньої спільної діяльності та взаємодії залежить процес протікання адаптації дитини та її тривалість. Полегшити вказаний процес покликана арт-терапія у закладі дошкільної освіти. Потенціал її використання передбачає

розвиток змін свідомих та несвідомих сторін психіки дитини за різними напрямками форм та видами мистецтва.

Основні види арт-терапії: казкотерапія, музикотерапія, ізотерапія, танцювальна терапія, маскотерапія, пісочна терапія, глинотерапія, фототерапія, кольоротерапія та ін. Кожен із перелічених видів дає змогу здійснювати терапію мистецтвом і залучити дитину до захопливого процесу творчого самовираження в обраному виді мистецтва. Це дає змогу налаштувати дитину на позитивні емоції, наповнити її вірою себе та свої можливості, переключитися із думок «хочу додому» на «в садочку так добре».

Досить часто під час занять у закладі дошкільної освіти вихователі віддають перевагу театралізації. Вона дає змогу краще пізнати дітей, сприяє інтеграції кожної дитини в групу, допомагає вивчити спонтанну експресію дитячих почуттів і дає можливість кожній дитині вивчати себе [1, с. 8].

Арт-терапевтична робота в закладі дошкільної освіти в більшості випадків викликає позитивні емоції, допомагає сформувати активнішу життєву позицію в дитини, що тільки зникає до нових для неї умов. Для дошкільника зміни в діяльності, режимі, нові люди становлять джерело негативних думок, переживань і вона не знає, як показати дорослим, що її не влаштовує, тому може плакати, сумувати, порушувати поведінку – все це сигнали про необхідність підтримати дитину, приділити їй більше часу, поговорити з нею, обійняти і просто бути поруч. Є діти, які не так легко йдуть на контакт з вихователями, яких ще погано знають, однак, добре відгукуються на пропозицію разом щось намалювати, послухати казку чи пісню. Вихователь може використати такі моменти для кращого знайомства з дитиною, її вивчення та спостереження за нею.

Враховуючи те, що арт-терапевтичні напрями різноманітні, то під час таких занять дитина проживає кілька етапів взаємодії: зі світом мистецтва, з дітьми, з вихователем. Дошкільник вчиться керувати своїми емоціями, помічати прекрасне в тому, що він перебуває у закладі дошкільної освіти (нові іграшки, нові друзі тощо). Основний акцент робиться на творчому самовираженні дитини, завдяки якому на несвідомо-символічному рівні відбувається врегульованість внутрішньої напруги і пошук шляхів оптимізації адаптації. Це дозволяє вихователеві знайти індивідуальний підхід до кожної дитини, і стати тією сполучною ланкою в адаптації та соціалізації дітей в розвивальному освітньому середовищі закладу дошкільної освіти [2, с. 144].

Арт-терапія як метод психотерапії має психотерапевтичний ефект і являє собою унікальний засіб оптимізації адаптації дитини

до умов закладу дошкільної освіти. Щоденно переживаючи образи, малюючи, виконуючи творчі завдання, дошкільник знаходить свою цілісність, неповторність та індивідуальність. Арт-терапія в цьому випадку спрямована на вирішення таких завдань: опанування та вираження власних емоцій і почуттів, які виникли в результаті переживаннями проблем адаптації, розуміння самого себе; активного пошуку нових методів взаємодії з оточуючим світом; підтвердження власної індивідуальності, неповторності й значущості; підвищення адаптаційних можливостей у новому середовищі [2, с. 143].

Переваги використання арт-терапії: сприяє створенню позитивного емоційного настрою в колективі, формує активну життєву позицію, впевненість дитини у своїх силах та у собі; полегшує комунікацію з однолітками, вихователями, психологами; зміцнює культурну ідентичність особистості, сприяє подоланню мовного бар'єру; відкриває думки, емоції, переживання, які дитина тримає в собі; розвиває почуття внутрішнього контролю; підвищує адаптаційні здібності та виступає засобом зближення в групі однолітків.

Висновки. Отож, у закладі дошкільної освіти з метою оптимізації процесу адаптації дітей до умов варто застосовувати такі види арт-терапії: ізотерапія (засоби образотворчого мистецтва: малювання, ліплення, декоративно-прикладне мистецтво); імаготерапія (засоби театралізації, драматизації); кінезотерапія (засоби ритмічних рухів, танцю); музикотерапія (засоби музики, співу, гри на музикальних інструментах); фелт-терапія (робота з вовною); кінотерапія (засоби кіно, мультиплікації); пісочна терапія (робота з піском) та багато ін. Кожен із видів здатний використати вихователь та таким чином оптимізувати адаптацію дітей до нових умов закладу дошкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Деркач О. О. Артпедагогіка як інноваційна технологія особистісно-орієнтованого навчання та виховання. *Майстер-клас*. 2010. № 1. С. 8-9.
2. Діомідова Н. Ю., Марєєва Т. В. Практичні засади застосування арттерапії та артпедагогіки як методів інклюзивного навчання осіб з особливими освітніми потребами. URL : [30.pdf \(innovpedagogy.od.ua\)](https://www.innovpedagogy.od.ua) (дата звернення: 16.05.2024).

УДК 373. 013.42

Катерина Коротун,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Людина – істота соціальна, її соціальна сутність виявляється у взаєминах із оточуючими людьми в суспільстві. Дитина також поступово інтегрується в суспільство, адаптується до нього та стає його членом, вступає в стосунки з іншими людьми [2].

Природнім середовищем первинної соціальної адаптації дитини, засобом збереження та наслідування культурних цінностей для дитини, в першу чергу, є заклад дошкільної освіти. Саме потрапляючи до закладу дошкільної освіти, дитина засвоює норми поведінки, отримує навички спілкування та взаємовідносин з однолітками та дорослими.

Соціальна адаптація, як частина процесу соціалізації, є складним процесом пристосування дитини до умов оточуючої дійсності.

В сучасних умовах перед закладом дошкільної освіти стоїть завдання не просто надати дітям певний рівень знань, умінь та навичок, а й сформувати здатність жити в суспільстві, адаптуватися, досягати соціально значущих цілей, ефективно взаємодіяти. Тому проблема соціальної адаптації дітей в умовах закладу дошкільної освіти є важливою, вирішення якої відповідає запитам та потребам суспільства.

Ряд науковців (О. Кононко, В. Слюсаренко, А. Фурман та ін.) у своїх дослідженнях розглядають соціальну адаптацію як специфічну форму соціальної активності, що пов'язана із входженням особистості до нових соціальних умов. Також у сучасних дослідженнях визнається перевага закладу дошкільної освіти як інституту соціальної адаптації, в якому створено умови для особистісного розвитку дитини, вправління в соціальній поведінці, здатності адаптуватися до оточення (Н. Гавриш, В. Луценко, Л. Артемова, А. Богуш, Т. Поніманська, Н.Захарова , С. Курінна та ін.).

Мета дослідження: розкрити особливості соціальної адаптації дітей в умовах закладу дошкільної освіти.

Результати дослідження. Соціальна адаптація дитини – це універсальна властивість дитини, яка забезпечує засвоєння нею

соціально корисних стандартів поведінки, ціннісних орієнтацій та допомагає дітям адаптуватися до нового соціального середовища [6].

Соціальна адаптація дитини є важливою та необхідною, адже від неї залежить успішність в повсякденному житті, майбутнє становлення дошкільника як особистості. Потрапляючи до закладу дошкільної освіти, дитина розширює своє мікросередовище, формуючи нові емоційні зв'язки, вибудовуючи нові стосунки з оточуючими.

Про важливість соціальної адаптації дошкільників, про формування соціально-громадянської компетентності йдеться в ряді державних документів: Законі України «Про освіту» (2017), Законі України «Про дошкільну освіту» (2001), Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні (нова редакція 2021), програмах розвитку дітей дошкільного віку.

Розробники Базового компоненту дошкільної освіти розглядають соціальну адаптацію дитини як інтегральний показник здатності дитини виконувати належні функції та соціальні ролі у колективі, сім'ї, засвоювати уявлення про соціальне середовище, суспільство, в якому кожна людина має своє місце, роль, є важливою частиною єдиного цілого, а водночас і неповторною індивідуальністю[1].

Початок відвідування закладу дошкільної освіти вимагає від дитини пристосування до нового соціального оточення, встановлення контактів з дітьми та дорослими, розвитку адаптивної поведінки. І ось процес соціальної адаптації дітей дошкільного віку залежить від того, наскільки добре батьки підготували дитину до цих змін в її житті, а також від індивідуально-психологічних особливостей дитини. Науковці вважають, що сангвініки та холерики адаптуються швидше, ніж флегматики та меланхоліки.

Для полегшення соціальної адаптації до умов закладу дошкільної освіти батьки повинні навчати дитину мистецтву спілкування, заохочувати дитячу самостійність, а також привчати до режиму дня. У період адаптації дитина особливо потребує уваги, розуміння [3].

Першими ознаками того, що дитина адаптувалася, вважають спокійний сон, адекватну реакцію на будь-яку пропозицію дорослого, охоче спілкування з дітьми та педагогами тощо[5].

Причинами соціальної дезадаптації дитини в умовах закладу дошкільної освіти можуть бути наступні: відсутність комунікативних вмінь, тривожність та боязнь спілкування, високі вимоги до оточуючих, емоційна невірноваженість, замкнутість, сором'язливість, агресивність та ін.

Науковці вважають, що основним засобом попередження та запобігання труднощів із соціальною адаптацією дітей дошкільного віку є гра. Оскільки гра є тією соціальною практикою взаємовідносин, набуття знань, умінь та навичок дошкільників. Тому використання гри з метою соціальної адаптації дитини і є найкращим способом вирішення цієї проблеми [4].

Найефективнішою грою в цьому плані вважають комунікативну гру. Ці ігри спрямовані на емоційну сферу, на розвиток навичок конструктивного спілкування, вміння отримувати радість від комунікації, вміння слухати та чути іншу людину [4].

Також успіх соціальної адаптації дитини дошкільного віку залежить від професійної компетентності вихователів, від їхнього вміння та бажання створювати атмосферу добра, тепла, взаємоповаги в групі дітей. Педагог є для дітей еталоном, прикладом для наслідування. Він відкриває дітям світ соціальних взаємин, правил культури спілкування та поведінки в суспільстві.

Ще однією важливою умовою соціальної адаптації дитини дошкільного віку є встановлення довірливих контактів між сім'єю та закладом дошкільної освіти, в ході яких коригується виховна позиція як батьків, так і вихователів, що є важливим для успішної соціальної адаптації дитини.

Отже, процес соціальної адаптації дітей в умовах закладу дошкільної освіти є особливо важливим та значущим. Саме в дошкільному віці дитина отримує перші уявлення про форми спілкування людей, їх ставлення один до одного, вчиться розрізняти хороші та погані вчинки. Вихователі в закладі дошкільної освіти формують у неї перші моральні переживання – людяність, доброту, повагу до інших. Засвоюючи певні соціальні норми та цінності, дитина з часом починає самостійно керуватися ними, набуваючи життєвого досвіду та реалізуючи їх в різних видах діяльності та в спілкуванні.

Висновки. Отже, вивчення наукових джерел у галузі педагогіки та психології свідчить, що соціальна адаптація, яка є частиною процесу соціалізації, представляє собою складний процес пристосування особистості до нових умов навколишньої дійсності, які ще їй абсолютно невідомі. Дослідження періоду соціальної адаптації у дошкільному віці виявляється надзвичайно важливим, оскільки надає можливість здійснити перевірку соціально-психологічної готовності дитини до її подальшого становлення та розвитку у постійно змінному світі.

Також процес соціальної адаптації дітей в умовах закладу дошкільної освіти є важливою та скоординованою діяльністю, що

залежить від компетентності вихователів та батьків. Тому вирішення цієї проблеми можливе лише за умови їхньої тісної співпраці.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). Київ, 2021. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/novij-bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-zabezpechit-pidvishennya-yiyi-yakosti-ta-vidpovidnist-mizhnarodnim-standartam-sergij-shkarlet> (дата звернення: 19.04.2024).
2. Богуш А. М., Варениця Л. О., Гавриш Н. В. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Луганськ : «Альма-матер», 2006. 368 с.
3. Захарова Н. М. Адаптація дітей до дитячого садка. *Дошкільне виховання*. 2006. № 4. С. 8-11.
4. Захарова Н. М. Соціальна адаптація старших дошкільників засобами ігрової діяльності: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.08. Київ, 2007. 242 с.
5. Курінна С. М. Особливості соціалізації дітей 6-7 років в різних умовах життєдіяльності. *Вихователь-методист*. 2004. №4. С. 7-12.
6. Поряд і разом: соціалізуємо старшого дошкільника : навч.-метод. посібник / авт. колектив С. Васильєва та ін. Київ : Імекс-ЛТД, 2018. 251 с.

УДК 371.13:373.21:79

Василина Мищук,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ЗМІСТ І СТРУКТУРА

Постановка проблеми. Актуальною проблемою сучасної педагогічної галузі виступає фахова підготовка компетентного, творчого, конкурентоспроможного, мобільного, ціннісноорієнтованого вихователя закладу дошкільної освіти. Саме вихователь є одним з щонайперших носіїв та трансляторів цінностей, агентів соціалізації дошкільника, формування його життєвої компетентності та базових особистісних рис [5].

Сучасний вихователь дітей передшкільного віку повинен володіти

ґрунтовними теоретичними знаннями, практичними навичками, мати особисту педагогічну позицію, творчий потенціал та високу професійну культуру.

З огляду на вищезазначене, актуалізується проблема формування професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, готовності та спроможності працювати в сфері дошкільної освіти, ефективного управління освітньо-виховним процесом, сприяння адаптації особистості в сучасних реаліях життя, що детермінує переосмислення цілей підготовки фахівців-дошкільників, їхню реалізацію на компетентнісно орієнтованій основі.

Аналіз останніх досліджень свідчить, що формування окремих складових професійної компетентності педагога відображено в працях А. Богуш, Н. Денисенко, Е. Карпової, О. Кононко, Н. Ничкало, Л. Хоружої та ін.

Проблема фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти розглядається у наукових працях Н. Давкуш [2], Н. Лисенко [3], Т. Поніманської [5], Н. Дичківської [5], О. Падалки [4] та ін.

Мета дослідження: розкрити зміст та структуру професійної компетентності майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти.

Результати дослідження. Сучасний вихователь закладу дошкільної освіти має бути прикладом для дітей та мати належний рівень фахової компетентності.

Установлено, що з психолого-педагогічної точки зору компетентний вихователь володіє ґрунтовними знаннями, має розвинуті педагогічні здібності, досконалі професійні уміння, сформовану професійну самосвідомість та педагогічне мислення, а також володіє навичками самонавчання й самовдосконалення.

У різних словниках «компетентність» (від лат. *competens* – належний, здібний) трактується як «авторитетність, повноправність», «обізнаність, правоміцність», як загальний оцінний термін, що позначає здатність до діяльності зі знанням справи [6].

Компетентність також визначається як набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці; в її структурі традиційно виокремлюють знання, вміння, цінності, ставлення та досвід поведінки.

Професійна компетентність – вид компетентності, що характеризує особистість у контексті виконання нею професійних обов'язків.

Н. Ничкало наголошує, що професійна компетентність – це сукупність знань, умінь, необхідних для ефективної професійної

діяльності, уміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію [6, с. 78].

У різних працях під професійною компетентністю педагога розуміється: психічний стан, що дозволяє діяти самостійно і відповідально (А. Маркова); форма виконання суб'єктом педагогічної діяльності, яка обумовлена глибоким знанням властивостей перетворюваних предметів праці, вільним володінням знаряддями виробництва, відповідністю характеру виконуваних робіт професійно важливим якостям вихователя» (Є. Павлютенков); рівень власне професійної освіти (Б. Гершунський); якісна характеристика ступеня оволодіння педагогом професійною діяльністю (Н. Матяш) [3].

Професійна ж компетентність вихователя закладу дошкільної освіти характеризує його здатність виконувати професійні завдання, діяти на основі фахових знань і умінь, що інтегруються з розвитком особистісних професійно значущих якостей, серед яких провідними є любов до дітей, що поєднується з вимогливістю, емпатією та комунікативністю [8].

Різноманітність існуючих думок з приводу сутності та змісту поняття «професійна компетентність майбутнього вихователя» обумовлює і відмінності у визначенні його структури. Багато авторів під цим поняттям розуміють певний обсяг професійно-необхідних знань, умінь, навичок, глибоку обізнаність в питаннях виховання і навчання обов'язковим елементом професійної компетентності педагога.

Професійні компетенції вихователя ЗДО визначені Професійним стандартом, який складено з урахуванням нової редакції Базового компоненту дошкільної освіти [1]. До таких компетенцій належать: оздоровчо-профілактична, діагностико-прогностична, плануюча, навчально-розвивальна, виховна, комунікативна, просвітницька, організаційно-педагогічна, контролююча і самовдосконалення.

Професійна діяльність вихователя має свою специфіку, а отже, і свою власну структуру, до складу якої (за В.Синенко) належать такі компоненти:

- інформаційний – базується на глибокому і вільному володінні навчальним матеріалом, методами і прийомами його викладання та ін.;
- розвивальний – відображає єдність навчання, виховання і розвитку, забезпечує управління основними компонентами діяльності вихованця (мисленнєвий, емоційний, вольовий компоненти);
- орієнтаційний – формує у дітей ідеї та ідеали, мотиви поведінки і соціальні дії;

- мобілізаційний – активізує знання і життєвий досвід з метою формування у них пізнавальної самостійності;

- дослідницький – вихователь повинен бути творцем, дослідником;

- конструктивний – у своїй професійній діяльності вихователю доводиться обирати і компонувати навчальний матеріал відповідно до вікових особливостей і можливостей вихованців;

- організаторський – залучення вихованців до різного виду діяльності, організації дітей;

- комунікативний – співпраця і спілкування з іншими людьми (вихованцями, батьками, іншими педагогами) [7].

Професійна компетентність вихователя формується емпіричним шляхом або в процесі цілеспрямованого навчання у вищому навчальному закладі, де особистість поступово оволодіває фаховими компетенціями.

На думку Н.Сиротича, сутнісні характеристики педагогічної компетентності майбутніх вихователів такі:

- досконале володіння теоретичними знаннями з метою підвищення рівня освітніх державних стандартів;

- педагогічна майстерність і творча, дослідницька діяльність;

- самовдосконалення і творча праця педагога над собою;

- володіння знаннями із суміжних з дошкільною педагогікою наук, зокрема, основами театральної педагогіки;

- володіння культурним, етнодуховним потенціалом;

- сприйняття педагогічної діяльності через призму мистецтва;

- застосування на практиці новітніх методик навчання й виховання дітей дошкільного віку тощо[8].

Формування професійної компетентності вихователів в період їхнього навчання у вищому навчальному закладі має певні особливості. Серед них:

- залежність ставлення до навчання, якості засвоєння предметних знань та сформованості професійних умінь від мотивації навчальної діяльності;

- залежність типу взаємин майбутнього фахівця із суб'єктами професійної діяльності від реальних взаємин, що склалися у нього з усіма учасниками освітнього процесу у вищому навчальному закладі;

- залежність процесу управління розвитком особистості під час навчання, що здійснюється у напрямі від зовнішньої форми до внутрішньої, від якості взаємодії з учасниками навчально-виховного процесу;

- залежність ефективності навчання від домінуючих психічних станів: врівноважені студенти є фундаментом адекватної,

прогнозованої і зваженої поведінки, неврівноважені – основою виникнення психологічних новоутворень особистості [2].

Зауважимо, що зміст професійної освіти обумовлено цілями та потребами суспільства, а також сукупністю вимог, які будуть пред'являтися до фахівців у майбутній сфері діяльності. Як вже говорилося, при підготовці кадрів для закладів дошкільної освіти метою всього навчального процесу має стати формування соціально активного педагога з високими моральними установками, що володіє педагогічними знаннями й уміннями, готового реалізувати їх на практиці, тобто володіє високим рівнем компетентності.

Висновки. Отже, проаналізувавши літературу, присвячену дослідженню проблеми формування професійної компетентності вихователя ЗДО, ми зробили висновок, що професійна компетентність – цілісний процес, складний комплекс, який поєднує професійні знання, уміння, навички, готовність до діяльності, а також ціла низка професійно важливих якостей: креативність, мобільність, комунікабельність, толерантність, чуйність, доброзичливість, прагнення до самопізнання, саморозвитку, самореалізації тощо. Оволодіння структурними компонентами професійної компетентності відбувається на всіх етапах становлення майбутніх фахівців за умов навчально-методичного забезпечення процесу їхньої професійної підготовки.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). Київ, 2021. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/novij-bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-zabezpechit-pidvishennya-yiyi-yakosti-ta-vidpovidnist-mizhnarodnim-standartam-sergij-shkarlet>. (дата звернення: 12.04.2024).
2. Давкуш Н. В. Підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до прогностичної діяльності: автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Ялта : Республіканський вищий навч. заклад «Кримський гуманіт. ун-т» (м. Ялта), 2011. 20 с.
3. Лисенко Н. В., Кирста Н. Р. Педагогіка українського дошкілля: у 2 ч. : навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ : Вища шк., 2006. Ч. 1. 302 с.
4. Падалка О. І. Формування пріоритетних педагогічних цінностей у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2015. 20 с.
5. Поніманська Т. І., Дичківська І. М. Дошкільна педагогіка. Практикум. Київ : Слово, 2004. 352 с.

6. Професійна освіта: словник : навч. посібник / уклад. С. У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н. Г. Ничкало. Київ : Вища школа, 2000. 380 с.

7. Синенко В. Я. Професіоналізм учителя. *Педагогіка*. 1999. № 5. С. 45-51.

8. Сиротич Н. Б. Методологічні аспекти формування професійної компетентності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. 2010. № 1. С. 16-21.

УДК 159.922

Лариса Нагорна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;

Тетяна Фасолько,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗНАКОВО-СИМВОЛІЧНОЇ ФУНКЦІЇ У РАНЬОМУ ВІЦІ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку людства, знаково-символічна діяльність аналізується як система опосередкування, уявлення та відносин, спрямованих на відображення та перетворення дійсності, що входить в структуру всіх вищих психічних функцій людини.

Діти ростуть і розвиваються не тільки у світі реальних речей, а й у світі умовностей, знаків, символів, позначень, і тому вони поставлені перед необхідністю їх опанувати та використовувати їх у повсякденному житті. Чим глибше і тонше пізнання світу, тим більшою кількістю знаків і символів наповнюється свідомість дитини і тим простіше їй оперувати самими абстрактними символами. Встановлено, що чим більш розвинена знаково-символічна функція свідомості, тим багатшим для осмислення та пізнання стає навколишній світ.

На етапі розвитку знаково-символічної функції свідомості у ранньому віці дитина інтенсивно просувається у простір знакових заміщень об'єктивних природних і людських реалій. Знаково-символічна функція – ключ до входження у світ людського

соціально-психологічного простору, засіб розуміння людьми одне одного. Через оволодіння знаками та символами дитина починає відповідати рівню знакового розвитку цивілізації, стає сучасником свого віку.

Проблема розвитку знаково-символічної функції свідомості у дітей раннього віку вкрай малодосліджена, що зумовлює актуальність дослідження.

Мета дослідження полягає в комплексному дослідженні розвитку знаково-символічної функції свідомості у дітей раннього віку.

Результати дослідження. Всі види знаків, символів, що склалися в історії культури людства, створюють дуже складну реальність образно-знакових систем. Знаки та символи стають особливими знаряддями психічної діяльності, які перетворюють психічні функції людини та визначають розвиток її особистості. Реальність образно-знакових систем постає як умова психічного розвитку та буття людини на усіх вікових етапах.

Сучасні дослідження знаково-символічної функції свідомості виходять з теоретичної передумови І. Канта про наявність повторюваних, стабільних структур, цілісних моделей, що дозволяють обробляти постійний потік інформації, що транслюється всіма органами почуттів людини.

Знаково-символічна функція свідомості – це заміщення одних предметів іншими та його зображеннями, використання мовних, математичних та інших символів. Знаково-символічна функція свідомості сприяє оволодінню логічними формами мислення, появі та розширенню можливості доповнювати та замінювати реальні речі, ситуації, події – уявними, складати з матеріалу накопичених уявлень нові образи [4].

Ранній вік – особливий період становлення органів, систем і передусім функцій мозку. Доведено, що функції кори головного мозку не фіксовані спадково, вони розвиваються внаслідок взаємодії організму із навколишнім середовищем. Особливо інтенсивно це відбувається у перші три роки життя. У цей період спостерігається максимальний темп формування передумов, що обумовлюють весь розвиток організму [2, с. 177]. Тому важливо розвивати знаково-символічну функцію саме в ранньому віці.

Знаково-символічна функція у ранньому віці не відкривається, а засвоюється дитиною. І зразки заміщень, і зразки ігрових перейменувань дає дорослий. Але засвоєння відбувається тільки в тому випадку, якщо воно підготовлено розвитком власної діяльності дитини (що також спрямовується дорослим) [1, с. 95].

У період зародження знаково-символічної функції діти раннього віку схильні, користуючись найменшим натяком, вбачати

зображення, точніше позначення знайомих предметів буквально у всьому. Знаково-символічна функція свідомості, навіть у найпростіших формах, починає супроводжувати усе мислення дитини. Разом з уявленнями про реальні дії з реальними речами, дитина починає використовувати в наочно-образному мисленні ті образи, що позначають дії та речі, які важливі для вирішення конкретного завдання.

Психологи та педагоги виділяють кілька взаємопов'язаних напрямів оволодіння дитиною раннього віку вміннями використовувати знаково-символічні засоби в онтогенезі:

- від формування індикативних (вказівка на предмети) та номінативних (назва предметів, їх позначення) функцій до функцій сигніфікативних (заміщення предметів);

- від умінь використовувати малу кількість знакових елементів у ситуації, що заміщується (слова в ранньому дитинстві) до постійного збільшення їх кількості;

- від використання знаків по відношенню до присутніх об'єктів і предметів до надситуативного використання знаків по відношенню до значень, що дозволяє «конструювати» все більш складні абстракції в міру формування внутрішнього плану дій та встановлення міжпонятійних зв'язків та ієрархічної категоризації;

- від послідовного, розгорнутого в часі співвідношення знаково-символічних засобів – до появи схематизації та моделювання;

- від первісного використання мови як засобу регулювання своєї поведінки в процесі підпорядкування мовним вказівкам дорослого до подальшого оволодіння вмінням регулювати поведінку інших людей за допомогою активних мовних вказівок [3, с. 304].

Для розвитку знаково-символічної функції свідомості у дітей раннього віку можна використовувати такі види завдань, як: складання дітьми оповідань про події шляхом відповіді на низку питань. Наприклад: «Де це було?», «Що було навколо?» і т. д.; об'єктування уявлень за допомогою знаків та символів; розвиток у дітей раннього віку умінь довільно позначати та заміщати знаками різні явища, процеси та події.

Висновки. Таким чином, якщо узагальнити проаналізовані дані, можна подати таку онтогенетичну послідовність оволодіння дитиною знаково-символічними формами у функції заміщення у період раннього дошкільного дитинства:

- жести (кінець 1-го року);
- предмети-заступники та предметні дії (початок 2-го року);
- слова (початок 3-го року);
- просторові реалістичні зображення та моделі (кінець 3-го року);
- графічні символи (3-4 роки).

Список використаних джерел

1. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. посібник. Київ : ЦУЛ, 2012. 424 с.
2. Кононко О. Л. Психолого-педагогічні аспекти розвитку дитини раннього віку : навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. 255 с.
3. Пальчеський С. С. Педагогіка : навчальний посібник. Київ : Каравела, 2007. 576 с.
4. Симоненко С. М. Особливості становлення в антропогенезі знаково-символічної функції візуально-мисленнєвого образу. *Актуальні проблеми психології*. 2012. Ч. 12. С. 272-284.

УДК 376-056.34

Наталія Романюк,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЩО МАЮТЬ ОСОБЛИВІ ОСВІТНІ ПОТРЕБИ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Включення дітей з особливими освітніми потребами (далі – ООП) в освітній процес закладу дошкільної освіти (надалі – ЗДО) змінює специфіку організації освітнього процесу. На перший план виступають індивідуальні, психологічні особливості дитини та їх врахування під час взаємодії з дитиною.

Мета дослідження – проаналізувати особливості організації роботи з дітьми, що мають особливі освітні потреби у закладах дошкільної освіти.

Результати дослідження. Інклюзивна форма навчання дає можливість дітям ООП брати участь у різних видах діяльності разом з однолітками дошкільної групи. Однією із головних цілей ЗДО, де є інклюзивні групи, створити, забезпечити усі потрібні умови для спільного розвитку, виховання і навчання дітей з різними психофізичними особливостями розвитку, а також:

- створення комфортного простору для усіх дітей;
- створення інклюзивного розвивального середовища, яке допомагає гармонійному розвитку дитини з особливими освітніми потребами;

- формування шанобливого товариства дітей, батьків, персоналу у закладі дошкільної освіти;
- створення у ЗДО педагогічної системи, яка буде спрямована на потреби дитини з ООП та її сім'ї [2, с. 17].

Основні принципи створення інклюзивного освітнього простору в закладах дошкільної освіти:

1. Принцип індивідуального підходу полягає у виборі форм, методів та засобів навчання, що враховують індивідуальні потреби кожної дитини в групі ЗДО. Це необхідно, оскільки до кожної вікової групи входять діти з різними можливостями, що обумовлені структурою, ступенем, складністю обмежень здоров'я та специфікою особливих освітніх потреб.

2. Принцип колективного підходу – визначається тим, що в ЗДО діють різні фахівці (вихователі, асистенти вихователя, логопеди, психологи, дефектологи), спільно працюючи для досягнення загальної мети у взаємодії з дитиною з ООП.

3. Принцип створення розвиваючого середовища з урахуванням варіативності передбачає, що участь дітей з різними ООП у розвитку в групі ЗДО вимагає наявності відповідного рівня розвиваючих та навчальних засобів, доступного середовища та урахування особливостей структури порушень розвитку.

Дитина з ООП повинна відчувати себе частиною загального середовища у закладі, з метою стимулювання її природного розвитку та досягнення самостійності настільки, наскільки це можливо. Важливо в інклюзивній групі забезпечити атмосферу взаєморозуміння та підтримки між дітьми, щоб надати можливість дитині з ООП проявити себе, розвинути соціальні навички.

4. Принцип супроводу, орієнтованого на сім'ю, полягає в тому, щоб розглядати родину як невід'ємну частину середовища, що сприяє розвитку дитини з ООП. Цей принцип передбачає налагодження психолого-педагогічної підтримки, яка ґрунтується на родинних консультаціях та родинно-орієнтованій психотерапії [1, с. 245].

Керівництво закладу дошкільної освіти сприяє включенню батьків, як активних учасників на всіх етапах педагогічного процесу, а також забезпечує обов'язковий психологічний супровід дітей з ООП.

Не менш важливими є принципи організації роботи з дітьми із ООП в інклюзивних групах:

- індивідуалізація та диференціація;
- єдність сенсорного (фундаментом розвитку дитини є безпосередній чуттєвий досвід її), мовленнєвого (формування різних видів мовленнєвої компетенції), лінгвістичного (засвоєння мовних

засобів), комунікативного (вводити дошкільнят у різні форми спілкування) розвитку;

- підтримки самостійної активності дитини ООП;
- міждисциплінарного підходу (освіта дитини з психофізичними порушеннями потребує всебічного підходу, впровадження інклюзивних методів і засобів розвитку, виховання та навчання);
- різноманітність у підходах до розвитку, виховання і навчання дітей з особливими освітніми потребами;
- залучення всіх учасників освітнього процесу, включаючи дітей з особливими освітніми потребами, батьків та педагогів, до активної участі у освітньо-виховному процесі .

- співпраця з родиною, яка виховує дитину з ООП (організація такої співпраці включає проведення зустрічей з батьками, бесід, консультацій, надання інформаційної підтримки, розробку індивідуальної програми розвитку з урахуванням потреб родини, залучення батьків до корекційно-розвивальної роботи, а також організацію зустрічей з фахівцями тощо) [2. с. 246].

Використання сучасних підходів та врахування особливостей впровадження інклюзивного навчання для дітей з ООП сприятиме їх успішній адаптації та досягненню позитивних навчально-корекційних результатів. Основа успіху в освітньому процесі у дітей з ООП – це плідна взаємодія між педагогами (вихователем, дефектологом, психологом, вихователем-методистом, директором ЗДО, асистентом); між вихователями і батьками.

Висновки. Таким чином, організація освітнього процесу в закладі дошкільної освіти, де є діти з ООП потребує особливої уваги в умовах сьогодення. Від того, наскільки будуть враховані їхні особливості та облаштований для них розвивальний простір в закладі освіти залежить швидкість та якість їхнього зростання.

Список використаних джерел

1. Інклюзивна група в ЗДО. Рекомендації до облаштування простору. URL : <https://inkluzia.com.ua/inkluzivna-grupa-v-dnz.-rekomendatsiyioblashtuvannya-prostoru> (дата звернення: 04.05.2024).

2. Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти : постанова КМУ від 10 квітня 2019 р. № 530. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-%D0%BF/> (дата звернення: 05.05.2024).

УДК 373.2..011.316.46-051

Тетяна Савчук,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ВИХОВАТЕЛЬ-ЛІДЕР У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ ПРОФЕСІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЙОГО ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ

Постановка проблеми. Проблеми лідерства, розвитку та формування лідерської компетентності й лідерських якостей відображено у наукових розвідках: М. Астахова, К. Волинець, Ю. Волинець, Г. Зажарської, І. Мельник, М. Плескач, Н. Стаднік, О. Товканець, О. Шевандіна тощо. Означені вчені наголошують у своїх працях, що серед викликів сьогодення є формування вихователя-лідера у закладі дошкільної освіти, пошук шляхів розвитку його лідерських якостей задля реалізації в професійній діяльності, прояву власних особистісних здатностей.

Мета дослідження: виокремлення авторського переліку відповідних лідерських якостей, що є складовою лідерської компетентності.

Результати дослідження. Лідер (від англ. leader – ведучий, перший, такий, що йде попереду) – особа в окремій групі (організації), що має значний, визнаний авторитет, вплив, який виявляється як дії, що управляють [1, с. 5].

Зауважимо, що лідерами не народжуються, а стають, тобто лідерство якість, яку можна набути. Становлення вихователя-лідера – це процес, що передбачає формування в особистості лідерської компетентності. Її розглядають, як якість особистості вихователя, формування якої потребує певних зусиль з боку педагога, і водночас неможливе без створення умов, що будуть сприяти формуванню зазначеної компетентності.

Формування вихователя-лідера у закладі дошкільної освіти можливе за умови формування у майбутнього вихователя лідерських якостей та подальшого їх розвитку у ролі вихователя на першому робочому місці. Розглянемо сутність поняття «лідерство». Так, у словниках та основних працях з теми дослідження подано такі визначення вказаної категорії:

- «механізм групової інтеграції, що поєднує індивідів навколо неформального лідера» [4];
- «увесь спектр обов'язків лідера, його статус та становище» [2];

– «відносини домінування та підпорядкування, вплив на систему міжособистісних відносин у групі; соціальний статус особистості в організації, що дозволяє направляти людей, керувати ними, вести їх за собою» [5];

– «система соціально-психологічних явищ, пов'язаних із виходом людини у лідери та її взаємини з членами групи» [6].

Класифікацію лідерських якостей вихователів закладів дошкільної освіти представлено у статті М. Астахова, О. Шевандіна [1]:

– «загально-професійні – якості, властиві для ефективного здійснення освітньої діяльності;

– творчі якості, що характеризуються умінням вихователя розвивати нові ідеї і привносити їх у діяльність групи;

– моральні якості, що пов'язані ідеальним ціннісним портретом вихователя, необхідним моральним рівнем становлення особистості (відповідальність, моральна культура, порядність, чуйність, здатність цінувати інших);

– комунікативні якості – здатність до ефективної комунікації з оточуючими та уміння переконувати, наводити влучні аргументи, не ординарно мислити» [1, с.10].

У закладах вищої освіти слід формувати такі лідерські якості у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, щоб можна було говорити про вихователів-лідерів на першому робочому місці:

– загальні (характерні лідерам у різних галузях): активність та ініціативність, дисциплінованість, енергійність, стресостійкість;

– професійні (властиві вихователю дітей раннього і дошкільного віку): адаптивність до мінливих умов, змін та реформ; гнучкість; здатність до ефективної комунікації з дітьми раннього та дошкільного віку, колегами та батьками дітей, а також іншими суб'єктами освітнього процесу у ЗДО; творчість; інноваційність;

– особистісні (притаманні харизматичній особистості вихователя-лідера): емпатія, відповідальність; упевненість у собі та своїх можливостях, порядність, прагнення до саморозвитку й самовдосконалення, вміння вчитися впродовж життя тощо.

Головним викликом для вихователя-лідера є бажання виконувати професійні обов'язки за умови низької оплати праці та вбачати перспективи своєї професійної кар'єри, мати бажання самовдосконалюватися, щоб посісти керівну посаду в найближчому часі.

Висновки. Отож, формування лідерської компетентності майбутніх вихователів ЗВО під час професійної підготовки важливо здійснювати з акцентом на розвиток певних якостей, які сьогодні називають лідерськими (загальні (активність та ініціативність,

дисциплінованість, енергійність); професійні (адаптивність до мінливих умов, змін та реформ; гнучкість; здатність до ефективної комунікації з дошкільниками, колегами та батьками дітей, а також іншими суб'єктами освітнього процесу у ЗДО; творчість; інноваційність); особистісні: емпатія, відповідальність; впевненість у собі та своїх можливостях, порядність, прагнення до саморозвитку й самовдосконалення тощо).

Список використаних джерел

1. Астахова М., Шевандіна О. Управління формуванням лідерської компетентності педагогічних працівників закладу дошкільної освіти. *Адаптивне управління: теорія і практика*. 2020. Вип. 9 (17). URL : <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/24679> (дата звернення: 14.05.2024).

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.

3. Волинець К. І., Волинець Ю. О., Стаднік Н. В. Формування лідерських якостей майбутнього дошкільного педагога в умовах євроінтеграції: теоретичний аспект. *Молодий вчений*. 2017. № 10.2 (50.2). С. 14-17.

4. Зажарська Г. П. Класифікація лідерських якостей вихователя закладу дошкільної освіти у науковому дискурсі. URL : http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2024/67/part_1/37.pdf (дата звернення: 12.05.2024).

5. Словник термінів і понять сучасної освіти / уклад. Л. М. Михайлова, О. В. Пагава, О. В. Проніна ; за заг. ред. Л. М. Михайлової. Северодонецьк, 2020. 194 с.

6. Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів / за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків : ВД «Школа», 2009. 1008 с.

УДК 37.018.43:004

Галина Семенишина,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ЕЛЕКТРОННІ ОСВІТНІ РЕСУРСИ: ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ

Постановка проблеми. На сучасному етапі електронні освітні ресурси досліджують такі науковці: І. Агалець, О. Анісімова, В. Андрущенко, В. Биков, В. Вембер, О. Волошенко, А. Гуржій, Л. Зданевич, Т. Крамаренко, В. Лапінський, С. Литвинова, Н. Морзе, З. Савченко, М. Сапогов, Н. Сидорчук, Ю. Смолянко, Н. Хміль, М. Хитько, В. Юрженко [1-6]. В Україні здійснено низку дисертацій з проблем використання ЕОР у підготовці майбутніх фахівців дошкільної (К. Віттенберг, І. Динько, С. Дяченко, О. Кравчишина, І. Тимофєєва, О. Чекан та ін.) та шкільної освіти (А. Бекіроз, І. Богданова, Л. Гаврілова, М. Ковальчук, А. Крижановський, С. Петренко, О. Семенюхіна, О. Удовиченко, І. Хижнюк, А. Юрченко та ін.) [3, с. 84].

Електронні освітні ресурси, як основу сучасного навчального середовища закладу освіти розкрито в наукових публікаціях А. Гужій та В. Лапінського [1], а електронні ресурси у професійному становленні майбутніх вихователів ЗДО – М. Демченко та О. Аматыєва [2]. Особливості використання освітніх інтернет-ресурсів у процесі підготовки майбутніх вихователів до роботи з дошкільниками – Л. Зданевич [3], а критерії оцінювання локальних електронних ресурсів досліджувала С. Литвинова [4] та ін. Проведені дослідження вказують і на те, що однією з причин недостатнього поширення ЕОР є недоступність для потенційного користувача детальних і конкретизованих описів ефективних методик їх застосування в навчальному процесі, орієнтованість значної частини існуючих ЕОР на технології навчання, які важко поєднуються з класно-урочною організаційною формою навчання або є малоефективними в умовах застосування в навчальних групах з 25-32 осіб. Вивчення специфіки електронних освітніх ресурсів задля їхнього ефективного використання у закладах освіти – вимога часу.

Мета дослідження: схарактеризувати особливості поняття «електронні освітні ресурси» на основі аналізу сучасної наукової літератури та нормативно-правових документів.

Результати дослідження. ЮНЕСКО запропонувало «відкриті освітні ресурси» трактувати, як «цифрові освітні ресурси (курси,

підручники, відеозавдання тощо), що є доступними online абсолютно безкоштовно для всіх суб'єктів навчання. Вони можуть бути використані відповідно до реальних інтересів викладачів і студентів, їх уміст може вільно комбінуватися, змінюватися, бути продовженим або адаптованим до вимог та умов навчального закладу» [1, с. 30].

Відтоді ЮНЕСКО системно розповсюджує відкриті електронні освітні ресурси (BEOP) у всьому світі завдяки власній платформі UNESCO Open Educational Resource Platform.

Започаткували процес розвитку відкритих освітніх ресурсів у 2007 р. в Інституті відкритого суспільства та Фонд Шаттлворт під час форуму в Кейптауні. Вагомим спільним результатом форуму стала Декларація відкритої освіти.

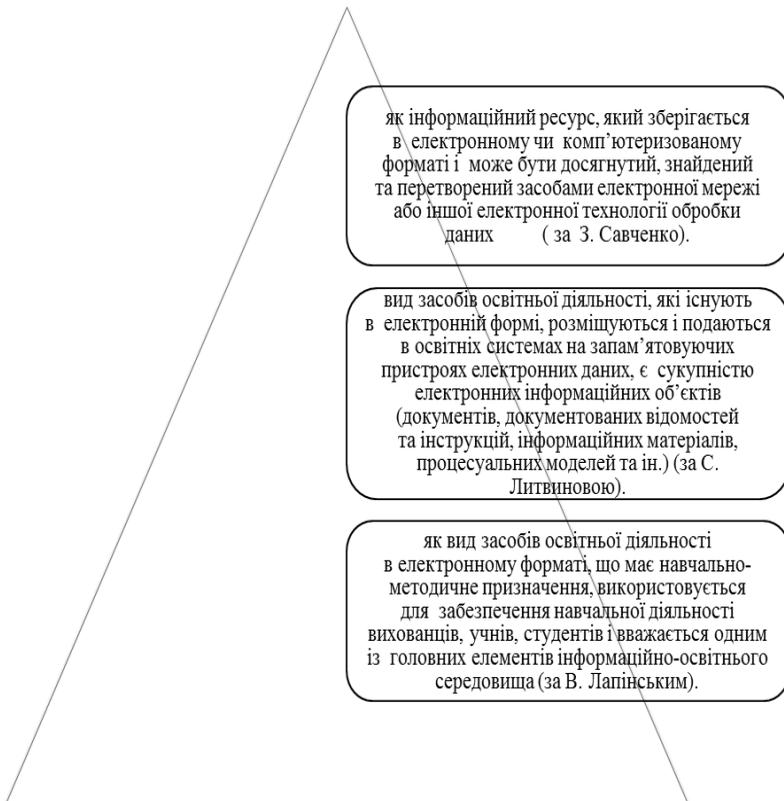

Рис.1. Трактування поняття «електронні освітні ресурси» [1, с. 33].

Електронні освітні ресурси (надалі – ЕОР) розглядають як «засоби навчання на цифрових носіях будь-якого типу або розміщені в інформаційно-телекомунікаційних системах, які відтворюються за допомогою електронних технічних засобів і застосовуються в освітньому процесі» [2, с. 1].

Розглядаючи ЕОР здається, що наразі майже усі освітні компоненти можна викладати з використанням сучасних засобів навчання, які доступні для легального придбання. Ґрунтовний аналіз наукових праць (В. Бикова, Т. Захараш, Т. Крамаренко) засвідчує, що таке твердження не відповідає істині, адже запропоновані для освітніх цілей ЕОР, розроблені зазвичай більше п'яти років тому. Зауважимо, що середній час життя сучасного програмного засобу не перевищує 3...5 років. Отож, більшість запропонованих ЕОР є короткотривалого використання в часі, потребують оновлення.

У «Положенні про електронні освітні ресурси» визначено, що електронні освітні ресурси – це «засоби навчання на цифрових носіях будь-якого типу або розміщені в інформаційно-телекомунікаційних системах, які відтворюються за допомогою електронних технічних засобів і застосовуються в освітньому процесі» [5, с. 1]. У цьому ж документі окреслена мета електронних освітніх ресурсів: «забезпечення модернізації освітнього процесу, змістове наповнення освітнього простору, надання рівного доступу учасникам освітнього процесу незалежно від місця їх проживання та форми навчання відповідно до якісних навчальних і методичних матеріалів, створених на основі інформаційно-комунікаційних технологій» [5, с. 2]. З огляду на важливість реалізації вказаної мети є вагомим розгляд специфіки використання ЕОР у роботі з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку.

За наявністю друкованої версії ЕОР поділяють на: електронні навчальні видання; електронні довідкові видання, електронні практичні видання (рис. 2).

Рис.2. Найпоширеніші види електронних освітніх ресурсів [3, с. 127]

В. Лапінський дещо розширив класифікацію електронних освітніх ресурсів і запропонував класифікувати ЕОР за такими ознаками, як: «за напрямом використання; за напрямом змістово-процесуального використання; за середовищем фізичного існування; за середовищем використання; за обмеженістю користуального простору; за доступністю користуального простору» [1, с. 34]. Відтак, у педагогічних дослідженнях відсутня єдина класифікація електронних освітніх ресурсів.

Зауважимо, що впровадження електронних освітніх ресурсів в освіту дозволяє осучаснити процес підготовки майбутніх вихователів ЗДО, а саме: забезпечити можливість доступу до електронних освітніх ресурсів з будь-якого місця протягом 24/7, дистанційну організацію якісно нового рівня взаємодії учасників освітнього процесу, швидкий перехід від пасивного до активного навчання, стимулювання до саморозвитку через самоосвіту.

Вважаємо, що варто дотримуватися певної логічності та поміркованості у визначенні співвідношення між технічним і особистісно-орієнтованими компонентами освітнього процесу, без надання апіорних переваг жодному з них. Варто розуміти, що кожен ЕОР опосередковує педагогічний досвід і майстерність його

творців. Так само, як і хороший спектакль, ЕОР є витвором мистецтва, потребує навиків роботи з ними.

Список використаних джерел

1. Гуржій А. М., Лапінський В. В. *Електронні освітні ресурси як основа сучасного навчального середовища загальноосвітніх навчальних закладів. Інформаційні технології в освіті.* 2013. № 1. С. 30-37.

2. Демченко М., Аматыєва О. Електронні освітні ресурси у професійному становленні майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. URL : [PedagogyViv Август 2021 про ел. ресурс.pdf](#) (дата звернення: 14.05.2024).

3. Зданевич Л. В. Використання освітніх інтернет-ресурсів в процесі підготовки майбутніх вихователів до роботи з дошкільниками. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.* 2014. Ч. 3. С.127-134.

4. Литвинова С. Г. Критерії оцінювання локальних електронних освітніх ресурсів. URL : [Стаття-Литвинова С.doc \(live.com\)](#) (дата звернення: 11.05.2024).

5. Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12> (дата звернення: 17.05.2024)

6. Хитько М., Кулик А. Організація профільного навчання із застосуванням мережевої форми освіти. *Актуальні питання у сучасній науці.* 2024. № 4 (22). С. 503-512.

УДК 373.2.015.31:793.7

**Марія Соловей,
Наталія Цісар,
Оксана Гоюк,**

здобувачки першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ЗАСТОСУВАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР ТА ВПРАВ У СИСТЕМІ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ГРАМОТИ

Постановка проблеми. Сучасні концепції модернізації освіти в Україні, переорієнтація лінгвістичної освіти в цілому та мовленнєвої підготовки зокрема орієнтують педагогів на забезпечення гармонійного розвитку особистості дитини починаючи з першої ланки дошкільної освіти.

Розвиток мовлення, виховання мовленнєвої культури дітей, переорієнтація лінгвістичної освіти в цілому обумовлюється положеннями сучасних концепцій модернізації освіти в Україні щодо забезпечення гармонійного розвитку особистості дитини дошкільного віку [4]. Важливим компонентом цього складного і багатогранного процесу є спеціальна підготовка дітей до школи на заняттях грамоти [3]. Зокрема актуальність інтегрованого підходу до навчання зумовлена необхідністю переформатування традиційних підходів до навчання та формування дошкільника як всебічно розвиненої особистості.

Пріоритетні напрями розвитку дошкільної освіти на державному рівні визначають закони України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), «По дошкільну освіту» (2017 р.), Базовий компонент дошкільної освіти (2012 р.), Державний стандарт дошкільної освіти (2021 р.) у яких визначено завдання з формування у старших дошкільників основ грамоти як складника мовленнєвої компетентності та вимоги до підготовки їх до навчання у школі.

Проблема формування у старших дошкільників основ грамоти як складника мовленнєвої компетентності цікавила багатьох педагогів минулого та сучасності. Проблему мовленнєвого розвитку старших дошкільників висвітлено у працях А. Богуш, Н. Гавриш, І. Луценко, Т. Піроженко та ін. Особливості застосування ігор у системі інтегрованого навчання дітей грамоти досліджували: Л. Артемова (театралізовані ігри), В. Бенера (інтелектуальні мовленнєві ігри), А. Бондаренко (словесні дидактичні ігри), Л. Божович (ситуативні ігри), Н. Бібік (розвиваючі ігри), В. Захарченко (сюжетно-рольові ігри), А. Іваненко (дидактичні ігри з навчання грамоти), Н. Луцан (українські народні ігри, мовленнєво-ігрові вправи), Л. Венгер (ігри з

предметами), А. Шевченко (настільно-друковані ігри), А. Кошель (колективні дидактичні ігри або ігри-змагання) та ін. Вчені характеризують специфіку організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти за допомогою ігор, як ефективного методу розвитку мовленнєвої діяльності та навчання грамоти, визначають напрями впровадження дидактичних ігор в освітній процес закладу дошкільної освіти (ЗДО).

Завдання з формування у старших дошкільників основ грамоти як складника мовленнєвої компетентності сформульовано у варіативній частині Базового компоненту дошкільної освіти (БҚДО) та чинних програмах. Мовленнєва компетентність у площині оволодіння основами грамоти визначена як здатність дитини до фонематичного сприйняття, звукового аналізу елементів мови, готовність до письма, друкування і читання свого імені, простих слів [1]. Важливе місце у системі інтегрованого навчання грамоти посідає дидактична гра, яка є провідним видом діяльності дитини, ефективним методом та однією з форм навчання та виховання, яка стимулює мовленнєву активність дітей, робить процес навчання грамоти цікавим та доступним. Завдання застосування дидактичних ігор у закладі дошкільної освіти є інтегрованим: поряд із навчанням елементів грамоти здійснюється виховання звукової культури мовлення, збагачення словника, формування граматичної правильності мовлення, розвиток зв'язного мовлення тощо.

Разом з тим, як засвідчує практика, не в повній мірі розкрито особливості застосування дидактичних ігор у системі інтегрованого навчання дітей грамоти.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та дослідити особливості застосування дидактичних ігор до навчання дошкільників елементів грамоти у системі інтегрованого підходу.

Результати дослідження. Підготовка дітей до школи визначається як комплексне багатокomпонентне явище, що включає, зокрема, загальну та спеціальну підготовку, інтегрованим результатом якої є готовність (інтелектуальна, фізіологічна, мотиваційна, емоційно-вольова, комунікативна та психологічна) дитини до школи [7]. Під спеціальною готовністю дитини до школи розуміється пізнавальний, особистісний, фізичний та емоційний розвиток дитини, її оволодіння спеціальними знаннями та навичками, які традиційно належать власне шкільним – грамотою, лічбою, сформованістю прагнення дитини до нової для неї діяльності – навчання.

Задля реалізації мети ми провели експериментальне вивчення підготовленості дітей п'яти (шести) років до школи. Констатувальний етап дослідження відбувався на базі ЗДО № 2 м. Кременець

Тернопільської області, за методикою А. М. Богуш, у якому взяли участь 12 дітей передшкільного віку.

Метою цієї методики є: вивчити та визначити рівень мовленнєвої підготовленості дітей до школи та рівень мовленнєвої активності й сформованості оцінно-контрольних дій (ОКД).

Результати констатувального етапу дослідження (за методикою А. М. Богуш) дозволяють стверджувати, що у дітей переважає середній та низький рівні спеціальної мовленнєвої підготовленості до школи. Зокрема, семеро дошкільників (35 %) мали середній та низький рівні (35 %) мовленнєвого розвитку, шість (30 %) дітей проявили високий рівень такої підготовленості до навчання у школі.

Основними складовими змісту роботи щодо усвідомлення дитиною мовлення на заняттях з грамоти та у вільний від занять час є звукова культура мовлення, словникова робота, граматична правильність мовлення, зв'язне діалогічне і монологічне мовлення. Найбільш ефективними у системі інтегрованого навчання дітей грамоти є дидактичні ігри (ігри з предметами, настільно-друковані ігри, інтелектуальні мовленнєві ігри, словесні ігри, колективні, сюжетно-рольові, мовленнєві) та вправи.

Для використання дидактичних ігор та вправ з метою ознайомлення дітей з елементами грамоти, читання і письма, вихователь має дотримуватись таких принципів діяльності: системність (навчання грамоти має бути послідовним), реалістичність (зображення, які використовуються в грі чи вправі, мають бути наближені до реальних зразків), тривалість (дидактична гра має тривати 10-20 хвилин, завдання мають бути яскравими та цікавими, щоб утримати інтерес дітей), зацікавлення дітей (включення дітей у гру чи вправу має бути добровільним), зрозумілість завдань [5]. Реалізація цих принципів сприятиме кращому засвоєнню елементів грамоти дітьми передшкільного віку.

Висновки. Готовність до навчання у школі є інтегративною характеристикою психічного та інтелектуального розвитку дитини, яка охоплює компоненти, що забезпечують її успішну адаптацію до умов і вимог школи.

Здійснено характеристику змісту, видів застосування дидактичних ігор та вправ у процесі інтегрованого навчання грамоти дітей дошкільного віку. Найбільш ефективними у системі інтегрованого навчання дітей грамоти є дидактичні ігри (ігри з предметами, настільно-друковані ігри, словесні ігри, колективні, сюжетно-рольові, мовленнєві) та вправи. Метою дидактичних ігор та вправ є формування в дітей умінь поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю. Дидактичні ігри та вправи дозволять сформуванню у дітей здатність до фонематичного сприйняття,

звукового аналізу елементів мови, підготувати руку до письма, допомагають формувати елементарні вміння читати прості слова тощо. Тому їх використання у закладі дошкільної освіти є необхідною умовою забезпечення мовленнєвої підготовленості дітей передшкільного віку.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти України: науковий керівник: А. М. Богуш. Київ : Видавництво, 2021. 38 с.
2. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Тернопіль : Мандрівець, 2017. 256 с.
3. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови. Київ : Вища школа, 2007. 542 с.
4. Богуш А. М. Перші кроки грамоти: передшкільний вік : навч. посіб. Київ : Слово, 2013. 424 с.
5. Бурова А. Дидактичні ігри: організація та керівництво. *Дошкільне виховання*. 2020. № 7. С. 12-14.
6. Висоцька О. В. Маліновська Н. В. Дидактичні ігри у підготовці дітей до засвоєння грамоти. *Актуальні проблеми дошкільної та спеціальної освіти*. 2020. № 2. С. 134-136.
7. Главник О., Максименко С. Готовність дитини до навчання. Київ : Мікрос-СВС, 2003. 112 с.

УДК 159. 922.8

Анастасія Халамац,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КАЗКОТЕРАПІЇ У РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ

Постановка проблеми. Казки є одним з найдавніших засобів етичного, морального виховання, з їхньою допомогою формують емоції, почуття, поведінкові стереотипи дошкільників. Основне завдання казок – це показати через казкові події ситуацію з іншого боку, запропонувати альтернативні моделі поведінки. Потенціал казки величезний: ними можна приспати дитину на ніч, просто зацікавити її, надихнути на зміни, вирішити хвилюючу психологічну проблему; вони мають виховний ефект.

Серед різноманітних моделей, програм, проєктів, засобів та методів навчання й виховання казкотерапія є одним із найбільш ефективних засобів у роботі з дітьми передшкільного віку.

Казкотерапія – це безпечний та дієвий засіб для розвитку внутрішніх ресурсів особистості дитини. Процес самовираження через казку прямо пов'язаний зі зміцненням психічного здоров'я і може розглядатися як значимий психокорекційний фактор. Казкотерапія дає можливість педагогу допомогти дитині впоратися зі своїми проблемами, відновити емоційну рівновагу чи усунути наявні в неї порушення поведінки, подолати різні проблеми тощо. При використанні казкотерапії у роботі з дітьми передшкільного віку потрібно враховувати їх вікові та індивідуально-психологічні особливості.

Тому проблема використання казкотерапії у роботі з дошкільниками є актуальною та займає чільне місце серед науково-методичного доробку та педагогічних досліджень.

Науковці, педагоги завжди були високої думки про виховне та освітнє значення казок і вказували на необхідність їх широкого використання у педагогічній теорії.

К. Ушинський говорив про позитивний вплив казки на особистість дитини, включав її у свою педагогічну систему. Причину успіху казок у дітей він вбачав у тому, що простота і безпосередність народної творчості відповідають таким же властивостям дитячої психіки [7].

Є. Фльоріна називала характерною рисою сприйняття казки дітьми єдність «чутливого» та «мислячого». Сприйняття казки розглядається нею як активний вольовий процес, який передбачає

не пасивне споглядання, а діяльність, яка втілюється у внутрішньому сприйнятті, співпереживанні героям, в уявному перенесенні на себе подій та ролей, в результаті чого виникає ефект особистої присутності, особистої участі в тому, що відбувається [6].

Науковець О. Нікіфорова виділяє в розвитку сприйняття казки три стадії: безпосереднє сприйняття, відтворення та переживання образів (в основі – робота уяви); розуміння ідейного змісту твору (в основі лежить мислення); вплив художньої літератури на особистість читача (через почуття і свідомість) [4].

Л. Гурович на основі узагальнення наукових даних і власного дослідження розглядає вікові особливості сприйняття дошкільниками літературного твору, виділяючи два періоди в їх розвитку: від двох до п'яти років, коли дитина недостатньо чітко відокремлює життя від мистецтва, і після п'яти років, коли мистецтво, в тому числі й мистецтво слова, стає для дитини самоцінним [2].

Отож, аналіз праць фахівців дозволив усвідомити значущість та актуальність досліджуваної проблеми.

Мета дослідження: на основі аналізу психолого-педагогічної літератури розкрити особливості використання казкотерапії у роботі з дітьми передшкільного віку.

Результати дослідження. Передшкільний період розвитку дитини є фундаментальним періодом становлення її як особистості. Зауважимо, що згідно чинного Закону України «Про дошкільну освіту» (2001 року) [3], передшкільний вік – це вік від трьох до шести-семи років: молодший дошкільний вік – від трьох до чотирьох років, середній дошкільний вік – від чотирьох до п'яти років, старший дошкільний вік – від п'яти до шести-семи років.

Саме на етапі передшкільного віку на допомогу педагогам і батькам у розвитку та вихованні дитини приходять казки, як втілення мудрості й досвіду багатьох поколінь. Казка збагачує внутрішній світ дітей, вчить їх мріяти, підкреслювати головне, індивідуальне в образі, навчає узагальнювати істотні ознаки, посилює розумову діяльність, впливає на формування емоційно-вольової сфери тощо.

Вважаємо за потрібне більш детально зупинитися на вікових особливостях використання казкотерапії та сприйнятті казки дітьми

У період новонародженості сюжет казки для дитини не має особливого значення. Головне, щоб в ній були певні ритмічні конструкції, повтори, звуконаслідування для кращого та швидшого опанування дитиною рідної мови.

Для дітей молодшого дошкільного віку (1,5-3 роки) характерні такі особливості сприйняття казки: залежність розуміння тексту від особистого досвіду дитини; встановлення усвідомлених зв'язків,

коли події слідуєть одна за одною; в центрі уваги завжди головний персонаж, діти найчастіше не розуміють його переживань і мотивів вчинків; емоційне ставлення до героїв яскраво забарвлене; спостерігається тяга до ритмічно організованого складу мови.

У цьому віці дітей необхідно вчити слухати казки, а також стежити за розвитком подій у казці, співчувати позитивним персонажам. Дуже важливо звертати увагу дітей на образну мову героїв, залучаючи їх до повторення окремих слів, висловів, пісеньок персонажів, які їм запам'яталися [1].

У віці 3-4 років дитина вже розпізнає основні емоції, тож потребує казок з простими та яскравими сюжетами. На цьому етапі варто обговорювати в сімейному колі чи в групі дітей закладу дошкільної освіти емоції героїв, їхню поведінку тощо.

Діти в середньому дошкільному віці вже сприймають не тільки зміст казки, але і деякі особливості літературної мови. Після читання казки вони можуть відповідати на поставлені запитання, думати, міркувати, аналізувати, приходити до правильних висновків і в той же час помічати та відчувати художню форму твору. У цьому віці діти здатні помічати красу і багатство мови, у них розвивається емоційно-вольова сфера.

У віці 4-5 років мова казки стає найзрозумілішою для дитини. Саме через казку в цьому віці дошкільник найкраще засвоює соціальний досвід. Тож будь-яке завдання дитина виконає краще та з більшим задоволенням, якщо захопити її казковим сюжетом [7].

У старшому дошкільному віці (5-6 років) діти починають усвідомлювати події, яких не було в їх особистому досвіді, їх цікавлять не тільки вчинки героя, а й мотиви вчинків, переживання, почуття; вони здатні іноді вловлювати підтекст. Емоційне ставлення до героїв виникає на основі осмислення дитиною всього змісту казки та обліку всіх характеристик героя. У дітей формується вміння сприймати текст у єдності змісту та форми; ускладнюється розуміння літературного героя, усвідомлюються деякі особливості форми твору; діти старшого віку здатні більш глибоко осмислювати зміст твору і усвідомлювати деякі особливості художньої форми, що виражає зміст [5].

Зауважимо, що крім вікових особливостей використання казокотерапії у роботі з дітьми передшкільного віку, існують і індивідуально-психологічні.

Індивідуально-психологічні особливості дитини – це неповторна своєрідність психіки кожного індивіда. Вони найяскравіше проявляються в темпераменті, характері, здібностях, у пізнавальній діяльності тощо.

Як відомо, властивості темпераменту є біологічно обумовленими та природженими, але темперамент суттєво впливає на поведінку, емоції, іноді визначає вчинки дитини.

Індивідуально-психологічні особливості дитини складають її адаптаційний потенціал до подолання певних труднощів, на пряму впливають на формування емоційно-вольової сфери.

Висновки. Казкотерапія користується популярністю у педагогів закладів дошкільної освіти, бо допомагає налагодити стосунки в дитячому колективі, глибше пізнати дітей, коригувати їх поведінку тощо. Адже найголовніша ознака казки полягає в ясності та чіткості змалювання позитивних і негативних рис характеру, дій персонажів, що викликають відповідні чіткі та ясні емоції. Одночасно через казку дитина усвідомлює, що впливу негативних емоцій у житті не уникнути; будь-який успіх і досягнення нерозривно пов'язані з помилками, невдачами. Важливо через казку навчити цьому дітей: не відступати перед труднощами, а спокійно та мужньо долати їх.

Отже, при використанні казкотерапії, як засобу психолого-педагогічного впливу на емоційно-вольову сферу дітей передшкільного віку, педагогам та батькам у своїй роботі необхідно враховувати вікові та індивідуально-психологічні особливості дошкільників.

Список використаних джерел

1. Беленька Г. В., Голота Н. М. Розвиток дитини-дошкільника: сучасні підходи та освітні технології : монографія. Київ : Слово, 2009. 272 с.
2. Деркач О. Педагогіка творчості: арт-терапія та казкотерапія на допомогу вчителю, вихователю, практичному психологу. Вінниця : ВДПУ, 2009. 95 с.
3. Закон України «Про дошкільну освіту»: станом на 2001 р.: офіційне видання / Верховна Рада України. Київ : Парламентське вид-во, 2011. 259 с.
4. Лисенко Н. Психолого-педагогічні механізми сприймання авторської казки. Київ : Вища школа, 1994. 398 с.
5. Молодушкіна І. В. Розвиток креативних здібностей у дітей дошкільного віку. Харків: Основа, 2012. 204 с.
6. Павелків Р. В. Дитяча психологія. Київ : Академвидав, 2008. 431 с.
7. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.

УДК 159.9

Надія Царук,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ТРИВОЖНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми. Тривожність є невід'ємною частиною емоційного життя кожної людини, включаючи й дітей дошкільного віку. У цьому віці діти переживають інтенсивний етап емоційного, когнітивного та соціального розвитку, що робить їх вразливими до різних стресових ситуацій. У дошкільному віці тривожність може формуватися як риса особистості не тільки протягом цього періоду життя, але й протягом усього їхнього майбутнього розвитку. Психологічні особливості дошкільників, що сприяють виникненню тривожності: підвищена емоційна чутливість, зовнішні чинники середовища та поточні зовнішні та внутрішні реакції на них, безпосередність сприйняття навколишнього світу та обмежені форми адаптаційних реакцій, залежність від оцінок та реакцій дорослих, обмежена здатність протистояти думкам з боку оточуючих. Успіх у подоланні тривожності у дошкільника і його майбутнє психічне та фізичне здоров'я значно залежать від того, наскільки швидко та ефективно батьки, психологи та вихователі можуть виявити та зрозуміти причини тривожності, а також надати необхідну психологічну підтримку для подолання цього стану. У цій статті розглянемо основні психологічні особливості тривожності в дітей дошкільного віку та способи її подолання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання тривожності старшого дошкільного віку розглядалося таки вченими як: Х. Айзенк, Р. Мей, К. Роджерса, К. Хорні, Дж. Тейлор, Ч. Спілбергер та ін., які багато років присвятили вивченню феномену тривожності та її впливу на особистість дітей дошкільного віку. Аналіз теоретичних та експериментальних робіт свідчить про те, що проблеми тривожності в дошкільному віці залишаються актуальними в повсякденному житті.

Мета дослідження: аналіз та виявлення причин тривожності в дітей старшого дошкільного віку та їх наслідки.

Результати дослідження. Проблема тривожності займає особливе місце не тільки в психології. Вирішенню цієї проблеми присвячено значні дослідження в галузі психіатрії, біохімії, фізіології, філософії, соціології. Тому існує велика кількість різних теорій, шкіл і поглядів на феномен тривожності, що свідчить про відсутність

єдиного розуміння природи цього поняття. Найчастіше тривожність розглядається як риса характеру, властивість особистості – особиста тривожність, яка викликається різними ситуаціями – ситуативна тривожність.

У психологічній літературі розглядаються теоретичні аспекти особистісної тривожності в дітей дошкільного віку, основною ідеєю є її уявлення як емоційної реакції, що пов'язана з мотивами поведінки та діяльності. Ця тривожність може бути відображена, як характеристика особистості або її властивість і вона проявляється у постійній схильності до тривоги та переживань у різних життєвих ситуаціях.

Тривожність – це емоційний стан, який виникає у ситуаціях, коли є невизначена загроза, або в очікуванні невдач у соціальних взаємодіях та небажаних подій. Цей стан може бути корисним (мобілізуюча тривожність, яка допомагає адаптуватися до ситуації) або шкідливим (дезорганізуюча тривожність, яка порушує нормальне функціонування особистості).

Тривожність, як особистісна риса, відзначається стійким психічним утворенням і впливає на шаблони поведінки, проявляючись у тенденції реагувати на загрози ситуації зі збільшенням рівня тривоги. Це суб'єктивне відчуття неблагополуччя, яке визначається схильністю особистості до емоційних станів, таких як страх, напруження і хвилювання.

Особистісна тривожність виявляється у почутті невпевненості, незахищеності та безпомічності перед зовнішніми або внутрішніми факторами, що містять або сприймаються як загрозу для самооцінки, домагань та задоволення основних потреб [6].

Ханс Йорген Айзенк і Реймонд Мей спільно розвинули концепцію тривожності як основного фактора особистості. Вони визначили тривожність як стійку особистісну рису, що впливає на реакцію людини на стресові ситуації. Вони досліджували роль тривожності в різних вікових групах, включаючи дітей дошкільного віку.

Карл Роджерс вважав, що тривожність може виникати внаслідок несумісності між самооцінкою і ідеалом собі. Він досліджував вплив психологічного клімату в сім'ї на розвиток тривожності у дітей.

К. Хорні центральну роль тривожності відносить незадоволення потреби. У дитини існують певні міжособистісні потреби, такі як потреба в любові, турботі, схваленні зі сторони інших тощо. Якщо ці потреби відчувуються та задовольняються у ранньому дитячому досвіді, якщо вона відчуває, що її люблять і підтримують оточуючі, то вона розвиває почуття безпеки і впевненості у собі. Проте, часто близькі люди не можуть створити для дитини адекватну атмосферу підтримки – їхні власні викривлені і невротичні потреби, конфлікти та

очікування перешкоджають цьому. В результаті у дитини може виникнути базова тривожність, яка проявляється у відчутті глибокої ненадійності і стурбованості. Це почуття ізольованості і безпомічності дитина сприймає як потенційно вороже для себе [5].

Існують різноманітні причини тривожності. Деякі автори описують її як вроджений стан, що виникає внаслідок впливу природних та генетичних факторів на розвиток психіки (К. Хорні, Е. Фромм, А. Адлер). Інші дослідники розглядають тривожність як набуту властивість особистості, що формується під впливом соціальних чинників (С. Васьківська, О. Захаров, В. Кисловська).

Багато наукових досліджень вказують на те, що основною причиною тривожності у дітей дошкільного віку є фактори сімейного виховання, зокрема взаємовідносини між матір'ю та дитиною. Один із таких факторів – це невідповідність між очікуваннями батьків та потребами дитини. Дослідження показують, що тривожні діти відчувають себе менш упевнено в сім'ї порівняно з однолітками з нормальним рівнем тривожності. Діти в сім'ях з гармонійними відносинами менше схильні до тривоги, ніж у сім'ях з частими конфліктами. Це може пояснити зростання кількості тривожних дітей у сучасному суспільстві [3].

Причини тривожності у дітей можуть бути різноманітними: 1) особливості нервової системи (наприклад, меланхолічний темперамент); 2) невротичні стани, викликані страхом або частими невдачами; 3) наслідки перенесених захворювань; 4) залякування дорослими; 5) розвиток тривожних станів через перевищення дитячої уяви, 6) природний страх перед темрявою, грозою, блискавкою, небезпечними тваринами; 7) виховання з використанням «заборон»; 8) почуття провини за невдачу відповідати високим вимогам, що ставляться до них; 9) наслідки відчуття незадоволеності або знедоленості.

Якщо тривожність у дошкільника вчасно не виявлено та не пропрацьовано, це може призвести до серйозних наслідків. Наприклад: дитина може почати відчувати себе невпевнено та замкнено, уникати спілкування з іншими дітьми та новими людьми. Це може обмежити її соціальне оточення та ускладнити процес адаптації у колективі [4].

У своєму дослідженні В. Горбатих зазначає, що в старших дошкільників тривожність проявляється через зміни у їхній поведінці. Діти, які відчувають тривогу, стають більш уклонними до виконання будь-яких інструкцій дорослих, навіть якщо вони здаються необґрунтованими. Вони менше проявляють ініціативу та активність у пошуках та дослідженнях, характерних для їхнього віку, і все більше прагнуть діяти за готовими алгоритмами, прийнятими

дорослими. Такі діти уникають ситуацій, де потрібно приймати самостійні рішення, і обмежуються виконанням мінімальних вимог та простих завдань, не намагаючись їх розвивати або експериментувати [1].

Може погіршитися успішність в школі. Тривожні діти можуть вчитися гірше через страх помилок та боязнь відповідати на запитання. Іноді це також може призвести до перфекціонізму та нервового напруження у зусиллях досягти високих результатів. Якщо така дитині не зможе отримати гарну оцінку, то для неї це стане травмуючою ситуацією і посилить її занепокоєння та страх.

Тривожна дитина може уникає виконання певних дій або прийняття рішень через страх помилки. Це може призвести до нерішучості та відчуття безсилля перед викликами [2].

Спостерігаючи за поведінкою дитини можна визначити ознаки тривожності. Ось деякі з них: швидко втомлюється; проблеми із сном; труднощі у зосередженості та концентрації уваги; втрата або посилення апетиту; часто плаче; сильно потіє; постійно хвилюється; страх залишатися самій тощо.

Висновки. Отже, тема дитячої тривожності та її негативного впливу на психічний розвиток привертає увагу численних наукових дослідників. Тривожність вважається одним з факторів, що може негативно впливати на загальне психофізичне самопочуття особистості. Причини можуть бути різноманітними і включати різні аспекти дитячого життя.

Дослідження тривожності у дітей старшого дошкільного віку є актуальним і важливим аспектом психологічної та педагогічної науки. Враховуючи специфіку цього вікового періоду та важливість психічного розвитку дитини, виявлення факторів, що впливають на тривожність, та розробка ефективних методів профілактики та корекції стають ключовими завданнями.

Список використаних джерел

1. Горбатих В. В. Індивідуальні особливості самоставлення старшого дошкільника в структурі життєвих орієнтацій : дис. ... канд. псих. наук: 19.00.07. Київ, 2019. 245 с.
2. Незабаром до школи. Психологічні особливості дітей дошкільного віку. 6-й рік життя / уклад. О. А. Дмитрієва. Харків : Вид. група «Основа», 2009. 189 с.
3. Пікуль Н. Тривожність. *Психолог*. 2012. № 6. С. 62-64.
4. Томчук С., Томчук М. Психологія тривоги, страху та агресії особистості в освітньому процесі. Вінниця : КВНЗ «ВАНУ», 2018. 200 с.

5. Хорні К. Невротична особистість нашого часу / пер. з англ. і примітки А. І. Фета. Швеція: Philosophical arkiv, Nyköping, 2016. 186 с.

6. Шевчук В. Тривожна дитина. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2010. № 6. С. 52-59.

УДК 373.2

Христина Швидка,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ВИКОРИСТАННЯ ПРИЙОМІВ ЕЙДЕТИКИ В ПРОЦЕСІ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Державним стандартом дошкільної освіти в Україні одним з провідних освітніх напрямів інваріантного складника визначено напрям «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», у якому пріоритетом визначено сенсорно-пізнавальну, логіко-математичну, дослідницьку компетенції. Таке об'єднання не випадкове. У Стандарті ця компетентність характеризується як «здатність дитини використовувати власну сенсорну систему в процесі логіко-математичної і дослідницької діяльності» [1, с.10].

Аналіз останніх досліджень свідчить, що завдяки зусиллям вітчизняних вчених та практиків як Н. Баглаєва, Ф. Блехер, Л. Зайцева, З. Лебедєва, Г. Леушина, Н. Менчинська, Ф. Михайлова, З.С. Пігулевська, З. Плетеницька, В.Старченко, Є. Тихєєва, О. Усова, О. О. Фунтікова, К. Щербакова, – створена, успішно функціонує та вдосконалюється науково обґрунтована методична система із формування елементарних математичних уявлень.

Зазначимо, що сучасні діти вимагають впровадження в роботу з ними нових підходів до освітнього процесу, які сприяли б розвитку операційних структур логічного мислення, розвитку активного словника, пам'яті, уваги, уяви, спостережливості, математичних умінь тощо.

У практичному житті дорослі постійно послуговуються різними знаками, зокрема, мовою цифр. Тому ще до ознайомлення на заняттях з математики діти знають певні цифри. Адже скрізь, де не глянь – цифри: на дверях квартир і фасадах будинків, на номерах автобусів і автомобілів, на циферблаті годинника, на пульті телевізора, планшеті, смартфоні, клавіатурі комп'ютера, монетах і

паперових банкнотах. Ознайомлення дітей з елементарною цифровою символікою поліпшує розумовий розвиток дітей. Своєчасне ознайомлення дітей з цифрами сприяє осмисленню ними числа як показника кількості, абстрагування його від конкретного змісту, розширенню можливостей застосування чисел у практичній діяльності [4].

Мета статті – охарактеризувати деякі аспекти використання прийомів ейдетики під час ознайомлення дітей з цифрами.

Результати дослідження. Сьогодні педагогічна спільнота шукає нові дієві способи і методи для логіко-логіко-математичного розвитку дітей. Одним з таких методів вважається широке використання прийомів ейдетики, роботі з яким приділяється особлива увага у дошкільному дитинстві – саме в цьому віці формуються ключові уміння та навички, так необхідні для повноцінного розвитку зростаючої особистості: вміння працювати в команді та самостійно, розв'язувати проблемні завдання, ставити мету, міркувати про подальшу роботу, розробляти план дій, творчо мислити, прагнення до самоосвіти [3].

Важливо, щоб дитина не сприймала формалізовану символічну інформацію (числа, цифри) як слова і значки, які потрібно запам'ятати і навчитися відтворювати. При ознайомленні з цифрами важливо навчити дітей, дивлячись на відповідну цифру, створювати собі певний образ, тобто згадувати предмети, які нагадує їм відома цифра [2].

Надзвичайна сила образів (або ейдосів, як їх називали стародавні греки) була відома людству давно і завжди широко використовувалася. Ейдетицизм — різновид образної пам'яті, який полягає в здатності зберігати яскраві, наочні образи предметів протягом тривалого часу після зникнення їх з поля зору [8].

Коли наявність одного викликає появу думки про інше, то в свідомості відбувається відображення зв'язків пізнавальних феноменів, яке має назву асоціації. Асоціація – це зв'язок між окремими подіями, фактами або явищами, відображеними в нашій свідомості й закріпленими у нашій пам'яті. Без цих зв'язків неможлива нормальна психічна діяльність людини. Запам'ятовування будь-якого предмета завжди відбувається у зв'язку з іншими предметами. Секрети запам'ятовування – це мистецтво використання асоціацій. Якщо вони є, то запам'ятовується легко. Якщо асоціацій немає, то їх потрібно придумати [6].

Методи запам'ятовування цифр спираються на властиве кожній людині вміння уявляти та фантазувати, і не лише за допомогою зорових уявлень, а й відчуттів (тактильних, нюхових, смакових).

Цифри на папері плоскі й сухі, але якщо їх перетворити у предмети, в субстанцію, яку можна побачити і доторкнутися, можливо навіть почути, понюхати і спробувати на смак, запам'ятати їх стане значно легше. Уява, беручи інформацію під свій контроль, готова зробити її такою, що буде запам'ятовуватися все, наскільки це взагалі можливо [7].

Зі сказаного вище можна зробити деякі висновки. Цифри можуть бути схожі на різні предмети. Наприклад: трійка нагадує морську хвилю, вуса. П'ятірка схожа на корабель, змію. Цифри можуть бути схожі не лише на предмети, а й нагадувати людей: їхній зовнішній вигляд, ходу або навіть характер і голос. Цифри, як і предмети, можуть мати свій колір. Проте кожна людина уявляє колір і відтінки цифр по-своєму. Колір цифр може залежати від настрою людини, її вдачі. Можна запропонувати дітям заплющити очі, розслабити тіло і побачити колір цифр, або пограти в гру «Пофантазуй сам» розфарбувати цифри кольорами або їхніми відтінками [7].

Активізація процесів мислення і пам'яті залежить від активізації процесу сприймання. Ось чому, ознайомлюючи дітей з цифрами, потрібно навчити дітей бачити їх, сприймати на дотик, відчувати тощо, тобто задіяти всі п'ять органів чуття. Адже пізнання навколишнього світу дошкільниками відбувається за активної участі різних аналізаторів: зорових, слухових, дотикових, рухових. Дитина мислить образами, звуками, фарбами. Чим більше різноманітних компонентів буде задіяно у процес запам'ятовування, тим глибшим, повнішим і ефективнішим буде його відтворення [6].

Елементи образного мислення й уяви виявляються в тому, що в обрисах частин і ліній цифр діти бачать знайомі образи – персонажів казок, літературних творів і у більшості випадків звичайні предмети. Проте ці якості психіки розвиваються у процесі занять, збагачених образною інформацією, коли дорослий приділяє особливу увагу розвитку у дітей образного мислення та уяви.

Пам'ять працює краще, коли вона може рухатися уздовж ланцюжка, який зв'яже фрагменти інформації в одну послідовність. Інформація має бути представлена так, щоб її можна було пережити, її потрібно зробити реальною, видимою, відчутною. Кожен її елемент повинен бути досить незвичним для того, щоб виділитися серед інших. Але в основі має лежати струнка картина, послідовність зв'язків, уздовж яких пам'ять може рухатися безкінечно [4].

Перетворення здійснюється легко, необхідно скористатися всіма природними властивостями пам'яті, щоб перетворити суху, беззмістовну інформацію в яскравий фільм, який запам'ятовується.

Розташовувати матеріал у зручний для запам'ятовування ряд. Числа не є чимось таким, що його неможливо запам'ятати, а, навпаки, це той тип інформації, який ідеально підходить для впорядкування, систематизації, «оживлення» Цифри — це просто ще один вид інформації, якому треба надати іншого вигляду для кращого запам'ятовування. Новий вигляд цифри значно легше запам'ятати, якщо вона чимось нагадує саму цифру. Наприклад: 0 – бублик, обруч, 1 – ручка, спиця, 2 – лебідь, черв'як, 3 – крила чайки, дві скибки кавуна, 4 – перевернутий стільчик, 5 – частинка яблука з хвостиком, 6 – замок, чайник, 7 – коса, сокира, 8 – два бублики, окуляри, 9 – повітряний змій та інші [7].

Інформація має бути представлена так, щоб вона могла викликати позитивні емоції. Її треба зробити реальною, видимою, відчутною. Кожен елемент повинен стати доволі незвичним для того, щоб виділитися серед інших; чим несподіваніший зв'язок між словами, тим яскравіше вони запам'ятовуються. В основі всього повинна лежати струнка картина, послідовність зв'язків, упродовж яких пам'ять може рухатися безкінечно.

Здібності людини до сприймання цифрового матеріалу виражаються не в пасивному запам'ятовуванні, а у творчому, активному сприйманні, а потім у відтворенні вихідного матеріалу. Зорове образне сприймання матеріалу активізує роботу правої півкулі, а отже, сприяє підвищенню творчої діяльності [5].

Пропонована система роботи спрямована не на кількісне накопичення дитиною фактів, способів дій, які сприймаються «на пам'ять» а на формування і розвиток власної діяльності із запропонованим математичним матеріалом.

Ця робота з розвитку асоціативно-образного мислення визначає необхідний комплекс завдань, які враховують вікову специфіку фізичного дозрівання дитини, становлення її психіки. Їх реалізація забезпечує повноцінний фізичний розвиток дітей, збереження психічного здоров'я

Висновки. Отже, у дошкільному віці закладаються основи знань, необхідних дитині в школі. Математика являє собою складну науку, що може викликати певні труднощі під час шкільного навчання, тому батьки, і педагоги знають, що математика – це могутній фактор інтелектуального розвитку дитини, формування його пізнавальних і творчих здібностей. Найголовніше – це прищепити дитині інтерес до пізнання. Для цього потрібно використовувати різноманітні методи та технології. Однією з таких є ейдетика.

Методи навчання, які пропонує ейдетика, спираються на образне мислення дитини, вони відповідають законам природи. Ейдетика, сприяючи гармонійному розвитку обох півкуль, робить більш

гармонійною і саму дитину. Вона стає більш працездатною, краще вчиться, її пам'ять і здатність концентрувати увагу зростають. Сприйняття світу і оточуючих у дитини стає більш позитивним, а психіка стійкішою. Поліпшуються взаємини дитини з оточуючими.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) : Наказ М-ва освіти і науки України від 12.01.21 р. № 33. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 14.04.2024 р.)

2. Березовська Людмила. Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку : навчальний посібник. Івано-Франківськ : НАІР, 2022. 252 с.

3. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження : навчально-методичний посібник / упор. О. Г. Косенчук, І. М. Новик, О. А. Венгловська, Л. В. Куземко. Харків : Вид-во «Ранок», 2021. 240 с.

4. Дорошенко Т. М., Мацько В. В. Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень : навч. посіб. Кременчук : ПП «Бітарт», 2019. 96 с.

5. Зайцева Л. І. Формування математичної компетентності старших дошкільників : методичний посібник. Харків : Ранок, 2021. 360.

6. Сучасні технології формування логіко-математичної компетентності в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / за заг. ред. Н. П. Тарнавської., Н. Ю. Рудницької, Ю. М. Мурашевич. Житомир : ФОП «Левковець», 2015. 430 с.

7. Цікаві цифри: Використання прийомів ейдетики при ознайомленні з цифрами / авт.-упор. О. О. Яловська. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 128 с.

8. Чепурний Г. А. Освітня мнемотехніка : навчально-методичний посібник . Тернопіль : Мандрівець, 2020. 152 с.

УДК 372.32+37.013

Ірина Шовак,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Постановка проблеми. Сучасна дитина вже з самого народження потрапляє в середовище, в якому відбуваються різноманітні економічні процеси. Щодня їй доводиться спостерігати рекламу різних товарів, їх купівлю-продаж тощо. Усе це висуває перед дошкільною освітою завдання економічного виховання та формування соціально-економічної грамотності дитини, що дозволить їй розібратися у складних економічних поняттях та набути першого економічного досвіду.

Елементи початкової економічної освіти дітей в умовах сьогодення слід розглядати як мікрофактор їх соціалізації, що має значний вплив на становлення особистості дитини, формує її ставлення до матеріальних і духовних цінностей суспільства. Тому в сучасній науково-педагогічній літературі приділяється значна увага проблемі формування соціально-економічної грамотності в дошкільному віці, коли закладаються основи економічного виховання, дітьми набувається первинний досвід елементарних економічних відносин і формується відповідальне ставлення до економіки.

Формування соціально-економічної грамотності дітей дошкільного віку є важливим завданням сучасної дошкільної освіти, вирішення якого дозволяє не тільки наблизити дитину до реального дорослого життя, навчати її орієнтуватися в сьогоденні, пробуджувати економічне мислення, давати знання про нові професії, а й сформувати ділові якості особистості.

У наукових дослідженнях останніх років формування соціально-економічної грамотності особистості на етапі дошкільного дитинства визначається важливим напрямом виховання, який допоможе дитині стати самостійною, соціально адаптованою, правильно зорієнтованою в економічних явищах, успішною в сучасних умовах ринкової економіки. Сучасні дослідження вчених (Л. Кларіна, Р. Жадан, А. Шатова, Е. Кладієва, Т. Михайліченко, Л. Фесюкова, Я. Курінний, А. Сазонова) свідчать про необхідність впровадження економічної освіти саме з дошкільного віку.

Науковці (А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Грама) констатують, що сучасні соціально-економічні відносини в суспільстві спонукають дитину досить рано знайомитися з проблемами сімейної «дорослої» економіки [2; 3].

Новою редакцією Базового компоненту дошкільної освіти України (2021) вперше наголошено на необхідності формування соціально-фінансової грамотності дошкільників (прояву соціальної компетентності й навичок фінансової грамотності), що характеризується як здатність дитини усвідомити, хто вона є і як потрібно взаємодіяти з іншими людьми [1].

Мета дослідження: розкрити актуальність проблеми формування соціально-економічної грамотності дошкільників в наукових дослідженнях.

Результати дослідження. Першочерговим завданням сучасної освіти є підготовка дітей до дорослого життя. Одним із важливих показників такої підготовки є формування в них соціально-економічної грамотності. Оскільки більшість передумов майбутньої економічної діяльності людини закладається в дошкільному віці, то дана проблема є актуальною саме на цьому віковому етапі. Знання та досвід, отримані при знайомстві з основами економіки у цей період, допомагають дітям дошкільного віку краще зрозуміти та адаптуватися в соціальному середовищі в нових економічних умовах.

Оскільки, предметом дослідження визначено формування у дітей соціально-економічної грамотності, вважаємо за необхідне з'ясувати сутність поняття «грамотність», «соціально-економічна грамотність». Звернемося насамперед до відповідних джерел:

– грамотність – фундамент, на якому можна збудувати подальший розвиток людини [3];.

– соціально-економічна грамотність – це засвоєння предметних знань, умінь і практичних навичок, необхідних людині як особистості в її суспільно-господарчій діяльності. Рівень економічної грамотності залежить від вікових можливостей людини в діяльній сфері [2].

У дошкільників формування елементарної соціально-економічної грамотності повинно відбуватися на пропедевтичному, доекономічному рівні. Ми погоджуємося з А. Шатовою в тому, що «... якщо не сформувати її своєчасно, то можуть проявитися негативні сторони в поведінці дітей – безгосподарність, неохайність, байдужість до речей, книг, іграшок, матеріалів для ігор і занять; більше того, формуються нерозумні, а іноді й невиправдані потреби, порушується процес формування правильних ціннісних орієнтацій» [9].

Сучасна дослідниця Н. Грама зазначає, що формування

соціально-економічної грамотності забезпечується єдністю змісту, поступовим розвитком елементарних економічних знань, умінь, навичок з постійним ускладненням їх відповідно до віку дітей [3].

Науковці А. Богуш та Н. Гавриш визначають економічне виховання дітей як організовану педагогічну діяльність, спеціально створену систему роботи, спрямовану на формування у дітей соціально-економічної грамотності [2].

Г. Шатова, А. Сазонова сформулювали мету економічного виховання та вбачають її у формуванні в дітей дошкільного віку доступних економічних понять, виховання з дитячих років свідомого користувача всім, що надається дітям для їх щасливого дитинства, виховання поваги до тих, хто проявляє турботу про них [6; 9].

А. Сазонова підкреслює, що дитина-дошкільник не зможе самостійно опанувати цю галузь знань. Лише разом із педагогами та батьками вона зможе здобути доступні їй знання. Відповідно, головне завдання економічного виховання науковиця вбачає у психологічному захисті дитини від негативних впливів суспільства шляхом створення психологічно комфортної для дошкільника обстановки [6].

Також дослідниця А. Сазонова підкреслює, що формування у дітей соціально-економічної грамотності потребує додаткового часу та полягає в збагаченні дитячої діяльності різних видів економічним змістом. Насичення життя дошкільнят елементарними економічним відомостями сприяє розвитку в них реального економічного мислення, що робить цей процес більш усвідомленим і динамічним [6].

Дослідження вчених Н. Грами, Г. Григоренко, Р. Жадан, Ю. Лелюк, А. Сазонової, І. Сасової, А. Смоленцевої, Г. Шатової та ін. довели, що дітям доступне розуміння окремих економічних понять, якщо при цьому економічну освіту поєднувати з розумовим, моральним і трудовим вихованням, спрямовуючи її насамперед на формування розумних потреб дитини дошкільного віку.

Наголосимо, що насичення життя дітей дошкільного віку елементарними економічними відомостями сприяє розвитку у них передумов економічного мислення, що робить цей процес більш усвідомленим. У дітей старшого дошкільного віку проявляються задатки дедуктивного мислення, проходить формування нового типу психічної організації, мова починає виконувати основну функцію в регуляції поведінки і діяльності дітей. У психіці дитини з'являються принципово нові утворення. Це довільність психічних процесів – уваги, пам'яті, сприйняття та інших. Тому п'ятирічній дитині стає під силу засвоїти складні поняття, такі як «сімейний бюджет» (дохід і витрата), «гроші», «ціна», «валюта різних країн», «реклама» та інші.

Висновки. Отже, формування соціально-економічної грамотності дошкільників – це не данина моді, а, насамперед, необхідність, щоб не втратити колосальний потенціал у розвитку дитини, щоб допомогти їй вирости активною особистістю, здатною приймати самостійні рішення і брати на себе відповідальність у сучасному ринковому суспільстві.

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу, присвячену дослідженню даної проблеми, можемо зробити висновок, що:

- дитина-дошкільник не зможе самостійно опанувати галузь економічних знань, лише разом із педагогами та батьками вона зможе здобути доступні їй економічні знання;

- формування соціально-економічної грамотності забезпечується поступовим розвитком елементарних економічних знань, умінь, навичок з постійним ускладненням їх відповідно до віку дітей;

- формування у дітей соціально-економічної грамотності потребує додаткового часу та полягає в збагаченні різних видів дитячої діяльності економічним змістом.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). Київ, 2021. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/novij-bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-zabezpechit-pidvishennya-yiyi-yakosti-ta-vidpovidnist-mizhnarodnim-standartam-sergij-shkarlet> (дата звернення: 13.05.2024).

2. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі. Київ : Академвидав, 2008. 408 с.

3. Грама Н. Г. Формування економічної грамотності у дітей дошкільного віку : монографія. Одеса, 1997. 216 с.

4. Жадан Р. Економічна освіта дітей старшого дошкільного віку. Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2006. 116 с.

5. Поніманська Т. І., Дичківська І. М. Дошкільна педагогіка. Практикум. Київ : Слово, 2004. 352 с.

6. Сазонова А. В. Формування первинного економічного досвіду старших дошкільників в ігровій діяльності: автореф. дис....канд. пед. наук. 13.00.08. Одеса, 2007. 20 с.

7. Фесюкова Л. Б. Соціально-економічне виховання дошкільнят: комплекс матеріалів з економіки. Харків : Веста: Вид-во «Ранок», 2008. 104 с.

8. Формування первинного економічного досвіду старших дошкільників: навчально-методичний посібник / Е. А. Кладієва, Т. П. Михайліченко, А. В. Сазонова ; за заг. ред. А. В. Сазонової: Донецьк, 2008. 200 с.

9. Шатова А. Навіщо дошкільнику економічне виховання? *Дошкільне виховання*. 1989. № 1. С. 62-65.

УДК 373.2.035

Марія Щепанська,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми. Сьогодні, як ніколи, наша країна потребує цілеспрямованих, активних, творчих особистостей, які наділені високою працездатністю, мають добре розвинені лідерські якості. Важливим віковим періодом розвитку лідерських особистісних якостей, творчих здібностей, формування характеру, самосвідомості є дитинство. Зауважимо, що в дошкільному віці починають формуватися лідерські якості особистості, які полягають у вмінні будувати взаємини з однолітками, ухвалювати рішення, брати на себе відповідальність за доручену справу, проявляти активність та творчий підхід до справи. Тож заклад дошкільної освіти покликаний адаптувати дитину дошкільного віку до життя, яке швидко змінюється, формувати життєву компетентність, розвивати лідерський потенціал особистості.

Лідерські якості, які проявляються в дошкільному віці, продовжують формуватися протягом життя та становлять у подальшому основу успішної професійно-творчої та управлінської діяльності особистості.

Дослідження свідчать, що за сучасною оцінкою цінних якостей особистості – лідерські якості належать до суспільно-корисних та входять до переліку затребуваних якостей людини XXI століття. Тому педагоги і батьки все більше звертають увагу на їх розвиток.

Питання формування лідерських якостей надзвичайно актуальне для сучасної освіти, зокрема формування базових якостей особистості в дітей дошкільного віку, серед яких і ті, що відносимо до лідерських, розглянуто у дослідженнях Г. Беленької, С. Васильєвої, В. Маршицької, С. Нечай, О. Остряньської, О. Полякової, Д. Алфімова, О. Рейпольської, Н. Сушик та ін.

Проблеми лідерства в дитячому колективі представлено в роботах І. Іванової; розвиток лідерських якостей як цілісний феномен розглядають у своїх працях Н. Гавриш, О. Безсонова та ін.

Серед завдань Базового компонента дошкільної освіти України є формування таких лідерських якостей як: активність, спостережливість, ініціативність, самостійність, відповідальність, працелюбність, партнерська взаємодія, креативність [3].

Мета дослідження: здійснити теоретичний аналіз проблеми формування лідерських якостей у дітей дошкільного віку.

Результати дослідження. Схильність до лідерства проявляється вже в ранньому дитинстві. Вперше дитина стає частиною колективу у закладі дошкільної освіти. У цей час у дитини починають проявлятися лідерські якості: лідер у дитячому колективі проявляє вищий за інших рівень загальної активності і зацікавленості у різноманітних видах діяльності, організовує ігри, у яких виступає в ролі ведучого, проявляє ініціативу в розподілі іграшок тощо.

Зміст феномена «лідерські якості особистості» учені розглядають по-різному. Д. Алфімов розглядає «як узагальнені властивості лідера створювати нове бачення розв'язання проблеми, успішно впливати на послідовників у напрямі досягнення групою або організацією цілей» [1, с. 50].

Н. Сушик під лідерськими якостями розуміє «риси, які забезпечують ефективне лідерство, тобто здатність виділитися в конкретній справі й приймати відповідальні рішення в значущих ситуаціях; використовувати інноваційні підходи для розв'язання проблеми; успішно впливати на послідовників у напрямі досягнення спільних цілей; створювати позитивну соціально-психологічну атмосферу в колективі» [9, с. 113].

Автор виділив якості, які притаманні успішному лідеру: «цілеспрямованість, відповідальність, моральність, толерантність, чесність, справедливість, креативність, комунікативність, працездатність, організованість, рішучість, самостійність, наполегливість, активність, ініціативність, впевненість в собі, врівноваженість, прагнення до самовдосконалення та самореалізації» [9, с. 112].

Дослідниця В. Іванова, вивчаючи взаємовідносини дітей в закладі дошкільної освіти, вказувала, що дитячі лідери іноді більшою мірою, ніж вихователь, задають тон життя дітей у групі та авторитет лідера, сила його впливу часто домінують. Дослідниця основною лідерською якістю вважала ініціативність і наголошувала, що дитина не тому стає лідером, що її полюбила маса, а маса полюбила її за те, що вона стала її лідером: сила лідера полягає в тому, що він «живить» дитячу активність і сам «користується» нею [5].

А. Залужний основними особистісними рисами дитини-лідера вважав активність, досвідченість, високий рівень розумового розвитку. Дитина з високим рівнем розумового розвитку проявляє себе як ініціативний лідер, якого інші діти вважають за краще вибрати в якості партнера по іграх і заняттях [4].

Науковиця Т. Сенько відзначає, що діти дошкільного віку з хорошою успішністю в пізнавальній діяльності, як правило, входять до категорії лідерів. Разом з тим актор вказує і на те, що діти з високою успішністю можуть також потрапити в категорію неприйнятих. Статус цих дітей залежить як від поведінки, так і від особистісних якостей. Тому в одних випадках діти з високим рівнем інтелектуального розвитку користуватимуться симпатією серед інших дітей й будуть популярними, а в інших – ні [8].

Я. Коломінський припустив, що вибір бажаного товариша дитина здійснює шляхом порівняння образу однолітка з наявним у неї ідеалом. Своєрідний на кожному віковому етапі еталонний зразок, або «ідеальна модель», формується у дитини в процесі трансформації пропонованих до неї вимог у вимоги, які вона адресує ровесникам [4].

Схиляємося до думки, що в дошкільному віці лідерські якості здебільшого є неусвідомлюваними самою дитиною, результат багатьох в чому залежить від оточення дитини, до якого входять батьки, однолітки, вихователі, знайомі тощо. Тому важливо в цьому віці вірити в дитину, підтримувати її, підбадьорювати, хвалити.

Враховуючи вищезазначене, зауважимо, що лідерські якості дітей дошкільного віку проявляється насамперед у пізнавально-творчій мотивації, активності, ініціативності, прагненні дитини до участі в різноманітній творчій діяльності, розвитку організаторських, комунікативних, інтелектуальних здібностей вихованців.

Слід зауважити, що серед факторів, що впливають на розвиток лідерських якостей дітей дошкільного віку, значну роль відіграють умови сімейного виховання, вікового та індивідуального розвитку, а також особливості взаємин дітей у найближчому соціальному оточенні (у сім'ї, закладі дошкільної освіти, соціокультурному середовищі тощо).

Також необхідно зазначити, що багато дослідників єдині в тому, що лідерські якості в дошкільному віці можна розвинути різними видами діяльності: трудовою, пізнавальною, ігровою (сюжетно-рольові ігри, рухливі ігри, дидактичні ігри, ігри-змагання на прогулянках), художньо-естетичною (малювання, ліплення, конструювання, музика тощо).

Велике значення у розвитку лідерських якостей дітей дошкільного віку належить творчим іграм. Такі ігри дають змогу кожній дитині

вільно висловлювати свої думки, брати на себе відповідальність, проявляти ініціативу, творчу активність, самостійність, впевненість у власних ідеях. Спостерігаючи за участю дітей дошкільного віку у грі, можна відмітити, що діти з розвиненими лідерськими якостями відрізняються ініціативністю, активністю, відповідальністю, впевненістю у собі, готовністю прийти на допомогу, підтримати інших. Вони комунікабельні, самостійні, товариські, допитливі [10].

Отже, першочерговими завданнями вихователів закладів дошкільної освіти має стати активна підтримка лідерських проявів дітей дошкільного віку в різноманітних видах діяльності.

Зауважимо, що науковці виділяють ряд ефективних соціально-педагогічних умов, необхідних для формування лідерських якостей дитини. До таких соціально-педагогічних умов актуалізації лідерського потенціалу дітей дошкільного віку відносять:

- врахування індивідуальних особливостей розвитку дітей дошкільного віку та рівня сформованості їхніх творчих та лідерських якостей;
- цілеспрямоване формування лідерських якостей дітей дошкільного віку в різноманітних видах діяльності;
- створення сприятливого розвивального середовища: збагачення освітнього простору різноманітною пізнавальною інформацією для формування дитячого сприймання;
- розвиток комунікативних здібностей, творчого мислення, уяви, світогляду, емоційно-ціннісної сфери дітей дошкільного віку;
- створення ситуації досягнення дитиною успіху в різноманітних творчих проявах;
- формування індивідуального стилю діяльності, високої самооцінки дітей, яка стимулює їх до активної творчої діяльності [6].

Водночас реалізація вищезазначених соціально-педагогічних умов надасть педагогам найширші можливості для вивчення та реалізації творчих інтересів, бажань та потреб дитини дошкільного віку, урахування її індивідуальних особливостей, темпераменту, характеру тощо. Це в свою чергу забезпечить високий рівень розвитку лідерського потенціалу в подальшому житті особистості.

Висновки. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє зазначити, що для формування в дітей лідерських якостей, необхідно створювати відповідне розвивальне середовище, залучати дітей до різних видів діяльності, надавати кожній дитині можливість отримати досвід лідерства.

Розвиток лідерських якостей дітей дошкільного віку залежить від сформованості відповідного рівня індивідуальних якостей особистості (завзятість, цілеспрямованість, працелюбність, чесність,

оптимізм, наполегливість) та від об'єктивних умов, які впливають на їхню діяльність.

Список використаних джерел

1. Алфімов Д. В. Зміст феномену «лідерські якості особистості». *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: збірник наукових праць Класичного приватного університету. 2010. Вип. 11(64). С. 44-51.

2. Алфімов Д. В. Теорія і методика виховання лідерських якостей особистості у сучасній загальноосвітній школі : дис. ... доктора пед. наук: 13.00.07. Луганськ, 2012. 495 с.

3. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). Київ, 2021. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/novij-bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-zabezpechit-pidvishennya-yiyi-yakosti-ta-vidpovidnist-mizhnarodnim-standartam-sergij-shkarlet> (дата звернення: 02.05.2024).

4. Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Кременя. Вид 2-ге., доповн. та переробл. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.

5. Іванова В. В. Проблема лідерства в колективі дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Педагогіка, соціальна робота*. 2014. Вип. 32. С. 78-81.

6. Мельник Н. І., Мельник М. А. Особливості формування лідерських якостей у дітей старшого дошкільного віку. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти*. 2018. № 1. С. 3-7.

7. Педагогіка : навч. посібник / укл. І. М. Богданова, З. Н. Курлянд. Одеса : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2001. 356 с.

8. Сенько Т. В. Залежність статусу дошкільників в групі однолітків від форм їх особистісної поведінки. *Питання психології*. 1991. № 5. С. 23-28.

9. Сушик Н. Теоретичні основи формування лідерських якостей учнівської молоді. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2013. С. 110-115

10. Тихомирова О. Виховання лідера. *Шкільний світ*, 2009. Вип. 8. С. 19-23.

УДК 372.3.613

Оксана Якубовська,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВАЛЕОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ В СИСТЕМІ ІНТЕГРОВАНИХ ЗАНЯТЬ

Постановка проблеми. Проблема валеологічного виховання сучасної людини є пріоритетною та актуальною, адже обов'язковим компонентом системи національної освіти є завдання з формування, збереження і зміцнення здоров'я особистості, починаючи з раннього та дошкільного віку.

Тому валеологічне виховання є особливо значущим в дошкільному дитинстві як сенситивному періоді щодо залучення дітей до здорового способу життя в контексті розуміння ними сутності та цінності здоров'я, формування розуміння важливості фізичної активності, правильного харчування, гігієни та профілактики захворювань тощо.

У закладі дошкільної освіти валеологічне виховання має свою специфіку та залежить від забезпечення дошкільників знаннями про зміст і способи збереження здоров'я, врахування вікових особливостей дітей різних вікових категорій при доборі форм і методів та включення їх у цей процес. Валеологічне виховання дошкільників в дошкільному закладі ефективно здійснюється в системі інтегрованих занять.

Мета дослідження: здійснити теоретичний аналіз проблеми валеологічного виховання дітей передшкільного віку засобом інтегрованих занять.

Результати дослідження. Валеологічне виховання дошкільників, за визначенням С. Юрочкиної, являє собою процес педагогічної взаємодії дітей, педагогічного персоналу закладу дошкільної освіти та батьків, який здійснюється з метою засвоєння дошкільниками важливості збереження та зміцнення їх здоров'я, набуття санітарно-гігієнічних навичок, уявлень та знань про здоровий спосіб життя [7, с. 12].

В. Нестеренко підкреслює, що здоров'я потрібно не стільки повертати, скільки змалку виховувати у кожній людині усталені звички і потребу здорового способу життя [4].

Т. Андрющенко в даному контексті зазначає: «Пріоритетним завданням системи освіти є виховання людини в дусі

відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я тих, хто оточує, як до найвищої індивідуальної і суспільної цінності. Оскільки проблеми зі здоров'ям сучасних дітей виходять на глобальний рівень, актуальним є формування у них навичок здоров'язбереження, тобто необхідно навчити їх зберігати найвищу цінність – здоров'я – хоча б на тому рівні, на якому воно є з народження» [1, с. 55]. Насамперед, мова йдеться про таку організацію освіти, яка б сприяла усвідомленню дитиною цінності здоров'я та здорового способу життя.

Досліджуючи особливості формування у старших дошкільників ціннісного ставлення до свого здоров'я, Л. Печка говорить, що вагомому роль щодо цього визначають вікові можливості дитини, коли спостерігається активний фізичний розвиток, розвиток психічних процесів, відкритість до засвоєння нового, до зовнішніх впливів, наслідування тощо [6, с. 8].

Науковці вважають, що процес валеологічного виховання в ЗДО включає:

- навчання дітей засобам і методам використання функціональних можливостей організму і природних засобів оздоровлення для підтримки свого здоров'я;
- формування навичок саморегуляції поведінки;
- валеологічна оцінка та динамічний контроль рівня соматичного здоров'я дітей та організація роботи з оздоровлення через систему занять;
- робота з батьками з метою створення сприятливих умов для оздоровлення в сім'ї [5].

Метою валеологічного виховання дітей передшкільного віку є забезпечення їх повноцінного фізичного, психічного та соціального розвитку через виховання здорового способу життя.

Деякі автори зазначають, що визначена мета може бути реалізована за допомогою запровадження продуманого, розумного сполучення психолого-педагогічного, медичного, екологічного виховання та освіти [5]. Звідси – базою для реалізації даної мети мають стати, в першу чергу, заняття у закладі дошкільної освіти. Валеологічне виховання дошкільників ефективно здійснюється засобом інтегрованих занять.

Інтеграція – це інновація, яка дає можливість розширювати кругозір дітей і розвивати їхню пізнавальну активність навколо однієї теми в різних видах діяльності, що сприяє формуванню цілісної картини у взаємозв'язках. Під інтеграцією ми розуміємо процес та результат поєднання окремих елементів навчання та виховання в єдину цілісну систему з метою одержання якісно нового результату дошкільної освіти [3].

Ідея інтеграції змісту дошкільної освіти в різних сферах життєдіяльності дитини зумовлена концептуальними положеннями оновленого Базового компонента дошкільної освіти. Виконуючи основне завдання Базового компонента – розвиток цілісної, життєво компетентної особистості, – педагоги активно використовують принцип інтеграції [2].

Специфіка інтегрованих занять визначається тим, що дитина накопичує знання, формує пізнавальні інтереси, а також вправляється у навичках здорового способу життя. Дослідники вважають, що в процесі планування інтегрованих занять з метою валеологічного виховання потрібно включати до них різні проблемні та ігрові навчальні ситуації, рольові ігри, експериментування тощо, які дозволяють дітям усвідомлювати значимість правильного ставлення до здоров'я. Використання ігрових елементів під час навчання допомагає дітям легко сприйняти запропоновану ситуацію, викликає у них інтерес і активізує їх пізнавальну діяльність.

Практика роботи з валеологічного виховання показує, що інтегровані заняття є цікавими для дошкільників, оскільки допомагають вирішувати більшу кількість завдань на одному занятті, використати різні методи і прийоми, педагогічні та інформаційно-комунікаційні технології, інші засоби навчання. На інтегрованих заняттях акцент ставиться на самостійній пізнавальній діяльності дітей, створенні проблемних ситуацій з урахуванням вікових особливостей дітей та логіки навчального матеріалу.

Висновки. Система роботи з валеологічного виховання дітей передшкільного віку засобом інтегрованих занять передбачає використання різноманітних методів впливу на дітей, ігрових елементів, рольових ігор, експериментів тощо з метою всебічного й гармонійного розвитку та виховання дитини, забезпечення її повноцінного здоров'я, формування переконань і звичок щодо здорового способу життя, розвиток різноманітних рухових і фізичних якостей, зміцнення психічного здоров'я та забезпечення їх психологічної безпеки.

Загалом, забезпечення валеологічного виховання дітей передшкільного віку в системі інтегрованих занять вимагає комплексного підходу, урахування індивідуальних особливостей кожної дитини, співпраці з батьками для досягнення оптимальних результатів у розвитку дошкільника.

Список використаних джерел

1. Андрющенко Т. К. Формування ціннісного ставлення до власного здоров'я в дітей старшого дошкільного віку: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Переяслав-Хмельницький, 2007. 268 с.

2. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). Київ, 2021. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/novij-bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-zabezpechit-pidvishennya-yiyi-yakosti-ta-vidpovidnist-mizhnarodnim-standartam-sergij-shkarlet> (дата звернення: 04.05.2024).

3. Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Кременя. Вид 2-ге., доповн. та переробл. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.

4. Нестеренко В. В. Проблема виховання культури здоров'я дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2018. № 1. С. 233-239. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2018_1_45.

5. Педагогіка : навч. посібник . Укл. І. М. Богданова, З. Н. Курлянд. Одеса : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2001. 356 с.

6. Печка Л. Є. Формування основ ціннісного ставлення до власного здоров'я дітей 6-7 року життя у взаємодії дошкільного навчального закладу і початкової школи : автореф. дис ... канд. пед. наук; спец. 13.00.07; теорія і методика виховання. Київ, 2018. 23 с.

7. Юрочкіна С. О. Педагогічні засади валеологічного виховання дітей старшого дошкільного віку: дис ... канд. пед. наук: 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки»; Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 1997. 153 с.

СТУДІЯ III

ОСВІТНІ ТРЕНДИ ТРУДОВОГО
НАВЧАННЯ, ТЕХНОЛОГІЙ ТА
ІНФОРМАТИКИ

УДК 371,13:004

Надія Бабій,
кандидат технічних наук, доцент,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка
Юрій Шевців,
Микола Шевчук,
здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ РОЗРОБКИ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ РОЗДІЛУ «КОМП'ЮТЕРНА ГРАФІКА» ЗА КОНЦЕПЦІЄЮ НУШ

Нова українська школа (НУШ) ставить нові вимоги до навчання, зосереджуючись на розвитку ключових компетенцій учнів, таких як творчість, критичне мислення, співпраця та комунікація. Комп'ютерна графіка є важливою складовою сучасного життя, що використовується в багатьох сферах, таких як дизайн, реклама, кіно, освіта та наука. Розробка навчально-методичного забезпечення (НМЗ) для розділу «Комп'ютерна графіка» за концепцією НУШ є актуальною задачею, яка дозволить ефективно готувати учнів до життя в сучасному інформаційному суспільстві. Тому метою дослідження є розглянути дидактичні основи розробки навчально-методичного забезпечення для розділу «Комп'ютерна графіка» за концепцією НУШ та педагогічні прийоми, які можна рекомендувати при викладанні цієї теми.

Навчальна програма з інформатики для 5-6 класів загальноосвітніх шкіл ґрунтується на Законі України "Про повну загальну середню освіту" від 16 січня 2020 року № 463-IX та Державному стандарті базової середньої освіти [1]. Метою програми є розвиток особистості учня, здатної використовувати цифрові інструменти та технології для розв'язання проблем, розвитку, творчого самовираження, забезпечення власного і суспільного добробуту; формування критичного мислення; виховання безпечної та відповідальної поведінки в інформаційному суспільстві.

Навчальна програма з інформатики для 5-6 класів загальноосвітніх шкіл складається з таких розділів:

- Вступ до інформатики.
- Комп'ютер та його пристрої.
- Програмне забезпечення.
- Інформаційні ресурси.

- Комп'ютерні мережі.
- Інформаційна безпека.
- Алгоритми та програмування.
- Комп'ютерна графіка та мультимедіа.

Комп'ютерна графіка є важливою складовою сучасного життя, що використовується в багатьох сферах, таких як дизайн, реклама, кіно, освіта та наука. Нова українська школа (НУШ) ставить нові вимоги до навчання, зосереджуючись на розвитку ключових компетенцій учнів, таких як творчість, критичне мислення, співпраця та комунікація. Розробка навчально-методичного забезпечення (НМЗ) для розділу «Комп'ютерна графіка» за концепцією НУШ є актуальною задачею, яка дозволить ефективно готувати учнів до життя в сучасному інформаційному суспільстві.

Модельна програма «Інформатика. 5-6 класи» (авт. автори Пасічник О. В., Чернікова Л. А.) [2] має своїм пріоритетом формування цифрового громадянства. В розумінні авторів програми це має відбуватися через навчання учнів активній, постійній та відповідальній участі в онлайн та офлайн спільнотах на різних рівнях; через розвиток грамотної та позитивної взаємодії з цифровими технологіями та через заохочення до постійного навчання та вдосконалення цифрових компетенцій. Модельна програма виходить за рамки очікуваних результатів навчання з інформатики, ставлячи більш широкі цілі. Ці цілі спрямовані на підготовку учнів до життя в сучасному інформаційному суспільстві, де цифрові технології відіграють все більш важливу роль.

В даній модельній програмі тема «Комп'ютерна графіка» вивчається в 5 класі. Через підручник дана програма реалізована автором Тріщук І. в якості програмного продукту вибрано графічний редактор Libre Draw.

В цій темі автори пропонують розглядати такі підтеми [4]:

- ✓ Растрові та векторні зображення, їхні об'єкти і властивості.
- ✓ Формати файлів растрових та векторних зображень. Графічні примітиви та інструменти для побудови об'єктів зображень.
- ✓ Операції над об'єктами та групами об'єктів
- ✓ Графічні ефекти. Поєднання тексту та графічних ображень

При викладанні розділу «Комп'ютерна графіка» можна рекомендувати такі педагогічні прийоми, як використання проблемних методів навчання (Створення проблемних ситуацій: наприклад, запропонувати учням створити графічне зображення на певну тему, не даючи їм чітких інструкцій); використання проектного навчання (Запропонувати учням розробити власні проекти з комп'ютерної графіки: наприклад, створити веб-сайт, розробити комп'ютерну гру, намалювати ілюстрацію до книги.)

Вивчення графічного редактора Libre Draw може стати для учнів не просто способом освоєння нового програмного забезпечення, а й захоплюючою подорожжю у світ творчості та креативу.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт повної загальної середньої освіти. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (дата звернення: 17.05.2024).

2. Пасічник О. В., Чернікова Л. А. : Модельна навчальна програма «Інформатика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти : наказ М-ва освіти і науки України від 12.07.2021 р. № 795). URL : https://osvita.ua/doc/files/news/831/83155/Inform_5-6-kl_Pasichnyk_Chernikova_14_07_2_1.pdf (дата звернення: 14.05.2024).

3. Рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти : наказ М-ва освіти і науки України від 01.04.2022 р. № 289. URL : https://osvita.ua/doc/files/news/861/86195/OCINYuVANNYa_OST8_18.pdf (дата звернення: 13.05.2024).

4. Тріщук І. Інформатика (Підручник для 6 кл. закладів загальної середньої освіти) : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2022. 248с.

УДК 378.015.31:745/749

Марія Олексюк,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;
Павло Марценюк,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА

Постановка проблеми. У розвитку сучасного суспільства зростає роль людини як особистості: скрізь потрібні високоосвічені, всебічно розвинуті, творчі, ініціативні працівники, люди з високою мораллю, з широким кругозором. Однак раніше не було відповідних умов для послідовного розв'язку поставленої задачі. На сьогоднішній день в Україні визріли об'єктивні умови для всестороннього розвитку підростаючого покоління, оскільки для цього є необхідні умови (матеріальна база, кадри). В основу розвитку освіти покладена ідея відтворення духовного потенціалу народу, інтелектуального та національного відродження України [2].

Тому саме декоративно-ужиткове мистецтво виконує специфічну, властиву лише йому функцію, яка полягає в тому, що воно розкриває перед людиною світ справжньої краси, яка відіграє значну роль у формуванні переконань, поглядів, норм і правил поведінки, дарує естетичну насолоду і є джерелом духовного багатства, спонукає до активної життєдіяльності [1].

Цілеспрямований розвиток особистості як найвищої цінності суспільства – це процес максимального розкриття та вдосконалення усіх наявних ресурсів, здібностей і духовних потреб людини, що супроводжується духовним, моральним і фізичним розвитком особистості пропорційно потребам відтворення продуктивних сил, суспільних відносин, науки і культури [2].

Концепція художньо-естетичного виховання учнів у ЗЗСО передбачає розв'язання цілого переліку завдань, серед яких виділяється і завдання «формування творчої компетентності – здатності керуватися набутими художніми знаннями та вміннями, готовність використовувати наявний досвід у самостійній діяльності згідно з універсальними загальнолюдськими естетичними цінностями за власними духовно-світоглядними позиціями» [3].

Компетентність є дослідженим та широкоживаним поняттям як у зарубіжних країнах, так і в нашій країні, проте і там не існує

однозначності щодо визначення. Так, на думку багатьох експертів, «компетентність – це здатність людини успішно задовольняти індивідуальні й соціальні потреби» [4].

Стратегічним завданням педагогіки є проблема формування компетентностей особистості і вона знаходить своє відображення у працях учених, таких як О. Дахін, І. Єрмаков, І. Зимня, В. Лозова, А. Маркова, О. Савченко та ін.

Метою дослідження є висвітлення підходів до визначення поняття «компетентність», формування творчої компетентності учнів, застосовуючи засоби декоративно-ужиткового мистецтва.

Результати дослідження. Аналізуючи різні підходи, дослідники вказують, що компетентність – це спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень людини, що їх набувають у процесі навчання, що дозволяють їй визначати і розв'язувати незалежно від ситуації проблеми, характерні для певної сфери діяльності [5].

Визначаючи зміст поняття «компетентність» можна стверджувати, що компетентність – володіння знаннями, які дають змогу мати особисте судження про будь-що, висловлювати авторитетну, вагому думку, позицію [2].

Зрозуміло, що реалізація положень нормативних документів щодо формування творчої компетентності учнів можлива лише за умови широкого розуміння багатогранності змісту освіти. Сьогодні декоративно-ужиткове мистецтво розглядається як важлива художньо-образна цілісність, що виконує значні функції. В освітньому процесі особливо важливо використовувати функціональний потенціал декоративно-ужиткового мистецтва, особливо народного [6].

Сьогодні декоративно-ужиткове мистецтво є складним, багатогранним художнім явищем. Сучасні мистецтвознавці обґрунтовано виокремлюють три напрямки розвитку: традиційне народне мистецтво, професійне мистецтво та самодіяльна художня творчість [1].

Поняття «декоративне», «декоративно-ужиткове», «ужиткове» часто безпідставно вживаються як синоніми. Між ними існує аналітичне розмежування, що вказує на ступінь практичних, декоративних та виражальних якостей у творі [1].

Декоративна творчість – це культурний світ навколо людини, який найближчий нам. Ця творчість включає в себе широкий спектр естетичних смислів і пов'язана з життям речей у культурному контексті. Естетичні об'єкти передають зв'язок і ставлення людини до світу в цілому, містять модулі людського світу, розуміння та етапи духовного і практичного освоєння [1].

Розглядаючи естетико-виховний потенціал функцій декоративно-ужиткового мистецтва, Є. А. Антонович вважає за доцільне виокремити лише ті функції, які сприяють підвищенню рівня естетико-виховного впливу на особистість: комунікативну, пізнавальну, творчу [1].

Комунікативна функція декоративно-ужиткового мистецтва забезпечує діалог з особистістю та спонукає до плідного спілкування зі світом прекрасного. Твори народних майстрів приваблюють людей, створюють психологічний комфорт, спонукають до естетичної взаємодії, впливають на емоції людини і таким чином формують зв'язок з народними художніми цінностями, які виражаються в особистісний, а не формальний спосіб [1].

Пізнавальна функція народного декоративно-ужиткового мистецтва пов'язана з освоєнням духовно цінного, набутого попередніми поколіннями. Пізнання прекрасного через народне декоративно-ужиткове мистецтво збагачує естетичні смаки, зміцнює критерії естетичної оцінки художніх явищ і формує справжні духовні інтереси і потреби в галузі культури, естетики одягу і побуту.

Творча функція народного мистецтва має особливе значення для освітньої практики. Безпосередній контакт з творами декоративно-ужиткового мистецтва активізує емоції людини, пробуджує творчу уяву, стимулює фантазію, пробуджує емоції та збагачує образне мислення. На думку дослідників, естетична сила мистецтва проявляється не тільки в його здатності впливати на естетичні уподобання та ціннісні орієнтації, а й у здатності пробуджувати творчий дух особистості. Через творчість найповніше розкривається та об'єктивується духовний світ людини, формуються такі риси характеру, як почуття власної гідності, прагнення до моральних та естетичних ідеалів, які український народ виробив впродовж багатоліть [1].

Засоби декоративно-ужиткового мистецтва можна поділити на виражальні та зображувальні. Виразальні засоби – це емоційно-художні засоби, до яких належить фактура, колір, пластичність, графічність, ажурність. Зображувальні засоби – це символи, знаки, метафори, алегорії, емблеми тощо, які виступають функціонально-ужитковими носіями інформації [2].

Окремі засоби декоративно-ужиткового мистецтва не мають такої виховної сили, як їхня єдність. Всі художні засоби повинні наскільки це можливо бути виражені таким чином, щоб відповідати задуманому автором змісту. При такій гармонії змісту, єдності і форми твір виступає технічно-досконалим, зробленим майстерно і має зовнішню та формальну красу. Естетична цінність художніх творів багатогранна, що є основою для різноманітних естетичних

переживань, оскільки художні образи відображають дійсність і в змісті творів знаходять прекрасне та потворне, комічне чи трагічне. Тому засобом впливу на особистість є не конкретний засіб декоративно-ужиткового мистецтва, а все мистецтво в цілому [1].

Уроки технологій передбачають ознайомлення учнів з декоративно-ужитковим мистецтвом, зокрема із загальною інформацією про народне мистецтво та творчість, вивчення традиційних народних художніх ремесел, їх історії і сучасного стану, дають школярам основні відомості про технологію, художні особливості й стильові напрямки традиційних народних ремесел, поширених на території України, сприяє розвитку творчого мислення і художніх здібностей, вихованню загальної етичної культури, формуванню художніх смаків на основі глибокого розуміння традиційного мистецтва, формуванню навичок художньої обробки текстильних матеріалів.

У ході занять учням прищеплюється любов до народної творчості, розуміння її художньої цінності та необхідності дбайливого ставлення до неї. Вивчення кожного виду декоративно-ужиткового мистецтва включає теоретичну складову і практичну роботу в навчальних майстернях.

До видів декоративно-ужиткового мистецтва належать: художня обробка каменю, художнє деревообробництво, художня обробка кістки і рогу, художня кераміка, художнє скло, художній метал, виготовлення виробів з бісеру, емалі, а також меблів, художня обробка шкіри, художнє плетіння, в'язання, художнє ткацтво, різьблення, карбування, художнє ковальство, скань, просічний метал, витинанки, килимарство, вишивка, розпис, батік, писанкарство, вибійка, випалювання, гравіювання, мереживо, посуд, хатні прикраси, іграшки, одяг, ювелірні вироби тощо [1].

Школярі вивчають основи композиції, технічні, технологічні і художні особливості творів декоративно-ужиткового мистецтва. Практичні заняття спрямовані на виготовлення художніх виробів. У процесі їх створення учні засвоюють технологічні методи і прийоми художньої обробки матеріалів згідно з навчальною програмою.

Використання декоративно-ужиткового мистецтва в освітньому процесі робить вагомий внесок у формування морально-естетичного та творчого світогляду учнів. Декоративно-ужиткове мистецтво становить собою величезний досвід розвитку народу та його культури, формує глибоку повагу до першоджерел, розвиває патріотичні почуття і переконання як результат усвідомлення власної ідентичності [5].

Позитивною особливістю декоративно-ужиткового мистецтва є залучення учнів до прекрасного через різноманітні форми, які

органічно вплітаються в повсякденний побут, життя, одяг, житло родини – розмальовані декоративні тарілки, художні вироби з глини (гличики, миски, макітри, різьблені з дерева речі, малі форми скульптури, кахлі), різні види тканини та прикраси одягу.

Висновки. Таким чином, у ході теоретичного аналізу та практичної діяльності можна зробити висновки, що ефективним у розвитку творчої компетентності учнів є взаємозв'язане застосування засобів декоративно-ужиткового мистецтва на уроках трудового навчання та технологій. Розвиток творчої компетентності учнів за допомогою декоративно-ужиткового мистецтва є важливою складовою процесу освіти. Це стимулює розвиток уявлення, креативного мислення та дрібної моторики учнів. Декоративно-ужиткове мистецтво використовується в шкільній програмі як засіб стимулювання творчості й самовираження учнів, щоб допомогти їм розвивати творчі здібності.

Список використаних джерел

1. Антонович Є. А. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів: Світ, 1992. 272 с.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: Світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : «К.І.С.», 2004. 134 с.
3. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. 2004. № 10. С. 3-9.
4. Лозова В. І. Формування педагогічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів. *Педагогічна підготовка вищих навчальних закладів* : матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. Харків : ОВС, 2002. 164 с.
5. Освітянські обрії: реалії та перспективи. *Збірник наукових праць* / Н.Т. Тверезовська (голова) та ін. Київ : ІПТО, 2007. № 1(1). 432 с.
6. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти. *Рідна школа*. 2005, № 1. С. 65-69.

УДК 372.8 (373.51)

Олександр Повар,
викладач історії та технологій,
Фаховий коледж Кременецької обласної
гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка

ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-РЕСУРСІВ НА ЗАНЯТТЯХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

На сучасному етапі суспільство дійшло до високої стадії інформаційного розвитку. Освіта не стала винятком, і зараз уявити навчання без цифрових технологій доволі важко. Як результат, відбувається повний перегляд освітнього процесу і його модернізація.

Заняття з трудового навчання та технологій не стали винятком. Навіть незважаючи на специфіку цього предмета використання ІКТ є доцільним і виправданим. Упровадження інноваційних інформаційних технологій у навчання має наступні плюси:

- Підвищення ефективності процесу навчання.
- Формування навичок проєктної та експериментальної діяльності.
- Розвиток творчого потенціалу.
- Розвиток інформаційної культури.
- Збільшення мотивації до навчання.

Як показують результати численних досліджень учених, використання на уроках інноваційних інформаційних технологій кардинально змінює освітній процес, взаємовідносини викладача та здобувача освіти. Вони стають демократичними, рівноправними, направленими на досягнення загальної мети – організацію такого процесу навчання, в якому роль педагога полягає в наставництві та координації освітньої діяльності здобувача освіти.

Найкращими для навчання наразі є сервіси Web 2.0 – друге покоління інтернет-ресурсів, які використовуються для спільної мережевої діяльності та проведення освітнього процесу [4, с. 101]. Ці сервіси відрізняються простотою, доступністю, технічними можливостями і завдяки цьому дозволяють доволі цікаво та ефективно засвоювати та закріплювати навчальний матеріал.

Слід зауважити, що навчальна дисципліна «Технології» має модульну структуру, тобто на період навчання обирається модуль, за яким потім відбувається навчальний процес. Це накладає певну специфіку на підбір сервісів, але в цілому більшості можна користуватись завжди.

Дієве використання технологій Web 2.0 можливе на різних етапах заняття, як при вивченні та закріпленні нового матеріалу, так і при

повторенні. Деякі сервіси допоможуть провести і підсумковий контроль. Зараз спробую охарактеризувати деякі із програм.

Виклад нового матеріалу найкраще проводити із візуалізацією навчального матеріалу, для цього найкраще підходить презентація. Серед сервісів для їх створення можна виділити Prezi.com. Цей онлайн сервіс є платформою для створення та демонстрації презентацій. Prezi використовує так званий масштабований інтерфейс, подаючи інформацію у двовимірному просторі за допомогою інструментів панорамування та масштабування. Здавалось би, є більш перевірені сервіси, наприклад Canva, однак цей додаток має ряд переваг. Презентації, створені в Prezi, можуть бути інтерактивними. Ця особливість реалізована через діалогове уявлення. Воно включає здобувачів освіти у процес і дозволяє краще зрозуміти та запам'ятати інформацію. На заняттях з технології це має вирішальне значення, оскільки під час вивчення цього предмета здобувачам освіти часто потрібно показувати приклад виробу, і презентація є одним із найкращих рішень. Презентації створені в середовищі цього ресурсу, можна розміщувати на сторінках сайтів або блогів вчителів і учнів.

Навчальний процес також неможливий без засвоєння та закріплення матеріалу, і для цього найкращим на даний момент є сервіс Kahoot, який надає багато можливостей для організації інтерактивного навчання. Додаток доступний як для ПК, так і мобільних пристроїв. Додаток є універсальним та підходить для роботи як безпосередньо під час заняття, так і при організації дистанційного навчання. У безкоштовному обліковому записі можна створити два типи запитань: вікторину, по суті тест, тобто запитання з кількома варіантами відповідей та завдання «вірно-невірно». Kahoot зарекомендував себе як цікавий і популярний додаток з кількох причин: зрозумілий інтерфейс; широкий вибір тестів, вікторин, опитувань; користувачі можуть влаштовувати відеоконференції; безкоштовна версія надає багато можливостей [3, с. 61].

Ще один сервіс для узагальнення та систематизації знань можна використати сервіс ProProfs Training Maker. Ресурс дозволяє створювати та публікувати курси, додавати опитування, компонувати тести з варіантами відповідей або з розгорнутою відповіддю. Можна вставляти в завдання зображення або відеофайли. Має безкоштовну версію і платні розширені пакети. З мінусів можна виділити дещо важкий для сприйняття інтерфейс та присутність у додатку лише англійської мови.

Ще один сервіс – Flipity. Додаток являє собою доповнення до Google Таблиць, за допомогою якого можна створювати різноманітні

вправи. Загалом програма надає 28 типів вправ, серед яких флеш-карти, кросворди, тестові завдання тощо. Сервіс є зручним у використанні та безкоштовним, що робить його одним із найкращих у цьому плані.

Отже, сучасний рівень розвитку освіти та суспільства вимагає нових підходів до навчання. Найкращим для сучасної освіти є варіант із використанням інтерактивних технологій, які дозволяють підходити до процесу навчання більш креативно та творчо. Разом з тим використання таких додатків дозволяє зробити процес навчання більш ефективним, оскільки в ігрових формах можна здобути закріпити, перевірити нові знання. Це в основному через зацікавленість самих здобувачів освіти, оскільки зараз у всіх сферах присутні комп'ютерні технології, і, відповідно, вони себе більш комфортно почувають. Завдяки використанню web-сервісів на заняттях технологій вдається організувати таке освітнє інформаційне середовище, яке здатне стимулювати активну пізнавальну та пошукову діяльність здобувачів освіти, розвивати їхній потенціал.

Список використаних джерел

1. Абрамова О., Дорошенко Н. Організація проєктної діяльності учнів засобами віртуальних учнівських портфоліо на уроках технологій. *Проблеми та інновації в природничо-математичній, технологічній і професійній освіті*: збірник матеріалів XI Міжнародної науково-практичної онлайн-інтернет конференції (м. Кропивницький, 7-14 трав. 2021 р.). Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2021. С. 90-92.

2. Аман І. С., Литвиненко О. В. Інтернет-сервіси в освітньому просторі: методичний посібник. Кіровоград: КЗ «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», 2016. 88 с.

3. Аман І. С., Литвиненко О. В. Інтернет-сервіси в освітньому просторі. Випуск 3: методичний посібник. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2018. 76 с.

4. Гур'янова О., Фетько Л. Застосування сучасних інформаційних технологій при підготовці майбутніх вчителів трудового навчання. *Наукові записки. Випуск 11. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2017. Частина 3. С. 100-103.

5. Гуревич Р. С. Мобільне навчання – нова технологія професійної освіти XXI століття. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. № 20 (255). С.113-119.

6. Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю., Шевченко Л. С. Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід : навчальний посібник / за ред. Гуревича Р. С. Вінниця : Планер, 2013. 499 с.

7. Михайліченко М. В., Рудик Я. М. Освітні технології : навчальний посібник. Київ : ЦП «КОМПРИНТ», 2016. 583 с.

8. Триус Ю. В., Франчук В. М., Франчук Н. П. Організаційні й технічні аспекти використання систем мобільного навчання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 2: Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*. 2012. Вип. 12 (19). С. 53-62.

УДК 373.5

Марія Пасевич,

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ВІД КАМ'ЯНОЇ СОКИРИ ДО 3D-ПРИНТЕРА: ЕВОЛЮЦІЯ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ З ІСТОРИЧНИМ АКЦЕНТОМ

Вивчення історії матеріалів та технологій є важливою частиною освітнього процесу, оскільки воно допомагає учням зрозуміти, як людство розвивалося протягом століть, освоюючи нові матеріали та винаходячи нові методи їх обробки. Проте учні часто сприймають цю тему як суху та нецікаву через її академічний характер. Тому залучення їх до практичного трудового навчання може стати ефективним способом поживлення інтересу до цієї галузі знань.

Трудове навчання дозволяє учням особисто відчувати, як працювали з різними матеріалами в минулому. С. Бондаренко пропонує на уроках технологій наголосити на тому, що робота з деревом за допомогою простих інструментів демонструє складність обробки цього матеріалу до появи сучасних технологій. Виплавка металу з руди наочно показує, наскільки трудомістким був цей процес у минулому [1].

Історія — це не просто хронологія подій, а комплекс знань про розвиток суспільств, їхні цінності, організацію життя і праці. Вивчення історії дає змогу зрозуміти коріння сучасних проблем і досягнень, аналізувати причинно-наслідкові зв'язки та прогнозувати майбутні тенденції. Трудове навчання, спрямоване на здобуття практичних

навичок, необхідних для успішного життя, розвиває технічне мислення, вміння працювати руками, творчі здібності та здатність до самостійного вирішення практичних задач. У рамках цієї дисципліни учні навчаються працювати з різними матеріалами та інструментами, опановують основи ремесел, які є незамінними в багатьох професіях.

Поєднання історії та трудового навчання відкриває нові горизонти у вихованні компетентної особистості. Історичний контекст надає значущості практичним навичкам, допомагаючи учням усвідомити їхню важливість у минулому та сьогодні. Наприклад, вивчення ремесел середньовіччя можна доповнити практичними заняттями з деревообробки або ковальства, що не лише розширює кругозір, але й надає історичному матеріалу нову глибину та наочність.

Вчителька початкових класів Павлівської початкової школи-філії Новопокровського ліцею ім. В. М. Сиволоба, Лариса Анатоліївна Бігун, пропонує матеріали для уроків трудового навчання на тему «Історія виникнення корисних предметів» [3]. Викладачка Борисенко Анна Сергіївна з Красноградського коледжу Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» оприлюднює матеріали на тему «Історія використання деревини як конструкційного матеріалу» [2]. Вчителька Ліцею №2 м. Середина-Буда Сумської області Наталія Володимирівна Високос ділиться з педагогами презентацією до уроку трудового навчання на тему «Історія виникнення праски» [4].

Трудове навчання сприяє розвитку практичних навичок учнів, їх креативності та вмінню працювати в команді. Участь у виготовленні виробів навчає дітей планувати свою роботу, розподіляти обов'язки та знаходити нестандартні рішення. Ці навички будуть корисними не лише в майбутній професійній діяльності, а й у повсякденному житті.

Міжпредметні зв'язки історії та трудового навчання є потужним інструментом, що дозволяє не лише збагатити знання учнів, але й зробити навчальний процес цікавішим і змістовнішим. Інтеграція цих дисциплін сприяє створенню цілісної освітньої системи, яка підготує молоде покоління до успішного життя в умовах постійних змін та нових можливостей.

Поєднання теоретичного вивчення історії матеріалів та технологій із практичним трудовим навчанням допоможе учням глибше зрозуміти та відчувати еволюцію цих галузей, поєднуючи теорію з безпосереднім досвідом. Наприклад, виготовляючи глиняний посуд за давніми техніками ліплення та випалу, учні можуть дізнатися про походження та розвиток керамічного виробництва в різних культурах. Вивчаючи історію металургії та техніки обробки металів, учні можуть спробувати викувати прості вироби, такі як цвяхи чи

підкови, за допомогою традиційних інструментів. Під час виготовлення виробів на ткацькому верстаті можна пояснити історичний розвиток ткацького ремесла, різноманітність технік та видів тканин у різних культурах. Також можна створювати макети з природних матеріалів, таких як глина, солома, та дерево, використовуючи давні технології, що дозволить учням практично відтворити етапи розвитку будівельних технологій.

Отже, поєднання теоретичного вивчення історії матеріалів та технологій із практичним трудовим навчанням є ефективним способом зацікавити учнів цією темою та допомогти їм глибше зрозуміти розвиток людства. Такий підхід не лише збагатить їхні знання, а й сприятиме формуванню важливих життєвих навичок.

Список використаних джерел

1. Бондаренко С. Міжпредметні зв'язки процесу технології і фізичного виховання учнів старших класів. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2006. № 4. С. 46-48.

2. Історія використання деревини, як конструкційного матеріалу. *Всеосвіта*. URL : <https://vseosvita.ua/library/istoria-vikoristanna-derevini-ak-konstrukciijnogo-materialu-116957.html> (дата звернення: 11.05.2024).

3. Матеріал до уроків трудового навчання «Історія виникнення корисних предметів». *На урок*. URL: <https://naurok.com.ua/material-do-urokiv-trudovogo-navchannya-istoriya-viniknennya-korisnih-predmetiv-95678.html> (дата звернення: 11.05.2024).

4. Презентація до уроку трудового навчання «Історія виникнення праски». *Всеосвіта*. URL: <https://vseosvita.ua/library/prezentacia-do-uroku-trudovogo-navcanna-istoria-viniknenna-praski-523075.html> (дата звернення: 11.05.2024).

УДК 37.018.2:004.738.6

Сергій Постумент,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВІ ЗАСОБИ ДЛЯ СУПРОВОДУ ПРАКТИЧНОЇ ХУДОЖНЬО-ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка проблеми. З огляду на сучасні вимоги до підготовки вчителів технологій, важливим стає впровадження інформаційно-цифрових засобів, які здатні значно підвищити ефективність практичної художньо-трудової підготовки майбутніх фахівців, забезпечуючи їх необхідними інструментами для розвитку професійних компетентностей. Використання цифрових технологій у навчальному процесі дозволяє створити інтерактивне навчальне середовище, де студенти можуть не лише ознайомлюватися з теоретичними аспектами, але й безпосередньо застосовувати здобуті знання на практиці, що сприяє формуванню навичок, необхідних для успішної педагогічної діяльності.

Інформаційно-цифрові засоби забезпечують доступ до широкого спектру навчальних ресурсів, включаючи відеоуроки, інтерактивні підручники, симулятори та програмне забезпечення для проектування та моделювання, що дозволяє студентам отримувати актуальні знання та вдосконалювати свої практичні вміння. Завдяки можливостям цифрових технологій, майбутні вчителі технологій можуть працювати з різними матеріалами та інструментами, експериментуючи з різноманітними методиками та техніками, що сприяє розвитку їх творчого потенціалу та підвищенню рівня професійної підготовки [1, 2].

Крім того, впровадження інформаційно-цифрових засобів у процес художньо-трудової підготовки сприяє індивідуалізації навчання, дозволяючи кожному студенту працювати у своєму темпі та відповідно до власних потреб та інтересів, що забезпечує більш гнучкий та адаптивний підхід до освіти. Використання таких засобів також підвищує мотивацію студентів до навчання, роблячи його більш цікавим та захоплюючим, що є важливим фактором для успішної підготовки майбутніх педагогів, здатних ефективно використовувати сучасні технології у своїй професійній діяльності.

Мета дослідження полягає у вивченні можливостей та переваг інформаційно-цифрових засобів у контексті супроводу практичної художньо-трудової підготовки майбутніх вчителів технологій.

Цільовою метою є розкриття потенціалу цифрових інструментів у формуванні професійних компетентностей майбутніх педагогів, їхнього розвитку як фахівців та підвищення якості освіти в галузі технологій. В рамках дослідження передбачався аналіз інноваційних підходів до використання цифрових технологій в освітньому процесі, вивчення їхнього впливу на ефективність навчання та розвиток педагогічних умінь і навичок студентів.

Результати дослідження. У процесі нашого дослідження спочатку було проведено аналіз сучасних інформаційно-цифрових засобів, доступних для використання у супроводі практичної художньо-трудової підготовки майбутніх вчителів технологій. Для цього були вивчені різноманітні онлайн-ресурси, відеоуроки, інтерактивні навчальні платформи, програмне забезпечення для дизайну та моделювання. Після цього було проведено практичні експерименти, під час яких студенти тестували різні цифрові інструменти у процесі вивчення художньо-трудова дисциплін. Вони застосовували ці засоби для вирішення завдань, виконання проєктів та практичних вправ.

Для супроводу практичної художньо-трудова підготовки майбутніх вчителів технологій використовуються різноманітні інформаційно-цифрові засоби, які сприяють покращенню якості навчання та розвитку професійних навичок. Наприклад, відео-уроки та онлайн-курси з малювання або роботи з різними матеріалами надають студентам можливість вивчати техніки та методи праці, в режимі реального часу. Також інтерактивні навчальні платформи дозволяють студентам взаємодіяти з матеріалом, виконувати завдання та отримувати зворотний зв'язок, наприклад, шляхом використання веб-сайтів з можливістю завантаження власних робіт та отримання коментарів від викладачів або колег-студентів.

У закладах вищої освіти, зокрема у Кременецькій обласній гуманітарно-педагогічній академії ім. Тараса Шевченка, доступні різноманітні інструменти для дизайну та моделювання, які дозволяють студентам експериментувати з формами та текстурами, розробляти концепції та втілювати їх у віртуальній або реальній формі. Наприклад, програми для створення 3D-моделей дозволяють студентам проєктувати об'єкти та продукти, візуалізувати їх і досліджувати можливості виробництва. Крім того, доступ до онлайн-ресурсів з інструкціями та порадами надає студентам можливість самостійного вивчення та поглиблення знань у вибраних областях, наприклад, за допомогою блогів або відео-посібників з художньо-трудова дисциплін.

Широкого використання набули графічні редактори, як растрові, так і векторні, які відіграють ключову роль у супроводі практичної

художньо-трудової підготовки майбутніх вчителів технологій. Растрові редактори, такі як Adobe Photoshop або GIMP, дозволяють студентам створювати та редагувати зображення з високою деталізацією. Вони використовуються для ретушування фотографій, малювання, обробки текстур та ефектів. Наприклад, студенти можуть використовувати растрові редактори для створення ілюстрацій для своїх проєктів або для вирізання та обробки зображень для використання у навчальних матеріалах [3].

Векторні редактори, такі як Adobe Illustrator або CorelDRAW, дозволяють створювати та редагувати графіку з використанням математичних формул, що дозволяє їм бути масштабованими без втрати якості. Це особливо важливо для створення логотипів, ілюстрацій та інших векторних зображень, які можуть використовуватися як у веб-дизайні, так і у друкованих матеріалах. Наприклад, студенти можуть використовувати векторні редактори для створення схем, діаграм та ілюстрацій для своїх проєктів [4, 5].

Під час дослідження також було здійснено анкетування серед студентів та викладачів з метою з'ясування їхньої думки щодо використання інформаційно-цифрових засобів у навчальному процесі та їхнього впливу на ефективність навчання. Під час анкетування студентів та викладачів виявлено, що більшість учасників позитивно ставляться до використання інформаційно-цифрових засобів у навчальному процесі. Серед студентів було відзначено значний інтерес до використання цих засобів, вони високо оцінюють їхню корисність для засвоєння матеріалу та підвищення мотивації до навчання. Викладачі також висловили позитивне ставлення до цифрових технологій, вважаючи їх ефективним інструментом для стимулювання активності студентів та покращення якості освіти.

Однак деякі викладачі та студенти (12 % респондентів) висловили певні обмеження та вказали на труднощі, пов'язані з використанням цифрових засобів у навчальному процесі. Деякі студенти відчувають нестабільність у доступі до необхідних програм або обмеження в технічних можливостях для ефективного використання цифрових інструментів. Окремі викладачі, у свою чергу, відмітили складнощі у підготовці та підтримці цифрових матеріалів, а також відчувають необхідність у додатковій підтримці та навчанні з цього питання.

Загалом, результати анкетування підтвердили важливість подальшого розвитку та підтримки інформаційно-цифрових засобів у навчальному процесі. Це може включати покращення доступу до технічних засобів, надання підтримки викладачам у використанні

цифрових технологій та розвиток спеціалізованих навчальних програм для студентів.

Висновки. Після проведення констатувальних досліджень було виявлено, що використання цифрових технологій в освітньому процесі суттєво впливає на ефективність навчання. Студенти, які користуються цифровими інструментами, проявляють більший інтерес до навчання та більшу мотивацію для досягнення успіху. При цьому використання інтерактивних навчальних платформ дозволяє створити більш залучаюче навчальне середовище, де студенти можуть взаємодіяти з матеріалом та отримувати негайний зворотний зв'язок.

Дослідження також показало, що використання цифрових технологій сприяє розвитку як художньо-проектних так і педагогічних умінь та навичок студентів. Учасники освітнього процесу, які активно використовують цифрові інструменти, розвивають креативність, критичне мислення та спроможність до аналізу інформації. Вони також навчаються ефективно використовувати ці технології у своїй майбутній педагогічній діяльності та впроваджувати їх у навчальний процес закладів загальної середньої освіти.

Далі наше дослідження буде спрямуватися на подальше вивчення конкретних методик використання цифрових технологій у педагогічній практиці та їх вплив на різні аспекти навчання і розвитку студентів.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. Нову школу збудує новий вчитель. *Освіта*. 2016. № 47 (5741). С. 2-3.

2. Базелюк О. Зміст і структура цифрової культури педагогічних працівників закладів професійної освіти. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка* : зб. наук. Праць. 2018. Вип. 16. С. 81-87.

3. Биков В. Ю. Цифрова трансформація суспільства і розвиток комп'ютерно-технологічної платформи освіти і науки України. *Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку* : матеріали методологічного семінару НАПН України (4 квітня 2019 р.). Київ, 2019. С. 20-26.

4. Гаврілова Л. Г., Топольник Я. В. Цифрова культура, цифрова грамотність, цифрова компетентність як сучасні освітні феномени. *Інформаційні засоби навчання*. 2017. Т. 61, вип. 5. С. 1-14.

5. Гевко І., Невмержицька О. Роль інформаційно-комунікаційних технологій в сучасній концепції дистанційного навчання. *Молодь і ринок*. 2019. № 2. С. 41-45.

УДК 373.3:378.147

Валерій Фецул,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;
Микола Курач,
доктор педагогічних наук, професор,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

МЕТОДОЛОГІЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПРОЄКТНО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. Сучасний етап реформування освіти та нова освітньо-виховна парадигма педагогічної діяльності вимагають переосмислення усього позитивного досвіду, накопиченого вітчизняною школою, задля його застосування з урахуванням нинішніх радикальних трансформацій, що відбуваються у соціально-економічній сфері країни. Відповідно важливими стають дослідження, присвячені проблемі оновлення та вдосконалення як системи загальної середньої освіти, так і фахової підготовки майбутнього вчителя, формування методологічної основи організації та забезпечення освітнього процесу.

Аналіз документів, які визначають пріоритетні напрями державної політики в галузі освіти [1-4, 6], вказує на те, що розв'язання її основних цілей і завдань, реалізація напрямів реформування абсолютно неможливі без урахування, таких ключових чинників, як: усвідомлення сутності змін, що відбуваються в суспільстві; аналізу стану та вироблення адекватних шляхів розвитку освіти; підготовки нової генерації педагогів, здатних здійснювати кардинальні перетворення у Новій Українській школі (НУШ).

Мета дослідження. Розкрити методологічні підходи щодо визначення організаційно-педагогічних умов проєктно-технологічної діяльності учнів Нової української школи.

Результати дослідження.

Об'єкт нашого дослідження охоплює загальний процес організації та проведення проєктно-технологічної діяльності, включаючи всі етапи від планування до реалізації та оцінки результатів, у рамках Нової української школи. Предмет дослідження зосереджений на конкретних умовах, які впливають на ефективність проєктно-технологічної діяльності.

Перш ніж розглядати методологічні аспекти організаційно-педагогічних умов проектно-технологічної діяльності учнів Нової української школи, а у більш вузькому сенсі, з позиції проблеми дослідження – навчання технологій, потрібно було визначити у найзагальнішому вигляді ґносеологічну функцію і зміст категорії «методологія» (від грецьк. *methodos* – шлях дослідження чи пізнання; *logos* – вчення).

У загальних енциклопедичних визначеннях «методологій» превалюють такі: методологія – 1) сукупність прийомів дослідження, що застосовуються у будь-якій науці; 2) вчення про методи пізнання і перетворення світу; 3) вчення про структуру, логічну організацію, методи і засоби діяльності; 4) система принципів і способів організації та побудови теоретичної і практичної діяльності, а також вчення про цю систему та ін. [5, 7].

Предметом розгляду на загальнонауковому рівні є методологічні підходи, що використовуються у наукових дослідженнях, зокрема: системний, діяльнісний, особистісно орієнтований і технологічний. На нашу думку, саме знання про методологічні підходи й уміння їх ефективного використання у педагогічній практиці є сенсом й основою методологічних знань. Здійснимо обґрунтування цих підходів з позицій проблеми дослідження.

Системний підхід передбачає розгляд об'єкта дослідження як цілісної системи, що складається з взаємопов'язаних елементів. В контексті проектно-технологічної діяльності учнів, системний підхід дозволяє аналізувати освітній процес як комплекс взаємодій між учнями, вчителями, навчальними матеріалами, технологіями, методами навчання та організаційними умовами. Він сприяє розумінню того, як зміни в одній частині системи (наприклад, впровадження нових технологій) можуть впливати на інші її елементи (наприклад, навчальні результати учнів).

Діяльнісний підхід фокусується на діяльності як основному способі розвитку та навчання особистості. В рамках проектно-технологічної діяльності учнів НУШ цей підхід дозволяє акцентувати увагу на активній участі учнів у процесі навчання, що сприяє розвитку їхніх навичок та компетенцій. Проектна діяльність, яка включає планування, виконання та оцінку проектів, є ефективним засобом для реалізації діяльнісного підходу, оскільки вона передбачає активну та творчу участь учнів у освітньому процесі.

Особистісно орієнтований підхід ставить у центр навчального процесу особистість учня, його індивідуальні потреби, інтереси та здібності. В умовах НУШ цей підхід забезпечує індивідуалізацію та диференціацію навчання, що дозволяє кожному учню розвивати свої сильні сторони та працювати над особистими викликами. Проектно-

технологічна діяльність сприяє розвитку критичного мислення, креативності та самостійності учнів, що відповідає принципам особистісно орієнтованого підходу.

Технологічний підхід орієнтований на впровадження та використання сучасних технологій в освітньому процесі. В умовах сьогодення технологічний підхід є ключовим для забезпечення сучасної та якісної освіти. Використання інформаційно-комунікаційних технологій, електронних ресурсів, інтерактивних методів навчання та інших технологічних інновацій сприяє підвищенню ефективності проєктно-технологічної діяльності. Це дозволяє створювати інтерактивні, мотивуючі та адаптивні освітні середовища, які відповідають потребам сучасних учнів.

Висновки. Ці методологічні підходи разом створюють комплексний підхід до дослідження, який дозволяє всебічно оцінити та вдосконалити організаційно-педагогічні умови проєктно-технологічної діяльності учнів Нової української школи.

Завдяки використанню системного, діяльнісного, особистісно орієнтованого та технологічного підходів у дослідженні було виявлено, що комплексність цих підходів створює міцний методологічний фундамент для організації проєктно-технологічної діяльності учнів, яка забезпечує інтеграцію різних аспектів освітнього процесу, сприяючи підвищенню його ефективності. Визначені ключові організаційно-педагогічні умови, такі як підтримка адміністрації, наявність необхідних ресурсів та обладнання, професійна підготовка вчителів і гнучкість навчальних програм та методичних матеріалів, є необхідними для успішної реалізації проєктно-технологічної діяльності учнів Нової української школи.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти : затверджено Постановою КМУ від 30 вересня 2020 р. № 898. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.04.2024).

2. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 22.04.2024).

3. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16 січня 2020 р. №463-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 20.04.2024).

4. Концепція Нової української школи, ухвалена рішенням колегії МОН 27.10.2016 р. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 21.04.2024).

5. Методологія. *Вікіпедія*. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 22.04.2024).

6. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, схвалена розпорядженням КМУ від 23 лютого 2022 р. № 286-р URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#n12> (дата звернення: 21.04.2024).

7. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

УДК 373.5.091.217:379.8

Павло Чуйко,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;

Володимир Лагуткін,

Максим Шандрук,

здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ГУРТОК ЯК ПОЗАУРОЧНА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Зміни, що відбуваються в суспільстві, визначають основні напрямки розвитку освіти, що спрямовані на реалізацію розвиваючого навчання. Нові тенденції в освіті покликані забезпечити формування в учнів готовності й здатності активно творити нові реалії життя, безперервно оновлювати власний досвід, проектувати подальший освітній та життєвий шлях [3].

Школа покликана виконувати життєво важливу функцію – функцію стимуляції, допомоги і підтримки при входженні молодого покоління в світ життєвого досвіду. Завдання молодого покоління – бути компетентним та конкурентоспроможним.

Мета статті. Проаналізувати та висвітлити проблеми організації та розвитку творчої діяльності учнів під час проведення гурткових занять.

Результати дослідження. Молодь, яка вступає сьогодні в життя, відчуває на собі всі складності формування чітких життєвих орієнтирів. Вона відчуває себе особистістю і прагне максимальної самореалізації. Тому завдання школи полягає в тому, щоб допомогти

кожній людині усвідомити сенс свого життя, визначити свій життєвий шлях.

Раніше освіта виходила з потреб держави. Сьогодні акценти розставлені інакше – маємо зробити людину такою, щоб вона могла вирішувати державні завдання за своїм покликанням, бути високomorальною, духовно-розвиненою, мобільною у своєму розвитку [2].

Зміст сучасної освіти забезпечує розвиток системи технологічної підготовки школярів, яка передбачає створення умов для реалізації потенціалу творчої діяльності кожного учня з метою його самореалізації та самовизначення [6].

Соціально-політичні трансформації сьогодні висунули на перший план українського шкільництва проблеми освіти й виховання, які докорінно змінили мету освіти молоді та цінності виховання. Це треба усвідомлювати, як незаперечний факт, як наявну цінність. Щодо освіти, то тут, при всіх суперечностях і недоробках, є певні досягнення: це і створення нових технологій освіти, і побудова інтегрованих навчальних курсів, розробка проблеми диференціації освіти тощо. Нова мета освіти - це особистісно орієнтована модель освітнього процесу спрямована на формування освіченої людини, котра активно, творчо діє в умовах суспільства, побудованого на основі ринкових відносин. Ця нова освітня парадигма, в свою чергу, змінює мету й зміст виховної діяльності, виховання як феномену, що охоплює всю життєдіяльність дитини [1]. З огляду на ці процеси сьогодні постає проблема створення виховної концепції засад діяльності тієї чи іншої позакласної роботи. Сьогодні на наш погляд форма позакласної роботи має розробляти свою концепцію, свою програму діяльності, своє бачення шляхів формування особистості. І при цьому пам'ятати, не випускати з поля зору свій напрям, свій простір діяльності, головну мету - забезпечити й зберегти для кожної дитини можливість розвивати себе, свої здібності, таланти, зруйнувавши при цьому соціальні й до цього часу ще відомчі перегородки між побутом, працею освітньою й культурною [2].

Актуальність реформування існуючих раніше форм і методів позакласної роботи в якісно нову систему позакласної освіти та виховання дітей та учнівської молоді, обумовлена рядом обставин.

По-перше, в умовах демократизації суспільства переходу до ринкових відносин, відбуваються значні зміни у суспільній свідомості, а тому вагомим значення набуває погляд на особистість з позиції культурно-історичної педагогіки.

По-друге, посилюються тенденції входження різних країн світу, в тому числі української держави, до нового ступеня цивілізації, науково-технологічного та соціального прогресу. У цьому зв'язку

актуалізується необхідність виховання особистості творчого типу, здатності до сприйняття інформаційних процесів у суспільстві, використання і впровадження нових технологій.

По-третє, в сучасних умовах культурно-освітні, інформаційні, розважальні послуги користуються усе більше попитом у дітей і у батьків.

Пріоритетною системою розвитку позакласної освіти та виховання є сприяння становленню творчої особистості дитини [1].

Завдання формування всесторонньо розвинутої особистості змушують звернути увагу на діяльність позаурочних шкільних організацій. У цьому плані особливе місце належить гуртковій роботі, де діти працюють за своїми власними інтересами та бажаннями. Ефективна діяльність гуртків на сьогоднішній час дещо знизилась. Причин багато, при цьому як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Серед них досить вагомим є відсутність у вчителів відповідних дидактичних матеріалів, що допомогли б педагогу в організації та проведенні такого виду роботи[5].

Для ефективної організації роботи гуртка необхідно оптимально добирати вид матеріалу і продумати планування роботи гуртка, урізноманітнювати форми заняття, емоційний стан, сприяти розвитку пізнавальних інтересів, реалізації можливостей кожної дитини.

Позакласна діяльність охоплює всю навчально-виховну роботу в закладі освіти і спрямована на забезпечення потреб особистості у творчій самостійній діяльності за інтересами, стимулювання її творчого самовдосконалення та задоволення потреб дітей і молоді [3].

До проблеми підростаючого покоління в системі позакласної діяльності зверталися в своїх працях та пошуках видатні вчені-педагоги (К.Ушинський, А.Макаренко, С.Русова, В.Сухомлинський, С.Шацький, та інші).

Так, Софія Русова, ще в 1918 році виступаючи з лекціями на позашкільному факультеті педагогічного інституту, відзначала: «Визначаючи усе віковичне значення школи, шкільної освіти для кращого розвитку дітей, не можна бачити, що найкраща школа без позашкільної освіти і допомоги не дасть великих корисних наслідків. Позакласна і позашкільна освіта потрібна для культурного пошуку як один із засобів щодо виховання гармонійно розвиненої особистості, художньо-творчої індивідуальності».

Внутрішні і зовнішні проблеми, які виникають з реалій життя, підлітки можуть переносити в уяву. Це зменшує час перебігу стресів, знижує емоційні напруження, націлює думки на пошук позитивного вирішення проблемних ситуацій. У критичні моменти дитина може будувати власний уявний світ, де створює особливі стосунки із

дорослими і однолітками. В уяві вона програє одні і ті ж сюжети, переживає одні і ті ж почуття доки не зникнуть її внутрішні проблеми[5].

Висновки. Отже, уява може збагачувати життя підлітка, поєднуючись з творчим мисленням, і ставати істинною креативною силою його особистості, але може і відчужувати його від реального на користь уявного світу, значно обмежуючи розвиток пізнавальної діяльності.

В умовах позашкільної освіти можуть бути задіяні різні форми організації художньо-творчої діяльності учнів (творча майстерня, тематичне заняття з запрошенням гостей, екскурсія, яка дає імпульс до творчості, виставка робіт тощо). Підлітки можуть виконувати творчі роботи індивідуально і колективно, що дозволяє акумулювати творчий потенціал у процесі пошуку найбільш цікавого художнього рішення, нівелювати розбіжності у рівні освоєння техніки, організувати взаємне навчання і самонавчання.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн.2: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ : Либідь, 2003.
2. Виговська О. І. Підготовка сучасного вчителя до творчої педагогічної діяльності: концепція, технологія. К.: НПУ, 1997. 220с.
3. Гаврилюк В. Ю. Формування духовної культури вихованців позашкільних навчальних закладів засобами українського народознавства: Навчально-методичний посібник. - Біла Церква: КОІПОПК, 2008. 144 с.
4. Мороз О. Г. Підготовка майбутнього вчителя: зміст та організація: Навч. посібник. К., 1997. 168с.
5. Педагогічна майстерність: Хрестоматія : навч. посіб. / упоряд. І. А. Зязюн та ін.; за ред. І. А. Зязюна. Київ : СПД Богданова А. М., 2008. 462 с.
6. Сисоєва С. О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня. Київ : Поліграфкнига, 1996. 406 с.

УДК 674.028:39(477)

Василь Шмигельський,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ДЕРЕВООБРОБКА ЯК СКЛАДОВА КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Розв'язання сучасних проблем у сфері освіти неможливе без глибокого розуміння важливості та місця культури у житті і суспільстві. Культура завжди викликала інтерес філософів, соціологів, психологів та істориків як ключовий аспект суспільного існування, що розкриває унікальність поведінки, свідомості та діяльності людей у конкретних історичних умовах і формах життя (наприклад, культура праці, культура побуту, художня культура, політична культура тощо). Крім того, її розглядають як спосіб життєдіяльності людини, групи або нації. Тому серед найважливіших завдань у педагогічній сфері оновлення нашого суспільства полягає у посиленні зв'язків між національною освітою та національною культурою, збільшенні ролі культурологічної, духовно-естетичної та художньо-трудової підготовки молодого покоління.

Сьогодні поняття національної культури використовується в двох аспектах – як всеохоплююча сукупність надбань загальнолюдської свідомості або ж як сфера духовних інтересів суспільства. Розглянемо думки провідних науковців із зазначеної проблематики.

За визначенням Є. Антоновича, «в широкому розумінні цього слова культурою вважають все, що має людина чи громада людей не від природи, а від власного розуму і власної творчості, як в царині матеріальній, так і в духовній, в царині громадського життя, звичаїв і побуту» [1, с. 17].

Найбільш поміркований підхід до розуміння культури показав І.Крип'якевич, який зазначав, що «...нема дотепер – і мабуть ніколи не буде – загально прийнятої дефініції, що таке культура. Одні розуміють під цією назвою всі здобутки тисячолітньої праці людства як на матеріальному полі, так і на духовному, та в обсяг культури раді б взяти всі прояви людського життя. Другі вважають, що до культури треба відносити тільки розвиток продукції, винаходи, поступ у виробництві і взагалі обмежуються так званою матеріальною культурою. Інші, навпаки, бачать культуру тільки на верхах духовного розвитку людини – в мистецтві, науці, філософії [6, с.81].

Розрізняючи окремі поняття людської культури взагалі і національної зокрема, до останньої ми відносимо такі складники:

мову; усну народну творчість; етнопедагогіку; релігію, мораль та вірування; побутові звичаї, святкові та інші обряди; національний одяг; національну кухню; народну архітектуру; досвід традиційних трудових занять, народне мистецтво, народні промисли з усіма їх матеріальними атрибутами.

Народне мистецтво - наше матеріальне й духовне багатство. Унікальне й різноманітне у своїх видах, воно становить значну частину вітчизняної культури.

Своєрідною формою народного мистецтва є народні художні промисли. Зберігаючи моральні ідеали національної культури, художні промисли накопичують унікальний досвід колективної й індивідуальної художньої творчості, ручного й механізованого виробництва. Протягом сторіч створювалися різноманітні вироби, що сформувалися як об'єкти гармонійного матеріального предметного середовища, що оточує людину й служить їй, серед яких вагоме місце посідають декоративно-ужиткові вироби з деревини.

Саме тому *метою* даної статті є аналіз та обґрунтування ролі деревообробного ремесла в формуванні і розвитку матеріально-художньої культури нашого народу.

Деревообробництво – це одна з найрозвиненіших галузей матеріальної та духовної культури України, багатої на ліси зі зручними для обробки породами дерев. Протягом багатьох віків склалися різні промисли, художні традиції, які постійно розвивалися, передавалися з покоління в покоління.

Деревина, порівняно з іншими видами природної сировини, має значні переваги. Значна міцність, простота обробки, легкість, загальнодоступність надають цьому матеріалові великої цінності особливо в створенні та оздобленні житла, знарядь праці, транспорту, речей домашнього вжитку. До оздоблювальних технік у художній обробці деревини належать: гравірування або риткування, різьблення, профілювання, інкрустація, розпис, випалювання та ін. [7, с. 3].

Найдавніші вироби з дерева знайдено під час археологічних розкопок стоянок, що відносяться до часів населення території сучасної України скіфами (V - II ст. до н.е.). В археологічних розкопках скіфських поселень знайдено корці, черпаки, тарілки, чаші, сагайдаки, оздоблені золотими прикрасами. Значну кількість виточених з дерева виробів знайдено під час розкопок античних міст Північного Причорномор'я.

Про поширення дерев'яних виробів у побуті скіфів свідчить, зокрема, грецький історик Геродот (V ст. до н.е.), який в "Історії в дев'яти книгах" пише, що у Скіфії раби колотили кобиляче молоко у глибоких дерев'яних посудинах. Велике значення для скіфів мали

предмети транспорту – човни, вози, сани, ярма тощо. Гіпократ (V - IV ст. до н.е.) в описі Скіфії згадує про дерев'яні чотири- і шестиколісні вози-кибитки. Про наявність у скіфів дерев'яних меблів свідчать золоті пластинки з зображенням жінок на дерев'яних стільцях. На Полтавщині в одному з курганів розкопані дерев'яний стіл, ложе та лави [6].

У давніх слов'ян дерево було найбільш розповсюдженим і найулюбленишим матеріалом. З нього будували судна, виготовляли вози, сани, виробляли меблі, музичні інструменти, ткацькі верстати, дитячі іграшки, господарський інструмент, дерев'яний посуд.

Важливе місце в період язичництва слов'ян займало спорудження поганських капищ, а також дерев'яної скульптури. Дерев'яними ідолами-богами прикрашалися святилища (храми, кумирні) давніх слов'ян. У давньослов'янських літописах, зокрема літописця Нестора, згадуються поганські святилища-капища, в яких вирізнялися пишно оздоблені дерев'яні скульптури їхніх божеств. Язичницькі боги-ідоли супроводжували наших предків усе життя, були магічними символами та охоронцями [2].

Архітектура міст і сіл Київської Русі була представлена, насамперед, дерев'яними спорудами. Численні археологічні дослідження давньоруських міст виявили залишки зрубних будівель, різні конструктивні деталі – колони, карнизи, наличники, коньки, одвірки тощо.

Культура обробки деревини глибоко відобразилася в мові, де утворилися лексичні масиви назв речей, предметів, споруд, інструментів і та ін. Співставлення писемних свідчень і речових джерел дозволяє незаперечно констатувати значний розвиток культури деревообробки в містах Київської держави. Провідного значення у справі збереження і розвитку мистецьких традицій набуває діяльність будівничих, ремісників та художників. Поряд із традиційними видами деревообробки – столярством, теслярством, бондарством, стельмаством, човнярством, ложкарством – зароджується таке своєрідне художнє явище, як різьблення іконостасів [5].

Цікавим є спорудження та декорування дорожніх споруд, насамперед мостів, а також містків-переходів, кладок. В Українських Карпатах часом зводилися унікальні мости – криті двосхилими дахами з верхівками прикрашеними елементами плоскопрорізного різьблення, також оздоблювалися поздовжні поруччя [7].

Вагоме місце в побуті українців посідало бондарне ремесло, тобто виготовлення з клепок бочок, діжок, шапликів, боклаг тощо. Бондарство як галузь деревообробки було широко розвинене головним чином в лісових і лісостепових районах України. Дрібний

бондарський посуд орнаментувався контурним та геометричним різьбленням або випалюванням. Карпатські бондарі з особливою акуратністю оздоблювали бербениці, пасківники, коновки [4].

Серед низки деревообробних промислів вагомого значення набуло столярство. Столярі виробляли з дерева будівельні вироби – двері, віконні рами, наличники, хатне начиння – лави, ліжка, столи, стільці, ослони, скрині, колиски, мисники, дерев'яні замки, дитячі іграшки, а також різні знаряддя праці – ткацькі верстати, вулики, кросна, олійниці, воскобійні, сідла, прядки, жорна, гребні тощо. Крім того, столярі виробляли вози, сани, човни, дерев'яний посуд, господарські знаряддя - борони, плуги, рала, сохи, граблі, вила, заступи.

Винятково цікавою галуззю деревообробки було ложкарство, де «скульптурна досконалість форми органічно впливає з максимальної технічної надійності й експлуатаційної зручності» [7, с. 9]. Ложка вважалася предметом козацької амуніції, її відносили до «ясної зброї». Є багато типів українських ложок: козацькі (батьківські), жіночі, розливні, столові, чумацькі, лоцманські, монастирські, киянки, весільні, варихи, дитячі, пам'ятні, подорожні тощо. Майже в кожному українському селі працювали майстри-ложкарі, які задовольняли людей необхідними виробами, часто - оздобленими різьбленням.

Як бачимо, різьблення було невід'ємною складовою найважливіших галузей обробки деревини нашого народу, відображаючись у декоруванні їх різноманітних об'єктів, але різьблення починало виділятися з усіх галузей, як окрема професійна галузь народної деревообробки – художнє різьбярство.

Дерево – матеріал, який з часом піддається руйнації. Від пізнього середньовіччя збереглися переважно вироби професійного деревообробного мистецтва. Насамперед це іконостаси з царськими вратами. В оздобленні іконостасів використовувались різноманітні стилізовані і гармонійно закомпоновані народні мотиви: виноградна лоза, розетки, листочки, ланцюжки, вусики, плетінки, квітки, соняшники, вазони квітів та інші орнаменти рослинного чи геометричного характеру.

Декоративне різьблення застосовувалося також в оздобленні інтер'єрів церков. Українські різьбярі виготовляли різьблені і токарні свічники-ставники, чаші, ручні та процесійні хрести, скриньки, патериці, різьблені ікони, панікадила тощо. На Гуцульщині та Бойківщині у XVIII - XIX ст. було поширене виготовлення ручних напестольних хрестів [4].

У деяких місцевостях України на виробих культового і побутового призначення різьбили скульптури. Це були коники на мисниках,

лавах, князьках, зображення тварин, птахів на притиках для ярем, а також фігури, що прикрашали предмети церковного начиння.

Важливою галуззю художньої деревообробки в українців було виготовлення і оздоблення музичних інструментів. Народні музичні інструменти є одним із відгалужень традиційної культури і за своїм походженням, розвитком, стилістичними засадами пов'язані з народною обрядовістю і побутом українців. Кожна група музичних інструментів має численні різновиди – за технікою виготовлення, формою, конструкцією, звучанням, і кожна мала свої особливості виготовлення і декорування.

З усього, що описано вище, можна зробити висновок, що традиційне українське деревообробництво коріниться у глибокій історії та відображає естетичні уподобання і світогляд людей, віддзеркалюючи їхню потребу в створенні та оздобленні різноманітних предметів. Як складова матеріальної культури, обробка деревини має величезний вплив на розвиток інженерно-технологічної думки та формування свідомості народу. Характерними рисами деревообробного мистецтва є стійкість та збереження народних художніх традицій, консерватизм у використанні технічних прийомів та традиційність форм виробів із дерева. Ці відомості свідчать про важливу рольовий шар культури українського народу, який визначає формування світогляду, естетичних ідеалів, моральних цінностей та трудових якостей особистості.

Список використаних джерел

1. Антонович Є. А. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів : Світ, 1993. 272 с. : іл., табл.
2. Булашов Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях: космогонічні українські народні погляди та вірування. Київ : Довіра, 1992. 415 с. : іл., табл.
3. Возняк Т. С. Українська культура ХХ століття. Харків : Фоліо, 1998. 667 с.
4. Гуцульщина: історико-етнографічне дослідження / П. І. Арсенич та ін. ; відп. ред. Ю. Г. Гошко. Київ : Наук. думка, 1987. 472 с.
5. Данченко О. С. Невмируще джерело: бесіди про українське народне мистецтво. Київ : Мистецтво, 1975. 190 с. : іл.
6. Крип'якевич І. П. Історія України. Львів : Світ, 1990. 520 с.
7. Оршанський Л. В. Основи гуцульського художнього деревообробництва : навч. посіб. Косів : Писаний Камінь, 2002. 236 с. : іл.

СТУДІЯ ІV

ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМКИ
ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ

УДК 374.71 (477)

Галина Жукова,
кандидат педагогічних наук,
Національний університет фізичного виховання і спорту України;
Тетяна Булгакова,
кандидат педагогічних наук,
Національний університет фізичного виховання і спорту України

ОСВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Постановка проблеми. В останні роки, особливо під час воєнного стану, орієнтація на здобуття вищої освіти набула поширення серед практично всіх верств і груп суспільства. Як норма вона проникла в ті верстви населення, які раніше навіть не розглядали потребу здобуття вищої освіти. Освіта базується на науковому навчанні, соціальному вихованні, власній трудовій активності і передбачає підготовчий, пізнавальний і професійно-світоглядний етапи. Підготовчий і пізнавальний етапи проходять в сім'ї та закладах загальної середньої освіти. Їх завданням є розвиток навичок спілкування, осягнення основ наук, формування інтересу до пізнання, творчості та власного уявлення про навколишнє. Подальша освіта покликана формувати соціально зрілу, творчу особистість, фахівця певного виду професійної діяльності, що можна забезпечити за допомогою позаакадемічної освіти. У сфері фізичної культури та спорту висвічується така тенденція якості освіти, коли значущим стає не тільки результат освіти, створення адекватних умов для отримання якісного результату, але і забезпечення відповідного процесу навчання [2]. Загальний інтерес до проблем освіти в світі визначається зростанням значення освіти для соціально-економічного розвитку країн, особливо з питань підготовки фахівців.

Метою дослідження є здійснення теоретичного аналізу підходів до вивчення позаакадемічної освіти спортсменів.

Результати дослідження. Неможливо уявити сучасне суспільство і людей без освіти, адже саме це є показником розвитку і прогресу тієї чи іншої країни. Сьогодні, як ніколи, людство зосереджено вдивляється в себе і часом відкриває нові і цікаві факти, які служать передумовою для його подальшого розвитку. По суті, для людини все більш гостро стоїть питання збереження себе як виду і пристосування до можливих змін, які охоплюють усі сфери її діяльності. Тому система освіти суттєво впливає на формування особистості спортсмена. Його особистісні риси визначаються не тільки природними, а й набутими рисами в певних умовах

соціального життя. Освіта призначена для формування професійної свідомості фахівця у фізичній культурі та спорті [3].

Існує думка, що якість освіти може страждати від появи платної форми навчання, яка породжує уявлення про освіту як про платну послугу, посилює споживацьке ставлення здобувачів освіти та батьків до освітнього процесу, спотворює справжню мотивацію отримання освіти. Зрозуміло, що подібні явища не можна розглядати окремо від загальних суспільних процесів, але їх наслідки є особливо згубними, коли у них закладено зниження професіоналізму. Невмотивованість закінчення закладу вищої освіти пов'язана з відсутністю практичної реалізації отриманих спеціальних знань. У таких ЗВО або на таких заняттях складається несприятлива соціальна ситуація. Демотивованість студентів позбавляє мотиву до роботи і викладачів. Отримання спеціальності перестає бути основною метою закладу вищої освіти спортивного напрямку, вона спрямовує здобувачів освіти на максимальну адаптацію, націленість на освіту протягом життя. Реальна практика і очікування випускників, як правило, не лежать в цій площині. Випускники часто не бачать сенсу в спеціалізації навчання. Вважається, що досягти її можна тільки в процесі роботи [4]. Не вирішивши соціального блоку проблем освіти неможливо розраховувати на повноцінне кадрове забезпечення. Низька заробітна плата, слабка соціальна захищеність випускників та відсутність законодавчої бази закріплення студентів, які навчаються на бюджетній основі, за певним місцем роботи призводять до розпорощення державних і кадрових ресурсів. Тільки 42 % випускників закладів вищої освіти працюють за спеціальністю, 65 % із них бажають перекваліфікуватися. 51 % від тих, хто не працює за спеціальністю, бажали б працювати за позитивних умов. Для прикладу, в Німеччині тільки 10 % не працюють за фахом [1].

Висновки. Отже, до чинників якості змісту спортивної освіти можна віднести відповідність змісту освіти завданням життєдіяльності сучасної людини, суспільства, держави як органічної єдності необхідних компонентів процесу розвитку людини, інтегрованості формальної, інформальної, сімейної, основної, додаткової і професійної освіти. Компетентнісний підхід є основою формування сучасного змісту освіти в забезпеченні єдності основних компонентів (знань, умінь, навичок) освіти та особистої відповідальності. Сьогодні макросвіт позаакадемічної освіти може виражати повсякденний буттєвий контекст самовизначення особистості, направляючи процес особистісного становлення в простір проблемної пов'язаності сенсу життя і людської суб'єктивності. Усвідомлення індивідуальної причетності

до сенсу буття, яке твориться людиною, обумовлює різноманіття сюжетів орієнтування в дійсності, стимулює вироблення ціннісних категорій, змістовних установок освіти як фактора самоудосконалення особистості в сучасній соціокультурній ситуації.

Список використаних джерел

1. Кривобок Я. За межами диплома: чи надає вища освіта перевагу на ринку праці. URL : <https://www.work.ua/ru/articles/career/3229/> (дата звернення : 30.04.2024).

2. Batorski J., Kościółek S., Arak P. Menedżerowie w obliczu zmian: młodzi o sporcie 2023. Kraków : Uniwersytet Jagielloński. Instytut Przedsiębiorczości, 2023. 122 s.

3. Purnomo E., Aisyah S., Hadjarati H. The coach's role in understanding the athletes' condition: Maximizing communication functions. *Retos*. 2024. № 55. P. 543-551.

4. Rajmund T., Kot K., Ardeńska M. Indywidualny plan i program studiów w Akademii Wychowania Fizycznego w Katowicach w opinii studentów-sportowców. *Sport and Tourism Central European*. 2022. № 5.1 S. 79-92.

УДК 159.922.7-053.6

Степан Шабага,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;

Сергій Грушвіцький,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;

Нестор Сліпчук,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ПРОЯВИ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТАРШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ ТА ЇЇ СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ

Постановка проблеми. Сформованість соціальної компетентності відіграє важливу роль у житті людини і суспільства, від її наявності залежить, якою мірою особа зможе реалізувати свої задатки і здібності, а також створити для себе сприятливі умови для життєреалізування. Водночас соціалізація людини, яка відбувається на основі сформованої соціальної компетентності, сприяє стабільності соціуму. Відтак інститути соціалізації спрямовують зусилля на створення умов для формування соціально компетентної особистості, спроможної осмислювати власне життя в соціумі, здатної до толерантного спілкування і співпраці з іншими людьми, до самореалізації в суспільстві в цілому.

Мета дослідження. Опираючись на дослідження науковців та виділенні ними підходи, охарактеризувати компонентну структуру соціальної компетентності старшокласників.

Результати дослідження. У вітчизняній психолого-педагогічній науці соціальну компетентність в узагальненому вигляді визначають як інтегроване особистісне утворення, зміст якого складають взаємозв'язки соціальних мотивів, соціально важливих знань, умінь, навичок, особистісного досвіду, цінностей та норм. Вказані компоненти у структурі соціальної компетентності порізно виокремлюються різними авторами. Так, О. Злобіна обґрунтувала доцільність виокремлення таких компонентів соціальної компетентності: 1) знаннєвого (передбачає володіння знаннями); 2) мотиваційного (передбачає готовність до прояву

компетентності); 3) ціннісно-змістовного (передбачає позитивно-ціннісне ставлення до змісту компетентності); 4) поведінкового (передбачає наявність досвіду виявлення своєї компетентності у різноманітних ситуаціях) [5].

Дослідниці Т. Кондратова і Н. Сажина визначають такі змістовні елементи в структурі соціальної компетентності, як: 1) особистісний (емоційна стійкість; соціабельність; соціальна відповідальність; особистісна активність; адекватна самооцінка; впевненість у собі; вольовий контроль; толерантність; мотивація досягнення); 2) діяльнісний (вміння правильно оцінювати вербальну та невербальну експресію у взаємодії з оточуючими; здатність до аналізу ситуацій соціальної взаємодії; здатність передбачати наслідки поведінки й діяльності – як власної, так і інших людей; навички конструктивної взаємодії із оточуючими; логіка соціальної взаємодії; комунікативний контроль; організація продуктивної, соціально-орієнтованої діяльності; товариськість); 3) когнітивний (знання про структуру та функції соціальної компетентності, якості особистості, які дають змогу успішно соціалізуватися в соціумі, знання про наявність та рівень розвитку їх в себе; знання про способи взаємодії людей в соціумі); 4) морально-ціннісний (наявність в юдини оціально важливих життєвих орієнтацій; прийняття здорового способу життя як цінності) [6].

Підхід О. Бодальова [1] щодо формування соціальної компетентності як єдності знань, переживань (мотивів) та поведінки, тобто цей процес має відображати формування когнітивного, емоційно-мотиваційного та поведінкового компонентів структури явища, які вивчають. Отже, соціальна компетентність особистості відбувається завдяки системі знань, яку вона набуває пізнаючи дійсність, завдяки емоційним переживанням, що виникають у неї при цьому, та різноманітному прояву дій.

Дослідниця М. Докторович науково обґрунтувала структуру соціальної компетентності, яка складається з таких компонентів: 1) когнітивно-ціннісного: передбачає наявність соціальних знань та уявлень, системи соціальних цінностей, розуміння соціальної дійсності); 2) емоційно-мотиваційний, який характеризується емоційним ставленням особистості до соціуму та соціально ціннісними й особистісно-значущими мотивами діяльності; 3) інтерактивно-комунікативний – передбачає продуктивну комунікацію з окремими індивідами і групами; виконання різних соціальних ролей; 4) поведінково-діяльнісний: характеризується просоціальною поведінкою та діяльністю в соціумі [4].

Вчена Т. Смагіна в структурі соціальної компетентності виділяє знаннєвий, ціннісний і поведінковий компоненти. Суть знаннєвого

компоненту, на думку дослідниці, складають знання про правила комунікації, суспільство та його закони; знання про процеси прийняття суспільних рішень; знання про основи співпраці і спілкування з оточуючими. Ціннісний компонент передбачає здатність людини демонструвати власну гідність, а також її здатність до співробітництва; обумовлює бажання шанувати права людини; визначати власну соціальну позицію; усвідомлення потреби захищати соціальні права й інтереси, не порушуючи прав інших; толерантність тощо. Поведінковий компонент детермінує наявність уміння визначати мету комунікації, охоплює здатність застосовувати ефективні стратегії спілкування, сформоване уміння налаштовуватися на спілкування з оточуючими; розвиненість уміння продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групах і командах; конструктивно розв'язувати конфлікти, досягати консенсусу [7].

Вчена О. Гомонюк [2] вважає, що соціальна компетентність особистості передбачає розуміння специфіки соціальної проблеми, уміння розв'язувати її практично, мотивацію це зробити, а також здатність аналізувати свою діяльність та її наслідки. Кожен із вказаних структурних компонентів соціальної компетентності особистості може бути представлений як її інтегрована якість.

Дослідник Н. Даценко [3] вважає, що важливо у структурі соціальної компетентності розрізняти компоненти як у горизонтальному (особистісно-ціннісний, комунікативно-поведінковий, емоційно-мотиваційний, когнітивний), так і у вертикальному вимірах. Вказані виміри відображають складові соціальної компетентності на індивідуальному та соціальному рівнях.

Опираючись на дослідження науковців та інтегруючи виділені підходи до соціальної компетентності особистості, ми дійшли висновку про доцільність виокремлення у структурі окресленого феномена таких компонентів: мотиваційного, когнітивного, поведінкового та соціально-ціннісного. Охарактеризуємо виділені компоненти структури соціальної компетентності старшокласників.

Мотиваційний компонент – стимулює особистість до розуміння необхідності формування власної соціальної компетентності, відображає сформованість соціальних мотивів поведінки і діяльності, актуалізує розвиток соціально-ціннісних та особистісно-значущих мотивів. Результатом є сформованість просоціальних мотивів.

Когнітивний компонент – передбачає наявність у людини певного рівня соціального інтелекту, знань про суспільство, соціальні закони та колективні відносини й соціальні взаємини,

сформовані знання про себе, своє місце у житті й соціумі, здатність до життєвого самовизначення і самореалізації, належне розуміння закономірностей суспільного буття. Результатом розвиненого когнітивного компонента є сформованість соціального інтелекту.

Поведінковий компонент – характеризує наявність умінь і навичок соціальної взаємодії в контексті продуктивної співпраці з різними партнерами в групі й команді, виконання різноманітних соціальних ролей, знаходження порозуміння з іншими людьми, виконання основних суспільних обов'язків, що проявляються в результатах навчальної чи професійної діяльності, ставленні і взаємодії з старшими та ровесниками та виконанні правил поведінки. Результатом є готовність особистості до співпраці, роботи в команді. Це виражається у сформованій комунікативній компетентності особистості.

Соціально-ціннісний компонент – стимулює особистість до осмислення її ролі і місця у житті, відображає розуміння провідних загальнолюдських цінностей та їх місце в ієрархії особистісних вартостей, сформованість почуття власної гідності, прав людини, людської гідності, соціальної відповідальності, актуалізує усвідомлення потреби захищати соціальні права та інтереси інших людей, а також необхідності відповідальності, принциповості, толерантності й інших соціально-орієнтованих ціннісних орієнтацій з метою суспільного та особистісного поступу. Результатом є сформованість ціннісно-сислової сфери особистості, наявність системи соціальних цінностей.

Важливо, що соціальна компетентність є важливою особистісною характеристикою у старшому шкільному віці. Як відомо, соціальна ситуація розвитку у цьому віці визначається початком вступу у самостійне життя. Відтак, перед старшокласником постає проблема вибору життєвого шляху, що передбачає акт самовизначення як завдання життєвої важливості. У цьому віці передумовою розвитку соціальної компетентності стає інтенсивний розвиток розумової діяльності (старшокласник здатний сприймати і переробляти порівняно великий обсяг інформації, в результаті чого формуються інтелектуальні якості), а також аксіологічні чинники і мотиви (пошук сенсу життя і становлення ціннісно-сислової сфери). Провідну роль у становленні соціальної компетентності старшокласників відіграють соціальні фактори. Вони визначають сутність змін, завдяки яким старшокласники набувають статусу дорослої людини. При цьому ускладнюються соціально-психологічні стосунки з ровесниками і дорослими, соціальна поведінка загалом. Важливо, що вплив суспільства здійснюється через соціальну активність юнаків і дівчат, через такі види їх

суспільної діяльності, в яких поєднується колективне й індивідуальне.

Слід констатувати, що старший шкільний вік характеризується оволодінням різноманітним соціальним ролям, можливістю включення в певні види соціальної активності, отримання права вибору професії, свого майбутнього в цілому, що спричиняє вікову кризу. У старшому шкільному віці становлення життєвих цілей пов'язане зі становленням ціннісних орієнтацій особистості. Осмислення й переосмислення старшокласником свого життя створює підґрунтя для розвитку у нього життєвих цілей, ядром яких є цінності й ціннісні орієнтації.

Важливо, що фундаментальними потребами у старшому шкільному віці є потреба в самоактуалізації, самореалізації та самовираженні.

Висновки. Формовияви та структурні компоненти соціальної компетентності сучасних школярів в Україні, окрім вікових й індивідуально-психологічних особливостей, пов'язані з соціально-економічними й суспільно-політичними процесами: окупацією частини території, воєнними діями на Сході держави, безробіттям, соціальною дезадаптацією, низькою економічно-правовою захищеністю населення, економічною нестабільністю, невизначеністю майбутнього тощо. У цьому контексті компетентнісний підхід важливий для підготовки старшокласників до життя у громадянському суспільстві, адже необхідним для цього є не лише засвоєння системи знань та наявність соціально значущих мотивів, а й вироблення поведінкових умінь на основі сформованої системи соціально значущих цінностей, що дають можливість особистості повноцінно жити в швидкозмінному суспільстві, а також здійснювати повноцінний вибір у різних сферах соціальної самореалізації.

Список використаних джерел

1. Бодалев А. А. Психологія спілкування. *Вибрані психологічні праці*. Київ, 1996. С. 336-338.
2. Гомонюк О. Ключові компетентності соціального педагога. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 1. С. 135-142.
3. Даценко Н. П., Власова О. І. Порівняльне дослідження соціальної компетентності учнів вальдорфської школи. *Вісник Національного університету оборони України*. 2015. Вип. 2. С. 60-64.
4. Докторович М. О. Соціальна компетентність як наукова проблема. *Психологія і суспільство*. 2009. №3. С.144-147.
5. Злобіна О. Особистість як суб'єкт соціальних змін. Київ : ІС

НАНУ, 2004. 400с.

6. Кондратова Т. С., Сажина Н. М. Розвиток соціальної компетентності підлітків у загальноосвітній школі. *Синергетика освіти*. Вип. 12.

7. Смагіна Т. М. Поняття та структура соціальної компетентності учнів як наукова проблема. *Вісник Житомирського державного університету. Серія : Педагогічні науки*. 2010. Вип. 50. С. 138-142.

УДК 378.091.12.011.3-051:005.336.2

Степан Шабага,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;

Іван Панчук,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;

Юрій Тригуба,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ ПЕДАГОГА В СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. У межах історичного підходу в науці (наповнення змістом і тлумачення базових понять видатними мислителями в різні історичні епохи і часи аж до наших днів) на перетині політології, психології та філософії не так давно виділився напрям щодо вивчення іміджу, який отримав свою назву і був оформлений як наукова дисципліна в 90-х роках ХХ століття. Цей напрям визначено як іміджологію, під якою розуміють науку подобатися людям.

Мета дослідження. Дослідити та проаналізувати сучасний стан розвитку професійного іміджу педагога в системі педагогічної освіти в межах історичного та наукового підходів.

Результати дослідження. Термін «імідж» має латинське походження. По суті він бере свій початок ще від часів Аристотеля. М. Цицерон започаткував іміджологію для того, щоб людині було

легше здаватися такою, якою вона є насправді. Однак важливіше, щоб людина була такою, якою вона хоче, щоб її бачили оточуючі.

Поняття «імідж» має свою історію виникнення, яка бере свої витоки зі Стародавнього Риму. Іміджем називали статуї богоподібних істот, які наділяли ідеальними та виключно позитивними характеристиками. Вони мали чималий вплив на життя як народу загалом, так і кожної людини зокрема. Вже тоді імідж був певним елементом культури, позаяк ґрунтувався здебільшого на моральних якостях людини, був невід'ємною частиною обрядів, відображав суспільні уявлення про те, як люди мають співіснувати та співпрацювати одне з одним [6, с. 88-92].

На думку В. Бондаренка, створення особливого образу віддавна турбувало людей. Хоча вони не застосовували поняття «імідж», але замислювалися над тим, як краще репрезентувати себе на громадських зборах та під час різноманітних подій, як виділитися в суспільстві, як впливати на громадську думку. Для цього люди розфарбовували обличчя та тіло, використовували особливості фігури, спеціальний одяг, зачіски тощо. Проте створення іміджу відбувалося стихійно та несвідомо. Поняття «імідж» формувалося й розвивалося впродовж багатьох століть. Представники різних суспільних груп, вожді, правителі, громадські діячі створювали ефективний для себе образ, щоб впливати на людей для досягнення особистих цілей. Заради цього вони застосовували не лише спеціальний одяг та прикраси, а й прийоми ораторської техніки, жести, міміку тощо [1, с. 17].

Вчений В. Чабаненко вважає, що першооснови іміджу були закладені в народній педагогіці – у піснях, билинах, казках, міфах, легендах, прислів'ях, приказках тощо. Читаючи легенди й перекази, можна дізнатися про тих, хто завжди був гордістю нашого народу, хто боровся і віддав життя за нас. Усна народна творчість містить велику кількість тих ідеалів, якими керувалися та керуються батьки, педагоги як зразками для наслідування у вихованні молоді, становленні їх іміджу та репутації [5 с. 88-96].

Поняття «імідж» з'явилося досить давно. Зокрема О. Чебикін виділяє два періоди виникнення та розвитку іміджу: донауковий і науковий.

Перший (донауковий) період характеризується непрямыми та прямими дослідженнями. Непрямі дослідження представлені в художній літературі, в описі подій і пов'язані зі зміною особистісного статусу. До прямих досліджень відносять праці давніх істориків, філософів, які, по суті, розглядали «імідж» тих чи інших лідерів [8].

Другий (науковий) період пов'язаний із визначенням системного підходу пізнання іміджу. Існує думка, що поняття «імідж» введено в

науковий обіг 1913 року, коли Ганс Шах та Отто Ранк започаткували журнал «Імаго». Більш детальне вивчення цього періоду надало змогу виділити в ньому два підетапи:

- 1) дослідження відбувалися фрагментарно (з початку ХХ століття);
- 2) дослідження проводилися комплексно (кінець ХХ століття) [4, с. 92].

Як уже зазначалося, термін «імідж» має латинське походження і використовується в французькій мові (image) – як картина, в німецькій (imaginar) – як уявний образ, в англійській (image) – як ікона, ідол, образний вираз.

У перекладі з англійської «image» у буквальному розумінні означає образ, зображення, відображення. Якщо йдеться про імідж педагога, то мається на увазі образ, сформований у свідомості оточуючих його людей. Під образом фахівця, як уважає О. Горовенко, розуміють не тільки візуальний, зоровий образ, вигляд, але й спосіб його мислення, дій, вчинків тощо. Тобто термін «образ» має вживатися в ширшому сенсі – як усебічне уявлення про особистість [2].

Нині у соціальній психології імідж розглядається як різновид образу, що виникає в результаті соціального пізнання. Під ним розуміється результат психічного відображення або подання того чи іншого об'єктивного явища. В процесі цього відображення можливі зміни вихідної інформації, і, відповідно, образ не обов'язково буде точною копією відображуваного.

З погляду психології, образ трактується як суб'єктивна «картина світу чи його фрагментів, включаючи самого суб'єкта, інших людей, просторове оточення й тимчасову послідовність подій. У психолого-педагогічних літературних джерелах під іміджем розуміється стиль і форма поведінки людини, причому переважно зовнішня сторона поведінки в суспільстві. Іноді іміджем називають набір значень і вражень, завдяки яким у людей складається уявлення про об'єкт, вони запам'ятовують його і починають ставитися до нього певним чином, або завдяки яким об'єкт стає відомим». При цьому, зазвичай, уточнюється, що об'єктом іміджу найчастіше є людина, група людей або кампанія. У комплексі визначень підкреслюється, що імідж охоплює не тільки природні властивості особистості, але й спеціально вироблені, створені й сформовані. В інших акцентується на тому, що імідж складається з об'єктивних характеристик об'єкта, зокрема імідж людини ґрунтується на психологічному типі особистості, її відповідності запитам часу і суспільства.

Більшість вітчизняних фахівців трактують і перекладають поняття «імідж» як образ. В українській мові це слово має декілька значень:

1) «зовнішній вигляд, кого, чого-небудь; вигляд кого, чого-небудь відтворений у свідомості, пам'яті або створений нею; копія чого-небудь»;

2) специфічна для літератури і мистецтва конкретно-чуттєва форма відображення дійсності;

3) зображення будь-якого явища через інше, конкретніше або яскравіше за допомогою мовного звороту, переносного вживання слова тощо;

4) те, що вимальовується, постає в чиєї-небудь уяві;

5) збереження зовнішнього вигляду кого-, чого-небудь»;

6) відображення в свідомості явищ об'єктивної діяльності;

7) обличчя» .

Вчений С. Садовенко зазначає, що «іміджелогія (від англ. – образ, зображення та грец. – поняття, думка, розум, що у художньому перекладі набуває такого значення: «наука про образ») – це мистецтво подобатися людям, наука про функціонування, систематизацію і впровадження у свідомість людини знакових замінників інформації про певні об'єкти (людину, явище, предмет), наука про формування іміджу» [7, с. 4]. Іміджелогічний напрям вивчення і розвитку іміджу спричинив виникнення іміджмейкінгу – діяльності із формування свого позитивного іміджу та позитивного іміджу об'єкта, що належить до сфери професійної діяльності.

Наковиця О. Капустюк, яка досліджувала самопрезентацію як засіб створення позитивного іміджу особистості, зазначає, що «самопрезентація особистості є психічним утворенням, яка включає до себе внутріособистісну складову, що описується в термінах її атрибутивних характеристик (саморефлексія, самототожність, інтернальність) і ситуаційну компоненту, що актуалізується у значущих ситуаціях безпосередньої чи опосередкованої взаємодії. На противагу зазначеним, пластичний тип перебуває у прямій залежності від ситуації, особистісний сенс якої провокує схильність останнього до поведінки, характерної для вищевказаних типів» [3, с. 17.].

Дослідниця О. Горовенко вважає, «що не менш важливу роль у процесі самопрезентації відіграє самооцінка і самоповага особистості. Під час формування іміджу в особистості у процесі самопрезентації виникає бажання показати себе з кращого боку, щоб бути позитивно сприйнятим оточенням. Саме це прагнення людини зумовлює вибір та актуалізацію чітко скоординованих стратегій поведінки в процесі побудови власного іміджу. Самопрезентація належить до прагнення людини показати бажаний образ, свій імідж як для інших людей, так і для себе» [2, с. 45].

Успішна й ефективна самопрезентація відіграє важливу роль у самопрезентації як інструменту розвитку професійного іміджу педагога. Під час самопрезентації педагог може ефективно відобразити свою професійну діяльність, продемонструвати власний рівень володіння знаннями, навичками та уміннями, що визначають ступінь його педагогічної діяльності, педагогічного спілкування й особистості як носія певних цінностей, ідеалів і педагогічної свідомості, тобто проявити свою професійну компетентність.

Для розвитку професійного іміджу педагога повинні оволодіти прийомами смодіагностики, самопізнання, самооцінки власної особистості, адже «викладання сприймається як професія, що потребує постійного критичного та рефлексивного ставлення».

Акмеологічний підхід передбачає орієнтацію педагога на досягнення вершин творчого саморозвитку, високого рівня продуктивності й професійної зрілості й спирається на нову галузь інтегративних знань – акмеологію.

Висновки. Таким чином, урахування основних підходів (термінологічного, історичного, структурно-функціонального, комунікативного, культурологічного, аксіологічного, інформаційного, акмеологічного) при визначенні базових понять дослідження надало змогу з'ясувати їх сутність, насамперед терміну «імідж», а також історію його походження, функції, структуру, зв'язки з такими чеснотами як духовність, моральність, честь, гідність тощо.

Ураховуючи вищезазначене, у нашому дослідженні визначено розвиток професійного іміджу педагога як цілеспрямований процес, в ході якого відбуваються позитивні зміни зовнішнього вигляду, внутрішнього образу, манери спілкування педагога з учнями, колегам, батьками за рахунок застосування комплексу форм, методів і засобів, що використовуються в системі підвищення кваліфікації вчителів в курсовий, міжкурсний період та під час самоосвітньої діяльності особистості.

Список використаних джерел

1. Бондаренко В. І. Теоретичні і методичні засади формування іміджу майбутнього вчителя технологій у системі виховної роботи педагогічного університету : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07. Київ, 2016. 489 с.
2. Горovenko O. A. Формування особистісно-професійного іміджу вчителя засобами самопрезентації. Харків : Основа, 2013. 112 с.
3. Капустюк О. М. Самопрезентація як засіб створення позитивного іміджу особистості : автореф. дис. ... канд. психол. Наук : 19.00.05. Київ, 2007. 19 с.
4. Коркішко А. В. Сутнісна характеристика категорії «імідж» :

історико-педагогічний аспект (IX – XVIII ст.). *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2016. Вип. 2. С. 88-96.

5. Максимюк С. П. Педагогіка: навчальний посібник. Київ : Кондор, 2005. 667 с.

6. Ніколаєску І. О. Імідж як презентаційна складова особистісних проявів соціального педагога. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2007. № 3. С. 88-92.

7. Садовенко С. М. Імідж музичного керівника та вчителя музичного мистецтва. *Музичний керівник*. 2012. № 2. С. 4.

8. Чебикін О. Я., Ковальова О. О. Психологічні особливості формування основ професійного іміджу : монографія. Одеса : Півд. наук. центр АПН України, 2009. 223 с.

УДК 159.98

Максим Гарко,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ СИНДРОМУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Синдром емоційного вигорання – це стан, коли людина відчуває себе морально, розумово та фізично виснаженою. Все важче вставати вранці та розпочинати роботу, зосереджуватися на обов'язках і виконувати їх вчасно. Робочий день затягується до пізньої ночі, руйнується звичний ритм життя, погіршуються стосунки з оточуючими.

Ті, хто стикається з цим явищем, не завжди одразу розуміють, що відбувається. На ранніх стадіях емоційне вигорання схоже на хандру: люди стають дратівливими, уразливими, опускають руки при найменших невдачах і не знають, як з цим боротися. Тому важливо звертати увагу на перші ознаки змін в емоційному стані, вживати профілактичних заходів і не доводити себе до нервового зриву [1].

Мета дослідження – проаналізувати та визначити особливості синдрому емоційного вигорання.

Виклад основного матеріалу. Як вже зазначалося, синдром емоційного вигорання може виникати через постійний стрес на роботі. Однак причини професійної кризи не обмежуються лише

частими контактами з важким контингентом людей. Хронічна втома і накопичене невдоволення можуть мати й інші джерела [2]:

- одноманітність повторюваних дій;
- напружений ритм;
- недостатнє заохочення праці (матеріальне і психологічне);
- регулярна незаслужена критика;
- неясна постановка задач;
- почуття недооціненності або непотрібності.

Синдром вигорання часто зустрічається у людей, що мають певні особливості характеру:

- максималізм, бажання робити все ідеально правильно;
- підвищена відповідальність і схильність жертвувати власними інтересами;
- мрійливість, яка іноді веде до неадекватної оцінки своїх можливостей і здібностей;
- схильність до ідеалізму.

Розвитку синдрому емоційного вигорання (СЕВ) передуює *період підвищеної активності*, коли людина повністю віддається роботі, ігноруючи власні потреби. Першою ознакою цього стану є виснаження, яке проявляється у відчутті перенапруги та вичерпання емоційних і фізичних ресурсів. Людина відчуває постійну втому, яка не минає навіть після нічного сну. Після відпочинку ці симптоми тимчасово зменшуються, але швидко повертаються після повернення до роботи в колишніх умовах [3].

Другою ознакою синдрому емоційного вигорання є *особистісна відстороненість*. Професіонали, які змінюють своє ставлення до пацієнтів чи клієнтів, сприймають емоційне відсторонення як спробу впоратися з емоційними стресорами на роботі. У крайніх проявах людину майже нічого не хвилює в професійній діяльності, жодні обставини не викликають емоційного відгуку – ані позитивні, ані негативні. Втрачається інтерес до клієнта чи пацієнта, який сприймається як неживий предмет, чия присутність часто є неприємною.

Третьою ознакою синдрому емоційного вигорання є *відчуття втрати власної ефективності або падіння самооцінки*. Людина не бачить перспектив у своїй професійній діяльності, знижується задоволення роботою, втрачається віра у власні професійні можливості.

Виділяють **5 ключових груп симптомів**, характерних для синдрому емоційного вигорання [3]:

1. Фізичні симптоми;
2. Емоційні симптоми;
3. Поведінкові симптоми;

4. Індивідуальний стан;
5. Соціальні симптоми.

Існує тісний взаємозв'язок між професійним вигоранням і мотивацією діяльності. Вигорання може призводити до зниження професійної мотивації: напружена робота поступово перетворюється на беззмістовне заняття, з'являються апатія і навіть негативізм щодо своїх обов'язків, які виконуються мінімально. Психічному вигоранню більшою мірою схильні трудоголіки – ті, хто працює з високою самовіддачею, відповідальністю і налаштуванням на постійний робочий процес.

Висновки. Таким чином, особливості синдрому емоційного вигорання характеризуються низкою характерних ознак, які відображаються на фізичному, емоційному та професійному рівнях. Перша ознака - виснаження, проявляється у відчутті постійної перенапруги та вичерпання ресурсів як емоційних, так і фізичних. Другою ознакою є особистісна відстороненість, коли людина втрачає інтерес до своєї професійної діяльності, ставши байдужою до клієнтів або пацієнтів. Нарешті, третя ознака – відчуття втрати власної ефективності, що проявляється у відсутності мотивації та віри в успіх у роботі. Ці особливості важливо враховувати для вчасного виявлення та запобігання синдрому емоційного вигорання, а також для розробки ефективних стратегій збереження психічного та фізичного здоров'я працівників.

Список використаних джерел

1. Міщенко М. С. Особливості синдрому емоційного вигорання. *Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України*. 2013. Вип. 6, Кн. 2. С. 103-113.
2. Синдром емоційного вигорання. Патогенез. *Дубенський фаховий медичний коледж*: веб-сайт. URL : <https://salo.li/3323Db9> (дата звернення : 15.05.2024).
3. Синдром емоційного вигорання. *Psychology Lviv*: веб-сайт. URL : <https://salo.li/E02c2ff> (дата звернення : 15.05.2024).

УДК 159.922

Катерина Герасимюк-Казьмірук,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;
Юлія Тимош,
кандидат психологічних наук,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПІДЛІТКОВОЇ КРИЗИ

Постановка проблеми. Розвиток особистості містить періоди стабільності та гармонії, а також періоди випробувань, проблем і труднощів. Для деяких людей вирішення проблем приносить радість і відкриває нові перспективи для особистісного росту. В інших випадках проблеми можуть виявитися непереборними, що може призвести до кризових станів і деструктивного розвитку особистості. Тому дослідження проблеми кризових станів та їх передумов є особливо актуальним, оскільки це сприяє більш повному розумінню факторів, що впливають на психічний розвиток особистості, розкриттю конструктивних і деструктивних аспектів критичних ситуацій та формуванню навичок управління кризовими станами.

Мета дослідження – визначити соціально-психологічні передумови кризових станів, зокрема в підлітковому віці.

Аналізуючи період підліткового віку в розвитку особистості, більшість науковців одноголосно описують його як складний, турбулентний та емоційно нестійкий, який часто супроводжується віковою кризою.

Деякі сучасні автори визнають важливість взаємодії та спілкування з однолітками для дітей підліткового віку. Саме відносини та взаємодія з ровесниками становлять основу життя сучасного підлітка і впливають на багато аспектів його поведінки та діяльності.

Вплив групи однолітків на процес соціалізації дитини починається набагато раніше, ніж у підлітковому віці. Можна стверджувати, що цей вплив проявляється з початком соціального життя дитини і виконує на підлітковому етапі схожі функції: можливість розвинути навички, необхідні для адекватних взаємодій з однолітками, і здатність ділитися з ними спільними заняттями, інтересами та почуттями. Група однолітків відіграє провідну роль у процесі соціалізації дітей підліткового віку через те, що взаємини з

однолітками створюють прототип дорослих взаємин, які можна реалізувати у соціальному та професійному житті [1, с. 21].

Існує достатньо даних, що підтверджують ідею про те, що для сучасного підлітка найбільш значущою є його референтна група, або те, що можна назвати «зразковою». Для нього важливо мати таку групу, яка приймає цінності, за якими він орієнтується і визначає свою поведінку. Часто референтна група відрізняється своєрідним стилем життя, що визначає особливості підліткової субкультури [2, с. 10]. Субкультура сучасних підлітків, як правило, включає в себе власні норми, звичаї та манери поведінки, які часто не збігаються з загальноприйнятими правилами суспільства. Вона частіше зорієнтована на зовнішні молодіжні атрибути, хоча її установки і цінності у більшості випадків співпадають з батьківськими.

Навіть при наявності строгих правил і сформованих кодексів поведінки, більшість підлітків прагнуть до приналежності до референтної групи. Це створює у них почуття «ми», яке підтримує сучасного підлітка і закріплює його внутрішні позиції. Під час визначення свого «я» серед ровесників, деякі сучасні підлітки проявляють особистісний конформізм. Конформні підлітки залежать від інших і намагаються виконати все, на що їх підштовхує група. Однак, якщо міжособистісні відносини в групі не задовольняють підлітка, він шукає іншу групу, яка більше відповідає його потребам.

Якщо сучасний підліток потрапляє в групу з високим рівнем соціальних взаємодій, це сприяє формуванню його особистості. У такому середовищі існує взаємна зацікавленість один в одного, а взаємодія та спілкування стає настільки привабливим, що сучасні підлітки часто забувають про уроки та домашні обов'язки. Вони діляться своїми планами та таємницями не з батьками, а з кращим другом. При цьому сучасний підліток настійно захищає право на дружбу зі своїми однолітками, не терплячи жодних обговорень або коментарів щодо недоліків чи досягнень друга. Обговорення особистості друга у будь-якій формі, навіть у формі похвали, сприймається як порушення права на вибір сучасного підлітка, на його самостійність та свободу.

Коло взаємодії і спілкування сучасних дітей підліткового віку не лише близькими друзями. У сучасних дітей підліткового віку з'являється багато знайомих, приятелів, вони вступають до неформальних груп або компаній. Активні сучасні підлітки можуть одночасно входити в кілька груп, обмежується наприклад, у групу, яка склалася на заняттях у спорткомплексі, у групу свого чи сусіднього двору, в одну з мікрогруп класу [4, с. 163].

Те, що сучасний підліток отримує від малої групи, та те, що він може їй надати, залежить від рівня розвитку цієї групи. У вуличній

компанії найчастіше спостерігається груповий егоїзм та індивідуалізм, які проявляються у протистоянні з іншими групами та прагненні закріпити за собою певну територію. Натомість, групу класу може характеризувати колективістська єдність, в якій більше домінує взаємодопомога, взаєморозуміння та сприятлива атмосфера.

Для сучасних дітей підліткового віку важливо не лише бути разом з однолітками та спілкуватися з ними, а й займати певний статус. Для деяких це означає прагнення бути визнаним, популярним та добрим другом, для інших – зайняти позицію лідера у групі, для третіх – бути авторитетом у певній справі. Аналіз внутрішніх переживань сучасних підлітків свідчить, що для багатьох із них важливе визнання їхньої особистості в очах однолітків. Невдача досягти цього може призвести до фрустрації та недисциплінованості, а також до підвищеної конформності до різних неформальних груп та компаній [3, с. 101].

Процес емансипації від дорослих та зростаюче значення групи однолітків у соціальному житті сучасних дітей підліткового віку опосередковано визначають їх приналежність до цінностей свого часу. Чимало ціннісних орієнтацій формується молодим поколінням через засоби масової інформації, такі як радіо, телебачення, Інтернет та преса. Виступи провідних науковців-дослідників, відомих політичних діячів, художників і літераторів, психологів і медиків, економістів і юристів сприяють формуванню системи цінностей, яку сучасні підлітки вносять у підліткову субкультуру.

Моральне становлення сучасного підлітка вміщує всі компоненти морального розвитку дорослої людини. Це визначає внутрішню позицію сучасного підлітка, що ґрунтується на бажанні бути відповідальним за себе, свої особисті якості, світогляд та здатність самостійно відстоювати свої переконання [5, с. 164-165].

Результати дослідження. Аналіз різних підходів до психологічного формування школяра дозволяє визначити механізми становлення сучасного підлітка:

- становлення і розвиток завжди пов'язані зі змінами, що відбуваються в особистості школяра;
- прагнення до самоствердження, самовиховання та наявність стійких цілей, потреб, інтересів, ідеалів та самооцінок сучасного підлітка діють як внутрішня сила, яка формує стійкі властивості, що визначають його поведінку залежно від зовнішніх ситуацій;
- поведінка сучасного підлітка визначається його настановами, які зумовлюються потребами та ситуаціями, в яких він опиняється, і регулюються оцінками й санкціями з боку референтних осіб;

- у системі колективних відносин змінюється внутрішня діяльність сучасного підлітка; лише виявляючи активність і виконуючи певну роль у колективі, сучасний підліток набуває певного досвіду;

- у процесі накопичення життєвого досвіду в сучасних дітей підліткового віку відбувається формування моральної свідомості, яка допомагає їм правильно орієнтуватися у виборі необхідних способів поведінки та позбуватися шкідливих звичок.

Висновки. Підлітковий вік часто супроводжується кризовими станами. Важливим фактором в цьому віці є спілкування з однолітками. Група однолітків відіграє провідну роль у процесі соціалізації дітей підліткового віку через те, що взаємини з однолітками створюють прототип дорослих взаємин. Важливою для підлітка є та група, яка приймає його цінності та визнає його особистість. Невдача досягти цього може призвести до кризових станів.

Список використаних джерел

1. Виштеюнас Г. В. Формування міжособистісних стосунків сучасних підлітків. *Практична психологія та соціальна робота*. 2009. №4. С. 21-22.

2. Гаврилова Т. П. Експериментальне вивчення міжособистісних зв'язків у дітей середнього шкільного віку. *Питання психології*. 2004. № 5. С. 8-11.

3. Кравчук С. Психологічні основи міжособистісних стосунків у групі. *Соціальна психологія*. 2007. №3. С. 100-105.

4. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2011. 373 с.

5. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2005. 360 с.

УДК 378:364:34

Максим Дзенік,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;
Олександр Кравчук,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;

ПЕДАГОГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ І МУЗЕЮ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Постановка проблеми. Мета закладів загальної середньої освіти та зміст роботи музейних працівників тісно переплітаються. Адже у них спільне завдання – виховання патріотичних почуттів у молодого покоління.

Підтвердження цього – проведені нами дослідження співпраці ЗОШ № 1 м. Зборова та Зборівського історико-краєзнавчого музею «Зборівська битва». Стимулом для проведення дослідження стали матеріали, зібрані в музеї. У музейних залах розміщено багато експонатів, що розповідають про історію рідного краю. Сюди часто приходять учні, приїжджають студенти. Працівники музею забезпечують екскурсійне обслуговування відвідувачів: знайомлять з експозиціями, проводять уроки з краєзнавства тощо.

Він заснований у 1993 році з ініціативи письменника та журналіста Григорія Баран-Радошівського. До такого кроку його спонукала велика любов до України, козацької звитяги.

Історико-краєзнавчий музей відіграє значну роль у демонстрації історії українського державотворення, оскільки дуже цікаво і доступно для всіх висвітлює звитяжні баталії битви під Зборовим 1649 року. Про цю битву можна розказувати багато. Вона згадується в шкільному підручнику з історії України. Деякі факти про неї можна прочитати у польських нарисах кінця XIX – початку XX ст. Людвіка Кубаля та Людвіка Фрася. Але знайти розгорнуте й повноцінне її дослідження неможливо. Музей «Зборівська битва» з того часу слугує візитівкою міста Зборова.

Мета дослідження – розкрити основні ідеї педагогічного партнерства закладів загальної середньої освіти і музею у формуванні громадянських компетентностей.

Працівники музею підтверджують думку про те, що головна діяльність закладу спрямована на поширення патріотизму, громадянськості серед краян, зокрема молоді, а також на

утвердження світогляду та пам'яті цієї визначної події для Зборівського краю.

Саме учні – часті відвідувачі закладу. Уроки історії, виховні заходи неможливо уявити без ілюстрацій музею, враховуючи те, що його тематика та теми уроків історії України тісно пов'язані між собою.

Опитування учнів 6-8 класів, класних керівників та вчителів історії доводять, що відвідувачів найбільше приваблює діорама історичної битви, змальована заслуженим художником України Степаном Нечаєм. Це тому, що зображення вирішального моменту визвольної битви з польським військом передає силу духу воїнів, які віддали життя заради вольності України. Важко не зауважити, що ця ситуація тісно переплітається з теперішніми подіями на Сході України.

Із проведених екскурсій вони довідуються про те, що хроніки, літописці, історики сказали вікам про Зборівську битву ще в XVII столітті. Екскурсоводи вважають, що це допомагає донести цінність та важливість події краю до відвідувачів.

Працівники музею нас переконали нас, що традиційна екскурсійно-просвітницька діяльність має враховувати не лише вікові особливості цільової аудиторії, а й її рід занять, індивідуальні потреби та інтереси. У цьому контексті для музейних освітян призначені спеціальні лекції та додаткові тематичні доповіді, а для учнів закладів загальної середньої освіти – тематичні музейні уроки, спеціалізовані лекції з різних предметів, зустрічі.

Під час виховних заходів, уроків, організованих у музеї, педагоги та екскурсоводи, у рамках музейної педагогіки, використовують різноманітні методи та форми їх проведення, доповнюючи цінними історичними експонатами. Вдало використовують й ігрові технології, часто переглядають короткометражні фільми про Зборівську битву та історію рідного краю. Співпраця музею та школи заявляє про себе, що їх мета і діяльність рівнозначні. Використання різноманітних міжпредметних зв'язків, прийомів та форм проведення занять сприяє розширенню світогляду учнів, їх патріотичному вихованню. Результати наукових досліджень показують, що час потребує постійних змін. Тож музейну педагогіку варто також постійно удосконалювати, оновлювати форми та методики навчання й виховання для того, щоб інтерес учнів не зникав.

Наукова спільнота веде пошук найбільш передових та ефективних інноваційних засобів, які б допомогли реалізувати культурно-освітню функцію діяльності музейного закладу та вести активний діалог з іншими освітніми, культурними та соціальними одиницями. Культурно-освітній арсенал сучасного музею повинен містити різноманітні методичні інновації: інтерактивні години, коли

екскурсант стає активним користувачем музейного простору; екскурсійні уроки, приурочені до різних пам'ятних подій, національних чи обласних свят; адаптація музейних експонатів та тематичних експозицій для різної групи відвідувачів.

Інтерактивність – оптимальне середовище для діалогового спілкування відвідувача та експозиції в реальному та віртуальному просторах сучасного музею.

Крім того, створення та впровадження інтерактивних музейних програм (освітніх та культурно-просвітницьких) вимагають активної співпраці вчителів ЗЗСО, музейних педагогів, психологів, істориків мистецтва та ІТ-фахівців.

Протягом останніх років популярні не тільки традиційні форми культурно-просвітницької діяльності музею. Йдеться про екскурсії, лекції.

Затребуваною стала театралізація музейного простору (спектаклі та сценічні адаптації різної історико-культурної спрямованості). Це відіграє важливу роль у духовному розвитку молоді, яку можна порівняти лише з роллю «театру навчання» у закладі загальної середньої освіти.

Театралізація (драматизація) – технологія, спрямована на збагачення музейно-освітнього простору сценічним відтворенням історичної події відповідно до тематики/історичної періодизації певної експозиції чи всього музею. Деякі музеї можуть дозволити собі окрему театралізовану експозицію як візуальну та предметну репрезентацію історико-культурного хронологічного простору. Нині музейне середовище переживає різнобічний культурно-освітній процес, що веде до створення багатофункціонального соціокультурного комплексу: музей – театр – заклад загальної середньої освіти.

Різноманітні комунікаційні технології – відносно нова складова культурно-освітньої складової сучасного музею. Сьогодні першочерговим завданням закладу є не лише робота з «глядачем», а й взаємний зворотний зв'язок у рамках співпраці відвідувач-музей, що має зробити спілкування більш продуктивним.

На сучасному етапі розвитку інноваційних технологій, крім візуально-образного підходу, активно просуваються вербальні та тактильні музейні комунікації. Організуються спеціальні виставки та експозиції для дітей та дорослих із вадами зору, де ці люди можуть спілкуватися з музейним середовищем, маючи незвичайний тактильний досвід. Тому ця особлива музейна комунікація дозволяє людині набути й опанувати нові розумові уявлення про навколишню дійсність, що викликає певні стимулюючі, корекційні, реабілітаційні та рекреаційні ефекти. У музейному всесвіті відбувається активне

формування формальних і неформальних організацій, стрімке зростання державно-приватного партнерства та примусовий інформаційний обмін між музеями, науковцями, працівниками культури, акторами тощо.

Цікавою у цьому контексті є антифейкова гра «НотаЄнота». Це командна гра для учасників, віком від 14 років. Її мета – розвивати критичне мислення, показати, як працюють фейки та дезінформація на основі реальних кейсів, навчити визначати ворожі впливи та протистояти маніпуляціям. Авторка – Альона Романюк, головна редакторка фактчекінгових проєктів «НотаЄнота» і «По той бік путінської брехні», викладачка Науково-навчального інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, НУ «Києво-Могилянська академія» [3].

Спільна діяльність школи та музею дає можливість сформувати у здобувачів загальної середньої освіти громадянські компетентності, що передбачають такі здатності:

- бути патріотом, добре знати історію та усвідомлювати важливість незалежності;
- уміти відповідати за свої слова та дії;
- знати власні права та виконувати обов'язки, власним прикладом мотивуючи інших робити так само;
- розуміти і щиро сповідувати демократичні цінності;
- ефективно взаємодіяти з членами свого колективу;
- цікавитися суспільно-політичним життям і бути готовими брати участь у ньому.

Ціннісне ставлення:

- усвідомлення змісту понять «громадянин», «патріотизм», «військово-патріотичне виховання», «готовність до захисту Вітчизни» як важливих складників життєдіяльності людини;
- усвідомлення конституційного обов'язку щодо громадянських прав та захисту суверенітету і територіальної цілісності України;
- бажання брати участь у різних формах позакласної та позашкільної роботи військово-патріотичного спрямування;
- бути учасником шкільного самоврядування в дитячих громадських об'єднаннях.

Практична здатність:

- володіти навичками допомоги, самопомоги, захисту та виживання в складних умовах;
- готовність захищати Батьківщину;
- дотримуватися конституційних норм, поважати державні символи, закони України;
- гуманно ставитися до інших людей, бути здатним до альтруїзму, співчуття, емпатії;

– цінувати і поважати свободу інших, використовувати право на вибір та власну думку;

– поважати гідність кожної людини [2; 5].

Отже, співпраця системи освіти та музейного простору – важливий чинник формування цілісного світогляду людини.

Список використаних джерел

1. Караманов О. В. Роль музейної педагогіки у процесі соціалізації особистості. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2007, Вип 22. С. 58-64.

2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення : 13.04.2024).

3. НотаЄнота – антифейкова інтелектуальна гра. URL : <https://notaenota.com> (дата звернення : 11.04.2024).

4. Про повну загальну середню освіту : закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення : 03.04.2024).

5. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей. Київ, 2018. 40 с.

6. Якубовський В. І. Музеєзнавство : навчальний посібник-практикум. Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М. І., 2006. 272 с.

УДК 378.373.2.011.3-051

Олександр Дроздовський,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ М'ЯКИХ НАВИЧОК У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. На сучасному етапі динамічного прогресу вагомої ролі набуває розвиток особистісних м'яких – soft skills. Можливість якісно комунікувати, нестандартно та креативно мислити, проявляти якості лідера, гнучко реагувати на виклики, адаптуватися до обставин є ключовими задля успішного особистісного та професійного становлення. Однак, вагомість усвідомлення важливості формування soft skills у студентській

молоді, сам процес їх формування у здобувачів вищої освіти є доволі неефективним та недостатньо дослідженим.

Зокрема А. Бобро наголошує, що у новій освітній концепції насаперед домінують ідеї цінності індивіда, розвитку особистості і визнання унікальності кожного та загальнолюдських цінностей. Для того, щоб вітчизняна освіта могла інтегруватися у світовий освітній простір, потрібно опікуватися духовним розвитком, проблемою формування ціннісного світу, синтезом почуттів і мислення кожної особистості [6, с. 3].

Основі проблеми, які виникають в контексті розвитку гнучких навичок у студентів ЗВО, зважаючи на працю Н. Безлюдної та Н. Дудник це:

1) недостатній інтерес до проблеми формування soft skills, особистісних установок на розуміння важливості розвитку soft skills;

2) недостатньо розвинені вертикальні та горизонтальні зв'язки між окремими компонентами процесу професійної підготовки майбутніх педагогів (мета, зміст, технології, засоби, форми);

3) слабка диверсифікація психолого-педагогічних дисциплін, надмірна їхня теоретизація, відрив від шкільної практики;

4) недостатній практичний прояв різних soft skills через не досить розвинені зв'язки між теоретичною і практичною педагогічною підготовкою;

5) недостатня опора на міжпредметні зв'язки, сучасні освітні технології та інтерактивні форми й методи навчання та виховання;

6) складність діагностики рівня розвитку soft skills, внаслідок чого вони практично залишаються без оцінки;

7) недостатня гнучкість та мобільність в організації процесу розвитку soft skills, що заважає оперативно реагувати на освітні запити [1, с. 6].

Вирішення цих ключових проблем є нагальним питанням задля розвитку вищої освіти на сучасному етапі.

Аналіз досліджень та публікацій. У вітчизняній літературі можна знайти небагато робіт присвячених темі розвитку soft skills, однак кількість досліджень даної проблематики збільшується з кожним роком. Проблематика висвітлена у роботах І. Бондарчук, Н. Длугунович, І. Коваль, С. Залужної та інших. Проте проблема формування soft skills у майбутніх педагогів ще не була належно розкрита, а тому потребує більше детального дослідження та вивчення.

Метою статті є аналіз наукових праць фахівців із проблеми формування soft skills у здобувачів вищої освіти в Україні для покращення якості підготовки випускників відповідно до вимог сучасного ринку праці.

Виклад основного матеріалу. Термін «soft skills» був введений армією США у 1972 році. Військовий підрозділ, що займався дослідженням методів навчання та розвитку персоналу, розробив концепцію «soft skills» як протиставлення «hard skills». «Hard skills» стосувалися технічних і механічних знань, необхідних для виконання специфічних завдань, таких як управління технікою чи робота з обладнанням. Натомість «soft skills» охоплювали міжособистісні навички, які сприяли ефективній взаємодії та співпраці в колективі. У 1972 р. на конференції CONARC (Командування сил армії США) було представлено доповідь, в якій здійснювався аналіз відмінностей уживання терміна soft skills у сферах командування, керівництва та консультування в різних школах CONARC. Було надано визначення, згідно з яким «м'які навички» визнавались як важливі соціальні навички. Визнавалось, що вони пов'язані з роботою, яка не передбачає взаємодії з машинами, або ця взаємодія є незначною. Загалом характеристика застосування soft skills у професійній діяльності була надана досить узагальнено [4, с. 278].

Вперше цей термін офіційно використовувався у 1972 році Центром оборонної технічної інформації (DTIC), де доктор Вітмор і Джон П. Фрай представили три статті, присвячені аналізу навичок і процедурам навчання. У цій доповіді було зазначено, що «soft skills» вміщують комунікативні здібності, лідерство, критичне мислення, здатність вирішувати конфлікти, емоційний інтелект та інші навички, які є важливими для ефективного виконання завдань у колективі.

З часом цей термін набув популярності і за межами військового контексту, ставши важливою складовою менеджменту, освіти та професійного розвитку. Сьогодні «soft skills» розглядаються як критичні навички, необхідні для успішної кар'єри в будь-якій сфері діяльності.

У сучасному світі, що швидко змінюється, професійний успіх визначається не лише технічними знаннями та спеціальними навичками. Так звані «м'які навички» – соціальні, емоційні та комунікативні навички для ефективної взаємодії з іншими, роботи в команді та адаптації до нових ситуацій – стають все більш важливими. Серед найважливіших м'яких навичок є:

1. Комунікативні навички (Вербальна комунікація, Невербальна комунікація, Активне слухання);

2. Емоційний інтелект (самоусвідомлення, саморегуляція, соціальна обізнаність, управління взаємовідносинами);

3. Лідерські якості (натхнення та мотивація, прийняття рішень, управління змінами);

4. Адаптивність (гнучкість, стійкість);

5. Критичне мислення (аналіз, проблемне мислення, креативність);

6. Навички роботи в команді (співпраця, конфлікт-менеджмент, підтримка);

7. Управління часом (пріоритизація, планування, делегування);

8. Етика та професіоналізм (чесність, відповідальність, дисципліна) [4, с. 279].

Одним із найважливіших елементів soft skills є комунікативні навички. Уміння чітко та ефективно висловлювати свої ідеї, слухати та розуміти інших є основою успішної взаємодії в будь-якому колективі. Ефективне спілкування допомагає зменшити непорозуміння та конфлікти, що призводить до підвищення продуктивності та кращої робочої атмосфери.

М'які навички, такі як лідерство, можуть допомогти надихнути та мотивувати команду на досягнення високих результатів. Менеджери з розвиненими навичками спілкування здатні приймати обґрунтовані рішення, брати на себе відповідальність та ефективно керувати змінами. Це робить їх важливою частиною будь-якої організації, оскільки вони можуть привести свої команди до успіху навіть у складних ситуаціях.

Сучасні ринки праці вимагають від працівників уміння швидко адаптуватися до нових умов і технологій. Такі навички, як гнучкість і стійкість, дозволяють швидко реагувати на зміни, адаптуватися до нових викликів і знаходити інноваційні рішення. Це робить працівників цінним активом для будь-якої компанії.

М'які навички сприяють кращій організації роботи, плануванню часу та вирішенню проблем. Уміння розставляти пріоритети завдань, планувати діяльність і делегувати обов'язки підвищує загальну продуктивність і ефективність роботи.

Люди з сильними навичками спілкування можуть досягати хороших результатів навіть у стресових ситуаціях. Уміння ефективно працювати в команді є ключовим фактором успіху в будь-якій професійній сфері. М'які навички, такі як співпраця, управління конфліктами та підтримка, допомагають будувати гармонійні робочі стосунки. Це сприяє досягненню спільних цілей і підвищує загальну задоволеність роботою.

Емоційний інтелект є важливою частиною навичок спілкування. Це передбачає здатність розпізнавати власні емоції та керувати ними, а також здатність розуміти емоції інших. Люди з високим рівнем емоційного інтелекту краще справляються зі стресом, зменшують конфлікти та створюють позитивне робоче середовище. Це робить їх цінними співробітниками та менеджерами [5, с.348].

Розвинений емоційний інтелект сприяє гармонізації міжособистісних стосунків, оскільки обізнаність стосовно власних емоцій, здатність керувати ними сприяє зниженню емоційної напруги в нас самих і суспільстві в цілому.

Роботодавці все більше зосереджуються на soft skills на додаток до технічних навичок. Люди з такими навичками мають більше шансів на кар'єрний розвиток, участь у важливих проєктах і більше можливостей для професійного розвитку. Їхня здатність адаптуватися до нових ролей і вимог робить їх невід'ємною частиною будь-якої організації.

М'які навички допомагають будувати здорові стосунки, що веде до підвищення задоволеності роботою та особистого благополуччя. Уміння ефективно спілкуватися, розуміти та підтримувати інших, керувати своїм часом та емоціями позитивно впливає на загальний стан здоров'я людини. Це веде не тільки до професійного успіху, але й до задоволення від життя поза роботою.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Навчання soft skills у студентів ЗВО сьогодні ускладнене низкою проблем, які потребують комплексних рішень. Незважаючи на визнання важливості цих навичок, існують важливі проблеми, зокрема: відсутність включення м'яких навичок в освітні програми, які в основному зосереджені на теоретичних знаннях; неефективні методи навчання, які не сприяють практичному розвитку комунікативних і соціальних навичок, важливість м'яких навичок для майбутньої кар'єри; відсутність систем зворотного зв'язку та оцінки рівня розвитку цих навичок, мотивації у студентів, та впливу культурних і соціальних факторів на процес навчання. Подолання цих проблем потребує системного підходу, зокрема зміни навчального плану, впровадження інтерактивних методів, що й вбачаємо перспективою подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел

1. Безлюдна Н., Дудник Н. Формування soft skills у майбутніх педагогів як умова реалізації професійного стандарту вчителя. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2022. №2 (6). С. 137-143. DOI : [https://doi.org/10.31499/2706-6258.2\(6\).2021.248137](https://doi.org/10.31499/2706-6258.2(6).2021.248137) (дата звернення : 26.04.2024).

2. Боровець О. В., Яковишина Т. В. Формування soft skills у майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки. *Pedagogical sciences theory and practice*. 2022. № 3. С. 37-42. URL : <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2022-3-06> (дата звернення : 26.04.2024).

3. Максьюм К. В. Емоційний інтелект : основні концептуальні підходи та структурна модель соціально-психологічного феномену. *Актуальні проблеми психології*: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. VI : Психологія обдарованості. 2018. № 14. С. 348-355.

4. Соколовська Ю., Севрук І., Чупрінова Н. Формування «soft skills» у новій освітній парадигмі підготовки офіцерів національної гвардії України. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Т. 3, № 36. С. 275-284.

5. Цілина М. Формування soft skills і компетенцій у здобувачів вищої освіти як підґрунтя адаптації майбутніх фахівців до професійної діяльності. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2023. № 11. С. 156-166. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.11.2023.282675> (дата звернення : 24.04.2024).

6. Bobro A. Soft skills development for future primary school teachers. *Research notes*. 2021. № 1. Р. 117–124. URL : <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2021-pp-1-117-124> (дата звернення : 23.04.2024).

УДК 37.02:784.7

Лабунець Діана,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;
Світлана Бондар,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ІННОВАЦІЙНІСТЬ УРОКІВ МИСТЕЦТВА НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ МУЗИЧНИХ КОМПОЗИЦІЙ ІЗ АНІМЕ

Мистецька освіта у закладах загальної середньої освіти щоразу піддається викликам сучасності. Сьогодні діти, захоплюючись анімаційними мультфільмами чи фільмами, підсвідомо поринають у світ кіномистецтва. Для зацікавлення їх музикою на уроках мистецтва пропонуємо використовувати анімаційні композиції для пізнання, прослуховування та вивчення важливих тем. Таке ознайомлення з культурою телевізійних зображень та театральної

драматургії дозволить дітям у невимушеній формі демонструвати певні морально-етичні норми поведінки, породжувати у них патріотичні почуття, розуміння добра і зла тощо.

Дослідженням питання впливу аніме на свідомість людини займалися переважно зарубіжні вчені, серед яких С. Браун [3], М. Гібні [4], А. МакДевітт [5] та інші. Серед українських дослідників варто згадати М. Кацубу, котрий вивчав вплив кіномистецтва на політичну свідомість [1]. Проте у педагогіці ця тема сьогодні залишається недостатньо дослідженою.

Мета дослідження – висвітлити особливості аніме та виявити музичні зразки, які можна використовувати на уроках мистецтва.

Як відомо, аніме (від англ. *animation* – анімація) – це японські анімовані фільми різних жанрів, розраховані на підліткову чи дорослу аудиторію, пристосовані для кінопоказу. В інших країнах анімація – це переважно абстрактне мистецтво для дітей, або ж таке, що використовується для пародійних та гумористичних творів, в той час як аніме – повноцінне мистецтво, що може передати драму.

Більша частина аніме-серіалів – це екранізація японських паперових коміксів – м'анґи, які, як жанр, розвинулися після Другої світової війни під впливом американської культури. Перші анімації були маленькі, від 1 до 5 хвилин, і створювалися художниками-одинаками, які намагалися відтворювати ранні творчі спроби американських і європейських аніматорів. Особливістю раннього аніме можна назвати наявність чотирьох пальців у героїв. Це давня американська традиція, пов'язана з тим, що чотири пальці простіше малювати, і виглядають вони краще. Однак згодом стандартом стали все ж таки п'ять пальців, оскільки цього вимагали організації, що захищали права однієї з верств населення – буракумін (останні в минулому працювали зі шкірою і м'ясом чотириногих тварин і вираз із жестом «чотири пальці» були їх образливим позначенням). Найпершим японським анімаційним фільмом вважають «Новий альбом нарисів» («Декобоко Шін Гате», (1917) Декотена Шімокави (він малював крейдою на чорній дошці і знімав свої малюнки на плівку). У тому ж 1917 році було створене аніме «Як краб помстився мавпі» («Сару Кан Кассен») Сейтаро Кітаями, а у 1918 році – його ж «Момотаро». Жоден з цих фільмів не зберігся [2].

Справжнім засновником традицій сучасного аніме вже після Другої світової війни став Тедзука Осаму, знаний як «бог аніме і м'анґи». Він заклав основи того, що пізніше еволюціонувало в сучасні аніме-серіали. Наприклад, Тедзука запозичив у Діснея і розвинув манеру використання великих очей персонажів для передачі емоцій; саме під його керівництвом виникали перші твори,

які можна віднести до раних аніме. У 1963 році Осаму Тедзука, заснував студію «Mushi Productions» і випустив свій перший аніме-серіал «Tetsuwan Atom». Це стало початком буму аніме. Протягом 1970-х аніме активно змінювалося, потихеньку втрачаючи зв'язки зі своїми іноземними прабатьками і народжуючи нові жанри, такі як *меха*.

1990-і та 2000-і роки стали часом широкого визнання аніме за межами Японії. «Akira» і «Ghost in the Shell», що вийшов у 1995 році, вперше об'єднали традиційну анімацію і комп'ютерну графіку та здобули популярність у всьому світі. У 1997 повнометражний аніме-фільм «Принцеса Мононоке» студії Гіблі зібрав 160 мільйонів американських доларів в Японії.

З роками сюжети аніме ставали все складнішими, а проблеми, що висвітлювалися – все серйознішими. Сьогодні відомі аніме-серіали, розраховані на підліткову аудиторію — хлопців і дівчат підліткового віку, а деякі з них (напр., мультсеріал «Аватар – легенда про Аанга») захоплюють навіть дорослу аудиторію. Популярний фільм «Akira» встановив рекорд бюджету аніме-фільму і створив абсолютно новий стиль анімації.

Отож, сьогодні індустрія аніме складається з більш ніж 430 студій, серед яких відомими є Studio Ghibli, Gainax і Toei Animation. Історія цього виду мистецтва пройшла сторічну історію розвитку від перших експериментів в анімації, фільмів Тедзуки до нинішньої величезної популярності у всьому світі.

Особливості аніме:

- великі очі у персонажів;
- озвучення ролей в аніме називаються японським словом «сейю». Ця професія дуже популярна в Японії;
- поділ за віком: *Кодомо* – манга і аніме, призначені для дітей (до 12 років), *Сьонен* – аніме для старших хлопчиків і юнаків (з 12 до 16-18 років), *Сьодзьо* – аніме і манга для старших дівчаток і дівчат (з 12 до 16-18 років), *Сейнен* – аніме для дорослих чоловіків (від 18 до 25-40 років).
- колір волосся, що вказує на риси характеру: червоний – герої, що люблять пригоди, пристрасні; зелений – толерантні, тихі, м'які, іноді заздрісні, але не агресивні; білий – втілює зв'язок з космосом, зрілість, персонаж поза світом людей; фіолетовий – часто означає загрозу, таємничість, замкнутість, герої нерідко страждають нарцисизмом, скупі на прояви емоцій; блакитний – інтелектуально розвинені, ввічливі, спокійні, сором'язливі; рожевий – гарячі в бою; рудий – хитрі, темпераментні; коричневий – м'які, зворушливі, не здатні образити, часто з трагічним минулим; синій – залізно дисципліновані, стійкі, спокійні, стримують почуття.

Знаючи ці особливості, педагогу легко звернути увагу дітей на важливі суспільні теми. При цьому використання музики з аніме на уроках мистецтва сприймається як інноваційне нововведення вчителя. Для демонстрації музичних композицій та їх подальшого обговорення рекомендуємо школярам:

– вивчати музику із українських мультфільмів («Про козаків», «Пригоди капітана Врунгеля», «Лікар Айболить», «Острів скарбів»);

– ознайомитися із популярними аніме («Attack on Titan» або «Вторгнення титанів», «One Piece» про піратів, «Naruto» про ніндзя, що піднімає теми дружби, вірності, самоідентифікації, пригодницьке «Made in Abyss», «Serial Experiments Lain» про технології, майбутнє інтернет-реальності та інші);

– прослухати пісні від популярних виконавців Nai Br.XX та Celeina Ann: «Lost My Way», «Kiss Me» з аніме «Carole & Tuesday», «The Loneliest Girl» з аніме «Carole & Tuesday». Також відомі саундтреки «Tomorrow» з аніме «Made in Abyss», «Sadness and Sorrow» з аніме «Наруто», впізнавані саундтреки «Rose» виконувані ANNA inspi' NANA (BLACK STONES) та «Wish» OLIVIA inspi' REIRA (TRAPNEST).

Обговорення сюжетних ліній, аналіз поєднань музичних та візуальних образів, жанрових інтонацій у музиці та передача власних вражень від почутого дозволять дітям розвинути творчі здібності та принесуть позитивні емоції.

Список використаних джерел

1. Кацуба М. Художнє кіно як засіб формування масової політичної свідомості. *Політичний менеджмент*. 2013. №1-2. С. 136-144.

2. Лабунець Д. Аніме в музичній індустрії та українській школі. *Креативний підхід у сучасній мистецькій освіті: збірник матеріалів наукового-методичного семінару / за заг. ред. І. В. Ратинської, Л. В. Соляр. Кременець : ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2023. Вип. 6. С. 19-25.*

3. Brown S. T. *Cinema Anime: Critical Engagements with Japanese Animation*. New York : Palgrave Macmillan, 2006. 246 p.

4. Gibney M. *A Study of Japanese Animation: Honors Senior Thesis Paper*. University of Puget Sound, 2001. 48 p.

5. McDevitt A. C. «You Are Not Alone!»: Anime and the Globalizing of America. *Diplomatic History*. 2010. Vol. 34, No. 5. pp. 893-921.

6. Suan S. Anime's Performativity: Diversity through Conventionality in a Global Media-Form. *Animation: An interdisciplinary journal*. 2017. Vol. 12(1). pp. 62-79.

УДК 159.9

Ірина Михалик,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МУЗИЧНИХ ВПОДОБАНЬ ПІДЛІТКІВ

Постановка проблеми. У процесі розвитку музичної культури особистості цілісно розвивається абстрактне мислення, креативність, формується музичний смак та підвищується рівень естетичної потреби, розвивається ціннісна сфера, розширюється світогляд [5].

Люди прослуховують музику з різноманітними намірами й для задоволення різних потреб. Музика слугує засобом естетичного задоволення, спонукає до фізичного руху, здатна впливати на настрій, підтримувати концентрацію та бадьорість, допомагає відволіктися від неприємностей та формувати соціальну ідентичність. Попри широкий діапазон застосування, вчені вже тривалий час досліджують способи охарактеризувати музичні вподобання людини в цілому, враховуючи всі ці потреби. Деяким дослідникам вже вдалося довести, що між музичними вподобаннями та психологічними особливостями особистості існує зв'язок. Цей факт ґрунтується на припущенні, згідно з яким музичні вподобання мають міцне психологічне підґрунтя [3].

Сучасний погляд на природу музичних вподобань полягає в тому, що музичні вподобання є проявом конкретних психологічних рис. Також на них впливають потреби, ситуативні обмеження, соціальне середовище та минулий досвід. Деякі дослідники вважають, що людина обирає музичне середовище, що відображає та посилює особистісні риси, емоції та ставлення [1].

Мета дослідження: визначити психологічні особливості музичних вподобань підлітків.

Результати дослідження. «Готовність до самовизначення передбачає формування у старших школярів стійких, свідомо створених уявлень про свої обов'язки і права по відношенню до суспільства, інших людей, моральних принципів і переконань, розуміння обов'язку, відповідальності, уміння аналізувати власний життєвий досвід, спостерігати за явищами дійсності і давати їм оцінку тощо» [4]. Дослідниця Я. Невідом серед новоутворень цього періоду визначає такі: «глибока рефлексія, розвинене усвідомлення власної індивідуальності, формування конкретних життєвих планів, готовність до самовизначення в професії, установка на свідому

побудову власного життя, поступове входження у різні сфери життя і діяльності, розвиток самосвідомості, активне формування світогляду» [3]. Роль музики в цих процесах важко переоцінити.

Більшість пізнавальних функцій досягають свого розвитку саме в підлітковому віці. Для успішного навчання необхідний певний рівень загального інтелектуального розвитку, зокрема сприйняття, пам'яті, мислення, уваги, рівня володіння певним колом логічних операцій. Вербальна функція інтелекту активно розвивається. Триває розвиток абстрактно-логічного мислення, прогресує розвиток теоретичного мислення (підлітки – люди, які вже мислять логічно і в змозі займатися теоретичними роздумами та самоаналізом, починають цікавитися питаннями того, як влаштований світ).

Окрім індивідуальних особливостей сприйняття музики, важливо проаналізувати музичне сприйняття в контексті різноманітності жанрів та продуктів сучасної музичної культури. В. Медушевський поділяє музику на два протилежні напрями: «музику високої традиції» та масову музику [3].

Щодо впливу музики на особистість, вчені В. Медушевський та В. Петрушин погоджуються, що «серйозна» музика виконує катарсичну функцію. В. Медушевський зазначає: «Проживши певний час у внутрішньому світі великої музики, слухач нерідко виходить у зовнішній світ духовно перевтіленим: життєві дрібниці відходять на другий план, тліють у сяйві відкритого сенсу життя, який, однак, складно сформулювати словами» [3].

Така музика звеличує людину, проливає світло на її найкращі якості, потенціал та важливі життєві питання. Цей ефект особливо помітний в довготривалій перспективі, а тому прослуховування «серйозної» музики є важливим фактором розвитку особистості. Водночас, як запевняють вчені, систематичне прослуховування музики низької якості, може сприяти протилежному ефекту – стимуляції позасвідомого та примітивних інстинктів [1].

Питання соціокультурного сприйняття поставлене для виявлення кількісного визначення музичних смаків більшості. За результатами досліджень вчених О. Федорович та О. Тихонової, більшість населення надає перевагу «легкій» музиці. На перший погляд може здатися, що прихильність до «легкої» музики більше поширена серед підлітків, які що слухають здебільшого поп, рок, R&B та хіп-хоп. Проте було виявлено, що люди середнього та старшого віку також залишаються прихильниками популярної музики або ж слухають шансон. Вони залишаються на тому ж рівні розвитку музично-естетичної свідомості та слухають музику, що не вища за художньою цінністю від «підліткової» [5].

Підлітковий вік, незважаючи на відносну короткочасність, багато в чому визначає все подальше життя індивідуума. Перехід до підліткового віку характеризується глибокими змінами умов, що впливають на особистісний розвиток дитини. Вони стосуються фізіології організму, відносин, що складаються у підлітків із дорослими людьми і однолітками, рівня розвитку пізнавальних процесів, інтелекту та здібностей. Крім того, емоційний розвиток зазнає в цей час значних змін [3]. Подібна суперечливість особистісних проявів, свідчить про відсутність стабільності особистості, про несформованість взаємин між її окремими компонентами [3].

Музичне виховання, пропонуючи учням у змісті музичних творів емоції різної модальності, робить їх одночасно і більш здатними до переживання тих емоційних станів, які не входять в структуру емоцій їх природного темпераменту, тим самим розширюючи і поглиблюючи контакти з оточуючими людьми і дійсністю. Сьогодні уяву підлітків полонить музика масової культури (рок, реп, поп тощо). Під час перегляду чергового відеокліпу поєднання мерехтливого зображення (кольорів, образів, сцен) з гучною ритмічною музикою епохи НТР допомагає «втекти» від буденності, опинитися в іншій «уявній» реальності. Однак спеціалісти переконливо доводять, що сучасна музика не завжди позитивно впливає на емоційну сферу підростаючої особистості.

Цей жанр мистецтва може викликати ефект спрощених емоційних станів, посилення агресивності. У науково-експериментальних працях вітчизняних учених доведено статистично-достовірні порушення низки психічних функцій під дією року (об'єми короткочасної пам'яті): зниження рівня зрозумілого спілкування, виникнення почуття роздратованості й туги, зниження писемної продуктивності, виникнення почуття тяжкості з паралельним порушенням електроенцефалограмних показників мозку при дослідженні мозку. Ефективність музикотерапії обумовлюється не лише емоційним її впливом на людину, а й біорезонансною співзвучністю музичних звуків із вібрацією окремих органів і системою організму.

Висновки. Таким чином, музичні уподобання мають міцне психологічне підґрунтя: вони є проявом особистісних рис, на їх формування впливає соціальне середовище, досвід, емоційна та мотиваційна сфера особистості тощо. У підлітків завдяки контакту з музикою підвищується самоаналіз внутрішніх інтимних переживань, пов'язаних переважно із стосунками з однолітками, та виникає здатність дивитися на себе «зі сторони» і створювати на основі поглядів та думок інших власний «Я-образ».

Список використаних джерел

1. Гаврилова Л. Г. Використання освітнього веб-сайту «Мультимедійні технології в музичній освіті» у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів музики. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. Том 42, №4. С. 44-56.

2. Ляо Бінь. Особливості формування музично-естетичної компетентності підлітків у закладах позашкільної освіти. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Теорія і методика мистецької освіти*. 2018. Вип. 25(30). С. 79-86.

3. Ляо Бінь. Фортепіанна музика для дітей як засіб формування музично-естетичної компетентності підлітків. *Молодь і ринок*. 2019. №8(175). С.154-158.

4. Пантелеєв О. Ф. Взаємозв'язок музичних вподобань і психологічних особливостей слухачів музики. *Сер. Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2012. №2. С. 76-79.

5. Радзівський В. О. Нотатки з субкультури аномії : монографія. Київ : Логос, 2012. 366 с.

УДК 159.9

Тетяна Нарінецька,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;

Юлія Тимош,

кандидат психологічних наук,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

ВПЛИВ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ НА СПРИЙНЯТТЯ АКТУАЛЬНОЇ ЖИТТЄВОЇ СИТУАЦІЇ

Постановка проблеми. Індивідуально-психологічні особливості особистості являють собою цілий комплекс різнорівневих характеристик, які лежать в основі індивідуальних відмінностей індивідів один від одного. Індивідуально-психологічні особливості торкаються усіх сфер психічного функціонування особистості: пізнавальної, мотиваційно-ціннісної, емоційно-вольової, діяльнісної тощо. Однак можна припустити, що із цієї загальної сукупності індивідуально-психологічних властивостей, окремі з них будуть мати виражений вплив на те як людина сприймає та оцінює свою

актуальну життєву ситуацію. Відповідно до нашої дослідницької гіпотези темперамент, стійкі властивості емоційної сфери та рівень суб'єктивного контролю особистості є тими індивідуально-психологічними характеристиками, що в силу своєї феноменології мають потужний вплив на сприйняття реальності в умовах війни, лежать в основі ступеню адекватності оцінки загрози тієї військової ситуації, що склалася у нашій країні станом на теперішній час.

Мета дослідження – охарактеризувати універсальні індивідуально-психологічні властивості людини та визначити їх вплив на сприйняття особистістю актуальної життєвої ситуації.

Результати дослідження. *Темперамент.* Станом на теперішній час науковцями було запропоновано значну кількість концептуальних пояснень сутності та природи темпераменту людини. Значний внесок у класифікацію типів темпераменту та розуміння темпераментних особливостей людини зробив К. Юнг, який виділив низку параметрів, за якими люди відрізняються один від одного. Одним з таких базових параметрів є інтроверсія / екстраверсія. Прояв інтроверсії або екстраверсії у конкретної людини залежить від зовнішніх і внутрішніх причин психічної діяльності. Екстраверти характеризуються переважним зверненням до зовнішнього світу, підвищеною соціальною адаптацією, вважаються більш конформними і більш сприйнятливими до навчання. Екстраверт – це людина, яка цінує навколишній світ, вона потребує соціального схвалення і схильна слідувати основам суспільства. Вона товариська, легко знаходить друзів і довіряє оточуючим. Екстраверт часто зовні фізично активний, мінливий, любить все нове, емоційно збудливий, але його почуття ніколи не бувають дуже глибокими. У певному сенсі він байдужий, неупереджений, раціональний, меркантильний і впертий. Він прагне до свободи, безтурботний, вважає за краще домінувати.

Для інтровертів, навпаки, велике значення мають явища внутрішнього світу, вони не товариські, схильні до підвищеного самоаналізу та рефлексії, відчувають труднощі з входженням в нове соціальне середовище, вважають за краще спілкуватися тільки у вузькому колі людей, більш врівноважені та повільні. Вони вразливі і податливі та, як правило, не мають лідерських амбіцій [1]. Темперамент виступає біологічним фундаментом інших індивідуально-психологічних властивостей особистості.

Властивості емоційної сфери. У рамках нашого дослідження серед важливих індивідуально-психологічних особливостей людини необхідно виділити ті, що стосуються функціонування її емоційної сфери. Увага до стійких властивостей емоційності у контексті дослідження стійких індивідуально-психологічних детермінант

сприйняття реальності в умовах війни зумовлена тим, що емоції та почуття, які переживаються людиною, виражають її глибинне суб'єктивне ставлення до актуальних подій, а також наскрізно пронизують психічний процес сприйняття, надаючи йому специфічного забарвлення в залежності від конкретних об'єктів та подій, що сприймаються. У свою чергу емоційне забарвлення процесів сприйняття впливає на його основні характеристики та кінцевий результат. Необхідно зауважити, що в залежності від спадкового чинника, кола спілкування, життєвих обставин, а також їх когнітивної оцінки та інтерпретації суб'єктом, він буде схильний до переживання певного спектру звичних для нього емоцій. Наприклад, одні люди у більшій мірі схильні до переживання емоцій позитивної модальності (натхнення, радість, надія тощо), а інші – до переживання емоцій негативної модальності (розчарування, відчай, сум, страх тощо). Емоційні стани, що переживаються людиною хронічно, поступово трансформуються у стійкі властивості її емоційності.

Отже, властивості емоційності можна визначити як стійку схильність до переживання емоцій певного спектру, що постійно проявляються у повсякденній активності особистості.

Розкриваючи особливості емоційної сфери людини, необхідно зазначити, що емоційна сфера особистості як інтегративне психічне утворення досить добре вивчене у межах сучасної психологічної науки. Серед вітчизняних науковців дуже ґрунтовно емоційність як комплекс стійких характеристик емоційної сфери та її місце у структурі особистості досліджувала О. Саннікова [5].

Універсальна значущість, широкий вплив на інші психічні явища і процеси разом з труднощами наукового дослідження, пов'язаної з динамічністю, багатогранністю і високим рівнем суб'єктивності прояву, зумовило велику кількість наукових підходів до вивчення змісту емоцій, властивостей емоційності та їх ролі в житті людини. Це питання було предметом вивчення представників різних шкіл і напрямів наукової психології, серед яких можна назвати В. Вундта, Р. Вудвортса, У. Джемса, К. Ізарда, У. Кенона, К. Ланге, Д. Ліндслі, Р. Плутчика, Я. Рейковського, З. Фрейда тощо.

Емоції визначають процес становлення і функціонування особистості, організовують форми взаємодії з соціальним середовищем, мають прямий вплив на якість і зміст виконуваної діяльності, реалізуючи мотивуючу функцію. Будучи активним ставленням особистості до оточуючої реальності, емоції впливають на всі сфери її існування та поведінку в цілому.

Розуміння емоцій як багатокомпонентного комплексу процесів дозволяє визначити емоційні явища як психофізіологічні процеси та

стани індивіда, системоутворюючим компонентом яких є емоційне переживання – суб'єктивний процес оцінки у формі безпосереднього переживання значущості ситуацій та явищ, що сприймаються індивідом, їх відношення до потреб та мотивів індивіда. В результаті і як наслідок емоційної оцінки в організмі автоматично і екстрено відбуваються процеси підвищення або зниження готовності до дії, а також посилення, ослаблення, припинення і навіть порушення поточної діяльності [2]. Подібне тлумачення дозволяє розглядати емоції і як реакцію організму (фізіологічний компонент), і як реакцію особистості (когнітивний компонент) на навколишню дійсність, діяльність і прояви особистості в ситуації, що складається.

Інтеграція даних систем передбачає розуміння емоцій як особливої форми пізнання і суб'єктивного відображення дійсності, тісно пов'язаної з потребами, цілями, мотивами і системою цінностей людини. Наскрізна включеність емоцій в різноманітні психічні процеси вказує на те, що вони виконують не одну, а цілий комплекс певних функцій.

Чимало теоретиків виділяють оцінну або так звану сигнальну функцію емоцій (Р. Лазарус, К. Ізард та інші). Як спосіб реагування на зміни, що відбуваються у внутрішньому або зовнішньому середовищі, емоції у формі переживання відображають зміст ситуацій, що складаються або будуть складатися, та, таким чином, служать механізмом регуляції психіки та поведінки особистості. На основі емоцій відбувається класифікація подій і явищ на небезпечні-безпечні, приємні-неприємні, корисні-шкідливі і, нарешті, визначення особистої значущості.

Оцінна функція емоцій тісно пов'язана з їх мотиваційною або спонукальною роллю в процесі життєдіяльності. Емоції можуть виступати у вигляді внутрішніх активаторів або самостійно проявлятися як окремі мотиви. На основі отриманої емоційної пам'яті, викликані в даний момент часу переживання ініціюють і направляють активність людини з метою задоволення існуючої потреби або рішення актуального завдання. Викликаючи збудження нервових центрів, емоції забезпечують зміни в роботі внутрішніх органів і організму в цілому, що означає мобілізацію енергії, наприклад захисних механізмів, або в сприятливих умовах – демобілізацію з метою збереження та накопичення енергетичних ресурсів.

Комунікативна функція сприяє встановленню взаєморозуміння, розпізнаванню потреб і станів інших суб'єктів у процесі спілкування [4].

Настільки різноманітна роль в регулюванні діяльності особистості вказує на те, що поведінка людини значною мірою залежить від її

емоцій, кожна з яких унікальна за своїми джерелами, засобів зовнішнього вираження і ступеня впливу.

Спектр емоцій надзвичайно різноманітний. Різноманітні і підходи до класифікації емоцій. Найбільш поширеним є поділ за ознакою емоційного переживання. Позитивні емоції є реакцією на подію, яка відповідає очікуванню, внутрішнім установкам і задовольняє потреби особистості. Їх основною функцією є збереження контакту з позитивною подією і стимулювання руху до бажаного результату. Негативні емоції служать сигналом для маркування негативного впливу на події або інших суб'єктів на суб'єкта переживання емоцій та мають велике значення в регуляції діяльності. Спочатку, виконуючи захисну функцію, вони служили еволюційним цілям, спонукаючи вибирати поведінку, що сприяє виживанню. На сучасному етапі розвитку негативні емоції сприяють формуванню адаптивної моделі поведінки, спрямованої на усунення джерела небезпеки, а також є стимулом зростання і розвитку особистості [3].

Розмежування емоцій на позитивні і негативні не є постійною характеристикою, відбувається інтуїтивно і являє собою відображення позитивної або негативної ролі емоції для окремої особистості в рамках конкретної життєвої ситуації. Позитивними чи негативними бувають не емоції, а їх вплив на поведінку і діяльність людини, а також враження, яке вони виробляють [5]. В цілому ж можна стверджувати, що емоційні прояви вкрай різноманітні і відрізняються за динамікою, глибиною, тривалістю перебігу, ступенем вираженості та впливу на поведінку і діяльність суб'єкта [2]. Емоційність розглядається як стійке, інтегральне, структурне утворення особистості, що визначає диспозиційні особливості емоційного реагування на життєві події та характеризується синтезом різнорівневих показників емоційної сфери особистості.

Рівень суб'єктивного контролю. Локус контролю (від латинського locus - місце і controle - перевірка) – це спеціальне поняття, що позначає притаманну людині локалізацію причин, на підставі яких вона пояснює власну поведінку, а також поведінку інших людей, яка потрапила у поле уваги. Існує два крайніх типи локусу контролю: внутрішній і зовнішній. При зовнішньому локусі контролю людина вважає, що події, які з нею трапляються, є наслідком результатом втручання зовнішніх сил – випадковості, інших людей тощо. У випадку внутрішнього локусу контролю людина інтерпретує значущі події як результат власної діяльності. Кожній людині притаманні прояви як екстернального, так і інтернального локусу контролю. При цьому в різних життєвих ситуаціях може переважати один із визначених типів.

Висновки. Здійснений теоретичний аналіз окремих

індивідуально-психологічних особливостей особистості, що можуть впливати на сприйняття актуальної життєвої ситуації, дозволяє зробити декілька висновків.

Індивідуально-психологічні властивості – стійкі, диспозиційні характеристики особистості, що мало змінюються у часі та визначають стиль її діяльності, особливості реагування на ті чи інші життєві ситуації. Індивідуально-психологічні властивості містять не тільки темпераментні та характерологічні особливості, але і стійкі характеристики її когнітивної, емоційно-вольової, мотиваційно-ціннісної та поведінкової сфер.

Зважаючи на змістовне наповнення та феноменологічні особливості прояву таких індивідуально-психологічних властивостей особистості як темперамент, стійкі властивості емоційності, локус контролю можна прогнозувати, що вони будуть визначати особливості сприйняття та оцінки реальності людиною, що перебуває в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Дубравська Д. М. Основи психології : навч. посіб. Львів : «Світ», 2001. 280 с.
2. Кириленко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості : навчальний посібник. Київ : Либідь, 2007. 256 с.
3. М'ясоїд П. А. Загальна психологія. Київ : Вища школа, 2000. 480 с.
4. Психологія / за ред. Ю. Л. Трофімова. Київ : Либідь, 2001. 560 с.
5. Саннікова О. П. Феноменологія особистості: Вибрані психологічні праці. Одеса : СМІЛ, 2003. 256 с.

УДК 22.01.04

Анісія Топорович,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка;
Любов Кравець,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

РЕЛІГІЙНЕ ВИХОВАННЯ СУЧАСНОГО ШКОЛЯРА

Постановка проблеми. Виховання сучасних школярів залишається одним із найактуальніших питань сьогодення, адже від нього залежить не лише майбутнє держави, а й людства в цілому. Невідомим для нас, на жаль, залишається питання: «Чому ж досі у закладах освіти не ввели предмет «Християнська етика» з визначенням йому рівноправного місця серед інших освітніх компонентів»? На часі, за словами педагогів, основна проблема полягає у тому, що християнська етика не є обов'язкова для вивчення, а швидше носить допоміжний, інформативний чи навіть факультативний характер.

Сучасні дослідники зосередилися на розробці концепції релігійного виховання, оскільки обрана тема до сьогодні залишається недостатньо дослідженою. Тому дуже важливо створювати варіанти для функціонування релігійного виховання в закладах освіти України. Релігійне виховання школярів повинно викликати неабияке зацікавлення найперше тому, що саме в шкільному віці активно продовжують формуватися світоглядні переконання особистості. Саме під час шкільного навчання в житті кожного учня продовжується глибоке усвідомлення суспільних відносин і його місце у них.

Методиці викладання релігієзнавчих або духовно-етичних за своїм спрямуванням курсів присвячено роботи І. Галицької, П. Козирєва, І. Метлика, Є. Шестуна. У цьому аспекті на увагу заслуговують дослідження Р. Голдмана, М. Гримміта, Д. Джарвіса, Г. Лоукс, Н. Смарта, Д. Халла.

Мета нашого дослідження – розкрити основні ідеї релігійного виховання сучасного школяра у закладах освіти України.

Результати дослідження. На наше глибоке переконання, майбутнє країни також залежить від засвоєння молодим поколінням українців релігійних цінностей. Нині сучасні школярі знаходяться у душевній кризі. Занепад духовних цінностей призводить до

конфліктів, стресових ситуацій, неадекватної соціальної поведінки і, як наслідок, втечі від реальності у віртуальне комп'ютерне середовище. Наші діти знаходяться в ситуації чисельних ризиків, спокус та негативних впливів, у тому числі і через маніпулятивні технології, ЗМІ, інтернет-мережі та різні види рекламної продукції. Все це впливає на викривлене формування сприйняття світу. У сфері освіти спостерігається орієнтація на бездушний інтелектуалізм. Для покращення духовного життя маємо розглянути релігійні основи виховання. Постає необхідність звернутися до релігійних витоків, з яких беруть початок всі інші цінності людства: Любов, Віра, Чесність, Справедливість та Милосердя. Лише пробуджуючи в душах дітей віру в ці вічні ідеали, можна сподіватися на духовне відродження суспільства. Тому предмет «Християнська етика» у закладах освіти має зайняти рівноправне місце серед інших навчальних предметів [1, с. 35].

Особливістю релігійного виховання є те, що прагнення до добра може розвинути тоді, коли добро буде більш привабливим, ніж зло, коли воно буде здатне викликати в серці приємний відгук, а не огиду. Засвоєння релігійних категорій повинно формуватися паралельно з формуванням добрих звичок, почуттів. Найважливішою для ефективного виховання є модель, ідеал, зразок правильної моральної поведінки. За словами О. Гузинець, мудрість вчителя проявляється в тому, що пропонуючи добре не потрібно на цьому наполягати. Школярі згодом самі прийдуть до цього і не потрібно зруйнується саме собою. Учням надається право вибору, адже жодне примушення не матиме позитивного результату. Засвоєння практичних норм поведінки у повсякденному житті слід проводити через організацію громадської діяльності школярів та участь у суспільній праці. Діти повинні усвідомити, що потрібно бути надійним, відкритим для світу, законослухняними, працелюбними та порядними [2]. У формуванні духовності у школярів не варто орієнтуватися на швидку віддачу, а на результат, який не одразу яскраво видно. Вважаємо, що для сприйняття духовного розвитку дитини в сучасній школі варто:

- організувати освітній процес, сприятливий для формування морально-етичної та естетичної культури учнів, поваги до традицій рідного краю та духовних цінностей, реалізації творчих можливостей учнів, їхніх талантів, духовних, інтелектуальних та мистецьких потреб;
- забезпечити викладання світоглядних дисциплін (християнська етика, філософія, правознавство тощо), спрямованих на формування у дітей почуття мети, сенсу, вартості життя, почуття людської гідності;

- створити сприятливе шкільне освітнє середовище, в якому об'єднується духовна, освітня, оздоровча, виховна, культурологічна, наукова, мистецька та соціальна сфери розвитку і діяльності особистості.

Повернення до основ релігійного виховання є важливим аспектом сучасного життя. Ця проблема зумовлена такими чинниками:

- досвід тисячоліть доводить те, що релігія – незмінна основа життєдіяльності багатьох людей;
- саме у релігії особистість знаходить захист від негативного впливу навколишнього середовища;
- релігія вимагає нести відповідальність за свою поведінку;
- на основі свободи вибору релігія дарує особистості істину свободи [6, с. 22].

У релігії є чому повчитися. Так, у християнстві – це постать Спасителя – ідеал безсмертної мужності, вольової моральної стійкості. Він любить народ і народ любить його. Він приймає смерть в ім'я життя людей, в ім'я їх спасіння. Ідеал Боголюдини пережив віки й тисячоліття. Правильні зовнішні (обрядові) дії в жодному разі не гарантують християнського устрою душі і можуть стати звичкою, яка заперечує духовний, моральний зміст. Важливим правилом релігійного виховання є особисте бажання дитини провадити духовне життя. Елементом релігійності є ставлення до інших людей: «Бо хто не любить брата свого, якого бачить, той не може любити Бога, якого він не бачить» [1, с. 74].

Виховання релігійного почуття – це насамперед постійна боротьба з гріхом та готовність бути поруч і допомагати тим, хто цього потребує. Важливо, що процес становлення душі відбувається в дитячі роки. Тому дитині потрібен чуйний наставник. Саме він повинен допомогти розкрити найкращі властивості душі та навчити звільнитися від гріха. Важливий вплив на дітей має часте відвідування храму та участь у житті церкви. Надзвичайно важливим є благочестя та дух віри батьків, які виховують своїх дітей.

Духовна криза молоді є ознакою втрати чіткого розуміння про добро та зло, того, що ідеалом в житті стає успішна багата людина і байдуже, яким способом вона нею стала. Знецінюються всі моральні цінності та закони, людське життя нічого не вартує. Тому важливими завданнями вчителів є формування в учнів до традиційних морально-духовних цінностей як основи відродження духовного та морального виховання; характеру учнів на принципах християнської моралі; навчання давати відсіч злу та стати готовим творити добро; виховання учнів, які би прагнули до самовдосконалення; розвиток у дітей розуміння, що за хороші на погані вчинки треба нести відповідальність; формування розуміння, що кожна людина – це

унікальне Боже творіння, яке слід поважати та любити; навчання милосердю до бідних та знедолених і готовність надати допомогу будь-якій людській особі [4, с. 22].

Сьогодні у закладах загальної середньої освіти починають функціонувати нові програми та концепції викладання навчальних предметів. Тому у цей період слід звернути увагу на місце серед них релігійного виховання. Варто проаналізувати європейський досвід вирішення цього питання та яким є результат. Проте, для України на сьогодні більш вагомим є проблема вибору моделі відносин між релігією та шкільною освітою. З одного боку, це законодавчий базис, який регулює ці відносини (Конституція, Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», Закон України «Про освіту», Закон України «Про повну загальну середню освіту» тощо), з іншого боку – думка громадськості (сформована як зацікавленими інституціями, так і власними уявленнями громадян), яка прагне змінити наявну ситуацію, що виникла. Тому виникають накази та підзаконні акти, які трансформують положення у сфері місця релігії в шкільному освітньому процесі від часткової ваги в інваріативній частині обов'язкових курсів (згадки в літературі, країнознавстві, історії) до виділення курсів духовно-етичного спрямування. У деяких вітчизняних закладах загальної середньої освіти (переважно західного регіону) почали викладати курс за вибором «Основи християнської етики» (можливі різні варіації назви зі збереженням сутності). Наприклад, є досвід апробації курсів «Християнська етика», «Християнська культура», «Етика: духовні засади», «Основи православної культури Криму», «Основи мусульманської культури Криму» у школах Львівської, Тернопільської, Івано-Франківської, Рівненської та інших областей [3, с. 123]. Загалом охоплено практично чверть закладів загальної середньої освіти. Такі курси було введено насамперед як наслідок громадського бажання, тому затверджених (а спочатку навіть і чітко розроблених) програм, підручників не було. Поступово практика введення подібних курсів поширилася практично на всю територію України, але нормативно залишалася не закріпленою. Така ситуація передусім була пов'язана з конституційно та законодавчо закріпленням в Україні відокремлення церкви від держави та школи. Тому під час вивчення курсів духовно-морального спрямування поставало питання не лише про методичне забезпечення, але й про фахівців, які їх читатимуть, оскільки досить широко розповсюджена практика запрошення священнослужителів або монахів не є виправданою для світської школи. Проте, через зацікавлення громадськості, зміни світоглядних орієнтирів держави та реформування системи освіти питання про внесення курсів духовно-етичного спрямування до

шкільної програми ставало все більш гострим. 8 липня 2005 р. підписано доручення Президента України №1-1\657, для виконання якого було створено комісію з розробки змісту нових навчальних курсів [5]. Результатом діяльності філософів, педагогів, вчителів та представників різних конфесій стала розробка концептуальних засад вивчення у середніх закладах освіти предметів духовно-морального спрямування. Згідно із Законом України «Про загальну середню освіту» предмети духовно-морального спрямування можуть викладатися вчителями закладів загальної середньої освіти, які пройшли відповідну педагогічну підготовку у закладах вищої освіти.

Отже, релігійне виховання сучасного школяра є надзвичайно актуальним в умовах сучасного неспокійного, а іноді і небезпечного світу.

Список використаних джерел

1. Витівський М. Християнське виховання і навчання дітей. Трускавець, 2001. 136 с.
2. Гузинець О. В. Історичні традиції духовно-релігійного виховання української молоді. *Наукові записки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова* : Серія «Педагогічні науки». 2020. Вип. 147. С. 39-45. URL : https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/37353/Huzynets_39-45.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення : 15.04.2024).
3. Кришмарел В. Ю. Релігійна освіта в державних школах. *Збірник наукових праць. Проблема сучасного підручника*. Випуск 13. URL: <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/download/628/> (дата звернення : 01.05.2024)
4. Москальова Л., Ермак Г. Особливості духовно-морального виховання учнівської молоді на засадах православної культури на півдні України (друга половина XIX – початок XX ст.). *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2016. №2 (16). С. 245-249. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/73565.pdf> (дата звернення : 22.04.2024).
5. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення : 24.04.2024).
6. Саннікова Т. Досвід викладання християнської етики в школі. URL : <https://uars.info/index.php/uars/article/view/> (дата звернення : 23.04.2024).

ФОТОЗВІТ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
KREMENETS SCIENCE:
OPEN AIR, АБО НАУКА
В КРОСІВКАХ

ЗМІСТ

СТУДІЯ І. ІННОВАЦІЙНІ НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ У ЕКОЛОГІЧНІЙ ТА БІОЛОГІЧНІЙ ОСВІТІ

<i>Боднарюк М., Триліх Х., Триліх І., Бондар І., Бондар О.</i> СТРАТЕГІЯ ЗАХИСТУ ВОДНИХ РЕСУРСІВ ВІД ЗАБРУДНЕННЯ ТА ВИЧЕРПАННЯ	4
<i>Денисенко Ю., Гавій В.</i> ЕФЕКТИВНІСТЬ ВПЛИВУ МЕТАБОЛІЧНО АКТИВНИХ СПОЛУК НА ВМІСТ ХЛОРОФІЛІВ У ТКАНИНАХ ЛИСТКІВ СУНИЦІ САДОВОЇ (<i>FRAGARIA</i> <i>ANANASSA DUCH.</i>).....	6
<i>Деркач С., Кравець Н.</i> ОПОЛІСКУВАЧ – ВАЖЛИВИЙ ЗАСІБ ГІГІЄНИ РОТОВОЇ ПОРОЖНИНИ ПАЦІЄНТІВ З БРЕКЕТ СИСТЕМАМИ.....	9
<i>Пархома І.</i> ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	12
<i>Бєбнева Є., Гурська О.</i> ОЦІНКА АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ ТЕРИТОРІЇ З СИЛЬНИМ РІВНЕМ ЗАБРУДНЕННЯ ЗА СТАНОМ ХВОЙНИХ НАСАДЖЕНЬ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ М. КРЕМЕНЦЯ).....	14
<i>Блащук М., Бондаренко Т.</i> ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ «Я СЕРЕД ЛЮДЕЙ» ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ ЗДОРОВ'Я, БЕЗПЕКА ТА ДОБРОБУТ».....	19
<i>Воробйова А.</i> АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ САНІТАРНО- ГІГІЄНИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ	22
<i>Габрук І., Бондаренко Т.</i> ФОРМУВАЛЬННЯ ВЛАСНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УЧНІВ ЗА ПОВЕДІНКУ В ПОБУТІ ТА ГРОМАДСЬКИХ МІСЦЯХ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «ЗДОРОВ'Я, БЕЗПЕКА, ДОБРОБУТ».....	27

<i>Гарматюк І., Михалюк І.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЄКТІВ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ В СТАРШІЙ ШКОЛІ.....	30
<i>Гузвата М., Тригуба О., Галаган О.</i> ВПЛИВ ПОКРИВНИХ КУЛЬТУР НА ВЛАСТИВОСТІ ҐРУНТУ	34
<i>Комаревич М.</i> ФІТОМЕЛІОРАТИВНА РОЛЬ ДЕРЕВНИХ РОСЛИН В УРБОЕКОСИСТЕМАХ.....	37
<i>Кремпович Л., Романчук О.</i> ЕКОЛОГІЧНА ГРАМОТНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО ЖИТТЯ.....	40
<i>Медвідь В., Бондаренко Т.</i> ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «ЗДОРОВ'Я, БЕЗПЕКА ТА ДОБРОБУТ»	43
<i>Ніколайчук М., Головатюк Л.</i> ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ УЧНІВ – ОДНЕ З ПРІОРИТЕТНИХ ЗАВДАНЬ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	46
<i>Панасюк Д.</i> ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	50
<i>Сичов О., Головатюк Л.</i> ВПЛИВ ВІЙНИ НА ДОВКІЛЛЯ ТА ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ.....	53
<i>Тищук Д., Цицюра Н.</i> ІНСТРУМЕНТИ I-TREE ЯК ЗАСІБ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ.....	59
<i>Чернявська Н., Кратко О.</i> ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ТА БІОРІЗНОМАНІТТЯ МІСТА ТЕРНОПОЛЯ.....	62
<i>Шевчук Л.</i> ПІДГОТОВКА І ПРОВЕДЕННЯ УЗАГАЛЬНЮЮЧИХ УРОКІВ БІОЛОГІЇ В 7-8 КЛАСАХ.....	64
<i>Шевчук М., Білянський А., Кратко О.</i> ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ	67
<i>Штука С., Кратко О.</i> МЕТОД МОДЕЛЮВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ НАВИЧОК УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ.....	71

Щепанська М., Головатюк Л. СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ
ЗБЕРЕЖЕННЯ ФІЗИЧНОГО ЗДОРОВ'Я УЧНІВ НА УРОКАХ
БІОЛОГІЇ..... 74

Яворський В., Руда М., Тригуба О. МІКРОБІОЛОГІЧНИЙ
АНАЛІЗ СТАНУ ПОВІТРЯ У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ..... 79

СТУДІЯ ІІ. ІННОВАЦІЇ У КОНТЕКСТІ ФІЛОЛОГІЧНОЇ, ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Доманюк О., Шевчик Я. ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ФІНАНСОВОЇ
ГРАМОТНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ 84

Швець О. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІННОСТЕЙ ГРИ,
НАВЧАННЯ І НАТХНЕННЯ ЧЕРЕЗ ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS
У МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
..... 88

Градова В. ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ МАЙБУТНЬОГО
ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ФАКТОР
ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ..... 93

Козак С. АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ
АДАПТАЦІЇ ДИТИНИ ДО УМОВ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ
ОСВІТИ 96

Коротун К. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ В
УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ..... 99

Мищук В. ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ
ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ЗМІСТ І
СТРУКТУРА 102

Нагорна Л., Фасолько Т. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗНАКОВО-
СИМВОЛІЧНОЇ ФУНКЦІЇ СВІДОМОСТІ У РАНЬОМУ ВІЦІ.... 107

Романюк Н. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ,
ЩО МАЮТЬ ОСОБЛИВІ ОСВІТНІ ПОТРЕБИ В ЗАКЛАДІ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ 110

<i>Савчук Т.</i> ВИХОВАТЕЛЬ-ЛІДЕР У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ ПРОФЕСІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЙОГО ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ.....	113
<i>Семеншина Г.</i> ЕЛЕКТРОННІ ОСВІТНІ РЕСУРСИ: ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ	116
<i>Соловей М., Цісар Н., Гоюк О.</i> ЗАСТОСУВАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР ТА ВПРАВ У СИСТЕМІ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ГРАМОТИ	121
<i>Халамац А.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КАЗКОТЕРАПІЇ У РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ	125
<i>Царук Н.</i> ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ТРИВОЖНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	129
<i>Швидка Х.</i> ВИКОРИСТАННЯ ПРИЙОМІВ ЕЙДЕТИКИ В ПРОЦЕСІ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	133
<i>Шовак І.</i> ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	138
<i>Щепанська М.</i> ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	142
<i>Якубовська О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВАЛЕОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ В СИСТЕМІ ІНТЕГРОВАНИХ ЗАНЯТЬ	147

СТУДІЯ III. ОСВІТНІ ТРЕНДИ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ, ТЕХНОЛОГІЙ ТА ІНФОРМАТИКИ

<i>Бабій Н., Шевців Ю., Шевчук М.</i> ДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ РОЗРОБКИ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ РОЗДІЛУ «КОМП'ЮТЕРНА ГРАФІКА» ЗА КОНЦЕПЦІЄЮ НУШ.....	152
--	-----

Олексюк М., Марценюк П. РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ДЕКОРАТИВНО-
УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА..... 155

Повар О. ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-РЕСУРСІВ НА ЗАНЯТТЯХ
ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ..... 160

Пасевич М. ВІД КАМ'ЯНОЇ СОКИРИ ДО 3D-ПРИНТЕРА:
ЕВОЛЮЦІЯ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО
НАВЧАННЯ З ІСТОРИЧНИМ АКЦЕНТОМ..... 163

Постумент С. ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВІ ЗАСОБИ ДЛЯ
СУПРОВОДУ ПРАКТИЧНОЇ ХУДОЖНЬО-ТРУДОВОЇ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ..... 166

Фещук В., Курач М. МЕТОДОЛОГІЯ ВИЗНАЧЕННЯ
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПРОЄКТНО-
ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ
ШКОЛИ 170

Чуйко П., Лагуткін В., Шандрюк М. ГУРТОК ЯК ПОЗАУРОЧНА
ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДУ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ 173

Шмигельський В. ДЕРЕВООБРОБКА ЯК СКЛАДОВА КУЛЬТУРИ
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ 177

СТУДІЯ ІV. ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМКИ ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ

Жукова Г., Булгакова Т. ОСВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ І СПОРТУ 183

Шабага С., Грушвіцький С., Сліпчук Н. ПРОЯВИ СОЦІАЛЬНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТАРШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ ТА ЇЇ
СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ 186

Шабага С., Панчук І., Тригуба Ю. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ
ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ ПЕДАГОГА В СИСТЕМІ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ 191

<i>Гарко М.</i> ОСОБЛИВОСТІ СИНДРОМУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ОСОБИСТОСТІ.....	196
<i>Герасимюк-Казьмірук К., Тимош Ю.</i> СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПІДЛІТКОВОЇ КРИЗИ	199
<i>Дзенік М., Кравчук О.</i> ПЕДАГОГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ І МУЗЕЮ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ.....	203
<i>Дроздовський О.</i> ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МЯКИХ НАВИЧОК У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	207
<i>Лабунець Д., Бондар С.</i> ІННОВАЦІЙНІСТЬ УРОКІВ МИСТЕЦТВА НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ МУЗИЧНИХ КОМПОЗИЦІЙ ІЗ АНІМЕ	212
<i>Михалик І.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МУЗИЧНИХ ВПОДОБАНЬ ПІДЛІТКІВ	216
<i>Нарінецька Т., Тимош Ю.</i> ВПЛИВ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ НА СПРИЙНЯТТЯ АКТУАЛЬНОЇ ЖИТТЄВОЇ СИТУАЦІЇ.....	219
<i>Топорович А., Кравець Л.</i> РЕЛІГІЙНЕ ВИХОВАННЯ СУЧАСНОГО ШКОЛЯРА	225
<hr/> <hr/>	
ФОТОЗВІТ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ КРЕМЕНETS SCIENCE: OPEN AIR, АБО НАУКА В КРОСІВКАХ	230
<hr/> <hr/>	

KREMENETS SCIENCE: OPEN AIR, АБО НАУКА В КРОСІВКАХ

Випуск ІХ

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

За загальною редакцією О. В. Тригуби

Дизайн:
Киричок С. В.
Верстка та коректура:
Горголь В. А.

Формат 60х90/16. Папір офсетний.
Друк Print. Гарнітура Arial.
Ум. друк. арк. 10,93.
Наклад 50 примірників.

Видано та виготовлено
Радою молодих науковців
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії
ім. Тараса Шевченка

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка
м. Кременець, вул. Ліцейна, 1, тел. (03546) 2-19-91